



Matti Vuorensyrjä (toim.)

SINISET KLASSIKOT

Poliisi- ja kriminologian alan
moderneja klassikotutkimuksia 1

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN TUTKIMUKSIA 44

SINISET KLASSIKOT

Poliisi- ja kriminologian alan
moderneja klassikkotutkimuksia 1

SINISET KLASSIKOT

Poliisi- ja kriminologian alan
moderneja klassikotutkimuksia 1

Matti Vuorensyrjä (toim.)

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN TUTKIMUKSIA 44

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2019

Matti Vuorensyrjä:
SINISET KLASSIKOT
Poliisi- ja kriminologian alan
moderneja klassikotutkimuksia 1
Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 44

ISBN 978-951-815-361-3 (painettu)
ISBN 978-951-815-362-0 (pdf)
ISSN 1455-8262

Taitto ja paino: PunaMusta Oy, Tampere 2019

TIIVISTELMÄ

[*Siniset klassikot. Poliisi- ja kriminologian alan klassikkotutkimuksia I*]

Siniset klassikot on neljän tutkijan kirjoittama kokoomateos, joka käsittelee poliisialan ja osittain myös kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia. Kohdeena on tutkimuksia, jotka ovat kirjoittajien käsityksen mukaan niin tärkeitä, että ne ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat yhä edelleen merkittävästi koko tieteenalan tietopohjaan.

Robert Reinerin *The Politics of the Police*, Steven Pinkerin *The Better Angels of Our Nature*, Bruce Hoffmanin *Inside Terrorism* sekä Reid Meloy ja Jens Hoffmannin toimittama *International Handbook of Threat Assessment* täyttävät nämä kriteerit. Jokainen näistä teoksista on kuin maahan juntattu megaliitti – massiivinen, järkähtämätön, syvällä maaperässä seisova kivipaasi. Jokaisen teoriarakenne on syvälinen, mutta samalla moniulotteinen ja kompleksinen. Jokaisella on vahva empiirinen tuki, mutta jokaiseen kytkeytyy silti myös useita sellaisia empiirisen tutkimuksen kysymyksiä, jotka ovat tutkimuskirjallisuudessa avoimia ja ratkaisematta. Jokainen näistä teoksista kytkeytyy monin eri tavoin poliisi- ja kriminologian alan tutkimushistorian pitkään jatkumoon. Jokaisen niistä voi olettaa olevan merkittävän myös tieteenalan tulevaisuuden kannalta.

Tässä kirjassa neljä omalla alallaan kokenutta tutkijaa antaa oman tulkintansa näistä klassikkoteoksista ja niiden keskeisistä teoriasisällöistä. Teoriatulkinnan lisäksi Timo Korander, Matti Vuorensyrjä, Kari Laitinen ja Mari Koskelainen koettelevat kohdetutkimusten analyyttistä ja empiiristä pitävyyttä, ja punnitsevat niiden historiallista ja nykyistä merkitystä kohdeilmiöiden selittäjinä. Mitä poliisin vaikuttavuudesta, poliisikulttuurista, väkivallan pitkästä historiasta, väkivallan hallinnan keskeisistä instituutioista, terrorismista, mediasta ”terrorismin happena”, vakavien väkivallantekojen riskitekijöistä ja parhaista käytettävissä olevista uhka-arviomenetelmistä tiedetään?

Siniset klassikot on klassikkotutkimukseen keskittyvän kirjasarjan ensimmäinen osa. Kirjasarjan taustalla on ajatus, jonka mukaan tieteenalan merkittävimpiä tutkimuksia koskevaa keskustelua – sen keskeisiä teorioita ja niiden historiallista ja nykyistä merkitystä koskevaa tieteellistä keskustelua – kannattaa tietoisin toimin tukea. Laaja, avoin, tutkijalähtöinen teoriakeskustelu, empiirisen perustutkimuksen rinnalla, on kehittyvän tieteenalan kannalta tärkeää.

Kirjan viimeinen luku käsittelee teorian historian dynamiikkaa ja perustelee, miksi laaja teoriakeskustelu on teoriakehittelyn kannalta suorastaan välttämätöntä. Tieteenalan tärkeimpiin klassikkotutkimuksiin kätkeytyy lähes varmasti useita sellaisia teoreettisten oivallusten aihioita, joita emme vielä tunne, mutta jotka syvälinen teoriakeskustelu voi nostaa esiin: näitä aihioita on mahdollista vähitellen käsitteellistää, ne voidaan sen jälkeen määritellä kokonaisvaltaisina analyyttisinä malleina, ja antaa lopuksi tutkijayhteisön käyttöön, empiiristä testausta ja jatkotutkimusta varten.

Avainsanat: poliisitutkimus, kriminologia, tieteenhistoria, oppihistoria, tutkimuksen logiikka

ABSTRACT

[*The Blue Classics. Classic Scholarly Works in the Fields of Police Studies and Criminology I*]

The Blue Classics is a compilation written by four scholars. The book deals with modern scholarly classics of the disciplines of police studies and criminology. The classics taken under scrutiny are studies that, according to the authors of the book, have had a lasting influence on the accumulated knowledge and understanding of the fields of police studies and criminology, and that still continue to affect our scholarly conduct.

Robert Reiner's *The Politics of the Police*, Steven Pinker's *The Better Angels of Our Nature*, Bruce Hoffman's *Inside Terrorism*, and Reid Meloy and Jens Hoffmann's edited book, *International Handbook of Threat Assessment*, certainly meet these demanding criteria. Each of these books is like a megalith hammered into the ground – a massive, unyielding menhir, standing deep in the earth. In each case, the theoretical structure is profound, but, at the same time, it is multifaceted and complex. There is robust empirical support for the key arguments of each of these books, yet they all come with a number of open, unanswered empirical questions. Each of these books is connected, in many different ways, to the long continuum of the scholarly history of police studies and criminology. Each of them can be expected to be significant in these disciplines for years to come.

In this book, four experienced scholars provide their own interpretations of these classic texts and the core theoretical insights they contain. In addition to interpreting the classics, Timo Korander, Matti Vuorensyrjä, Kari Laitinen, and Mari Koskelainen proceed to consider the analytical and empirical validity of the studies under scrutiny, and to weigh up the theoretical significance of these studies. Are the classics truly capable of explaining their target phenomena? What do we actually know about the effectiveness of the police, the police culture, the long and brutal history of violence, the institutions for the control of violence, the phenomenon of terrorism, the function of the media as the 'oxygen of terrorism,' the factors of threats of deadly violence, and the best available analytical and practical tools for threat assessment?

The Blue Classics is the first item in a series of books focusing on classic scholarly work. The core idea in the background of the series is that there is much to be gained in explicitly trying to support research on the most significant classic studies in the field: research on the theories put forward in these studies, and on the historical and contemporary scholarly significance of these theories. Comprehensive and open theoretical discussion, starting from the ideas of individual scholars, along with empirical ground research, is vitally important for nascent disciplines.

The last chapter of the book covers the dynamics of the history of scholarly ideas. It gives support to the claim that theoretical discussion is downright necessary for cultivating the development of new theoretical ideas. Undiscovered intimations of important theoretical insights can almost certainly be found from the most important classical studies of any discipline. These are intimations of ideas that we do not know as yet, but that can rise to the surface as a result of a profound theoretical discussion: they can be gradually conceptualized, then be defined as analytically comprehensive models, and then, eventually, be given for use by the scholarly community, for further empirical testing and research.

Keywords: police studies, criminology, history of science, history of scholarly ideas, logic of scientific discovery

SISÄLLYS

Tiivistelmä..... 5

Abstract..... 6

1 Teoriatietoisuus 9

1.1 Moderneja klassikkotutkimuksia..... 9

1.2 Poliisin vaikuttavuus ja poliisikulttuuri..... 10

1.3 Väkivalta, terrorismi ja uhka-arviot..... 11

1.4 Sinisten ajatus..... 13

Tutkimuskirjallisuus 15

I POLIISIN VAIKUTTAVUUS JA POLIISIKULTTUURI

2 Poliisin vaikuttavuus 16

2.1 Johdanto..... 16

2.2 Poliisimuodit ja vaikuttavuus 20

2.3 Syrjiikö poliisi?..... 30

2.4 Päätelmät ja keskustelu..... 36

Tutkimuskirjallisuus 40

3 Poliisikulttuuri 44

3.1 Johdatus kulttuuriin 44

3.2 Poliisikulttuurin ydinpiirteet..... 46

3.3 Päätelmät ja keskustelu..... 62

Tutkimuskirjallisuus 65

II VÄKIVALTA, TERRORISMI JA UHKA-ARVIOT

**4 Mustan enkelin siivillä:
10 000 vuotta väkivallan historiaa..... 70**

4.1 Moderni klassikko 70

4.2 Väkivallan väheneminen 72

4.3 Väkivallan vähenemistä selittävät
yhteiskunnalliset instituutiot..... 80

4.4 Kritiikki 90

4.5 Päätelmät ja keskustelut..... 94

Tutkimuskirjallisuus 98

5	Terrorismi – globaalin mediakentän ja politiikan ehtymätön lähde	102
5.1	Kokonaisnäkömyksen tarve	102
5.2	Terrorismi ilmiönä ja tutkimuskohteena osa laajempaa muutosprosessia	103
5.3	Terrorismin käsitteen problemaattisuus	105
5.4	Terrorismin lyhyt historia	107
5.5	Media on terrorismin happea	110
5.6	Terrorismi-sanalla tehdään politiikkaa ja luodaan viholliskuvia	113
5.7	Terrorismi tutkimuksen kohteena	114
5.8	Mitä odotettavissa tulevaisuudessa?	116
	Tutkimuskirjallisuus	122
6	Kohdennetun väkivallan uhka-arvio: teorit ja toimintakäytännöt poliisin ennalta estävässä työssä	125
6.1	Mitä kohdennettu väkivalta on?	125
6.2	Uhka-arviomenetelmän kehittyminen	126
6.3	Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjan sisältö	128
6.4	Kohdennetun väkivallan uhka-arvoteorioiden hyödyntäminen Suomen poliisissa	141
6.5	Päätelmät	143
	Tutkimuskirjallisuus	145

III SINISTEN AJATUS

7	Teoriahistorian dynamiikka	148
7.1	Teoria	148
7.2	Sacksin scotoma, Popperin mustat joutsenet, Peircen hetki	150
7.3	Teoria ei vanhene koskaan	152
	Tutkimuskirjallisuus	154
	Loppuviitteet	155

1. TEORIATIE TOISUUS

Matti Vuorensyrjä

1.1. Moderneja klassikkotutkimuksia

Siniset klassikot on neljän tutkijan kirjoittama teos, joka käsittelee poliisialan ja osittain myös kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia¹. Kirja syntyi, kun pyysin teoksen erittäin kokenutta kirjoittajakuntaa pohtimaan omaa tutkijanuraansa kokonaisuutena ja valitsemaan oman uransa ajalta tutkimuksen – kirjan tai tutkimusartikkelin – joka on ollut heidän käsityksensä mukaan niin tärkeä, että se on vaikuttanut merkittävästi koko heidän oman tutkimusalansa tietopohjaan, ja esittelemään sen suomalaiselle lukijakunnalle. Kyseessä voi olla tieteellisesti tärkeä läpimurto-tutkimus, tai tutkimusten sarja, joka on perustavalla tavalla muuttanut tieteenalaa tai jotakin sen yksittäisistä tutkimuslinjoista. Tutkittavana voi olla vanha klassikko, mutta myös uusi klassikkokirja tai -artikkeli, joka ei ole vielä oppihistoriallisesti tunnustettu merkkiteos, mutta joka on kuitenkin tutkimuksena ensiluokkainen ja ansaitsee tulla esitellyksi suomalaiselle yleisölle. Kirja, joka on käsissäsi, on tämän yhteistyön tulos: analyttinen, monitieteinen, osin omintakeinenkin katsaus poliisi- ja kriminologian alan moderneihin klassikkotutkimuksiin.

Kirjan taustalla on ajatus, jonka mukaan tieteenalan merkittävimpiä tutkimuksia koskevaa keskustelua – tarkemmin sanottuna sen keskeisiä *teorioita* ja niiden historiallista ja nykyistä merkitystä koskevaa tieteellistä keskustelua – kannattaa tietoisin toimin tukea. Laaja, avoin, tutkijalähtöinen teoriakeskus-telu, empiirisen perustutkimuksen rinnalla, on kehittyvän tieteenalan kannalta tärkeitä. On tärkeitä tietää ja ymmärtää:

- Mitä todellisuudesta väitetään? Mikä on tieteenalan keskeisten teorioiden sisältö?
- Mitä todellisuudesta tiedetään? Mikä on tieteenalan keskeisten teorioiden totuusarvo?
- Miten väitteitä, tai väitelauseiden kokonaisuuksia, voidaan analyttisesti perustella?
- Mitä todellisuutta koskevien väitteiden paikkansa pitävyydestä empiirisesti tiedetään?
- Mikä merkitys tieteenalan keskeisten teorioiden antamalla uudella tiedolla on ollut teorianhistoriassa, ja mikä merkitys niillä on nyt? Mikä on näiden teorioiden toimintapoliittinen merkitys, ja yleisempi inhimillinen merkitys?

On ehkä syytä erikseen korostaa, että edellä esitetyt kysymykset ovat tieteenalan ytimessä toimiville ammattitutkijoillekin erittäin vaikeita. Vastaukset näihin kysymyksiin ovat väistämättä epätäydellisiä. Teoriahistorian luonnetta käsitellään hieman tarkemmin tämän kirjan luvussa 7, mutta jo tässä voidaan todeta, että teorianhistoriassa on outoa, likipitään kaoottista dynamiikkaa. Teoriat ovat vain tiettyyn rajaan saakka eksakteja. Teoreettinen tieto on teorianhistoriassa vain tiettyssä määrin kumuloituvaa. Teoreettisen tiedon kokonaisuus voi itse asiassa taantua. Tietoa voidaan lopullisesti menettää. Toisaalta arkistoista, kaukaa menneisyydestä, voidaan löytää teorioita, joiden merkitys ymmärretään vasta nyt, uusien teorioiden ja uusien empiiristen ha-

vaintojen valossa. Voidaan osoittaa useita sellaisia oppihistoriallisia tapauksia, joissa aiemman teorian laajempi tieteellinen merkitys on ymmärretty tiedeyhteisössä vasta vuosikymmeniä tai jopa vuosisatoja teorian alkuperäisen esityksen jälkeen.

Teoriakeskustelu ei ole turhaa, vaikka teoriahistoriassa on katkoksia ja satunnaisuutta. Se on tästä nimenomaisesta syystä välttämätöntä. Näihin kysymyksiin palataan luvussa 7, kirjan sisällöllisten artikkelien jälkeen.

Tähän teokseen artikkeleita kirjoittaneet tutkijat eivät ole oppihistorian ammattilaisia, mutta he ovat kokeneita tieteenharjoittajia. Heillä on hyvä tuntuma valitseman kirjan tai artikkelin edustamaan tutkimussuuntaukseen ja siten kyky asettaa tutkimus tähän tulkintayhteyteen. Kirjoittajilla on myös aito halu ymmärtää tekstejä sisällöllisesti ja kuvata niitä oikein: tutkittavat klassikkoteokset ovat heidän arvionsa mukaan heidän oman tieteenalansa tärkeimpiä tutkimuksia. Vaikka kyse ei ole historian tutkimuksen ammattilaisista, lähtökohta on sekä ymmärtävän tekstintulkinnan että teoriahistorian kirjoittamisen kannalta hyvä.

Vastaukset siihen alkuperäiseen kysymykseen, jonka esitin kirjoittajille, olivat mielenkiintoisia. Kirjoittajien tieteenalasta on monipuolinen. Mukana on kriminologian, psykologian, taloustieteen ja politiikkatieteen sekä kansainvälisten suhteiden ja terrorismin asiantuntijoita. Kohdetekstien kirjo ulottuu väkivallan syvästä historiasta terrorismin ilmiön analyysiin, ja poliisin vaikuttavuustutkimuksen ja poliisikulttuurin analyysistä väkivaltaisten iskujen uhka-arviomenetelmiin.

Kirjaan valittuja kohdetekstejä yhdistää se, että kirjoittajat arvioivat niiden olevan – kirjoittamisajankohdastaan riippumatta – yhä edelleen vaikutusvaltaisia tutkimuksia. Tässä mielessä niiden voidaan sanoa olevan *moderneja klassikkotutkimuksia*.

1.2. Poliisin vaikuttavuus ja poliisikulttuuri

Yliopettaja Timo Korander analysoi omissa artikkelissaan Robert Reinerin poliisitutkimuksen klassikkoa *The Politics of the Police* (2010, neljäs painos). Reinerin kirja on poliisitutkimuksen kattava perusteos. Se kokoaa yksin kansiin merkittävän osan kaikista niistä keskeisistä tutkimustuloksista, joita tähänastisessa anglosaksisessa poliisitutkimuksessa on saatu. Reiner tarkastelee poliisialan tutkimuskenttää empiirisen tutkimuksen tulosten kautta, mutta kuitenkin aktiivisen *keynesiläisen* hyvinvointipolitiikan näkökulmasta.

Koranderin analyysi jakautuu kahteen osaan.

1. *Poliisin vaikuttavuus*. Rikollisuus ei Reinerin (2010) käsityksen mukaan ole ilmiö, jonka poliisi kykenee omilla toimillaan ratkaisemaan. Rikollisuus aiheutuu rikoksiin ajautuvien ihmisten taloudellisista ja yhteiskunnallisista oloista ja syrjinnästä sekä näitä olosuhteita vastaavista psykologisista ja kognitiivisista tekijöistä. Poliisitoiminnan erilaiset, kulloinkin vallalla olevat suuntaukset kuitenkin pyrkivät *vaikutavuuteen* – rikosten selvitysoisuuden kasvattamiseen, rikollisuuden vähentämiseen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden lisäämiseen – mikä ajaa poliisin mahdollottoman tehtävän eteen. Korander nimittää tätä poliisille asetettua mahdotonta tehtävää *Reinerin absoluutiksi*: rikollisuus ei vähene poliisin toimin, koska rikollisuuden väheneminen edellyttää rikollisuuden syiden purkamista, ja poliisin omin toimenpitein näihin syihin kyetään vaikuttamaan vain vähän tai ei lainkaan. Rikollisuuden todell-

liset ratkaisut ovat tästä näkökulmasta katsottuna yhteiskuntapoliittisia toimia, jotka vähentävät yhteiskunnallista ja taloudellista syrjäytymistä ja eriarvoisuutta.

Siinä määrin kuin näin todella on, poliisitoiminnan eri suuntausten vaikuttavuuden voi olettaa jäävän vaatimattomaksi. Reiner (2010), ja Reineria seuraten Korander, päätyvät näkemykseen, jonka mukaan *lähipoliisitoiminnan, nollatoleranssi-politiikan, näyttöön perustuvan poliisitoiminnan tai tietojohdoisen poliisitoiminnan* vaikutuksia ei ole kyetty osoittamaan riippumattomissa tutkimuksissa.

2. *Poliisikulttuuri*. Yksi aivan olennainen ilmiökokonaisuus, joka poliisissa hidastaa erilaisten toimenpiteiden toteuttamista, on poliisikulttuuri – tai, kuten Korander kirjoittaa, *poliisikulttuurit*. Poliisikulttuurin ilmiö vaihtelee ajasta, paikasta ja poliisiyksiköstä toiseen, ja se kannattaa kirjoittaa monikossa. Korander kuvaa Reinerin (2010) akateemista kiistaa poliisikulttuurin aiheesta toisen johtavan poliisitutkijan, kovaa poliisitoiminnallista linjaa edustavan P.A.J. ”Tank” Waddingtonin kanssa. Onko poliisikulttuurin käsite menettämässä analyyttisen merkityksensä? Vähenevätkö esimerkiksi konservatiivisuus, hierarkkisuus ja ryhmäkollegiaalisuus poliisissa ympäröivän yhteiskunnan arvopohjan vähitellen liberalisoituessa? Poliisikulttuurissa näyttää olevan merkittävää inertiaa, hitautta, nopean yhteiskunnallisen arvomuutoksenkin oloissa. Korander huomauttaa, että tästä, kuten muistakin poliisikulttuurin piirteistä, on myös etua. Poliisi on yhteiskuntajärjestystä säilyttävä voima, jonka ensimmäisenä tehtävänä Suomen poliisilaisissa mainitaan oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen.

1.3. Väkivalta, terrorismi ja uhka-arviot

Erikoissuunnittelija Matti Vuorensyrjän artikkeli, oma artikkelini tässä kirjassa, käsittelee väkivallan historiaa sekä väkivallan hallinnan yhteiskunnallisia instituutioita. Steven Pinkerin (2011) *The Better Angels of Our Nature – A History of Violence and Humanity* ulottaa väkivaltaa koskevan empiirisen tutkimuskatsauksensa noin 10 000 vuoden päähän ihmisen historiaan.

Antropologien, historioitsijoiden ja kriminologien arvio tästä noin 10 000 vuoden ajanjaksosta on yhtenäinen. Väkivalta on vähentynyt historian kuluessa murtoosaan siitä, mitä se oli tämän ajanjakson alussa. Pinker (2011) kokoaa vakuuttavan historiallisen näytön tämän päätelmän tueksi.

Miksi väkivalta on vähentynyt ihmisen historian kuluessa? Kysymys on erittäin vaikea. Vaikutusyhteydet ovat kompleksisia ja niitä on vaikea havainnoida ja todentaa. Aineisto on hajanaista, vaikeatulkintaista ja mahdollisia selittäviä tekijöitä on paljon. Pinker (2011) löytää ihmisen historiasta viisi sellaista kehitystekijää, jotka ovat hänen mukaansa aiheuttaneet sen, että väkivalta on pitkällä aikavälillä vähentynyt. Näitä tekijöitä ovat olleet valtiointituution synty ja kehittyminen, kaupankäynnin yleistyminen, kulttuurin feminisoituminen, kokemusmaailman muuttuminen kosmopoliittiseksi etenkin kirjapainotaidon ja kaunokirjallisuuden sekä globaalin tiedonvälityksen vaikutuksesta, sekä tieteellisen ajattelun kehittyminen.

Tutkijayhteisö ei ole hyväksynyt Pinkerin (2011) näkemystä kaikista niistä yksittäisistä instituutioista, jotka hänen mukaansa vähentävät väkivaltaa. Suhteellisen laaja yksimielisyys vallitsee kuitenkin siitä, että syyt, mitä ne tarkalleen ottaen ovatkin, löytyvät yhteiskunnallisten instituutioiden kehityksestä ja että valtio on hyvin todennäköisesti yksi niistä instituutiosta, jotka ovat tässä suhteessa kaikkein merkittävimpiä. Se on myös kaikkein vanhin niistä rauhaninstituutioista, joihin Pin-

ker oman tutkimuksensa analyysissä päättyy, ja samalla toinen niistä instituutioista (kaupankäynnin yleistymisen ohella), joihin Vuorensyrjän artikkelin analyysi laajemmassa mitassa keskittyy.

Valtioinstituution merkityksen ymmärtäminen on poliisille tärkeää. Se auttaa ymmärtämään yhteiskuntia, jotka ovat vaarassa vajota, tai ovat jo vajonneet, anarkiaan, mutta se auttaa ymmärtämään myös poliisin roolia modernissa perustuslaillisessa demokratiassa. Demokraattisella mandaatilla toimiva ja vallankäytön laillisuusperiaatteeseen sitoutunut poliisi on liberaalissa demokratiassa yksi valtioinstituution kulmakivistä.

Erikoistutkija Kari Laitisen artikkelissa tutkimuskohteena on terrorismin ilmiö. Sitä tutkitaan ja analysoidaan Bruce Hoffmanin (1998) *Inside Terrorism* -teoksen avulla. Hoffmanin teos poikkeaa muusta terrorismitutkimuksesta monin merkittävien tavoin. Hoffman käsittelee kattavasti terrorismin ilmiötä ja sitä käsitteellisesti määrittäviä piirteitä – niitä on 22 kappaletta – mutta päättyy silti ajatukseen, että käsitettä ei voida naulata yhteen analyttiseen kehykseen. Hoffmanin oma analyysi on historiallinen. Teos tarjoaa kokonaiskuvan terrorismista ja sen pitkän aikavälin historiallisesta muutoksesta yhtäältä poliittisten tavoitteiden ja toisaalta yleisöä ja myyntiä globaalissa mediakentässä tavoittelevien häikäilemättömien mediatalojen leikkauksessa.

Hoffmanin (1998) alkuperäisen klassikkoteoksen hengelle uskollisesti, Laitisen artikkeli on katsaus terrorismin ilmiön ajalliseen muutokseen Hoffmanin kirjan kirjoittamisen jälkeen. Laitinen tukeutuu analyysissä sekä Hoffmanin teoksen vastikään uudistettuun laitokseen (2017) että omaan pitkään kokemukseensa terrorismin tutkijana. Moni asia terrorismin ilmiössä ja terrorismin tutkimuksessa on muuttunut viimeksi kuluneen noin 40 vuoden aikana. 1. Perinteiset valtio- ja sissiterrorismi ovat kytkeytyneet kansallisvaltioihin. Nykyisin terroristiset tavoitteet ovat yhä useammin globaaleja ja iskuja tehdään kansallisvaltioiden rajojen yli. 2. Moderni terrorismi on edelleen poliittista, mutta se on samalla myös ideologista ja uskonnollista. Terrorismin luonne ja logiikka muuttuvat, kun toiminnan päättelyperustasta tulee ideologinen tai uskonnollinen (transsendentaalinen). 3. Järjestäytyneisiin soluihin tukeutunut toiminta on saanut rinnalleen yksinäisten susien iskut. Muodollinen organisaatio ja yhteydenpito ovat väljiä, tai niitä ei ole lainkaan. Toiminnan herättäjänä ja tukena on globaalisti konvergoitunut tietoverkko. 4. Yhtenä mahdollisena tulevaisuuden uhkana ovat massatuhoaseilla tai bioterrorina tehtävä iskut, perinteisten iskujen rinnalla. Näkymä on epätodennäköinen, mutta mahdollinen.

Psykologi, ylitarkastaja Mari Koskelainen käsittelee omassa artikkelissaan uutta, vuonna 2014 julkaistua uhka-arvioinnin käsikirjaa (Meloy & Hoffmann (toim.), 2014, *International Handbook of Threat Assessment*). Käsikirja kartoittaa vakavan kohdennetun väkivallan uhkia ja vastaavia uhka-arviointimenetelmiä. Menetelmäkehitystä tarkastellaan sekä teoreettiselta että käytännön uhka-arviotoiminnan kannalta. Reid Meloy'n ja Jens Hoffmannin kokoama käsikirja on merkittävä ainakin kahdesta eri syystä.

- 1) Teos sisältää uuden uhka-arvioteoreettisen mallin, joka osin integroi itsensä, ja osin ylittää, aiemmat, ensimmäisen ja toisen sukupolven uhka-arviomallit. Keskeisessä asemassa on mahdollista tekijää kuvaavien sisäisten ja ulkoisten varomerkkien (*warning behaviors*) jatkumo varhaisista signaaleista väkivallantekoon saakka.
- 2) Teos toimii aihealueen analyttisen ja empiirisen kirjallisuuden kattavana koonnoksena ja käsikirjana. Se on alan keskeinen referenssiteos niille toimijoille, jotka tekevät käytännön uhka-arvioita kohdennetun väkivallan tapauksissa.

Voidaan sanoa, että teos on tällä hetkellä erittäin ajankohtainen. Euroopassa kuoli 175 ihmistä terrorismin uhrina vuonna 2015. Globaalisti uhriluvut ovat vielä paljon tätä suurempia. (Pinker, 2018.)

Teorian ja käytännön tiivis keskinäinen vuorovaikutus on tällä aihealueella poikkeuksellisen tärkeätä. Teorian on perustuttava hyväksytyyn tieteelliseen näyttöön ja sen on toimittava käytännössä. Vain näyttöön perustuva ja käytännössä koeteltu teoria voi soveltua todellisia uhkatilanteita arvioivien ja tekoja ennalta estämään pyrkivien toimijoiden käyttöön.

1.4. Sinisten ajatus

Tämän kirjan artikkelit kattavat vain pienen osan poliisi- ja kriminologian alan tutkimuksen koko kentästä. Käsittelemättä jää suuri joukko merkittäviä klassikkotutkimuksia ja -teorioita. Voidaan ajatella esimerkiksi Jerome H. Skolnickin (1966) kirjaa *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, Gary S. Beckerin (1968) artikkelia *Crime and Punishment: An Economic Approach*, Paul L. Kirkin ja Lowell W. Bradfordin kirjaa *The Crime Laboratory: Organization and Operation*, tai vaikkapa Tom R. Tylerin (1990/2006) legitimizeettitutkimuksen klassikkoa *Why People Obey the Law?*

Siniset klassikot saakin jatkoa. Se on teossarja, jonka keskeisenä ajatuksena on antaa tilaa poliisi- ja kriminologian alan sisäiselle teoriakeskustelulle.

Tämän kirjan viimeinen artikkeli *Teoriahistorian dynamiikka* käsittelee teoriakehityksen keskeisiä piirteitä ja vastaa teossarjan keskeiseen kysymykseen: Miksi teoriakeskustelu ansaitsee oman, empiirisestä tutkimuksesta erillisen julkaisukanavansa – ei pelkästään omalla tieteenalallamme, vaan kaikilla tieteenaloilla – ja miksi tällaisen keskustelun lähtökohdaksi kannattaa ottaa yksittäisten, kokeneiden tutkijoiden oma ajattelu?

Kyse on ytimeltään siitä, että teoriakehityksessä, tieteellisten löydösten logiikassa (*Logik der Forschung, logic of scientific discovery*), on kaksi puolta.

1. Ensimmäinen näistä on tieteellisen teorian empiirinen koettelu. Teorioille voidaan hakea, ja niille voidaan löytää, empiiristä näyttöä. Todellisuus tukee teorioita, jotka ovat tosia, ja se auttaa hylkäämään teorat, jotka ovat vääriä. Teorioiden empiiriseen koetteluun on olemassa systemaattisia menettelytapoja, kokeellisia ja kvasikokeellisia stokastisia malleja, jotka voidaan omaksua samanlaisina tai lähes samanlaisina kaikilla empiirisillä tieteenaloilla. Hypoteesien testaus empiirisessä tutkimuksessa on avointa ja se toteutuu tiedeyhteisössä universaalina (*nomoteettisen*) tiedemuodon tapaan, niin että koko laaja tiedeyhteisö voi osallistua analyyttisesti hyvin määritellyn, muodoltaan universaalina teorian empiiriseen koetteluun.

2. Teoriakehityksessä on kuitenkin myös toinen, edellisestä laadullisesti eroava puoli, uuden tieteellisen teorian löytäminen. Teorian on oltava olemassa suhteellisen täsmällisenä käsitteellisenä ja analyyttisenä mallina, jotta sitä voitaisiin koetella empiirisessä tutkimuksessa. Teorian alkuperäiseen löytämiseen, tieteelliseen oivallukseen, toisin kuin jo olemassa olevan teorian empiiriseen koetteluun, ei ole olemassa sellaista vakiintunutta mallia, joka voitaisiin omaksua ja jota voitaisiin soveltaa kaikissa empiirisissä tieteissä. Ei ole olemassa (t., oik., ei ainakaan toistaiseksi tunnetta) systemaattista tapaa edetä uusiin teorioihin.

Syynä tähän on hyvin todennäköisesti se, että tieteellisen oivalluksen – uuden teorian – synty on ytimeltään ainutkertainen (*idiografinen*) tapahtumaketju. Se perustuu yhtäältä tieteenalan yksittäisiin poikkeaviin havaintoihin, jotka ovat ristiriidassa tunnettujen teorioiden teoriakokonaisuuden kanssa, ja toisaalta siihen, että on olemassa yksittäinen tutkija tai pieni joukko tutkijoita, joka (jotka) omassa suotuisassa teorioiden ja empiiristen havaintojen leikkauspisteessään ymmärtää (ymmärtävät) poikkeavien havaintojen laajemman teoreettisen merkityksen ja kykenee (kykenevät) muotoilemaan sellaisen uuden käsitteellisen tai analyyttisen mallin, uuden teorian, joka sulkee sisäänsä nämä poikkeavat havainnot – selittää sekä uudet, poikkeavat havainnot, että ennestään tunnetut vanhat havainnot.

Kun kokeneet tutkijat tulkitsevat oman tieteenalansa tärkeimpiin kuuluvia teorioita, ja empiirisen ja analyyttisen koettelun näkökulmasta punnitsevat niiden nykyistä merkitystä, ja esittävät tulkintansa muille saman alan tutkijoille, mahdollisuudet uusiin käsitteellisiin ja analyyttisiin oivalluksiin kertautuvat niin kirjoittajan kuin lukijoidenkin ajatuksissa eksponentiaalisesti. Tutkija esittää alkuperäisestä klassikkoteoksesta ja sen teoriasta oman tulkintansa. Jokainen lukija näkee kirjoittajan tulkinnan oman kokemushistoriansa leikkauksessa, omasta yksilöllisestä näkökulmastaan. Uudet teoriat niitetään tällaisesta kylvöstä.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Becker, G.S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76(2), 169–217.
- Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Kirk, P.L. & Bradford, L.W. (1965). *The Crime Laboratory: Organization and Operation*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Meloy, J.R. & Hoffmann, J. (eds.) (2014). *International Handbook of Threat Assessment*. New York: Oxford University Press.
- Pinker, S. (2011). *The Better Angels of Our Nature. A History of Violence and Humanity*. First published in 2011. Published in Penguin Books 2012. London: Penguin.
- Pinker, S. (2018). *Enlightenment Now. The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. New York: Viking, An imprint of Penguin Random House.
- Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press.
- Skolnick, J.H. (1966). *Justice without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*. New York: Wiley.
- Tyler, T. R. (1990/2006). *Why People Obey the Law?* Princeton: Princeton University Press.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language* (1989). New York: Gramercy Books.

I POLIISIN VAIKUTTAVUUS JA POLIISIKULTTUURI

2. POLIISIN VAIKUTTAVUUS

Timo Korander

2.1. Johdanto

Tämän sekä seuraavan artikkelin aiheena on kriminologian professori Robert Reinerin (*London School of Economics*) kokoomateos ja oppikirja *The Politics of the Police*, poliisi- ja kriminologian alan tutkimuksen kautta aikain ehkä kaikkein arvostetuin klassikkokirja². Neljänteen painokseensa ehtineen teoksen eri painoksiin – vuosien 1985, 1992, 2000 ja 2010 – on aiempien tutkimusten lisäksi päivitetty alan uusimpien tutkimusten tulokset. Tässä käytetään teoksen uusinta, neljättä painosta.

Kirja on saanut kiittäviä arvioita kriminologian professoreilta. Neljännen painoksen takakanteen on poimittu Tim Newburnin arvio, jonka mukaan kirja on *hienoin ja kattavin* teos brittipoliisista. Monet, kuten Jones (2012, 546) katsovat, että se on ”must-read”, välttämätöntä lukemistoa kaikille alan opiskelijoille, tutkijoille ja poliisi-politiikan tekijöille. Kevin D. Haggerty (2011, 110) arvioi, että ensimmäisestä painoksesta (1985) lähtien *The Politics of the Police* on hyvin todennäköisesti ollut *viitatuin kirja poliisista*. Andrew Goldsmith (2011, 108) pitää teoksen ilmestymistä tärkeänä vedenjakajana poliisitutkimuksessa, koska tällöin saatiin ensimmäinen systemaattinen kuvaus kuuluisasta ja monille esimerkkinä olleesta ”*Peelianmallista*”, *bobby*-brittipoliisista. Martin Innes (2011, 111) summaa, että kyseessä lienee oivaltavin ja vaikutusvaltaisin akateeminen teksti Iso-Britannian poliisista. Reinerille ja hänen laajalle tuotannolleen on omistettu lukuisten johtavien englantinkielisten kriminologioiden kirjoittama teos nimeltään *Policing: Politics, culture and control* (Newburn & Peay, 2012)³.

Kirjaa voi pitää poliisitutkimuksen hakuteoksena, ensyklopediana. Haggerty (2011, 111) toteaa lähdeluettelosta: 46 sivua on *kultakaivos alan tutkijalle*. Reiner on itse tuottelias tutkija, joka on osallistunut vuosikymmeniä poliisitutkimusta koskevaan keskusteluun. Vuoden 2010 painoksen lähdeluettelossa hän on kirjoittajana 28 tekstissä. Hän on kirjoittanut useita poliisia käsitteleviä tutkimuksia, esimerkiksi tutkimuksen brittipoliisiylijohtajista ”Chief Constables” (Reiner, 1991). Reiner sisällyttää laajalti eri näkökulmia ilmiöihin. Hän ottaa yhtä lailla huomioon ja referoi edelleen täysin vastakkaisten kuin omien näkökulmiensa mukaisten tutkimusten argumentit. Esimerkiksi poliisikulttuuritutkimuksessa, joka on seuraavan artikkelin sydän, hän tuo esiin arvostelijoidensa argumentit. Reinerin (2010) kirja marssittaa esiin oppihistoriallisia kiistoja, joita hän sammuttaa kompromisseillaan.

Reiner (2010) tekee kattavan analyysin brittipoliisin – ja usein USA:n poliisin – historiaa, sosiologiaa ja politiikkaa käsittelevistä tutkimuksista. Brittiyhteiskunnan ja poliisin sekä suomalaisen yhteiskunnan ja poliisin tarinat ovat tietysti aivan erilaiset. Keskityn tässä ja seuraavassa artikkelissa sellaisiin teemoihin, jotka ovat kiinnostavia Suomessakin. Klassikkokirja on tosiaan niin laaja, että siitä päätettiin

tehdä tähän käsillä olevaan kirjaan kaksi artikkelia. Puhtaasti Britanniaa koskevat, vaikkakin keuhut ja monipuoliset historialuvut 2 (vuodet 1829–1856) ja 3 (vuodet 1856–2009) jäävät kuitenkin käsittelemättä. Samoin hypätään yli luku 7, jossa käydään läpi Britannian lähivuosisikymmenten lainsäädännön sekä oikeus- ja poliisipolitiikan historiaa. Viimeksi mainitusta on todettava, että se on yhtäältä tarkka kuvaus poliisin valtuuksien jatkuvasta lisäämisestä, josta Reiner toteaa ironisesti, että poliisi on aina ylittänyt valtuutensa tietyllä marginaalilla. Argumentti, josta on havaintoja Suomessakin. Toisaalta luku on tarina useista erilaisista yrityksistä saada poliisi aidosti oikeudellisesti ja varsinkin poliittisesti vastuulliseksi (= accountable) paikallisyhteisöille ottamalla käyttöön erilaisia auditointi- ja kansalaisvalvoja (lay visitors) -uudistuksia, jotka eivät (juuri) ole onnistuneet vaan joiden vaikuttavuutta voi Reinerin mukaan pitää myyttinä.

Todellakin, kirja purkaa poliisimyyttejä ja paradokseja. Monien poliisistrategioiden nimeäminen myyteiksi tuntuu poliisitutkimusta tuntemattomasta provosoinnilta, koska niin poliisi itse ja poliisiin nojaavat poliitikot kuin sekä faktinen että fiktiivinen media ylläpitävät niitä ”aitoina asioina”. Reiner (2010) marssittaa vakuuttavan määrän tutkimusta myyttien purkuun. Keskeisin myytti on, että poliisi pystyisi ratkaisevasti vähentämään rikollisuutta. Poliisin maailmankuulut strategiat ja taktiikat, kuten lähipoliisi, nollatoleranssi ja tietoperustainen poliisitoiminta, ovat Reinerille myyttejä. Niiden aito toimeen paneminen, käytännön toiminta ja saavutukset ovat tutkimusten valossa täysin kyseenalaisia. Ne ovat poliisimuodin ilmiöitä, ja niistä *puhutaan* enemmän kuin niitä yritetään tai varsinkaan pystytään aidosti *soveltamaan*. Rauhanomaisena pidetyn brittipoliisin sijaan (*”Peelian policing by consent”*) bobby-konstaapeli onkin täysi myytti, selviää historiaosuuksista. Monesti englantilaista bobbya on pidetty muissa valtioissa poliisin esimerkkinä.

Reiner kertoo poliittisen historian tarinaa brittipoliisista, jonka kehitys etenee kriisistä kriisiin⁴. Historian keskeiset käännekohdat ja skandaalit voi tarkistaa otsikkotason *historialitteestä* Poliisihistorian kronologia (Reiner, 2010, 261–264). Poliisin historiasta, funktiosta ja toiminnasta on suuria näkemyseroja, jotka yleensä sijoittuvat konservatiivioikeiston ja kapitalismikriittisen vasemmiston ääripäiden välille. Reiner (2010) pystyy äärilaitojen tuottamien oppihistoriallisten riitojen, historiamyyttien välillä tekemään kompromisseja ottamalla molemmilta huomioon mielestään paikkansa pitävät argumentit. Ensimmäisessä historialuvussa (vuodet 1829–1856) tapahtuu juuri näin: on ”cop-side” ja vastakkainen ”lop-side” ja sitten uusi kompromissi näistä näkökulmista.

Reiner (2010) arvostelee ankarasti uusliberalismia ja pitää sitä poliisin ongelmien syynä (ks. myös Reiner, 2007). Niinpä sosiaalidemokraattinen hyvinvointivaltio on Reinerin mielestä ainoa oikea tapa vähentää järjestys-, rikollisuus- ja muita poliisin ongelmia. Reiner ei tarkoita nykyajan sosiaalidemokraattista puoluepolitiikkaa, vaan vaatii sosiaalisten ongelmien ratkaisuun *keynesiläistä* talouspolitiikkaa ja hyvinvointivaltiollista ratkaisutapaa. Viimeisen alaluvun otsikko onkin: *Postscript: For Social Democratic Policing*.

Kirjan alussa Reiner (2010, 8–11) käy lyhyesti läpi poliisikentän tutkijainstituutit tai tahot. *Akateemista poliisitutkimusta* tehdään (englanninkielisissä maissa) jo niin paljon ja eri näkökulmista, ettei kenellekään ole enää mahdollista seurata kaikkea. *Poliisiorganisaatiot ja muut viralliset tahot* tekevät paljon uutta tutkimusta, erityisesti vaikuttavuusarviointeja, joissa yritetään todistaa, että jokin tapa toimia todella toimii. Näin on syntynyt sekä uskottavia että vähemmän uskottavia raportteja. Jälkimmäiset ovat niitä, joissa tulosvaatimuksien johdosta tulokset on päätetty jo etukäteen: ”forgone conclusions”. Niin ikään *korkeakoulutetut poliisit* ovat ryhtyneet tekemään tieteellistä tutkimusta. Yksi näistä on Reinerin ykköskiistakumppani

P.A.J. ”Tank” Waddington, johon tullaan tutustumaan seuraavassa poliisikulttuuria käsittelevässä luvussa. Nimitys ”Tank” tulee hänen kovasta, kontrolli- ja poliisimyönteisestä asenteestaan. Muutamaa riippumatonta *brittijaatuspajaa*, ”think-tanks”, ja *riippumatonta organisaatiota* Reiner kehuu päteviksi tutkimuslähteiksi⁵. Hän mainitsee poliittisesti oikealle tai vasemmalle orientoituneet ajatuspajat, mutta ei arvioi niiden tutkimuksien tasoa lainkaan. Harmi, koska omassa tutkimuksessani (Korander, 2014) rikutut ikkunat -ideologian ja nollatoleranssin rajun suosion takaa paljastuivat todella häpeättömästi rikollisuuden syistä valehdelleet «neo-con» eli uuskonservatiiviset ajatuspajat. *Journalisteja* Reiner kehuu useilta vuosikymmeniltä, koska he ovat paljastaneet lukuisia poliisin väärinkäytöksiä. (Reiner, 2010, 8–11.) Journalistit ovatkin ainoita, joista erittäin vähäisen poliisia koskevan tutkimuksen Suomessakin voidaan olla nykyään ylpeitä (ks. esim. Passi & Reinboth, 2017: Keisari Aarnio -kirja).

Reiner (2010, 11–14) käy lyhyesti läpi poliisitutkimuksen genremuutokset. Poliisikulttuuritutkijat aloittivat konsensusvaiheen 1960-luvulla. Oltiin yhä tyytyväisiä ja ylpeitä bobby-poliisista. Seuraavana vuosikymmenenä symbolisen interaktionismin ja leimaamisteoreettisten näkökulmien tutkijat tarkastelivat poikkeavuutta ja sitä, miten poliisi harkintavallallaan puuttui rikollisuuteen tai jopa aiheutti sitä. Kriisien 1980-luvulla voimistui vasemmiston *kritiikki* valtiovallan pakkovaltaa kohtaan. Samaan aikaan syntyi *poliittinen riita* kovan ”lain ja järjestyksen” ja kansalaisoikeuksien kannattajien välillä. Kysyttiin, kuka valvoo ja kontrolloi poliisia. *Ideologia- taisteluista* siirryttiin *realismiin*, jota oli sekä vasemmistolaisia, ”left realism”, että oikeistolaista, ”new right realism”. Viimeksi mainittua edelliset pitävät ”etaboloituneena hallinnollisena kriminologiana”. Todettakoon, että ”new right realism” – joka on uuskonservatismia – oli pohja, jolta ponnisti USA:lainen rikutut ikkunat ideologia sekä sen kuuluisin toteutus nollatoleranssi New Yorkissa (Korander, 2014).

Vuosikymmenet ennen ”New Yorkin ihmettä” ja arviointiaaltoa kriminaalipoliitiikkaa oli vaivannut ”*nothing works*”, mikään ei toimi rikollisuuteen -eetos. Mutta valtava rikollisuuden romahtaminen länsimaissa (”Crime-Drop”-ilmiö, ks. esim. Baker, 2010; Korander, 2014, 118–125) ja siihen – väärin ja viekkaudella – liitetty tarinat, kuten NYPD:n muka onnistuminen, ironisesti käänsivät uskon myönteiseksi. Mentiin *moraalipaniikista moraalinnostukseen* (Dixon & Maher, 2005, 120–121; Korander, 2014, 162). Samalla oli 1980–1990-luvulla siirrytty uuteen julkishallintoon, jossa tuloksellisuuden vaatimukset tulivat poliisissäkin keskeisiksi. Viimeisessä vaiheessa *arviointiaalto* johti lukemattomiin lyhytaikaisiin ja otsikoihin pyrkineisiin rikoksentorjunta- ja ongelmaorientoituneen ja tietojohdoisen poliisin hankkeisiin, joiden arviointien taso on vaihdellut. Reiner (2010, 11–14) on harmissaan siitä, että *aito kriittinen ja teoreettinen poliisitutkimus* on määrällisesti täysin jäänyt *poliisin pragmaattisten toimintapolitiikkaorientoituneiden rikoskontrollihankearviointien* varjoon (ks. myös Punch, 2015; van Dijk ym., 2015).

Reinerin voidaan katsoa olevan traditionaalisen modernin empiirisen sosiologian ja realistisen tutkimusnäkökulman vahva edustaja. Niinpä Reiner (2010, 14–36) käy uusien poliisia koskevien teorioiden ja näkökulmien kimppuun, jotka eivät häntä vakuuta. Hän niputtaa *uusiksi poliisiteorioiksi* (”New Policing Theories”) monet uudet suunnat tutkia poliisitointia ja turvallisuutta ylipäätään. Hallinnan, turvallisuushallinnan, riskiyhteiskunnan ja jälkimodernin tutkimussuunnat hän niputtaa yhteen ja kutsuu näitä ”*transformaatioteesin*” kannattajiksi (mts. 14). Uudet näkökulmat katsovat poliisitoimen ja yhteiskunnan muuttuneen aiemmasta lukuisin ratkaisevin tavoin. Itse poliisitoiminta on transformaatiossa muuttunut tietotyöksi, ongelman ratkaisuksi, tietojen välittäjäpalveluksi, turvallisuushallinnaksi tai riskien arvioinniksi ja hallinnaksi. Toiseksi poliisitoiminta on monimuotoistunut siten, että poliisi-

sitoimintaa tekevät lukemattomat muut *poliisifunktiota toteuttavat tahot*, kuten yksityinen turva-ala, rajavartijat, tulli, tiedustelupalvelu ja armeija sekä muut poliisin kanssa – usein rikosentorjunnan – yhteistyötä tekevät viranomaiset, kansalaisryhmät sekä kolmas sektori.

Reiner (2010) hyväksyy ainakin osittain joitain uusien teorioiden argumentteja, mutta kokonaisuudessaan hän käyttää enemmän sivuja arvostellessaan niitä monin tavoin pitkin kirjaa. Kritiikistä hän on julkaissut niin ikään erillisen kirjoituksen: Reiner, (2010b). *Julkisen poliisin* eli tavanomaisesti ymmärretyn poliisiorganisaation tehtävät, kuten järjestyksen ylläpito ja rikostutkinta, ja itse poliisiorganisaatio ja ammattikunta, joka töitä tekee, ei ole Reinerilla kadonnut mihinkään tai muuttunut perustavanlaatuisesti. Reiner katsoo, että *monimuotoisuutta* on ollut poliisin historian alusta lähtien – se ei ole mitään uutta. Hän (2010, 16) tyytymättä, että uudet teoriat *menettävät lapsen pesuveden mukana*, jos ne hylkäävät empiirisen sosiologisen tutkimuksen poliisista⁶.

Poliisin tehokkaalla toiminnalla pyritään myönteisiin vaikutuksiin, vaikuttavuuteen. Se on yksi niin Reinerin kirjan kuin tämän artikkelin keskeisistä aiheista. Lukuisissa tutkimuksissa on tuotu esiin, että poliisin vaikuttavuuspyrkimyksillä on usein, ellei jopa aina myös kielteisiä vasta- ja sivuvaikutuksia. Yksisilmäisellä turvallisuuden tavoittelun politiikalla ylipäättään on monia paradoksaalisia ja kielteisiä seurauksia, myös Suomessa, kuten Hille Koskela Pelkokierre-kirjassaan (2009) osoittaa. Nollatoleranssipoliisitoiminta on tästä tunnettu esimerkki niin New Yorkissa (Korander, 2014, 147–159) kuin Tampereella (mts. 96–102). Lisäksi useissa tutkimuksissa on osoitettu, että vähemmistöt, erityisesti etnisten vähemmistöjen nuoret miehet, joutuvat verrattain usein poliisitoimien kohteeksi. Reiner korostaa kirjassaan moneen otteeseen poliisin vaikuttavuuspyrkimysten sivuvaikutuksia, joten klassikkokirjasta on syytä esitellä yksi keskeinen poliisitoiminnan varjopuoli, poliisin itsensä syyllistyminen syrjintään. Syrjintään taas liittyy kiinteästi poliisikulttuuri, joka on edelleen eräs Reinerin kirjan sekä käsillä olevan kirjan seuraavan artikkelin keskeinen aihe.

Lyhyesti tämän artikkelin tutkimuskysymyksiä on kaksi: 1. Mikä on poliisin vaikuttavuus rikollisuuteen? 2. Syrjiikö poliisi? Vastauksia etsitään ensisijaisesti Reinerin (2010) klassikkokirjaan kerätyn laajan tutkimuskirjallisuuden avulla, ja toisijaisesti käytetään uudempia havaintoja ja jonkin verran tutkimuksia myös Suomesta⁷.

Johdannon jälkeen luvussa 2.2 käsitellään poliisin roolia, poliisin muoteja ja vaikuttavuutta rikollisuuteen. Luvussa 2.3 tarkastellaan poliisin syyllistymistä syrjintään, joka on osaksi vaikuttavuuspyrkimysten ja poliisikulttuurin sivutuotos. Lyhyesti käydään lävitse edelleen muita vasta- ja sivuseurauksia poliisin vaikutusten tavoittelussa. Viimeisessä luvussa 2.4 kootaan argumentteja yhteen, pohditaan merkittävimpiä havaintoja ja nostetaan joitain Reinerin kirjan ominaisuuksia kritiikin kohteeksi.

Huomautettakoon, että Reinerin (2010) klassikkokirja perustuu Iso-Britanniasa ja usein niin ikään Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin, joten lähtökohtaisesti empiiriset havainnot tässä artikkelissa tulevat ensi sijassa merten takaa. Erikseen aina mainitsen, jos havaintoja löytyy myös Suomesta. Toisaalta, vaikka Reiner luettelee 300-sivuisessa kirjassaan jatkuvasti lukemattomia tutkimuksia, joihin hän perustaa argumenttinsa, niin en tietenkään ole voinut ryhtyä luettelemaan niitä tähän tiiviiseen esitykseen. Niinpä mainitsen aina Reinerin kirjan sivut, joilta kiinnostunut lukija nämä alkuperäislähdeviittaukset löytää.

2.2. Poliisimuodit ja vaikuttavuus

2.2.1. Kiista poliisin roolista

Reiner (2010) arvostelee kirjassa toistuvasti sitä yleistä uskoa, että poliisit olisivat keskeisesti rikoslain valvojia ja vähentäisivät merkittävästi rikollisuutta. Tutkimuksista tiedetään, että poliisin aika menee enimmäkseen monenlaisissa kansalaisia avustavissa tehtävissä, joilla ei ole juuri tekemistä rikoksien kanssa. Monet tehtävät muistuttavat konsultointia ja sosiaalityötä, mutta ne kaatuvat poliisille, koska psykologeja tai sosiaalityöntekijöitä ei ole poliisien tapaan saatavissa nopeasti paikalle. Tuo niin sanottu palokunta-malli on yhä poliisipartioiden keskeisin toimintatapa. (Mts. 141.)⁸ Reiner (mts. 144) muistuttaa, että poliisi on erityisesti *järjestyksen ylläpitäjä*. Työtä tehdään usein hätätilanteita rauhoittamalla, jolloin harvoin tarvitaan rikoslakia.

Sosiaalityöstä poliisin työ eroaa kuitenkin merkittävästi niin, että poliisilla on kapasiteetti päättäväiseen ja ratkaisevaan toimintaan, ”the capacity for decisive action”. Voimankäytön kapasiteetti on aina olemassa. Reinerin (2010, 144) mukaan Bittner (1967) on muotoillut asian hyvin: *Poliisimies ja vain poliisimies yksin on varustettu, nimitetty ja velvoitettu toimimaan kaikenlaisten pinteiden ja hätätilanteiden kanssa, joissa voi joutua käyttämään sitä voimaa, mitä tehtävään vaaditaan.* (Kirjoittajan käännös)

Poliisikulttuurin piirteisiin kuuluvan ammatillisen *käsityötaidon* taitavuus on sitä, ettei poliisin juuri koskaan tarvitse tukeutua voimankäyttöön, vaikka sellaisen mahdollisuus on olemassa. Vaikka poliisin tehtävä on ylläpitää yleistä järjestystä, ei se tarkoita, että poliisi olisi vastuussa kaikista sosiaalisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen elementeistä. Tämä on Reinerin mukaan yksi myytti, jota poliisit mielellään ylläpitävät: he ovat viimeinen este sivistyksen ja sen rotkoon sortumisen välillä.

Poliisi ei ole sosiaalisen järjestyksen ennakkoehto, vaikka esimerkiksi lähipoliisin laajimmat filosofiat niin yrittävät esittääkin. Waddington (1999) on käyttänyt osuvaa vertailua, jonka käännän seuraavasti: *Poliisi on kuin tiepalvelun (AA tai RAC Britanniassa) partio, joka tulee paikalle, tekee intervention, kun asiat menevät ennalta arvaamattomasti pieleen ja on varmistettava turvallinen tilapäinen ratkaisu.* Tässä analogiassa poliisit eivät ole autokorjaamon väkeä eivätkä auton valmistajia. Kuten tiepalvelu, he antavat oman politiikkansa mukaista neuvontaa ja apua ja toimivat yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Tiepalvelu-vertauskuva tulee kirjassa esiin monta kertaa. (Reiner, 2010, 24, 145.)⁹

Yksi keskeinen muutos poliisissa vuosien varrella on, että organisaatioon on perustettu yhä useampia ja yhä pidemmälle erikoistuneita yksiköitä. Toisaalta uusi, transformaatioteorian mukainen näkemys on, että poliiseista on tullut tietotyöläisiä. Poliisin keskeiseksi tehtäväksi on muodostunut informaation välittäminen erilaisista riskeistä kansalaisille ja yksityisille organisaatioille. (Reiner, 2010, 146–147.) Järjestyksen ylläpito sekä rikostutkinta perustehtävinä eivät kuitenkaan ole juuri muuttuneet, vaikka rinnalle on tullut muitakin tehtäviä ja toimijoita, kuten yksityinen turva-ala.

Reiner kritisoi, että paradoksaalisesti poliisireformit ovat Britanniassa ja USA:ssa keskittyneet ensisijaisesti rikollisuuden vähentämiseen ja selvitysprosenttien nostamiseen. Reiner toistaa kirjassaan usein erästä argumenttia aina hieman eri muodossa. Nimeän sen *Reinerin absoluutiksi*: Jos rikollisuus katsotaan poliisin keskeiseksi missioksi, asetetaan sille tavoitteeksi saavuttaa mahdoton, hahatteleva unelma, ”a quixotic impossible dream”. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että

rikollisuuden syyt ovat poliisien ulottumattomissa. (Reiner, 2010, 147.) *Absoluutti* on filosofinen käsite: ”se mikä on olemassa kaiken muun perustana ja tästä riippumatta”¹⁰. Reiner itse nimittää asennetta *lain ja järjestyksen myyiksi*. Absoluutti pitää hänen mukaansa aina paikkansa, vaikka muuta erillisissä poliisitutkimuksissa esitetäisiinkin. Vaikka löydetään tietojohtoinen hot-spot-taktikka, jolla pistetään kuriin jokin tarkasti rajattu rikosala tai rikosalue, se ei silti kaada Reinerin absoluuttia.

Reiner (2010, 3) itse nimittää ajatuksen eli absoluutin pisimmälle viemistä eli ideologiaa *poliisifetisismiksi*. Karkeasti kääntäen: *Moderneille yhteiskunnille on tunnusomaista ideologinen oletus, että poliisi muodostaa funktionaalisen ennakoehdon yhteiskunnalliselle järjestykselle siten, että ilman poliisia vallitsisi kaaos*. Kyse on uskosta siihen, että poliisi on yhteiskuntien pystyessä pysymisen perusedellytys. Reiner (mts. 3–4, 6, 39) huomauttaa, että antropologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että maailmassa on ollut ja on useita yhteisöjä ja yhteiskuntia, joissa ei ole ollut minkään näköistä muodollista poliisitointia. Nykyaikainen valtion organisoima poliisi on vain yksi esimerkki järjestyksen ylläpidosta.

Mikä erityisesti kansalaisten näkökulmasta pitää yllä *lain ja järjestyksen myyttiä*? Reiner (2010, 177–204) käyttää vajaat 30 sivua analysoidessaan monipuolisesti, kuinka mediassa ylläpidetään täysin stereotyyppisiä imagoja poliisista niin faktisessa uutisoinnissa kuin fiktiivisessä viihteessä¹¹. Esitetty mielikuva on jopa päivastainen kuin todellisuus, koska sekä faktinen että fiktiivinen media keskittyy vakavaan rikollisuuteen, joka kuitenkin tosiasiallisesti on vain pieni osa kokonaisrikollisuudesta¹². Vakavan rikollisuuden selvityksasteet ovat todella suuria verrattuna massarikollisuuden vastaaviin.

Mediassa esitettyjen rikosten tekijät ovat usein korkeammista sosiaaliluokista kuin todellisuudessa. Fiktiossa rikolliset ovat korkean statuksen valkoisia rationaalisia keski-ikäisiä miehiä, jotka ovat ahneita ja saavuttavat tavoitteensa armottoman väkivallan avulla. He eivät siis ole nuoria, moniongelmaisia, sekavia, syrjäytyneitä ja epätoivoisia, kuten useimmiten todellisuudessa. Niin ikään poliisit ovat usein korkean statuksen valkoisia rationaalisia keski-ikäisiä miehiä, ”dekkareita” tai heidän pomojaan, jotka erityisillä kyvyillään estävät ja ratkaisevat rikokset. Lisäksi poliisit esitetään juuri siinä roolissa – *poliisifetisismi roolissa* – jossa he haluavatkin tulla nähdyksi: he ovat se ohut sininen raja järjestyksen ja kaaoksen välillä, he suojelevat heikkoja rikosuhreja raakalaismaisilta rikollisilta. Ei ihme, että Reinerin arvostelma *lain ja järjestyksen myytti* eli se, että poliisi vähentää merkittävästi rikollisuutta, vallitsee vahvana mielikuvana.

Suomessa ei ole Britannian kaltaista poliittista, ehkä oppihistoriallistakin, ristiinriitaa poliisin funktiosta, koska meillä poliisia ohjaa ensi sijassa poliisilaki, jonka ensimmäisessä pykälässä keskiössä on YJT:n eli yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito. Järjestyksen ylläpidon ensisijaisuus on meillä vuosikymmenet ollut ääneen lausuttu tärkein poliisin tehtävä.

Toiseksi, Suomessa poliisin ylijohdo sekä sisäministerit ovat vuosia puhuneet siitä, että vaikka budjettileikkauksia tehdään, niin prioriteetti ovat kentällä toimivat poliisipartiot, joista ei vähennetä, vaan sen sijaan pyritään keventämään hallintoa. Se, kuinka hyvin tässä on onnistuttu, on tosin Suomessa kiistanalaista (ks. esim. Suomen Poliisijärjestöjen Liiton kannanotot; www.spjl.fi).

Kolmanneksi, pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa tapa puhua rikollisuuden syistä eroaa kovan kriminaalipolitiikan maista, joissa – usein kaksipuoluejärjestelmässä – vedotaan populistisiin ja punitiivisiin ideoihin. Pohjolassa konsensukseen pyrkivässä monipuoluejärjestelmässä luotetaan hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikan keinoihin enemmän kuin kovaan kriminaalipolitiikkaan (Lappi-Seppälä, 2011). Tämä ei tarkoita, ettei Reinerin *absoluuttia* pyrittäisi edelleen kyseenalaistamaan monien erilaisten ideoiden, hankkeiden ja retoristen ratkaisujen keinoin.

2.2.2. Muodit ja vaikuttavuus

Pehmeä, kova ja fiksu poliisi

Britanniassa media, niin faktinen kuin fiktiivinen, niin poliitikot kuin poliisijohtajat ovat mielellään uskoneet lain ja järjestyksen myyttiin eli siihen, että poliisi on ratkaiseva tekijä rikollisuuden estämisessä. Reiner (2010, 147) analysoi lukuisia tutkimuksia poliisin vaikuttavuudesta eikä päädy myönteisiin tuloksiin. Sekä perinteisen partiotoiminnan että rikostutkinnan vaikuttavuus jää varsin alhaiseksi. Näihin palaataan luvun lopussa. Sitä ennen syvennytään purkamaan Reinerin teoksen ääressä lain ja järjestyksen vaikuttavuuden myyttejä.

Perinteisten tapojen vaikuttamattomuus on johtanut kehittämään uusia innovatiivisia taktiikoita. Erilaiset poliisitoiminnan opit voidaan nähdä poliisin toimintapolitiikan oppihistoriallisina taisteluina. Reiner (2010, 155–159) analysoi kolmea laajaa uutta yritystä, jotka hän nimeää kategorioiksi Kova poliisi, Hyvä poliisi ja Viisas poliisi. Monet näistä yrittävät ylittää perinteisen partiopoliisin ja rikostutkijan kohtaamat ongelmat. Käytännössä monesti käy tosin niin, että erilaiset vanhat ja uudet tavat toimia sekoittuvat eri syistä toisiinsa siten, että ”kuninkaan uudet vaatteen” paljastuvat. Äänekkäästä kohkauksesta huolimatta mitään uutta ei oikeasti ole tarjolla.

Lain ja järjestyksen myytistä lähipoliisimyyttiin

Good Cop, hyvä poliisi. ”Polvistukaa lähipoliisin alttarille nöyrinä...”. Reiner (2010, 139–140) toteaa tyyliä, että lukuisat toisiinsa törmäävät ristiriitaiset mytologiat ovat olleet estämässä poliisitoiminnan aitoa ymmärrystä. Myytit ovat seuranneet toinen toistaan. Ensimmäinen myytti on *lain ja järjestyksen* myytti, jossa on uskottu, että kunhan poliisille annetaan riittävästi resursseja ja valtuuksia, niin rikollisuus vähenee. Tähän on uskottu Britanniassa erityisesti konservatiivipuolueen vuosikymmeniä kannattamassa politiikassa, mutta uusi Labour-puolue liittyi katsantoon 1990-luvulla. Puolueet päätyivät kilpailemaan, kumpi on kovempi kriminaali- ja poliisipolitiikassa. Toinen myytti Reinerille on radikaalikriminologien kritiikki. *Pakkovaltainen valtioapparaatti* myytti kukoisti radikaalissa kriminologiassa 1970- ja 1980-luvuilla. Poliisi nähtiin oppressiivisena poliittisena voimana, joka tuotti rikollisuutta ja rikollisia leimaamisen välityksellä. Radikaalikriminologien ohella ihmis- ja kansalaisoikeusaktivistit yrittivät vastustaa poliisin valtuuksien jatkuvaa lisäämistä.

Kun brittipoliisi päätyi 1980-luvulla kriisiin Brixtonin nuorisomellakoiden ja kaivosmiesslakkojen (1984–1985) kovaotteisesta kuriin panosta, ryhtyivät poliisijohtajat viemään Scarmanin (1981) raportin mukaisesti poliisia kohti ”lähipoliisia” (”community policing”). *Lähipoliisimyytissä* poliisi toimii tiiviissä yhteistyössä yhteisöjen kanssa. Tosiasiallisesti poliisin peruspalokuntapartiointimallista ei kuitenkaan luovuttu (Reiner, 2010, 140).

Lähipoliisi, community policing, on *Good cop* eli hyvä, pehmeä poliisi. Reiner (2010, 156) huomauttaa, että käsite ei käytännössä ole ollut tarkkarajainen määritelmä mistään poliisitoiminnan muodosta, mutta kuulostaa mukavalta musiikilta kansalaisten korvissa. Se kertoo rauhasta ja hyvästä tahdosta, joita on vaikea vastustaa. Se on toimivalta kuulostavaa poliittista ”sound bite” -retoriikkaa, kuten populistiset ”kaikkien rikottujen ikkunoiden korjaaminen” tai ”nollatoleranssi kaikkea rikollisuutta kohtaan” ovat (Korander, 2014). Lähipoliisiretoriikka otettiin käyttöön, kun yleisön yhteistyö ja luottamus poliisiin rajusti väheni *kovan poliisin* virheiden johdosta, joita Scarmanin (1981) raportissa ankarasti kritisoitiin. Lähipoliisista tuli jäl-

kiscarmanin ajan oikeaoppinen pääideologia, joka löi läpi ympäri maailman, myös Suomessa, kuten urauurtavaa poliisitutkimusta täällä tehnyt Sirpa Virta väitöskirjassaan (1998) analysoi. Reiner (2010) kertoo, kuinka poliisitutkija Steve Herbert tiivistä asian osuvasti 1980-luvun ja 1990-luvun aikaan tähän tapaan: *Läntisen maailman poliisilaitokset pystyivät pysymään legitimoituina, kunhan ne vain polvistuivat nöyrinä lähipoliisin alttarille.* (Reiner, 2010, 156–157.)

”Tiimipoliisitoiminta” oli lähipoliisia edeltävää vastaavanlaista toimintaa 1970-luvulla, mutta sitäkään ei todellisuudessa saatu koskaan toimimaan. Kenttäpoliisit eivät vain koskaan ryhtyneet toteuttamaan suunniteltuja ideoita, koska ne menivät ristiin poliisikulttuurin kanssa. Sama vika Reinerin mukaan on lukuisten tutkimusten perusteella vaivannut myöhemminkin yrityksiä saada lähipoliisipoliittikkaa toimimaan. (Reiner, 2010, 157.) Waddington (2012, 93) tosin kiteyttää, että suurin osa lähipoliisihankkeista menee pieleen sen takia, että itse lähipoliisikäsite ja siihen perustuvat uudistukset ovat niin epäselviä ja sekavia, etteivät poliisit yleensä tiedä, mitä heidän oikeastaan tulisi niissä tehdä. Suomessakin oli aikoinaan muutama korttelipoliisi joissain (ongelma)lähiöissä, kuten kotikaupunkini Lahden Mukkulassa. Yksittäinen poliisimies, joka ei siis tietenkään voinut olla läsnä 24/7 ei juuri hälytyskeikoille osunut, mutta kävelevänä ”seurustelu-upseerina” saattoi tuottaa asuinalueella turvallisuuden tunnetta (ks. Mantila, 1987).

Reiner (2010, 157) luettelee tutkimuksia, joiden perusteella USA:ssa on olemassa menestystarinoita lähipoliisista. Useat näistä lähipoliisitutkimuksista ovat laadultaan vaihtelevia. Reiner päätyy samaan tulokseen lähipoliisista Britanniassa kuin minä päädyin nollatoleranssitoiminnasta USA:ssa: Asiaa lobbaavat piirit ja ”in-house” eli talojen sisällä (lue: sisäministeriöiden, lobbareiden ja poliisilaitosten tekemät tai teettämät) tehdyt selvitykset näyttävät tuottavan myönteisiä tuloksia, kun riippumattomat tutkimukset tuottavat päinvastaisia tuloksia. Väitöskirjassani (Korander, 2014) tämä käsite ”riippumattomat tutkimukset” osoittautuikin tärkeäksi, koska varsinkin USA:n poliisikirjallisuudesta löytyy järkyttävän paljon erittäin kuuluisien henkilöiden (esim. NYPD:n poliisipäälliköt ja ajatushautomojulkikkiset) myönteisiä, mutta metodologialtaan ja todisteiltaan täysin kestäättömiä ”tutkimuksia” ja väitteitä.

Reiner (2010, 157) toteaa, että usein riippumattomien tutkimusten ikävä loppupäätelmä lähipoliisista on ollut ”nothing works”. Tämä vuosikymmeniä kriminaalipoliitikasta ylipäättänsä käytetty argumentti koskee muitakin mielenkiintoisia ohjelmia, kuten kohdennetut partiot, aluepoliisit ja naapurivalvontaohjelmat. Ongelma on ollut toteuttaa ohjelmia niin kuin on ollut tarkoitus, jolloin tulokseksi saadaan ”programme failure”. Kun kyseessä on implementaation, jalkauttamisen ongelma, niin ei ole pystytty pääsemään selville, olisiko ohjelma toiminut, jos sitä olisi todella poliisikentällä ryhdytty toteuttamaan. Poliisikulttuuri kun ei kaikkia tapoja toimia niin vain niele. Samalla Reiner muistuttaa, että poliisin ja rikosentorjunnan vaikuttavuutta mittaavissa kvasikokeellisissa tutkimuksissa on harvoin onnistuttu, kuten olen myös tuonut esiin pohdinnoissa arviointitutkimuksen ongelmista (Korander, 2014, 88–91).

Nollatoleranssimyytti

Hard cop, kova kyttä. Ennen vuosituhannen vaihdetta muotiin tuli nollatoleranssipoliisi, kun New Yorkissa tapahtui ihme. Reiner (2010, 140) on *nollatoleranssimyytistä* samaa mieltä tekemäni väitöstutkimuksen (Korander, 2014) kanssa. NYPD:n onnistumisessa oli pitkälti kyse poliittisesta retoriikasta. Poliisi ei juuri vaikuttanut jo aiemmin alkaneseen rikollisuuden yllätyksellisen suureen ja laajaan vähenemiseen länsimaissa (”Crime-Drop”) ylipäättään. Niin ikään sen kielteiset sivu- ja vastavaiikutukset olivat merkittäviä.

Reiner (2010, 156) nimeää nollatoleranssin *kovaksi kytäksi*, *Hard cop*. Tässä otan esiin lyhyesti vain muutamat britti- ja NYPD:n kokemukset. Brittipoliisit ottivat oppia Scarmanin (1981) raportin moitteista ja päätyivät tulokseen, että aggressiivisilla katutaktikoilla, joilla yritetään saada ilmi massarikollisuutta, vaarannetaan yleisen järjestyksen ylläpitoa. Niillä siis aiheutetaan laajoja ja paljon yleistä vaaraa aiheuttavia mellakoita. Aivan viime vuosina tosin terrorismiin reagointi on palauttanut tiukat katutarkastukset, joiden pelätään jälleen aiheuttavan ongelmia (mts. 156).

Reiner (2010, 156) kertoo ”kovan kytän” merkittävimmän ilmentymisen olevan NYDP:n nollatoleranssi. Rikollisuus laski New Yorkissa jo aiemmin ja myös muissa USA:n kaupungeissa, joten NYPD:n väitteet poliisin vaikutuksesta kaupunkia ja muitakin länsimaita kohdanneeseen rikosromahdukseen (ks. loppuviiteessä 13 rikosromahduksen syyt) eivät pidä paikkansa (Korander, 2014). Reiner kutsuu nollatoleranssia osuvasti retoriikaksi, loogisesti ja taloudellisesti mahdottomaksi, kuten minäkin. Jos aihe kiinnostaa, niin kehtaan väittää väitöskirjani olevan laajin ja syvin tutkielma aiheesta Suomessa (Korander, 2014). Reiner (2010, 156) kokoaa yhteen saman, jonka osoitin nollatoleranssin vasta- ja sivuvaikutuksista (Korander, 2014, 147–161) referoiden empiirisiä tutkimuksia. Pitkällä tähtäimellä kovat, jopa julmat, kohdistetut, syrjintää ja epäoikeuden kokemuksia aiheuttavat toimet saattavat kääntyä poliisia vastaan ja lisätä rikollisuutta ja häiriöitä¹⁴. Lisäksi ankarat paineet tuottaa tulosta ovat ajaneet poliisilaitokset manipuloimaan tilastoja monin eri tavoin näyttämään paremmilta, kuten NYPD:n osoitettiin tehneen (Eterno & Silverman, 2012).

Uusin myytti

Smart cop, fiksu poliisi. TV-sarjan CSI-johtoinen eli *analyysi- ja tietojohdoinen poliisi* myytti on jo viides. Samalla se on uusin alttari, jonka ääreen länsimaiden poliisiorganisaatioiden tulee polvistua säilyttääkseen legitimitteettinsä. CSI-sarjassa luonnontieteen avulla ratkaistaan todella haastavia murhia. Eri kärpäslajien ulosteesta voidaan päätellä, missä uhri ja murhaaja tapasivat, ja se riittää oikeudessa todisteeksi murhasta. Kyseisen genren TV-sarjat tekevät rikosteknisistä tutkijoista hypertaitavia ihmisiä, jotka teknisen rikostutkintatieteen avulla ratkaisevat minkä tahansa täysin pimeän henkirikoksen. Magic bullet -myytti eli ”ihmelääke” tässä tapauksessa tarkoittaa sitä, että tieteen avulla (evidence-based, intelligence-led) todistepohjaisella, tietojohdoisella poliisipolitiikalla ja riittävän pätevällä rikosanalyysillä pystytään tekemään poliisista tehokas rikollisuuden vähentäjä. Tämä viisaan rikosentorjunnan narratiivi on Reinerin (2010, 140) mukaan pelkkä sofistikoitunut versio ensimmäisestä lain ja järjestyksen myytistä. Siinä uskotaan intellektuaaliseen poliisitoimen kohdistamiseen, jossa laserintarkat välineet leikkaavat rikollisuuden ja epäjärjestyksen ongelmat pois ilman mitään kielteisiä sivuvaikutuksia kansalais- ja ihmisoikeuksille, sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle tai eettisesti kestäväälle poliisitoiminnalle. On hyvin ymmärrettävää, että tällainen toiminta vaikuttaa todella hyvältä idealta ja on tavoitteeltaan erinomainen. Reiner (mts. 140) kysyykin: Kuka muu kuin Al Capone ja hänen opetuslapsensa voisivat toivoa idioottimaisesti johdettua ja tyhmästi toimivaa poliisia?

Fiksuiksi nimitetyissä poliisitaktikoissa ei levitetä rajallisia poliisiresursseja ympäröivään. Niissä toiminta voidaan perustaa ennalta estäviin, ongelmaorientoituneisiin ja tietojohdoisiin taktikoihin. Analyysitoiminnan avulla toivotaan, että pystytään kohdistamaan partiointia tai tutkintaa todennäköisiin paikkoihin, aikoihin, teki-jöihin ja rikosuhreihin. Vaikka nämä voivatkin olla todennäköisemmin tehokkaimpia toimintatapoja, niin niiden hyvin rajallinen vaikutus on laajemman rikollisuuden laskun kannalta tutkimuksissa todettu kyseenalaiseksi. (Reiner, 2010, 157–158.) Edel-

leen pitkän linjan poliisitutkija Maurice Punch (2015) kritisoi yksisilmäistä uskoa todistepohjaiseen parhaiden käytäntöjen etsimiseen (evidence-based policing) Celpolin tutkimusjulkaisussa ja analysoi monia sen metodisia ja eettisiä ongelmia (ks. myös van Dijk ym., 2015; Fyfe ym., 2018)¹⁵.

Koska hallitukset jatkuvasti etsivät ”magic bullets” -ratkaisuja eli nopeita ihmäterätkäisiä vaikeisiin ongelmiin, poliisilaitoksia rohkaistaan erilaisiin kokeiluihin ja niiden arviointeihin. Reiner (2010, 158) luettelee lukuisia tutkimuksia, joissa on arvosteltu sitä, että erilaiset kokeilut saattavat johtaa eettisesti epäilyttäviin toimiin. Epäeettiset toimintatavat, kuten tunkeileva valvonta, tiedottajien väärinkäyttö ja peitetehtävät saattavat vaarantaa kansalaisoikeuksia. Esimerkiksi köyhiin, usein vähemmistöjen asuinalueisiin kohdistetut kovat poliisitoimet saattavat vähemmistönuoret epäoikeudenmukaisesti ankarampien poliisi- ja oikeustoimien kohteeksi, mistä tutkimuksissa on osoitettu syntyvän lukuisin eri tavoin kielteisiä seurauksia.

Tutkimustulokset perinteisen järjestyspoliisin vaikuttavuudesta

Niin poliisin jalka- kuin autopartioinnin vaikuttavuutta mittaavia arviointitutkimuksia ryhdyttiin tekemään 1950-luvun puolivälistä eteenpäin. Jo 1970-luvun tutkimuksista tuli esiin tieto, ettei poliisipartioiden määrän lisääminen vaikuta merkittävästi rikollisuuden määrään. (Reiner, 2010, 148.)¹⁶ Partioinnin osuuden dilemma on se, että rikoksia tapahtuu suhteellisen harvoin ja ne tehdään piilossa, minkä takia ne useinkaan eivät ole partioiden tavoitettavissa¹⁷. (Mts. 148–149.) Virallinen brittiläinen poliisin auditointikomissio (Audit Commission) teki vuonna 1996 laskelmia rutiinipoliisipartiointistrategioiden arvioimiseksi. Raportissa laskettiin sen aikaisella poliisimäärällä, että yksi partioiva virkamies tyypillisesti peittää alueen, joka sisältää *18 000 asukasta, 7500 asuntoa, 23 pubia, 9 koulua, 225 kilometriä jalkakäytävää, 85 puistoa, toria tai vastaavaa julkista aukiota ja 124 kilometriä ajotietä*. (Mts. 150.)¹⁸ Potentiaaliset rikollisuuden kohteet, varsinkin kaupunkialueilla ovat yksinkertaisesti aivan liian laajoja ja moninaisia, että ne tulisivat millään kohtuullisella määrällä poliiseja katettua, pelkästään vaikkapa vain näkyvyyden näkökulmasta. Edelleen USA:ssa on perinteisestä poliisipartiointista saatu samanlaisia tuloksia (ks. Skogan & Frydl, 2004, 246).

On monta syytä, miksi autopartioiden ei ole tutkimuksissa todettu olevan tehokkaita ”variksenpelättimiä” rikollisille. Suurin osa rikoksista, eräässä tutkimuksessa 70–85 prosenttia, tulee ilmi vasta jonkin aikaa rikoksen tapahtumisen jälkeen. Lisäksi on havaittu, että suurin osa rikoksen uhreista ei soita heti poliisille. Joitain tutkimustodisteita on siitä, että jos rajatusti pieneen osaan hälytyksiä pystytään kohdentamaan nopeita poliisipartioita tarkasti oikeaan paikkaan ja tekeillään olevaan rikokseen, on saatettu vaikuttaa rikosmääriin vähentävästi. (Reiner, 2010, 149.)¹⁹ Rajatun alueen ongelma on aina se, ettei voida saada laaja-alaista vaikutusta.

Autopartiointi voi olla tavoitteidensa vastaista toimintaa (Reiner, 2010, 149). Se vähentää poliisin ja kansalaisten välistä tavanomaista kanssakäymistä, kun vain ongelmissa ollaan tekemisissä. Autopartiointi vähentää yhteistyötä ja tärkeää informatiivirtaa kansalaisilta poliisille. Autot saattavat korostaa poliisikulttuurin toimintahakuisuutta ja pahimmillaan tuottaa kielteisiä ylilyönnejä. On saatu tutkimustuloksia, että verrattuna autopartioalueisiin jalkapartiointialueilla asukkaat kokivat vähemmän turvattomuutta ja heidän luottamuksensa omaan asuinalueeseensa lisäänty. Rikollisuuteen valvontamuodolla ei ollut vaikutusta.

Lopuksi Reiner (2010, 151) muistuttaa, että poliisilakkotutkimuksissa on saatu sekä myönteisiä että kielteisiä tuloksia rikollisuuden kasvusta (ks. Korander, 2014)²⁰. Hän ottaa esimerkiksi myös toisen ”luonnollisen” koeesetelman, terrori-iskut. Niiden jälkeen kaduilla on partioinut todella paljon poliiseja ja sotilaita, mikä tilastojen kertoman mukaan on vähentänyt rikollisuutta näillä alueilla. Kyseessä ovat siis olleet varsin rajatut ja lyhytaikaiset valvontaiskut, joiden hoitamiseen normaalit

resurssit ja miehistömäärät eivät mitenkään riittäisi. Vaikka malli on taloudellisesti ja sitä kautta poliittisesti kelvoton, niin tärkeämpi kysymys on, olisiko sellainen yhteiskunta, jossa joka talon nurkalla on aseistettu poliisi tai sotilas, kenenkään mielestä toivottava.

Tutkimustulokset perinteisen esitutkinnan vaikuttavuudesta

Poliisin rikostutkinnan vähäiset onnistumiset ovat ilmeiset, kun tarkastellaan poliisille ilmoitettujen rikosten matalia ja jatkuvasti laskevia selvitysprosentteja. Ennen toista maailmansotaa kaikkien ilmoitettujen rikosten selvitysaste Britanniassa oli yli 50 prosenttia, mutta vuonna 2009 se oli 28 prosenttia. Reiner (2010, 151) luettelee eri lajien selvitysasteita, jotka ovat korkeimmillaan henkirikoksissa 92 prosenttia ja matalimmillaan autovarkauksissa ja vahingonteoissa 13–14 prosenttia. Suomessa luvut ovat varsin samanlaisia²¹. Tosin Reiner (mts. 151) kertoo, että laskentatapoja on Britanniassa muutettu vuosien aikana, joten on selvää, etteivät luvut ole suoraan verrannollisia Suomen lukuihin, vaan vain suuntaa antavia.

Selvitysprosentit ovat tunnetusti ongelmallinen mittaus tapa rikostutkinnan tehon mittarina, vaikka poliisihallinnon auditointeja varten on tehty paljon töitä, jotta niistä saataisiin mahdollisimman luotettavia. Yhä suurempi tarkkuus on, ironisesti, samalla aiheuttanut sen, että luvut näyttävät yhä vain huonommilla. Monissa tutkimuksissa on analysoitu, että rikosten selviämiseen vaikuttavat monet eri muuttujat, jotka liittyvät itse rikostapahtumiin tai erilaisten tekijöiden motiiveihin tai mahdollisuuksiin tehdä rikoksia. Keskeisiä tekijöitä ovat kansalaisten ilmoitusaktiivisuuden ja poliisin rekisteröintitapojen vaihtelut. Selvitysprosenttien lasku ei siis välttämättä johdu poliisien rikostutkinnan tehokkuuden laskusta vaan tarkkuuden lisääntymisestä. Reiner (2010, 151–152) huomauttaa, että joitain laskelma-arvioita on tutkimuksissa tehty Britanniassa ja päädytty esimerkiksi siihen, että 10 prosentin nosto poliisien määrässä voisi lisätä selvitysprosenttia alle yhden prosenttiyksikön verran.

On kaksi rikostutkinnan perusmallia, jotka vaikuttavat selvittämisprosenttiin. Ensimmäinen on *Round up the usual suspects* -toimintatapa – kuuluisa lausahdus Casablanca-elokuvasta. Riippuen siitä, kuinka hyvin poliisit tuntevat alamaailmaa ja rikoksen uusijoita ja kuinka hyvin he pystyvät hyödyntämään näitä kohteita rikoksista ja rikollisista kertovien tiedonantajien avulla, pystyvät dekkarit saamaan tuloksia. ”Pidättäkää vanhat tutut” -toimintatapaa on kritisoitu siitä, että se voi aiheuttaa varsinkin nuorten leimaantumista rikollisiksi, jolloin he päätyvät kielteiseen itsensä toteuttavaan poikkeavuutta vahvistavaan, ”deviance amplification” -kierteseen (Nuorten leimaumisesta ks. Harrikari, 2008; Pekkarinen, 2010; Kivivuori, 2013, 274–309). Nuoret tottuvat toiminaan poliisien ja rikosoikeusväen kanssa ja alkavat itsekkin uskoa olevansa tosirosvoja. Toinen metodi on stereotyyppittäminen ja epäily (Reiner, 2010, 153). Ihmisiä pidätetään sen mukaan, mikä sopii poliisimiehen ennakoita muodostamaan oletukseen siitä, millainen henkilö sopisi kyseessä olevan rikoksen tekijäksi. Kuten oletettavaa, tämä tapa saattaa johtaa etniseen profilointiin.

Rikostutkintaa koskevissa tutkimuksissa selvitysprosentin osalta keskeistä on se, että tieto, tiedon laatu ja määrä on dekkareiden elämänlanka. Ensisijaista on tieto, jota kansalaiset usein rikosuhrin roolissa poliisille välittömästi tapahtumista antavat, kun poliisipartio tai rikostutkijat saapuvat paikalle. On arvioitu, että rikoksista kaksi kolmannelta ratkeaa heti, kun poliisi tulee paikalle, koska tekijäkin on paikalla tai tekijä pystytään nimeämään tai kuvaamaan uhrin tai todistajien avulla riittävän tarkasti. Niinpä rikokset eivät ensi sijassa selviä tutkintamenetelmien johdosta, mikä on viihteen etsiväfiktion ylläpitämä kuva. Reiner (2010, 154) tiivistää, että suurin osa ratkaistuista jutuista selviää pohjimmiltaan itsestään. Lisäksi rikostutkijat joutuvat tietenkin tekemään töitä, että saavat jutun kestäväseen oikeudessa.

Reiner (2010, 154) muistuttaa, että kovat tulostavoitteet ovat jo varhaisina vuosikymmeninä johtaneet tilastojen manipulointiin, mistä on olemassa lukuisia tutkimuksia. Tutkimuksissa 1990-luvulla on todettu, että poliisin armoton managerialistinen uudistaminen NPM-hallintoon (New Public Management), jossa tulee näyttää mitattua tehokkuutta ja myönteisiä tuloksia, johti brittipoliisissa tilastojen manipuloinnin kukoistamiseen, ”*the revival of statistical book-cooking*”²². Kun lukuisat poliisiipiirit kilpailevat keskenään, kuten Britanniassa, niin rehellisimmät ja tarkimmin tilastoja tekevät näyttävät tehottomammilta ”vähemmän tarkkojen” naapuripiirien vieressä (tilastomanipuloinneista ks. myös Korander, 2014, 151–152).

Lopuksi Reiner (2010, 154–155) kertoo, että lukuisten tutkimusten perusteella brittiläiseen rikostutkintaan tarvittaisiin monenlaisia tekoja, joilla voitaisiin mahdollisesti parantaa tutkinnan tehoa: esitutkinnan johtamiseen, rikostutkinnan koordinointiin, juttujen allokointiin erityiskohteiden ja massatutkinnan välillä, professionaaliseen johtajuuteen vakavissa ja suurissa rikosjutuissa ja yhä tehokkaammin kohdistettuun vakavien tapauksien ennalta estämiseen. Kaikki hyviä tavoitteita, joihin monessa virallisessa sisäministeriön tai Poliisihallituksen raportissa on Suomessakin kerrottu pyrittävän (ks. esim. Rikostutkinnan tilan selvityshanke: loppuraportti, 2003).

Myyttien ja vaikuttavuuden summasta

Myyttien ongelma on se, että ne yksinkertaistavat poliisitoimintaa, joka on monimutkaista, ristiriitaista ja sekavaa – ei suoraviivaista, yksinkertaista ja helppoa, kuten myytit antavat ymmärtää. (Reiner 2010, 140.) Tärkeintä on kysyä, mikä toimintatapa on oikeasti käyttökelpoinen poliisin toiminnaksi, kun tavoitellaan yleistä järjestystä ja turvallisuutta ja rikosten estämistä ja tutkintaa.

Reiner (2010, 158) summaa, että keskeisin poliisin vaikuttavuuden arviointiongelma on se, ettei ole valideja ja reliaabeleja mittareita poliisitoiminnan onnistumisten mittaamiseksi. Yksi metodologisesti kunnianhimoisimmista hankkeista päätyi tulokseen, että merkittäviä tuloksia pystytään saamaan hyvin pieneltä ja tarkkarajaiselta poliisityön alueelta, mutta silloinkin ne ovat lähtemättömän poliittisia (Horton, 1989)²³. Vaikka poliisia auditoivat tahot ovat Britanniassa rakentaneet lukuisia mittareita poliisille, eivät ne ole pystyneet ratkaisemaan mittaamisen dilemmoja. Parhaimmillaanhan auditoinnin tulosarviointimittarien tulisi täyttää tieteellisen arviointitutkimuksen metodiset vaatimukset²⁴. Siksi olen täysin samaa mieltä Reinerin kanssa: Empiirisissä alkuperäistutkimuksissani, joihin väitöskirjassani viitataan, käytettiin lukuisia – niin määrällisiä kuin laadullisia – mittareita kohdistetun poliisin toiminnan vaikuttavuuden mittaamiseen. Silti ne eivät kelvanneet kriitikoille (Korander, 2014, 97; 254–256). Kriitikki ja kriittinen keskustelu kuuluu tieteeseen, ja tulokseni on siis sama kuin Reinerillä (2010, 158), joka toteaa: mittarit eivät ole mitenkään kyseenalaistamattomia vaan päinvastoin.

Haggerty (2011, 110) analysoi, että Reinerin peruspositio, jota nimitän *Reinerin absoluutiksi*²⁵, rakentuu sille, mikä hyvin tiedetään riippumattomissa poliisitutkimuksissa, mutta ei muualla. Poliisilla vain nyt on hyvin pieni kapasiteetti vaikuttaa rikollisuusongelmien syihin. Haggerty (mts. 110) toteaa ironisesti, että vaikka tieteentekijät tietävät poliisin vaikutuksen rajallisuuden, hekin unohtavat tämän, kun heidät on painostettu uusimpien ja mahtavimpien poliisireformien tutkimiseen, uusien jännittävien arviointitutkimusten pohinaan²⁶.

Reinerin absoluutti perustuu siihen, että rikosten määrä on erilaisten tekijöiden ja prosessien tuote, jossa poliisi on vain yksi pieni tekijä eikä siltä voi odottaa suuria vaikuttavuuksia ”fiksiuissaan ratkaisuisa”. Reiner (2010, 140) huomauttaa poliisin

olevan vain yhteiskunnallisten oireiden lievittäjä, ei sen enempää kuin *aspiiriini aivosyövälle tai laastari ihosyövän haavaumalle*. Reinerin mukaan rikollisuus johtuu leimaamisesta, sosiaalisista, yhteiskunnallisista, taloudellisista, kulttuurisista ja psykologisista paineista sekä viettelyksistä ja eriarvoisuudesta. Lisäksi ovat virallisen kontrollin lasku- ja nousuvedet, joista vain viimeinen on poliisin sektoria (mts. 158). On siis turha odottaa, että mikään poliisistrategia ratkaisisi laaja-alaisesti pirullista ongelmaa nimeltään rikollisuus.

Eikä poliisi tuota vain toivottua ”hyvää”, korostaa Reiner (2010, 140), vaan sen toimenpiteillä tuotetaan paljon kielteisiä vasta- ja sivuvaikutuksia, varsinkin mitä kovemmin, tunkeilevämmin ja kohdistetummin menetelmin poliisi yrittää asetettuihin tavoitteisiin päästä. Juuri tiukan poliisikontrollin vasta- ja sivuvaikutukset on osoitettu merkittäviksi ongelmiksi esimerkiksi ”kovaa” eli nollatoleranssipoliisia koskevissa tutkimuksissa (Korander, 2014)²⁷. Arviointigurut tietävät, että erilaisissa sosiaalisissa, yhteiskunnallisissa ja poliittisissa hankkeissa tavoitteiden vastaiset tulokset ovat ennemminkin sääntö kuin poikkeus (Vedung, 2000).

Vasta- ja sivuvaikutuksista vaikuttavuuden yhtälössä

Reiner (2010) korostaa kirjassa toistuvasti, että sen lisäksi, että poliisitoiminnan vaikuttavuutta voidaan kyseenalaistaa, voi yhtälö tulla vielä kiusallisempaan valoon, kun siihen lisätään lukuisissa tutkimuksissa esille tuodut poliisitoiminnan kielteiset vasta- ja sivuvaikutukset. Olen kirjoittanut väitöskirjassani asian eri kansainvälisistä ja kansallisista näkökulmista (Korander, 2014; ks. myös Korander, 2016; 2018). Tätä seuraavassa luvussa syvennyttään poliisin mahdolliseen syrjintään erityisesti etnisiä vähemmistöjä kohtaan. Sitä ennen käyn nyt hyvin lyhyesti läpi joitain poliisitoiminnan synnyttämiä kielteisiä seurauksia muille kuin etnisille vähemmistöille.

Ensinnäkin yleistä on ihmisten kontrolloitu siirtäminen pois silmistä (ja mielestä), ”the Displacement”²⁸. Esimerkiksi asunnottomat ovat varsin näkymätön ilmiö, osaksi koska poliisi siivoaa tai joutuu siivoamaan putkiin ”vakioasiakkaitaan”. Asunnottomia on Suomessa nykyään noin 7000 (ks. Ara.fi/fi-FI/Tietopankki). Tutkimusten mukaan täällä tarvittaisiin sosiaalisesti tuettua asumista, jotta asunnottomista heikoimpien ongelmat ratkaistaisiin. Toisaalta vaikka lainsäädännössä on kuntia jo vuosikymmenet vaadittu perustamaan sosiaali- ja terveystalouden selviämisasemia, ne eivät ole siihen ryhtyneet. Selviämisasemat, joita varsin pieninä yksikköinä yksittäisistä kaupungeista löytyy, olisivat moraalisesti kestävämpiä sekä inhimillisempiä päivä- ja yösijoja vakiuopioille kuin putkien betonilattiat. He tarvitsisivat humaania sosiaali-, päihde- ja terveystaloutusta, ”rehabbia”. (ks. Noponen, 2006a; 2006b; Kettunen, 2007; Hänninen, 2010; Karjalainen, 2010.)

Niin ikään nuoret ovat ”siirtämisen” kohteita. Heitä on kontrolloidusti siirretty ryypiskelemään piiloon lähiöihin, autoihin tai koteihin, kuten väitöskirjani tutkimuskohteessa Tampereella tapahtui (Korander, 2014). Juominen ei vähentynyt, vain siirtyi. Poliisin toiminta sai nuoret tuntemaan epäluottamusta aikuisiin ja kokemaan, että he eivät ole tervetulleita kaupungin tärkeisiin julkisiin tiloihin.

Kohdistettu kova kontrolli merkitsee aina kovaa kohtelua ja elämää monin eri tavoin kohteina oleville ryhmille. Kovalla nollatoleranssi-ideologialla mielenosoitusten kontrollissa aiheutetaan vahinkoja sivullisille, ”collateral damages”, kuten Suomessa Smash Asem-tapauksessa tapahtui. ”Kiinniottobussin” penkkeihin kahlittiin sivullisia, esimerkiksi toimittajia lukuisiksi tunneiksi ilman wc-mahdollisuutta, jolloin oli kiusallisesti pissattava alleen. Poliisi sai vakavat moitteet oikeusasiemieheltä. (Eoak 1836/2007.)

Poliisin ja vartijoiden kontrollin kohteet voivat kokea *häpeää, noloutta, hämmennystä, epäoikeudenmukaisuutta*, jopa *pelkoa*. Kohteina voivat olla lapset, nuoret, eri alakulttuurien jäsenet, syrjäytyneet ja etniset vähemmistöt. Jotkut ovat tutkimuksissa kertoneet, että erityisesti yksityisten vartijoiden käsissä on koettu häirintää, jopa väkivaltaa, kuten graffiti-maalajat ja vakialkoholistit (Korander, 2014, 208–209). Katuprostituoitujen on Suomessa todettu menneen yhä syvemmälle ”maan alle” poliisin tehoiskujen ja kohdistetun valvonnan johdosta. Samalla he ovat tutkimuksissa kertoneet, että heidän työstään on tullut yhä vaarallisempaa, koska he eivät uskalla olla tekemisissä poliisin kanssa. (Mts. 209.)

Suomessa on poliisin ”puuttumattomuus-ideologia” lyönyt läpi varhaisen puuttumisen ideologiana, jolloin eri viranomaiset omivat poliisin tapoja käsitellä asioita²⁹. Sen keskeisin toimintatapa on Ankkuri-malli. Tätä mallia ei ole osattu Suomessa viranomaistasolla juuri kritisoida, vaikka rikosoikeuden, kriminologian ja lasten ja nuorten kontrollin tutkimuksen näkökulmista näin tulisi tehdä (Satka, 2011, 75–79).

Suomalainen nuorisorikosoikeus perustaa kansainvälisestikin ylpeänä *Ultima ratio* periaatteelle – tulee olla jokin viimeinen keino puuttua rikosoikeusjärjestelmällä lasten ja nuorten elämään. Poliisi on osa rikosoikeusjärjestelmää. Kriminologiassa Ankkurimallia kyseenalaistaa jo aiemmin mainittu leimaamisteoria, jolla on yhä selitysvoimaa (Harrikari, 2008; Pekkarinen, 2010; Kivivuori, 2013, 274–309). Vaikkei ankara leimautumiskierre pitkälle pyörähtäisikään, voi varhaisen puuttumisen malleilla olla kielteisiä seurauksia, kuten lasten ja nuorten itsearvostuksen ja -luottamuksen merkittävä lasku sekä heidän ja heidän vanhempiansa välisen luottamuksen menettäminen. Tutkimuksissa puhutaan ”*pelon portaista*”.

Pelon portaat rakentuvat Satkan (2011, 75–79) mukaan seuraavasti: Ensinnä vartija nappaa lapsen tai nuoren näpistyksestä. Vartija vie koppiin ja soittaa poliisille. ”*Jo tämä aiheuttaa paniikin!*”, kertovat nuoret. Sitten poliisi tulee paikalle. Poliisi on myös voinut saada nuoren kiinni julkisella paikalla alkoholin hallussapidosta. Poliisi-partio soittaa lapsen vanhemmille ja kertoo ilmoittavansa näpistyksestä tai alkoholin hallussapidosta lastensuojeluviranomaisille. Virallinen arsenaali vaikuttaa tässä vaiheessa helposti lapsesta sekä hänen vanhemmistaan kammottavalta – vartijat, poliisit ja lastensuojeluviranomaiset. Kolmas porras on saada puhelimitse tai postitse kutsu lastensuojelun nuhteluun, joka uudelleen aiheuttaa huolta, häpeää ja noloutta tai kiukkua sekä lapselle että vanhemmille. Jotkut lapset ovat kertoneet pelänneensä saavansa selkään vanhemmiltaan eli joutuvansa pahoinpidellyiksi. (Mts. 75–79.)

Neljäs porras on virallinen keskustelu eli nuhtelu joko lastensuojelun tai projektityöntekijän kanssa. Keskustelussa tuodaan esiin lapsen mahdollinen rikolliskierre ja tulevaisuus taparikollisena. Viidennellä portaalla kirjataan viranomaisten tietokantoihin ja rekistereihin nuoren ja vanhempien epäonnistuminen. Poliisirekisterimerkintä ei ole lain mukaan ikuinen, mutta lastensuojeluviranomaisen merkinnän kesto ei tiedä. Se aiheuttaa huolta siitä, missä kaikkialla nämä merkinnät voivat myöhemmin tulla vastaan. (Satka, 2011, 75–79.)

Omassa tutkimuksessani Tampereella yli 90 prosenttia nuorista, jotka olivat joutuneet vastaavaan varhaisen puuttumisen ja puhuttelun prosessiin, kieltäytyi osallistumasta tutkimuksemme haastatteluihin. Tästä voi päätellä kokemuksen olleen erittäin kielteinen, koska yleensä ihmiset haluavat päästä kertomaan näkemyksistään ja kokemuksistaan eli tulla haastatelluksi. (Korander, 2014, 106–107.) Lienee syytä kysyä, kannattaako kaikkien tavallisten, enimmäkseen kilttien lasten ja nuorten hairahduksiin puuttua edellä esitetyillä matalan kynnyksen toimilla, pelon portaiden arsenaalilla, kun tutkimusten mukaan vain neljä prosenttia nuorista (moninkertaiset rikoksenuusijat) vastaa suurimmasta osasta (72 %) nuorisorikollisuutta (Elonheimo, 2010, 56)? Ja toisaalta iän lisääntyessä hairahdukset vähene-

vät ilmeisen itsestään merkittävästi, kuten iän mukaisista rikostilastoista voimme lukea³⁰. Ankkuri-hankkeissa on myös vaarana, että esimerkiksi sosiaalityöntekijät saavat kansalaisista haltuunsa poliisin salassa pidettäviä tietoja, mitä ei tiiviissä yhteistyössä osata kyseenalaistaa³¹. Paljon löytyy kuvailevaa ja kehuva materiaalia Ankkuri-mallista ja varmasti myös onnistuneita puuttumistapauksia. On harmillista, ettei ole olemassa riippumatonta ja kriittistä tutkimusta Ankkuri-mallin ja vastaavien seurauksista³².

Rikosoikeudella valvotusta nollatoleranssihuumepolitiikasta, joka Suomessa on pitkälti voimassa, seuraa sen kohteeksi joutuneille monenlaista kielteistä (Kainulainen, 2009; Perälä, 2011). Merkinnät poliisin kirjoissa hyvin pienistäkin huumemääristä saattavat aiheuttaa ongelmia opiskelu- ja työpaikkojen saamisessa ja altistaa syrjäytymiselle. Stigmatisaatio, demonisointi ja syrjäytymisriski voivat olla monien ryhmien kohtalo. Pisimmälle mennessään nollatoleranssihuumepolitiikka voi johtaa kohteen vangiksi sosiaalistumiseen, *prisonaatioon* (Laine, 2014, 365–366). Sosiaali- ja terveystieteiden hoitoonohjaus, kuntoutus, ”rehabbi” ja muu haittoja ehkäisevä politiikka olisi inhimillisempää ja aiheuttaisi monien maiden kokemusten perusteella vähemmän haittoja sekä saisi aikaan tehokkaampaa huume-politiikkaa (ks. esim. Hakkarainen & Tammi, 2018).

Kaiken kaikkiaan epäoikeudenmukaisuuden kokemusten johdosta eri ryhmien luottamus poliisiin helposti vähenee, mikä ylipäänsä heikentää arvostusta viranomaisia ja koko yhteiskuntaa kohtaan. Yhteistyöhalu heikkenee. Tietojen välittäminen poliisille – esimerkiksi vihjeet rikosten ratkaisemiseksi – vähenee, mikä saattaisi olla ratkaisevaa rikosten selvittämisessä. Useissa kansainvälisen kriminologian tutkimuksissa on todettu uhman ja jopa kapinoivien asenteiden poliisia kohtaan lisääntyvän kovan ja kohdistetun poliisikontrollin seurauksena. Uhma ja kiukku saattaa näkyä ankarampana häiriköintinä ja vahingontekoina sekä pahimmillaan rakentaa räjähtäville nuorisomellakoille perustaa, kuten muun muassa Iso-Britanniassa ja Ranskassa on useaan kertaan todistettu.

Yllä mainitut ongelmat voivat koskea myös etnisiä vähemmistöjä. Ehkä juuri ikävin poliisitoiminnan sivutuote on sen aiheuttamat haitat näiden vähemmistöjen jäsenille – niillekin, jotka eivät ole rikoksiin syyllistyneet. Täten poliisin vaikutusten ja vaikuttavuuden käänntöpuoli syntyy siitä, että poliisitoiminta päättyy kohteilemaan eri kansalaisryhmiä eri tavoin ja syntyy poliisisyrjintää, jolla on useita kielteisiä seurauksia. Tähän ilmiöön syvennytään seuraavassa.

2.3. Syrjiikö poliisi?

2.3.1. *Harkintavalta ja syrjintä*

Klassikkokirjan Poliisiosologia-osion luvussa 5, jossa poliisin mystifointia puretaan yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella, on pitkäkö alaluku, jonka otsikossa Reiner (2010, 159–176) kysyy: *How fair are the police?* Onko poliisi vapaa ennakkoluuloista? Onko se tasa-arvoinen, oikeudenmukainen ja syrjimätön? Reiner painottaa, että havaitut ja epäillyt epäoikeudenmukaisuudet ja syrjintä ovat aina *olleet ikuinen ja vakavin uhka poliisin olemassaolon oikeutukselle, legimitetille*. Ensimmäisten poliisitutkimusten keskeisin kysymys oli, tarkoittaako poliisin laaja harkintavalta tosiasiallisesti diskriminaatiota, syrjintää. Reiner (mts. 159) kysyy: *Syrjiikö poliisi etnisiä ja muita vähemmistöjä sekä yhteiskunnallisesti heikkoja, heidän ollessa epäiltyjä, rikosten uhreja tai kollegoja?*

2.3.2. Poliisisyrynnän lajit

Reiner (2010, 159–161) määrittelee ennakkoluulojen, ennakkoasenteiden sekä erotelun ja syrjinnän muotoja ja käsitteitä monin eri tavoin. Hän pohtii, etteivät ennakkoluulot aina johda syrjintään eikä syrjintä aina perustu ennakkoluuloihin. Miellenkiintoisin lajittelu koskee itse *poliisisyrynnän* erilaisia muotoja, joita hän löytää kuusi erilaista: *kategorinen, tilastollinen, välittynyt, tilannesidonnainen, vuorovaiikutuksellinen ja institutionalisoitunut*. (Mts. 161.) Seuraavassa määritellään syrjinnän eri muodot, sitten tutustutaan empiirisiin todisteisiin syrjinnästä ja lopuksi vedetään yhteen teoria ja käytäntö.

Kategorinen syrjintä on suurin ja selvin syrjinnän muoto. Ihmisiä kohdellaan epäoikeudenmukaisesti, koska he kuuluvat johonkin ihmisryhmään (Reiner, 2010, 161). Reiner esittelee tutkimuksissa esiin nostetun poliisikulttuurin kielteisen vaikutuksen syrjinnässä ja toteaa, että epäilemättä suuri osa poliisin syrjivästä vallankäytöstä on reflektiota poliisikulttuurissa vallitsevasta kategorisesta ennakkoasenteesta (mts. 171). Poliisikulttuuriin syvennyttäenkin seuraavassa luvussa 3. Ennakkoluulot ja epäilykset ovat syynä siihen, että etnisten vähemmistöjen rekrytointi poliisiin epäonnistuu eikä organisaatioissa pysyminen ja eteneminen yllä määrällisesti lähellekään samaan kuin heidän osuutensa populaatioista vaatisi. Niin ikään poliisiin rekrytoitujen epätasaarvoiseksi kokemaa kohtelu, jota Määttäsen (2003) tutkimuksen mukaan on Suomessakin, vaatisi toimia. Reiner (2010, 171) tosin kehuu, että Britanniassa on edetty merkittävästi viimeisinä vuosikymmeninä, koska asioihin on virallisesti panostettu. Samoin Suomessa näitä asioita tulisi vakavissaan alkaa suunnitella eikä jättää pelkästään juhlapuheisiin ja julkisuushakuisiin heittoihin. Mielestäni pitäisi saada esimerkiksi työnohjausta ja mentorista tukea etnisten vähemmistöjen edustajien rekrytoimiseksi poliisiin ja aloittaa se jo Poliisiammattikorkeakoulusta³³.

Tilastollisessa syrjinnässä ihmisryhmää kohdellaan niin, että oletetaan sen stereotyyppisesti omaavan tiettyjä ominaisuuksia, vaikka yksilöt poikkeaisivat tästä oletuksesta. Esimerkiksi pitkähiuksiset tai mustat nuoret miehet poliisi pysäyttää siksi, että arvelee saavansa – tilastollisesti arvioiden – *todennäköisemmin tulosta aikaiseksi*. Sellainen perustelu ei kuitenkaan riitä kansalaisten pysäyttämiseen, johon vaaditaan perusteltua epäilyä, ”reasonable suspicion”. (Reiner, 2010, 161.)

Välittynyttä syrjintää tapahtuu, kun poliisi ajattelemattomuuttaan osallistuu yleiseen yhteiskunnalliseen tai joidenkin ryhmien ylläpitämään rasistiseen käyttäytymiseen (Reiner, 2010, 161). Esimerkiksi asianomistaja tai todistaja kertoo rasistisia oletuksiaan rikoksen tekijästä ja poliisi kyseenalaistamatta uskoo tähän. Poliisit ovat tällöin yleisön stereotyyppien välittäjiä, mikä näkyy monin tavoin tutkimuksissa. Sillä on keskeinen rooli rikoksen uhrin ja todistajan välittämässä informaatioissa ja rikoksen tekijän identifikaatioissa, kun esimerkiksi murron tai ryöstön kohteeksi joutuneet uhrin antavat tunto-merkkejä. Erityisesti USA:ssa on todisteita tästä ilmiöstä (mts. 170).

Vuorovaikutuksellinen syrjintä tarkoittaa sitä, että ei-rikollinen käytös kohtaa- mistilanteessa johtaa eri ryhmien kanssa erilaiseen poliisitoimintaan. Jos ha- vaitaan ”poliisia halveksuvaa käytöstä” (”contempt of cop”³⁴), kiinniotetuksi tai pidätetyksi joutumisen todennäköisyys kasvaa, vaikkei sitä voisi tilantees- sa laillisesti perustella. Tutkimusten mukaan mustien ja poliisien epäilevät ja toisinaan kielteiset välit ovat kohtaamistilanteessa johtaneet helpommin mus- tillle kuin valkoisille kielteisiin ratkaisuihin. (Reiner, 2010, 161.) Tällainen toiminta johtaa itseään ruokkivaan kehään, koska se yhä lisää molemmin puo- lin kielteisiä kokemuksia. Tietenkin poliisin toiminnan kohteeksi joutuneille vähemmistön edustajille noidankehä on seurauksiltaan ilkeä.

Tilannesidonnaisessa syrjinnässä sosioekonominen asema, elämäntyyli tai pukeutumistyyli kiinnittää eriarvoistavasti poliisin huomion ja johtaa poliisitoimiin. Omistusasunnossa saa rauhassa nauttia vuosikertaviineistä vaika ympäripäissään, mutta asunnottomilta henkilöiltä ja niiltä, jotka muutoin oleskelevat kaduilla tai julkisilla paikoilla, alkoholi hyvin usein takavarikoidaan, heitä sakotetaan, ja heidät otetaan säilöön. Useat tutkimukset osoittavat, että *saavutettavuus* on kansalaisten poliisisuhteen ja tilannesidonnaisen syrjinnän näkökulmasta tärkeä seikka. (Reiner, 2010, 161–162.) Etnisten ja vähäosaisten sosiaaliluokkien nuoret joutuvat eriarvoistavasti poliisin pysäytämiksi ja tarkastamiksi, koska he viettävät aikaansa kaduilla, julkisissa tiloissa ja esimerkiksi keskustojen häiriö- tai ”huonoilla” alueilla. He siis ovat tai jopa joutuvat näin olemaan kontrollin helposti saavutettavissa. Ilmiö on tuttu myös Suomessa.

Institutionalisoitunut syrjintä tarkoittaa sosiologien mukaan seuraavia asioita: 1) syrjintä on laaja-alaista ja johtuu organisaation ylemmän portaan muotoilemasta politiikasta tai 2) organisaation toiminnan yleiset prosessit käytännössä johtavat syrjintään. Ne voivat johtua epätasa-arvoisen yhteiskunnan rakenteellisesta puolueellisuudesta tai synnynnäisistä mutta epärelevanteista eroista ryhmien välillä. Esimerkiksi tiukat sisäänpääsyvaatimukset (kuten vähimmäispituus) poliisien rekrytoinnissa pitävät huolen siitä, ettei naisia tai etnisten ryhmien edustajia pääse poliisiksi, vaikka itse työn kannalta tiettyjä vaatimuksia ei voisi selvästi perustella.

Reinerin (2010, 162, 170) mukaan aivan keskeinen esimerkki institutiona- lisoituneesta syrjinnästä on lisäpoliisipartioiden sijoittaminen tai aggressiivisempien taktiikoiden kohdistaminen alueille, jotka kärsivät yhteiskunnallisesta deprivatiosta. Tällainen keskittäminen johtaa siihen, että ne henkilöt (esimerkiksi mustat ja työttömät miehet), jotka asuvat näillä alueilla ja jotka ovat alttiita poliisin huomiolle, joutuvat muita todennäköisemmin pysäyte- tyiksi, henkilötarkastuksiin ja pidätetyiksi. Tämä asettaa ankaran haasteen tietojohdoisten ”hot-spot”-poliisitoimien eettisesti kestäväälle suunnittelulle myös Suomessa (tietojohdoisen poliisitoiminnan etiikasta ks. Fyfe ym., 2018 ja metodisista ongelmista ks. Punch, 2015; van Dijk ym., 2015). Lisäksi on muistettava, että institutionalisoitunut rasismi antaa olemassaolon oikeutuk- sen edelleen yksilöön kohdistuvalle rasismille.

Britanniassa on tehty kaksi kuuluisaa raporttia, Lord Scarmanin (1981) ja Macphersonin (1999), joissa analysoidaan brittipoliisin *institutionalisoitunutta rasismia*, yhtä institutionalisoituneen syrjinnän muotoa³⁵. Raporttien jälkeen poliisiorganisaatiot tekivät useita uudistuksia, joiden onnistumisista on paljon kiistelty. Reiner (2010, 162–164) käy kirjassaan läpi sekä enemmän että vähemmän onnistuneita seurauksia, joihin asiasta kiinnostuneet voivat tutustua. Näistä historiallisista tapauksista ja kehitysyrittäjäkerrotaan useassa kohtaa³⁶.

2.3.3. Empiiriset tulokset poliisiryjinnästä

Luvussa nimeltään *Race discrimination in policing: the evidence* Reiner (2010, 164) lähtee läpikäymään kymmenittäin tutkimustodisteita brittipoliisin eriasteisista syrjinnän lajeista. Sen alaluvussa *Differentiation/disproportionality* Reiner käsittelee poliisin eri ryhmien erottelua ja esimerkiksi etnisten ryhmien suhteettoman suurta osuutta poliisitoiminnan kohteena verrattuna heidän osuuteensa koko väestöstä.

Epätasa-arvoisesta kohtelusta on tehty lukuisia tutkimuksia (Reiner, 2010, 165). Kuten aiemminkin, mainitsen tässä vain kirjan sivut, joista kiinnostunut lukija ne löytää. Britanniassa sosioekonomisesti keskimääräistä heikommassa asemassa olevat nuoret mustat miehet joutuvat muita huomattavasti useammin poliisin eri toimien kohteeksi, kun ottaa huomioon heidän osuutensa väestöstä. Näitä toimia ovat poliisin pysäytys ja tarkastus ("stop & search"), kiinniottaminen, pidättäminen ja fyysisen voiman käyttö, tutkintavankeuteen joutuminen ja syytetyksi tuleminen. He ovat myös suhteettoman paljon tekemisissä poliisin kanssa rikosuhreina ja asianomistajina väkivaltarikoksissa. Lisäksi he tekevät valituksia poliisista ja saavat niitä suhteellisesti vähemmän menestymään. (Mts. 165.) USA:ssa esitettyjä vastaavia lukuja on helppo uskoa, koska sieltä tulevat uutiset kertovat jatkuvasti, että poliisi ampuu mustia moninkertaisesti enemmän kuin valkoisia (ks. myös Fassin, 2013)³⁷.

Mustien pidätysten määrä suhteessa valkoisiin on yhä lisääntynyt uusimpien, vuonna 2009 ilmestyneiden tutkimusten mukaan. Pysäytysten ja tarkastusten osalta myös uudempi tutkimus todistaa poliisin epätasa-arvoisesta kohtelusta Britanniassa (Quinton, 2015). Samoin aasialaisia on ryhdytty pysäyttämään ja tarkastamaan epäsuhtaisesti vuoden 2001 pakistanilaisnuorten mellakoinnin ja Lontoon heinäkuun 2005 pommi-iskujen jälkeen. Pidätettyinä ja tutkintavankeudessa mustat joutuvat kaksi kertaa todennäköisemmin riisuuntumaan kehon tarkastuksiin eli henkilötarkastukseen. Työväenluokkaan kuuluvat tai mustat nuoret ovat todennäköisemmin joutuneet esitutkintaan ja syytteeseen verrattuina muihin nuoriin, jotka taas ovat saaneet yleisemmin pelkän varoituksen. (Reiner, 2010, 165.)

Kaiken kaikkiaan todisteet kertovat poliisin erilaisesta toimivallan käytöstä sitä ryhmää kohtaan, joka on nimetty poliisikulttuuritutkimuksissa *poliisin omaisuudeksi*. Sitä ja muita "poliisirelevantteja" ihmiskategorioita käsitellään tarkemmin tämän kirjan seuraavassa, poliisikulttuuria koskevassa luvussa.

Niin yhdysvaltalaisissa kuin brittitutkimuksissa on saatu tuloksia *etnisestä profiloinnista*. Tulokset viittaavat nuoria mustia syrjiviin käytäntöihin pysäytysten ja pidätysten osalta. Brittitutkimuksissa on huomattu, että etnisyyteen perustuvissa pysäytyksissä osumatarkkuus saada kiinni johonkin rikokseen syyllinen on erittäin heikko. Kun ikä, sosiaaliluokka ja muut sosioekonomiset ja demografiset muuttujat on vakioitu, etnisyyden merkitys lähes häviää. Epäsuhta näyttää olevan pitkälti saavutettavuuden eroissa elämäntyylin, ekonominen marginaalisuuden ja demografisten tekijöiden vuoksi. Saavutettavuus liittyy siihen, että edellä mainitut kohde-ryhmät viettävät aikaa kaduilla, julkisilla paikoilla ja mahdollisissa häiriökohteissa tai niiden lähetyillä ja esimerkiksi slummiutuneilla asuinalueilla. Lisäksi ylisuuret

pysäytysluvat ovat usein suoria seurauksia kansalaisten ja rikosuhrien kuvauksista. Täten pysäytysten jakautumisessa ilmenevä epäsuhta johtuu välittyneestä, rakenteellisesta sekä institutionaalisesta syrjinnästä ja rasismista. (Reiner, 2010, 166–167.)

Lisäksi Reiner (2010, 167) toteaa, että mustat joutuvat muita useammin pysäytetyksi ja tarkastetuksi erityisesti silloin, kun poliisi käyttää tomissaan ennemminkin laajaa kuin kapeaa harkintavaltaa. Sitä todennäköisemmin mustia kohdellaan eri tavoin, mitä matalampi kynnyksellä on puuttua. Tulos todistaa, että kategorista syrjintää eli *etnistä profilointia* tapahtuu. (Reiner, 2010, 167.) Loppujen lopuksi minkä tahansa lajin diskriminaatio lisää keskinäistä epäilyä ja tuottaa kielteisiä stereotyyppioita sekä poliiseista että vastavuoroisesti etnisistä vähemmistöistä ja johtaa yhä merkittävämpiin tilastollisiin, tilannesidonnaisiin ja vuorovaikutuksellisiin syrjinnän muotoihin. Diskriminaatio tuottaa tilastollisen vinouden, ja tilastoja lukemalla päädytään valvonnan kohdistamiseen vähemmistöihin. Se taas johtaa siihen, että kielteisen kanssakäymisen koetaan lisääntyvän ja joudutaan kielteiseen, itseään vahvistavaan noidankehään. Lisäksi todisteet näyttävät toteen, että poliisista saatu kokemus näyttää tuottavan rekrytteihin ennakkoluuloisuutta, kun on verrattu nuorten poliisien asenteita heidän opiskeluaikaisiin asenteisiinsa (Reiner, 2010, 173).

Reinerin luettelemia syrjinnän kokemuksia on ilmennyt myös Suomesta. Etnisen profiloinnin kokemukset osoitetaan vakuuttavasti todeksi Keskinen ja kumppanien (2018) *”Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa”* -nimisessä tutkimushankkeessa. Tärkeä ja tuore tutkimus on meillä ensimmäinen, jossa näitä asioita käsitellään laajasti ja syvällisesti. Tutkimushankkeessa haastateltiin 145 etnisiin vähemmistöihin kuuluvaa henkilöä sekä useita poliiseja ja asiantuntijoita. Määrällinen lomakeaineisto (N=362) osoittaa, että monissa kaupunkitiloissa useat toimijat kohdistavat valvontansa etnisiin vähemmistöihin. Poliisit, vartijat, kauppojen myyjät sekä ravintoloiden vahtimestarit ovat kaikki joskus toimineet niin, että vähemmistöryhmiin kuuluvat ovat kokeneet tullessaan kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti. Etnisen profiloinnin tilanteita esiintyy lukuisissa paikoissa: kaduilla ja puistoissa, rautatie- ja metroasemilla, autolla ajaessa, kaupoissa ja kauppakeskuksissa, ravintoloissa ja baareissa sekä lentokentillä ja satamissa. (Keskinen ym., 2018.)

Pysäytykset ja etnisen profiloinnin kokemukset näyttävät olevan kiinteä osa etnisten vähemmistöjen elämää Suomessa niin omakohtaisesti kuin muilta kuultujen tarinoiden perusteella. On todettu, että pelkästään kavereiden ja sukulaisten kohtaama epäoikeudenmukainen kohtelu edesauttaa kielteisten kokemusten syntymistä. Tällaiset kokemukset ovat heikentäneet joidenkin vähemmistöjen edustajien luottamusta poliisiin. Koettu epäoikeudenmukaisuus voi estää heitä kääntymästä poliisin puoleen ja näin vähentää usein tärkeääkin tiedon kulkua kansalaisilta poliisille. Keskinen ja kumppanien (2018) tutkimus on tukeva paketti poliisi-vähemmistösuhteista, ja sen viestit ja kehittämisehdotukset (raportin sivuilta 117–120) on syytä ottaa lähitulevaisuudessa huomioon pyrittäessä parantamaan vähemmistöjen ja poliisien suhteita.

Kari Saari (2009) on analysoinut reilu parikymmentä suomalaista tutkimusta, joissa käsitellään poliisin ja vähemmistöjen suhdetta (ks. myös Kääriäinen & Niemi, 2014)³⁸. Tutkimukset ovat 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä. Suurin osa vähemmistöjen jäsenistä suhtautuu poliisiin myönteisesti, mutta osalla heistä on kielteisiä kokemuksia. Saari (mts. 413) summaa: ”Erityisesti romaneja ja afrikkalaistaustaisia ryhmiä tarkastelevissa tutkimuksissa tuli esiin arkikokemuksia poliisin epäasiallisesta, syrjivästä ja/tai rasistisesta toiminnasta (”poliisivainosta”), jonka lähteenä nähtiin vähemmistöjen erilainen ”etninen” ulkonäkö (tumma ihonväri tai etninen pukeutuminen) valtaväestöön verrattuna.”

Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat syntyneet aiheettomiksi koetuista pysäytyksistä kaduilla tai liikenteessä, joutumisesta tutkittavaksi poliisiasemalle tai siitä, että vähemmistön edustajat ovat täysin sivullisina joutuneet poliisien rikospäilyjen ja tutkinnan kohteiksi (Saari, 2009, 412). Useissa tutkimuksissa tuli esiin, ettei poliisi ota kaikkien romanien tai afrikkalaistaustaisten ongelmia vakavasti vaan suhtautuu niihin vähätellen. Koetaan, ettei poliisi tee mitään heidän hyväkseen, vaikka he ovat joutuneet rikoksen uhriksi. Monien mielestä poliisi on kohdellut heitä pikemminkin asioina tai esineinä kuin henkilöinä. Saari (2009, 412) vetää yhteen: ”Arjen omakohtaiset kokemukset viittaavat siihen, ettei poliisilta ole saatu apua tarvittaessa.”³⁹

Lopuksi on huomattava, että Reiner (2010, 171–172) käsittelee tässä yhteydessä myös naisten syrjintää poliisissa. Aihetta käsitellään seuraavassa poliisikulttuuriluvussa.

2.3.4. Poliisisyrjintä yhteiskuntarakenteen seurauksena

Edellä lyhyesti läpi käydyt lukuisat empiiriset tutkimustodisteet verifioivat, että Britannian ja USA:n poliisin toiminnasta on tutkimuksissa löydetty kaikkia poliisisyrjinnän muotoja: *kategorista, tilastollista, välittyntä, vuorovaikutuksellista, tilannesidonnaista ja institutionaalista* (Reiner, 2010, 170). Reiner mainitsee tässäkin seikan, joka tulee oikeastaan kaikessa esiin: poliisin keskuudessa oleva ennakkoluuloisuus nousee yhteiskunnallisten rakenteiden aiheuttamasta asetelmasta.

Reiner (2010, 168–169) nostaa esiin vaikutusvaltaisen ”Left realist”-tutkijajoukon (ks. esim. Lea & Young, 1984, 167–168), joka 1980-luvulla analysoi mustien yliedustusta rikollisuudessa. Tutkijoiden mukaan olisi outoa, että mustat nuoret eivät syyllistyisi suhteellisesti suurempaan osaan rikoksista, kun otetaan huomioon heidän elinolosuhteensa ja asemansa. Rajusti kasvanut nuorisotyöttömyys, nuorten ikäluokkien suuri kasvu, yhteiskunnallinen rasistinen syrjintä, täysin epätasa-arvoiset koulutus- ja työmarkkinat ja lopulta hyvän elämän laillisten mahdollisuuksien epääminen; olisi ihme, jos nämä syyt eivät merkittävästi vaikuttaisi siihen, että ajaututaan rikosten poluille.

Lukuisten kriminologisten tutkimusten mukaan etnisten vähemmistöjen sekä alemman työväenluokan nuorten suhteellinen voimattomuus ja osattomuus sekä lähtökohtiin, asumiseen, työllisyyteen ja koulutukseen liittyvä eriarvoisuus johtavat työväenluokkaiset ja mustat nuoret suhteettoman runsaasti sotkeutumaan katujen elämään ja kulttuuriin sekä tekemisiin katurikosten kanssa. Nuori ”katupopulaatio” on aina ollut yksi poliisin keskeisimmistä kohteista järjestyksen valvonnassa (ks. Saarikkomäki, 2017)⁴⁰.

Taloudellisen laman aikaan enemmistö voi kovassa kilpailussa töistä ja muista resursseista hyötyä poliisin ylikontrollista mustia kohtaan, koska rikolliseksi leimautuva stigmatisaatio on samalla kutsu rikosrekisteriin, joka taas heikentää kilpailukykyä työ- ja koulutusmarkkinoilla. (Reiner, 2010, 173–174.) Juuri tästä syystä taloudellisesti syrjäytyneet etniset vähemmistöt päätyvät poliisin vaivoiksi, ”poliisin omaisuudeksi”. Tällöin tietyt ongelmaryhmät sysätään yhteiskunnan enemmistön suostumuksella poliisin hoidettavaksi. Reiner (mts. 174) korostaa, että ”poliisin omaisuus”-ryhmien kasvu on seurausta rajusta köyhyiden lisääntymisestä ja eriarvoisuuden kasvamisesta, hallitusten yhä uusliberalistisemmasta ja uuskonservatiivisemmasta talous- ja sosiaalipolitiikasta sitten 1980-luvun. Se on myös merkittävin syy poliisin vähentyneeseen vaikuttavuuteen ja legimitettiin sekä ilmeiseen epätasa-arvoiseen ja diskriminoivaan vallankäyttöön (ks. myös Loftus, 2009). Vuonna 2007 alkanut lama ei ole parantanut tilannetta yhtään.

Yhteiskunnan rakenteelliset aspektit ovat syvintä ainesosaa poliisin konflikteissa ”alaluokan” kanssa, josta rekrytoituu suurin osa poliisin asiakkaista (Reiner, 2010, 174). Reinerin (mts. 169) absoluutin⁴¹ mukaisesti ei siis pelkästään riitä, että poliisista saadaan vähennettyä stereotyyppittämistä, tehdään uudistuksia, parannetaan rekrytointia, koulutusta ja saadaan enemmän rekrytoitua vähemmistöistä poliiseja. Ne ovat tärkeitä asioita, mutta tärkeämpää olisi saada mustien nuorten miesten yhteiskunnallinen asema parantumaan.

Reinerin kirjan ja siinä viitattujen lukuisten tutkimusten tulisi asettaa myös Suomessa haaste selvittämään vastaavia lukuja poliisin vähemmistöihin kohdistuvista toimista: pysäytys ja tarkastus (”stop & search”), kiinnittäminen, pidättäminen ja fyysisen voiman käyttö. Suomessakin tulisi edellä läpikäydyn tapaan muistaa, että alimpien sosiaaliluokkien sekä usein niihin kuuluvien etnisten ryhmien väki on taloudellisen deprivaaation kohde ja sen vuoksi saattaa ajautua rikoksiin, häiriköintiin ja poliisitoiminnan kohteeksi. Esimerkiksi ahtaat asuinolot tai kulttuuriset syyt voivat johtaa saavutettavuuden ongelmaan eli vähemmistöjen ajanviettopaikkojen keskittymiseen yleensä julkisille alueille. Näissä paikoissa he saattavat helpommin päätyä poliisitoimien kohteiksi, ja ne taas aiheuttavat vähemmistönuorille ”itseään toteuttavia kriminogeenisia kierteitä”. Onkin mitä mielenkiintoisinta nähdä, miten poliisien omassa alakulttuurissa puhutaan ja suhtaudutaan vähemmistöihin ja miten niiden kanssa toimitaan. Näihin syvennyttään käsillä olevan kirjan seuraavassa luvussa Poliisikulttuuri.

2.4. Päätelmät ja keskustelu

2.4.1. Yhteenveto Reinerin keskeisistä argumenteista

Reinerin mukaan poliisin keskeinen rooli on järjestyksen ylläpito. Poliisi ei ole yleisen järjestyksen ennakkoehto, vaan laajemmat sosiaaliset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset rakenteet ylläpitävät yhteiskuntaa. Reiner (2010, 145) viittaa Waddingtonin sanontaan, jonka mukaan poliisi on kuin *tiepalvelupartio*, joka auttaa, kun asiat menevät ennalta arvaamattomasti pieleen ja on varmistettava turvallinen tilapäinen ratkaisu. Metaforassa *auto on yhteiskunta*. Poliisit eivät ole *auton korjaajia* ja vielä vähemmän *auton valmistajia*, mutta he antavat oman politiikkansa mukaista neuvontaa, apua ja toimivat yhteistyössä muiden kanssa. Kyky tarvittavaan ja lailliseen voimankäyttöön erottaa poliisin muista tahoista.

Tutkimukset poliisin vaikuttavuudesta rikollisuuteen ovat varsin ristiriitaisia. Yleisin tulos on ollut se, että perinteisillä järjestyspoliisin tai perinteisen rikostutkimuksen keinoilla ei ole paljoa vaikutusta rikollisuuden määrään, vaikka tällaista *lain ja järjestyksen myyttiä* ylläpidetään kaikkialla. Reiner käy läpi poliisistrategia-innovaatioita, joita ovat esimerkiksi lähipoliisi (”hyvä poliisi”), nollatoleranssipoliisi (”kova kyttä”) sekä ongelmaorientoitunut ja tietojohdoinen poliisi (”fiksu poliisi”). Hän nimeää nämäkin myyteiksi, koska useimmiten uusista taktiikoista vain kohkataan, puhutaan ja kirjoitetaan paljon. Uudistumista ei kuitenkaan tapahdu, koska ideoiden soveltaminen jää puoliteihen tai ne sekoittuvat toisiin taktiikoihin. Usein syynä on miehistön poliisikulttuurista nouseva vastustus. Uusien strategioiden osalta Reiner ei löydä paljoa *kriittistä* ja *riippumatonta* tutkimusta, varsinkaan selkeää, joka osoittaisi niiden vaikutuksen merkittävästi vähentäneen rikollisuutta.

Tiukasti kohdistetuista (”hot spot”) erityistoimista on saatu myönteisiäkin tuloksia, mutta usein kohde on niin pienialainen, ettei sillä ole suurta vaikutusta kokonaisuuteen. Samalla monet erityistaktiikat tuottavat sekä poliittisesti että eettisesti arveluttavia ja monesti tavoitteiden vastaisia vasta- ja sivuvaikutuksia. Esimerkiksi

huumemyyntiin alueellisesti kohdistettu poliisikontrolli aiheuttaa vain pistemäisiä ja lyhytaikaisia myönteisiä vaikutuksia, ja samalla kielteisiä korvautumis- ja siirtymisongelmia pidetään käytännössä väistämättöminä niin kansainvälisissä kuin suomalaisissakin tutkimuksissa (Kinnunen, 2002, 200–201; Kainulainen, 2009, 341–342; Kekki, 2012, 28).

Ylipäättänsä syy poliisin vähäiseen vaikuttavuuteen on se, että poliisilla yksinkertaisesti vain on varsin pienet mahdollisuudet vaikuttaa *rikollisuuden syihin*, jotka kumpuavat yhteiskuntarakenteellisesta, taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta eriarvoisuudesta. Nimeän argumentin *Reinerin absoluutiksi*, jota hän kirjassa toistaa lukuisin eri tavoin. Samalla Reiner tuo usein esiin, että poliisin vaikuttavuuden mittaaminen on metodologisesti ja varsinkin tutkimusasetelmallisesti äärimmäisen haastavaa, ja siksi kunnan mittareita ei ole saatu kehitettyä. Mittaamisesta puhuesaan hän muistuttaa ”*statistical book-cooking*” -ilmiöstä eli siitä, kuinka helppoa poliisin on manipuloida tilastoja. Sitä on osoitettu usein tapahtuvan (ks. Eterno & Silverman, 2012).

Reiner analysoi lukuisia poliisisyrjinnästä tehtyjä tutkimuksia. Empiiriset tutkimustodisteet verifioivat, että Britannian ja USA:n poliisin toiminnassa on havaittu kaikkia poliisisyrjinnän muotoja: *kategorista, tilastollista, välittyntä, vuorovaikutuksellista, tilannesidonnaista ja institutionaalista* syrjintää (Reiner, 2010, 170). Kategorinen ja tilastollinen syrjintä on varsin samanlaista: ihmiset liitetään stereotyyppisesti johonkin ryhmään, jossa kaikkien oletetaan olevan samanlaisia, usein hankalia, petollisia tai rikollisia. Tämä asenne voi johtaa ei-sallittuun etniseen profilointiin. Välittyneessä syrjinnässä poliisi osallistuu kansalaisten rasistisiin epäilyihin ja käytökseen. Vuorovaikutuksellisessa syrjinnässä kohtaamistilanne saa poliisin kohtelemaan eri ryhmiä eri tavoin, kun he esimerkiksi käyttäytyvät poliisia halveksuen (”contempt of cop”).

Tilannesidonnaisessa syrjinnässä esimerkiksi kaduilla oleskelevat vähemmistönuoret joutuvat helpommin poliisin toimien kohteeksi, koska kadulla he ovat helpommin saavutettavissa kuin ne keskiluokkaiset, jotka oleskelevat enemmän kotonaan. Institutionalisoitunut syrjintä on laaja-alaista ja johtuu organisaation ylemmän portaan muotoilemasta politiikasta tai organisaation toiminnan yleiset prosessit käytännössä johtavat syrjintään. Selvitysmiesten Lord Scarmanin (1981) ja Macphersonin (1999) raportit analysoivat Iso-Britanniassa tapahtuneita kuuluisia institutionalisoituneen rasismin tapauksia. Reiner summaa, että poliisissa vallitseva ennakkoluuloisuus nousee yhteiskunnallisten eriarvoisuutta tuottavien rakenteiden aiheuttamasta asetelmasta⁴². Toisaalta stereotyyppiä nojaavat poliisikulttuurin eetokseen, josta kerrotaan kirjan seuraavassa artikkelissa.

2.4.2. Kirjan kritiikkiä

Taustaltaan kanadalainen Haggerty (2011, 111) arvostelee Reinerin (2010) klassikkokirjaa brittikeskeisyydestä. Hän ehdottaa, että tarkempi nimi sille olisi ”*The Politics of the British Police*”. Totta onkin, että moni analyysi perustuu tiukasti Iso-Britannian niin yleiseen poliittiseen historiaan kuin erityiseen poliisihistoriaan. Siksi monista kotimaisista ilmiöistä pitäisi lukijalla olla toiset lähteet käytettävänä. Tältä kantilta katsoen Suomessa ongelma on poliisia koskevan kriittisen ja riippumattoman tutkimuksen vähäisyys, ellei jopa olemattomuus.

Reiner on tieteenfilosofialtaan vankka realisti, hän ei juuri diskurssi-käsitettä kirjassaan käytä. Hän ei myöskään käy kovin pitkiä keskusteluja uusimpien poliisitutkimusgenrejen kuten hallinnan tutkijoiden kanssa, jotka tutkivat yhteiskunnan turvallistumista ja turvallistamista (ks. esim. Virta, 2013). Ennemmin hän keskit-

tyy eri tavoin kritisoimaan näitä transformaatio- ja monimuotoisuusteoretisointeja, muun muassa niiden vähäisestä poliisihistorian tuntemuksesta: aiemminkin poliisitoimissa on ollut monenlaista monimuotoisuutta.

Kirjan keskeinen ongelma on se, että ensin Reiner puhuu vanhojen painosten perusteella ja sitten hän lisää perään uutta tutkimusta, joka saattaa kyseenalaistaa aiempia argumentteja. Esimerkiksi vanhemmissa poliisin vaikuttavuustutkimuksissa päädytään pitkälti ”mikään ei toimi” -tuloksiin. Nyt ne ovat saaneet rinnalleen uusia, lupaavia tuloksia antavia tutkimuksia, joita kerrotaan saadun esimerkiksi ”hot spot”-taktiikoilla. Toisaalta Reiner korostaa poliisin rooliin kuuluvan vain vähän lainvalvontaa, mutta Iso-Britannian lakimuutosten johdosta poliisin rooli on järjestyksenvalvonnassakin muuttunut yhä enemmän lainvalvonaksi järjestyshäiriöiden yhä tiukempien kriminalisointien johdosta (ks. esim. ASBO-säädökset). ”Vanhan päälle uutta” -rakenne tekee kirjan lukemisen raskaaksi ja hankalaksi.

Innes (2011, 112) arvostelee, että kirjassa ei ole riittävästi käsitelty poliisitoimen terrorisminvastaisia toimia eikä toisaalta merkittävää ja monimuotoista teknistä kehitystä niin valvontalaitteiden kuin rikostutkimuksen tekniikkaan osalta. Molemmissa on tapahtunut niin paljon muutoksia, että niitä olisi poliisitutkimuksen yleisessä kehityksessä kaivannut. Goldsmith (2011, 109) arvioi, että Reinerin perusfokus on ylipäättensä julkinen poliisitoimi, ja tällöin kirjassa ovat jääneet vähälle käsitellyille monet tärkeät kohteet: yksityinen poliisi, vakavan ja organisoidun rikollisuuden poliisikontrolli, digitaalisen aikakauden tulo ja kansainvälinen poliisiyhteistyö. Toisaalta kommentaattorit tunnustavat, että kirjasta tulisi aivan liian laaja, jos siinä käsiteltäisiin syvällisesti kaikkia poliisitutkimuksen erityisaloja. Tuskin ne enää edes mahtuvatkaan yksiin kansiin.

Lopulta ihmetystä herättää se, että Reiner (2010, 177–202) kirjoittaa paljon mediasta, mutta hän ei analysoi lainkaan uusinta genreä eli tosi-tv-ohjelmia, joissa poliisit ovat mukana⁴³. Voi olla, ettei niitä vielä vuonna 2010 ollut montaa, mutta Internetin mukaan Iso-Britanniassa nykyään tehdään näitä ohjelmia kuitenkin lukuisia, kuten USA:ssa ja muissakin englanninkielisissä maissa.

2.4.3. *Kasaantuvat selvitykset – oireiden vai syiden hoidon tukea?*

Kun Suomen näkökulmasta lukee Reinerin kirjaa, ei voi tutkijana olla kuin kateellinen siitä, kuinka valtavasti Iso-Britanniasta löytyy poliisia koskevaa tutkimusta. Klassikkokirjan jo pelkän 46-sivuisen lähdeluettelon valossa suomalainen poliisitutkimus kalpenee. Suomalaisen kriittisen ja riippumattoman empiirisen kriminologisen poliisitutkimuksen ongelma on sen merkittävä vähäisyys. Poliisitutkimuksen kenttä on Reinerin mukaan muuttunut ja tutkimusten sijasta ”hallinnollisten” selvitysten määrä on länsimaissa lisääntynyt huomattavasti esimerkiksi rikosten torjunnan arviointien johdosta. Poliisit, poliisien palkkaamat tutkijat ja enemmän tai vähemmän riippumattomat ajatushautomotutkijat tekevät paljon kehittäväää tutkimusyhteistyötä. Innes (2011, 113) vetää yhteen, että juuri sen takia on tärkeää, että on olemassa riippumattomia ja kriittistä empiiristä tutkimusta, jota Reinerin kirja itseoikeutetusti edustaa. Näin Innesin (2011, 113) sanoin Reinerin ”magisterial”, ”tuomarin asemassa” oleva kirja on yhä vain arvokkaampi, kun rinnalle kasaantuu poliisi- ja oikeushallintojen tuottamia selvityksiä.

Yksi Reinerin kirjan punainen lanka on yhteiskunnallisen eriarvoisuuden lukuisat vaikutukset poliisiin. Reiner (2010, 35) tuo esiin sen, kuinka tärkeä arvo poliiseille ja poliisijohtajille on aina ollut puolueettomuus. Poliisit korostavat, että he puolueettomasti valvovat lakia, joka on kaikille sama. Reiner huomauttaa puolueet-

tomuuden näkyvän vain lakikirjassa. Hän viittaa Anatole Francen kirjan *Le Lys Rouge* kuuluisaan vertauskuvalliseen kuvaukseen vuodelta 1894 (karkeasti kääntäen): *Lakien majesteettinen tasa-arvoisuus on sitä, että se kieltää niin tosirikkaan kuin rutiköyhän nukkumasta siltojen alla, kerjäämästä kaduilla ja varastamasta leipää.*⁴⁴ Kapitalismi, varsinkin äärikapitalismi on se sosiaalisen eriarvoisuuden pelikenttä, joka tekee laista itsestään puolueellisen.

Otan toisen esimerkin. Ajatellaan, että olisi kaksi jääkiekkjoukkuetta KHL-liigassa Venäjällä. Venäläisellä joukkueella olisi käytössään oligarkkien loputon rahakirstu palkata pelaajia, mutta suomalaisella joukkueella ei olisi varaa maksaa palkkoja, pelkästään matkustuskulut. Erotuomarit viheltävät joukkueiden välisen pelin sääntökirjan mukaan. Onko peli oikeudenmukainen? Reiner viittaa kuuluisaan kriminologian klassikkoon Jeffrey Reimanin kirjaan *The rich get richer, and the poor get prison* (2004), jonka nyt jo kymmenes painos on vuodelta 2016 ja alkuperäinen laitos vuodelta 2001. Kirjan jokaisessa uudessa painoksessa pieni äärimmäisen rikas ryhmä Yhdysvalloissa on yhä rikkaampi ja vankiluku yhä suurempi. Yksityistetyt vankilat pörssissä tuottavat edelliselle varallisuutta jälkimmäisten ja ylipäättään veronmaksajien kustannuksella. Reiner muistuttaa, että vankilan lisäksi alimmat sosiaaliluokat joutuvat eniten rikosten uhriksi ja poliisivallan ”kovan pään” kohteeksi. (Emt., 35.)⁴⁵

Ennen jälkikirjoitusta Reiner (2010, 259) nostaa esiin yhden useista epigrammiteksteistään. Kyseessä on lainaus Raymond Chandlerin kirjasta *The Long Goodbye*, Pitkät jäähyväiset. Klassinen yksityisetsivä Philip Marlowe tekee poliisin ja rikollisuuden suhteesta analyysin, joka on Reinerin mukaan erinomaisen osuva. Karkeasti kääntäen: *Rikollisuus ei ole tauti, se on oire. Poliisit ovat kuin lääkäreitä, jotka tarjoavat aivosyöpäkasvaimen aspiriinia, tosin mieluummin he antaisivat parannusta pampulla*⁴⁶. Reiner (mts. 259) vertaa pampua kovaan lain ja järjestyksen politiikkaan, nollatoleranssipoliisiin, ja aspiriini taas vertautuu pehmeään lähipoliisiin. Hän jatkaa, että molemmat ovat vain palliatiivista, väliaikaista kipujen hoitoa, josta ei ole apua, kun tarvitaan perustavan laatuista parantavaa yhteiskunnallista kirurgiaa rikollisuus-nimisen sairauden hoitoon.

Jo kirjan esipuheessa Reiner (2010, xiii) tekee selväksi perusajatuksen, jota olen kutsunut *absoluutiksi*. Hän vaatii, että oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa politiikan tulisi pitää huoli siitä, että mahdollisimman vähän tarvitsisi turvautua poliisiin sen sijaan, että kilpaillaan siitä, miten lisätään ja tehostetaan poliisin toimintaa, kuten puolueet näinä päivinä Britanniassa ja Yhdysvalloissa tekevät⁴⁷. Poliisin keskeinen paradoksi on Reinerin (mt. xiii) mukaan seuraava: *Poliisi on sitä menestyneempi, mitä vähemmän sitä tarvitaan*. Reiner toistaa lukuisia kertoja, että järjestyksen lähteet sijaitsevat poliisin vaikutusalueen ulkopuolella poliittisessa taloudessa sekä sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kulttuurissa. Kun ne *sallivat ihmisille merkityksellisen ja palkitsevan elämän*, esiintyy vähemmän konflikteja, rikollisuutta ja epäjärjestyksiä. Suurinta osaa potentiaalisia poikkeavuuksia säätelevät hienovarainen epävirallinen sosiaalinen kontrolli ja muihin sosiaalisiin instituutioihin sulautuvan kontrollin prosessit. (Muihin sosiaalisiin instituutioihin laskisin muun muassa seuraavat: perhe, suku, parisuhde, ystävät, päiväkotit, koulu, opiskelu, työ, ura, kollegat, kirkko/uskonto, harrastukset, yhdistykset, naapurusto, sosiaali- ja terveydenhuolto.) Kun edelliset (”policing”) kontrolliprosessit menestyvät, menestys sataa poliisin laariin, koska poliisi *näyttää* tehokkaalta rikoksentorjunnassa ja pystyy tuloksellisesti ja legitimoidusti keskittymään jäljelle jääviin rikollisuus- ja epäjärjestysongelmiin.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Aaltonen, M. (2013). *Socioeconomic Differences in Crime and Victimization. A Register-Based Study*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 263. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Barker, V. (2010). Explaining the Great American Crime Decline: A Review of Blumstein and Wallman, Goldberger and Rosenfeld, and Zimring. *Law & Social Inquiry*, 35, 489–516.
- Bittner, E. (1967). The police on Skid Row: a study in peacekeeping. *American Sociological Review*, 32, 699–715.
- Braga, A. & Weisburd, D. (2012). The Effects of Focused Deterrence Strategies on Crime: A Systematic Review and Meta-Analysis of the Empirical Evidence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49, 323–358.
- Dijk, A. van, Hoogewoning, F. & Punch, M. (2015). *What matters in policing? Change values and leadership in turbulent times*. Bristol: Policy Press.
- Dixon, D. & Maher, L. (2005). Policing, crime and public health: Lessons for Australia from the 'New York miracle'. *Criminal Justice*, 5, 115–143.
- Eck, J.E. & Maguire, E. (2006). Have changes in policing reduced violent crime? An assessment of the evidence. *The crime drop in America* (pp. 207–265). Revised edition. New York: Cambridge University Press.
- Elonheimo, H. (2010). *Nuorisoriikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Osa 299. Turku: Turun yliopisto.
- Europol (2007). *Viranomaisten toiminta Smash Asem -mielenosoituksen yhteydessä 9.9.2006*. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.
- Eterno, J. & Silverman, E. (2012). *The crime numbers game: Management by manipulation*. Boca Raton: CRC Press.
- Fassin, D. (2013). *Enforcing order: An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity Press.
- Fyfe, N.R., Gundhus, H.O. & Ronn, K.V. (2018). *Moral issues in intelligence-led policing*. London: Routledge.
- Goldsmith, A. (2011). Kirja-arvostelu kirjasta: Reiner, R. 2010. The Politics of the Police. 4. painos. Oxford: Oxford University Press. *Policing*, 5, 108–109.
- Grönfors, M. (1979). *Ethnic minorities and deviance: The Relationship between Finnish Gypsies and the Police*. Helsingin yliopisto. Oikeussosiologian julkaisuja. No. 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haggerty, K. D. (2011). Kirja-arvostelu kirjasta: Reiner, R. 2010. The Politics of the Police. 4. painos. Oxford: Oxford University Press. *Policing*, 5, 110–111.
- Hakkarainen, P. & Tammi, T. (2018). *Huumeiden käytön rangaistavuudesta tulisi luopua*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen blogi-kirjoitus. 13.2.2018. Si-jainti: <https://blogi.thl.fi/huumeiden-kayton-rangaistavuudesta-tulisi-luopua/> (Poimittu 26.9.2018)
- Harrikari, T. (2008). *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 87. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Hautaniemi, P. (2004). *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Horton, C. (1989). Good practice and evaluative policing. In Morgan, R. & Smith, D. (eds.), *Coming To Terms With Policing*. London: Routledge.

- Hänninen, S. (2010). *Asunnottomuuden vähentäminen – menestystarinako?* Teoksessa Hänninen, S., Palola, E. & Kaivonurmi, M. (toim.), *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*, (s. 162–180). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Innes, M. (2011). Kirja-arvostelu kirjasta: Reiner, R. 2010. *The Politics of the Police*. 4. painos. Oxford: Oxford University Press. *Policing*, 5, 111–113.
- Kainulainen, H. (2009). *Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Karjalainen, J. (2010). *Lainrikkajat asunto- ja työllisyyspolitiikan reunalla*. Teoksessa Hänninen, S., Palola, E. & Kaivonurmi, M. (toim.), *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*, (s. 138–161). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kekki, T. (2012). *Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet. Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnot taparikollisuudesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:5.
- Kelling, G., Pate, T., Dieckman, D. & Brown, C. (1974). *The Kansas City Preventive Patrol Experiment*. Washington, D.C.: Police Foundation.
- Keskinen, S., Alemanji, A. A. Himanen, M. Kivijärvi, A., Osazee, U., Pöyhölä, N. & Rousku, V. (2018). *Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa*. SSKH Notat 2/2018. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Kettunen, M. (2007). Kysymyksiä asunnottomuudesta Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* (72) 4/2007, 380–391.
- Kinnunen, A. (2002). Poliisin tehostettu huumeidenkontrolli. Teoksessa Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.), *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa* (s. 193–228). Helsinki: Gaudeamus.
- Kivivuori, J. (2013). *Rikollisuuden syyt. Toinen, uudistettu laitos*. Helsinki: Nemo.
- Korander, T. (1994). *Suomalaisten turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993*. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarja 10/1994. Sosiologian lisensiaattityö. Kuopio: Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitos.
- Korander, T. (2000). Turvallisuus rikollisuuden ja sen pelon vastakohtana. Teoksessa Niemelä, P. & Lahikainen, A.J. (toim.), *Inhimillinen turvallisuus* (s. 177–216). Tampere: Vastapaino.
- Korander, T. (2001). Turvallisuus, rikollisuus ja etiikka suomalaisen tiedonvälityksen tulevaisuudessa. Teoksessa Arolainen, T. (toim.), *Turvallisuutta, draamaa ja uutiskilpailua* (s. 68–88). Tiedotteita 16. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Korander, T. (2014). *Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Tutkimus New Yorkin rikoksantorjunnan uuskonservatiivi-mallista Suomessa*. Turun yliopiston julkaisusarja, Annales Universitatis Turkuensis C 390. Turku: Turun yliopisto.
- Korander, T. (2016). Järjestyksen valvonnan nollatoleranssi ja katujen kontrollimyönteinen kulttuuri. Teoksessa Muttilainen, V. & Potila, P. (toim.), *Poliisin toimintaympäristö: Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2016* (s. 81–85). Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Korander, T. (2018). Power, Politics and Control on the Streets, research paper presented in *Scandinavian Research Council for Criminology conference*, May 2018, Helsinki, Finland. Sijainti: <https://www.nsfk.org/wp-content/uploads/sites/10/2018/11/NSfK-Research-Seminar-report-2018.pdf> (Poimittu 18.2.2018)
- Koskela, H. (2009). *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.

- Kääriäinen, J. & Niemi, J. (2014). Distrust of the police in a Nordic welfare state: Victimization, discrimination and trust in the police by Russian and Somali minorities in Helsinki. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, 12, 4–24.
- Laine, M. (2014). *Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Uudistettu laitos. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2014*. Helsinki: Tietosanoma.
- Lappi-Seppälä, T. (2011). Explaining imprisonment in Europe. *European Journal of Criminology*, 8, 303–328.
- Lea, J. & Young, J. (1984). *What is to be done about law and order?* Harmondsworth: Penguin.
- Loftus, B. (2009). *Police culture in a changing world*. Oxford: Oxford University Press.
- Loftus, B. (2010). Police occupational culture: classic themes, altered times. *Policing and Society*, 20, 1–20.
- Macpherson, W. (1999). *The Stephen Lawrence Inquiry*. London: Home Office. Sijainti: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/277111/4262.pdf (Poimittu 3.1.2018)
- Mantila, A. (1987). *Lähipoliisi: kortteli- ja aluepoliisit kertovat työstään*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 83. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Määttänen, M. (2003). *Tienraivaajapoliisit: tutkimus maahanmuuttajataustaisten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien poliisien rekrytoitumisesta ja kokemuksista poliisin työssä*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 15. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Newburn, T. & Peay, J. (eds.) (2012). *Policing: Politics, culture and control*. Oxford: Hart Publishing.
- Noponen, T. (2006a). ”Ei muuta paikkaa”. *Tutkimus poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaista*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 26/2006. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Noponen, T. (2006b). Juoppoputkan kanta-asiakkaat 2000-luvun Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* (71) 3/2006, 288–296.
- Passi, M. & Reinboth, S. (2017). *Keisari Aarnio. Huumepoliisi Jari Aarnion uskomaton tarina*. Helsinki: Helsingin Sanomat.
- Pekkarinen, E. (2010). *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Perälä, J. (2011). ”Miksi lehmät pitää tappaa?” *Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Punch, M. (2015). What really matters in policing? *European Police Science and Research Bulletin*, 13, Winter 2015/16. Cepol. Sijainti: <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/science-research-bulletin-13.pdf> (Poimittu 14.2.2019)
- Quinton, P. (2015). Race Disproportionality and Officer Decision-Making. In Delsol, R & Shiner, M. (eds.), *Stop and search* (pp. 57–78). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Reiman, J. (2004). *The rich get richer, and the poor get prison: ideology, class and criminal justice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Reiner, R. (1991). *Chief Constables*. Oxford: Oxford University Press.
- Reiner, R. (2007). *Law and order: an honest citizen's guide to crime and control*. Cambridge: Polity Press.

- Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. 4. ed. Oxford: Oxford University Press.
- Reiner, R. (2010b). New Theories of Policing: A Social Democratic Critique. Teoksessa: Downes, D., Hobbs, D., & Newburn, T. (toim). *The Eternal Recurrence of Crime and Control: Essays in Honour of Paul Rock*, (pp.141–182). Oxford: Oxford University Press.
- Rikostutkinnan tilan selvityshanke: loppuraportti (2003). Poliisiosaston julkaisu 4/2003. Helsinki: Sisäasiainministeriö, Poliisiosasto.
- Saari, K. (2009). Poliisin ja etnisten vähemmistöjen välinen suhde 2000-luvun Suomessa – kertovatko suomalaistutkimukset kahta ristiriitaista tarinaa? *Oikeus*, 38, 402–419.
- Saarikkomäki, E. (2017). *Trust in Public and Private Public Policing. Young People's Encounters with the Police and Private Security Guards*. Helsinki: University of Helsinki.
- Satka, M. (2011). Varhainen puuttuminen lapsuuden ja nuoruuden riskien hallinnoimisena. Teoksessa: Satka, M., Alanen, L., Harrikari, T. & Pekkarinen, E. (2011). *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta (s. 64–94)*. Tampere: Vastapaino.
- Scarman, L. (1981). *The Scarman Report: The Brixton disorders*. Cmnd 8427. HMSO. London. (Reprinted by Penguin Harmondsworth. 1982.)
- Skogan, W. & Frydl, K. (eds.), (2004). *Fairness and effectiveness in policing: the evidence. Committee to review research on police policy and practices. Committee on law and justice*. Washington, D. C.: National Academies Press.
- Telep, C.W. & Weisburd, D. (2012). What is known about the effectiveness of police practices in reducing crime and disorder? *Police Quarterly*, 15, 331–357.
- Jones, T. (2012). Kirja-arvostelu kirjasta: Reiner, R. 2010. *The Politics of the Police*. 4. painos. Oxford: Oxford University Press. *Policing and Society*, 22, 545–547.
- Vedung, E. (2000). *Public Policy and Program Evaluation*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Virta, S. (1998). *Poliisi ja turvayhteiskunta*. Lähipoliisi turvallisuusstrategiana. Väitöskirja. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 1/1998. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Virta, S. (2013). Governing Urban Security in Finland: Towards the European Model. *European Journal of Criminology*, 10, 341–353.
- Waddington, P.A.J. (1999). Police (canteen) sub-culture: an appreciation. *British Journal of Criminology*, 39, 287–309.
- Waddington, P.A.J. (2012). Cop Culture. In Newburn, T. & Peay, J. (eds.), (2012). *Policing: Politics, culture and control*, (pp. 89–109). Oxford: Hart Publishing.

3. POLIISIKULTTUURI

Timo Korander

3.1. Johdatus kulttuuriin

3.1.1. *Kiista poliisikulttuurin analyysivoimasta*

Tämä artikkeli perustuu Robert Reinerin (2010) klassikkokirjaan *The Politics of the Police*, joka esiteltiin kirjan luvussa 2. Sen johdantoluvusta saa hyvän käsityksen niin Reineristä kuin kirjastakin ja siitä, miksi kyse on klassikosta. Kyseisessä luvussa käsitellään poliisin vaikuttavuutta tutkimusten valossa. Suosittelen sen lukemista ennen tähän kirjoitukseen syventymistä.

Artikkeliin olen valinnut Reinerin klassikkokirjan aihepiireistä lähempää syventymistä vaativaksi kohteeksi *poliisikulttuuria* koskevat analyysit, koska poliisin ammatillinen kulttuuri on niin poliisiammattikunnan kuin poliisitutkimuksen keskiössä. Poliisikulttuuritutkimuksella on poliisitutkimuksen oppihistoriassa aivan keskeinen asema. Kriminologis-sosiologinen poliisitutkimus aloitettiin 1950–1960-luvuilla, jolloin ryhdyttiin kvalitatiivisesti tutkimaan yhtäältä poliisien näkemyksiä, asenteita ja arvoja, siis poliisien aatemaailmaa ja maailmankatsomusta. Toisaalta etnografisesti selvitettiin, miten poliisit kaduille jalkautuneena toimensa hoitavat. Kiinnostus jälkimmäiseen perustui siihen havaintoon, että vaikka lait ja muut normit ohjaavat poliisien toimintaa, heille jää väkisin paljon *harkintavaltaa* toteuttaa tehtäväänsä. Poliisikulttuuritutkimuksissa on opittu, kuinka poliisit oppivat käsitystaitonsa, miten he käyttävät aikansa ja miten he toimivat erilaisten ihmisten kanssa (Loftus, 2010, 1).

Poliisikulttuurin ensimmäisten vuosikymmenten osallistuvan havainnoinnin tutkimuksilla on jo pitkään ollut poliisitutkimuksen juhlittujen *klassikkojen* asema. Nimenomaan Reiner teki vuoden 1985 painoksessa ensimmäisen yhteenvedon näistä klassikoista. Niin Reiner (2010) kuin Loftus (2010) lukevat klassikoiksi erityisesti seuraavat tutkimukset: Banton (1964), Skolnick (1966), Bittner (1967), Westley (1970), Cain (1973), Rubinstein (1973), Reiner (1978), Punch (1979), Holdaway (1983), Smith ja Gray (1985) ja myöhemmin lisäksi Young (1991). Olen todella lyhyesti avannut näiden klassikkojen tiivistyksiä artikkelissani (Korander, 2004)⁴⁸.

Sitten noiden klassikkojen ajan on niin maailma, poliisi kuin poliisitutkimuskin muuttunut monin tavoin. On syntynyt oppihistoriallinen kiista, jossa juuri suurten muutosten johdosta poliisikulttuuritutkimukselle ei katsota enää olevan tarvetta eikä sillä ole sellaista selitysvoimaa kuin klassikkojen aikaan. Kuvaavaa on, että uusimpiin poliisikulttuuritutkijoihin kuuluva Bethan Loftus (2010, 1) kertoo, että nykyään pidetään ”kliseenä” viitata Reinerin (2010) kirjan lukuun, jossa klassikkojen avulla analysoidaan poliisikulttuurin ydinpiirteitä. Loftus (2010, 1) asettaa omalle artikkelilleen tavoitteeksi osoittaa kyseinen näkemys vääräksi. Hän kyseenalaistaa yhä suurempaa suosiota saaneen näkemyksen, että traditionaaliset eli klassiset poliisikulttuurinäkökulmat ovat vanhentuneita eivätkä enää tuota ymmärrystä poliisista.

Loftus (2007; 2008; 2009; 2010) liittyy ”klassikkojen” ja ”reineriläiseen” ortodoksiseen oppisuuntaan, jossa yhä uskotaan poliisikulttuuritutkimuksen merkitykseen ja selitysvoimaan. Kun on tutustuttu tarkemmin poliisikulttuuriin, palataan tähän kiistaan ja tarkemmin perusteluihin siitä, miksi poliisikulttuurinäkökulma on kyseenalaistettu. Todettakoon, että myös Ranskassa on Didier Fassin (2013) tehnyt tuoreen ja mielenkiintoisen etnografisen tutkimuksen pariisilaisten lähiöiden poliisikulttuurista, poliisiin ja paikallisten etnisten nuorten välisistä väkivaltaisistakin suhteista.

Suomessa poliisikulttuurisia ilmiöitä ylipäätään ovat käsitelleet seuraavat tutkijat: Grönfors (1979), Virta (1998), Honkonen (1999; 2001), Kiehelä & Mälkiä (1999), Kinnunen (1996; 2002; 2008), Kinnunen ym. (2005), Alvesalo (2003), Viitanen (2007), Levä (2008) ja Kainulainen (2009; 2015; 2017). Edelleen poliisikulttuurisista seikoista skandinaavisten kielten alueella ovat kirjoittaneet Finstad (2001; 2016), Holmberg (2000; 2016), Granér (2004; 2016), Holgersson (2005) ja Petersson (2015) (ks. myös Larsson ym., 2016)⁴⁹.

Oppikiistaan poliisikulttuurista liittyy edelleen kritiikki, jossa puheiden ja tekojen välinen yhteys kyseenalaistetaan. Tässä oppiriidassa ovat kunnostautuneet erityisesti juuri Reiner (2010) ja Waddington (1999), molemmat kuuluisia brittipoliisitutkijoita. Jälkimmäinen – kovien näkemystensä mukaan ”Tank” Waddingtoniksi kutsuttu, selvästi poliittisen kartan oikealle laidalle asettuva ajattelija – lähtee yksinkertaisesti siitä, että mitä poliisit ”kanttiinissa” eli ”esiripun takana”, piilossa muilta puhuvat, ei ole yhteydessä siihen, miten he kadulla toimivat. Waddingtonille poliisit ovatkin vain kanttiinirasisteja.

Waddingtonin (1999) mukaan ennakkoluuloiset, halventavat ja rasistiset puheet, joita kyllä esiintyy, jäävät verhojen taakse, kun poliisit faktisesti toimivat asiallisesti ilman ennakkoluulojen vaikutusta. Niinpä Waddingtonin (1999) mukaan poliisien antamat asenteelliset vastaukset tutkimushaastatteluissakaan eivät olisi merkityksellisiä poliisien tosiasiallisessa toiminnassa. Pelkkien puheiden, varsinkin poliisien sysimustan huumorin, takana on muita funktioita, kuten muun muassa poliisikulttuuriin kuuluvat oman arvon tunteen lisääminen, macho-mahtailu, psykologinen etäännyttäminen, henkisen jännityksen helpottaminen ja keskinäinen solidaarisuus, jotka eivät Waddingtonille (1999) ole kielteisiä asioita⁵⁰. Vasta-argumentissa katsotaan, että puheetkin ovat tekoja eli kieli on itsessään toiminnan muoto (Loftus, 2007, 195)⁵¹. Näihin kiistoihin palataan jatkossa. Niin ikään Suomessa on näyttöä poliisin rasistisista kanttiinipuheista Facebook-ryhmässä (Pietarinen, 2017; Keskinen ym., 2018)⁵². Norjassa ilmiötä on tutkinut Sollund (2007)⁵³.

Tiivistettynä tämän artikkelin kaksi tutkimuskysymystä ovat: 1. Mitkä ovat poliisikulttuurin ydinpiirteet? 2. Onko poliisikulttuuri yhä voimissaan? Vastauksia etsitään ensisijaisesti Reinerin (2010) klassikkokirjan laajasta tutkimuskirjallisuudesta, ja lisäksi tuodaan esiin uudempia havaintoja sekä tutkimustuloksia Suomesta.

Artikkelin rakenne on seuraava: Tämä luku johdattaa lyhyesti artikkelin aihepiiriin, kulttuuriin. Toinen alaluku keskittyy poliisikulttuuriin eri näkökulmista. Pohditaan käsitteen analyysivoimaa, syvennyttään poliisikulttuurieetoksen ydinpiirteisiin, tutustutaan siihen, millaisiin ryhmiin poliisi ihmiset jakaa. Samalla pohditaan sanotun ja tehdyn, poliisin häkellyttävän rasistisenkin puhetyylin ja kadulla tapahtuvan toiminnan välisiä eroja. Artikkelin keskeisin tehtävä on poliisikulttuurin ydinpiirteiden analyysi ja niiden merkityksen pohdinta nykypoliisissa. Viimeisessä luvussa pohditaan keskeisiä argumentteja kuten sitä, onko poliisikulttuuri yhä voimissaan.

Kuten jo edellisessä luvussa totesin, niin Reinerin (2010) klassikkokirja perustuu Iso-Britanniassa ja toisinaan Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin, joten artikkelin empiiriset havainnot tulevat lähtökohtaisesti näistä maista. Mainitsen erikseen Suomessa tehdyt havainnot. Reiner luettelee 300-sivuisessa kirjassaan lukuisia tutkimuksia, joihin hän perustaa argumenttinsa, mutta niitä on mahdoton ottaa mukaan näin tiiviiseen esitykseen. Mainitsen kyllä Reinerin kirjan sivut, joilta motivoitunut lukija nämä alkuperäislähdeviittaukset tarvittaessa löytää.

3.1.2. Kulttuurin määritelmä

Reiner (2010, 117) lainaa The Oxford English Dictionary -sanakirjaa, joka määrittelee kulttuurin antropologisen merkityksen jotakuinkin seuraavasti: *Se on kokonainen yhteiskunnan elämäntapa, johon sisältyvät sen uskomukset ja ideat, instituutiot ja järjestelmät, sen lait ja tavat*⁵⁴. Kulttuurit ovat monimutkaisia arvoista, asenteista, symboleista, säännöistä ja toiminnoista koostuvia kokonaisuuksia. Nämä osatekijät tulevat esiin ihmisten reagoidessa vastaan tuleviin tilanteisiin ja sattumuksiin. Ihmiset tulkitsevat niitä kognitiivisten kehysten ja orientaatioiden lävitse, joita he kantavat aiempien kokemusten perusteella. (Reiner, 2010, 117.)

Olen itse vuonna 2004 kirjoittanut Oikeus-lehteen referoidun artikkelin poliisikulttuurista (Korander, 2004). Artikkelissa käytin keskeisenä pohjana nimenomaan Reinerin teosta, tosin tällöin vuoden 1992 painosta. Reinerin tavoin pidän poliisikulttuurin tutkimista keskeisenä poliisin ja poliisitoiminnan ymmärtämisessä. Niinpä syvennyttään Reinerin kirjan lukuun 4 *Cop Cultures* (Reiner, 2010, 115–138), jonka Loftus edellä määrittä ortodoksiseksi klassikoksi, sekä muutamiin muihin relevantteihin tutkimuksiin. Reiner kokoaa edellä mainittujen klassikoiden ja muiden poliisikulttuuritutkijoiden tuloksia yhteen.

Todettakoon heti, että yhden poliisikulttuurin sijasta tulisi puhua *poliisikulttuureista*. Voidaan puhua paikallisista ja ryhmäkohtaisista poliisikulttuureista, joita saattaa olla yhdessäkin poliisipiirissä useita ja joihin vaikuttavat esimerkiksi jäsenten ikä, sukupuoli, ammattiorientaatio, erilaiset roolit ja tehtävät sekä esimerkiksi rekrytoitava, yhä korkeammin koulutettu nuori sukupolvi. Poliisikulttuurit ilmenevät poliisien ammatillisissa ja usein paikallisissa työskentelytavoissa ja niihin sisältyvissä arvoissa ja asenteissa. Poliisikulttuureihin vaikuttavat toimintakonteksti, ympäristö, asiakasaines, paikkakunnan koko, sijainti, kaupunginosa ja erilaiset muut demografiset tekijät. Partiopoliiseilla ja rikostutkijoilla on omat kulttuurinsa.

Lukuisista variaatioista huolimatta tutkimuksissa on analysoitu, että poliisikulttuureissa on tiettyjä universaaleja ominaisuuksia, jotka nojaavat poliisin asemaan, funktioon ja organisaatioon. *”Poliisien identiteetti rakentuu poliisien omassa työyhteisössä, ja vastavuoroisesti poliisikulttuuri rakentaa ja rakentuu poliisi-identiteetin eetoksen piirteistä.”* (Korander, 2004, 7.) Näkemykseni mukaan poliisikulttuurietoksen piirteet toimivat funktionaalisina ja henkisinä työkaluina poliiseille, jotta poliisi saa tehtävänsä ja roolinsa hoidettua. Vaikka poliisikulttuurit ovat monimuotoisia, dynaamisia ja kontekstisidonnaisia, on niillä yhteisiä ominaisuuksia, joita voidaan kuvata *poliisikulttuurin eetoksen piirteiksi* (Korander, 2004, 7; Reiner, 2010, 118–132).

3.2. Poliisikulttuurin ydinpiirteet

Reinerin (2010) ja Waddingtonin (1999) riidan keskiössä on heidän näkökulmiensa vastakkaisuus. Waddington kritisoi sitä, että Reiner näkee poliisikulttuurin piirteet *kielteinä*, kun taas hän itse näkee ne *myönteisinä*. Reinerin mukaan poliisikulttuuri vaikuttaa usein *kielteisesti poliisien toimintaan* ja erityisesti se *vaikeuttaa yrityksiä uudistaa* poliisitoimintaa. Waddington tekee päinvastaisen näkökulmansa selväksi jo artikkelinsa otsikossa: *Police (canteen) sub-culture: an appreciation*. Viimeinen sana tarkoittaa arvostusta, kiitollisuutta ja ymmärrystä. Omassa analyysissäni päädyn kompromissiin, jossa molemmat niin Reinerin (2010) kuin Waddingtonin (1999; 2012) näkökulmat ovat mahdollisia. Poliisikulttuurin keskeiset piirteet voidaan nähdä niin myönteisinä, kielteinä kuin neutraaleina. Mitä ne piirteet siis ovat?

Poliisikulttuurin eetoksen ominaisuuksia ovat poliisien kutsumus ja sitoutuneisuus, nuorena toimintahakuisuus, vanhempana kyynisyys ja pessimismi, lähes jatkuva epäily, ammatillinen eristäytyminen, keskinäinen solidaarisuus, hegemoninen maskuliinisuus, moraalinen ja poliittinen konservatiivisuus, pragmatismi, hierarkisuus, legalismi ja oikeudenmukaisuus (ks. taulukko 3.1.). Määrittelyni mukaan huonoa poliisityötä syntyy, jos näitä piirteitä ylikorostetaan tai niitä ei ole lainkaan. Analyysini perusteella ne ovat poliiseille funktionaalisia henkisiä työkaluja (Korander, 2004, 18). Poliisikulttuurin voi sanoa ilmentävän poliisien maailmankatsomusta. Täten lienee oppihistoriallisestikin mielenkiintoista analysoida, mistä se koostuu ja miten se on muuttunut.

Tämän alaluvun sisältö perustuu pitkälti artikkeliini (Korander, 2004), jossa analyysini viitekehyksenä on ollut ulkomainen poliisikulttuuritutkimus ja nimenomaan Reinerin (vuoden 1992 painoksen) muotoilut, mutta olen päivittänyt uusia huomioita mukaan. Kuten muuallakin artikkelissa alkuperäisessä tekstissä olleet lähdeviitteet on poistettu näistä lyhennetyistä teksteistä. Samoin on muistettava, että empiiriset havainnot poliisista perustuvat Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin, ellei erikseen mainita suomalaista tutkimusta.

Kutsumus – sitoutuneisuus – toimintahakuisuus – kyynisyys

Ensimmäinen piirre on kutsumus, missio: Missio tekee poliisivoimista uskonnon ja poliisin ammatista elämäntavan, toteaa Reiner (2010, 119). Järjestyspoliisityö on parhaimmillaan hauskaa, haastavaa, jännittävää sekä taitoa, kuntoa ja tekniikkaa vaativaa. Kutsumus hyvän ja pahan taisteluun luo myös Suomessa työmotivaatiota. Ilman haasteita, jännitystä ja kutsumusta voisi kiinnostus toisinaan henkisesti sekä fyysisesti vaativaan keskipalkkaiseen työhön olla vähäistä. Liian innokas kutsumus voi johtaa toimintaan, jossa tarkoitus pyhittää keinot. Reiner (2010, 171) kutsuu tätä ”noble cause corruption” -ilmiöksi, ”jalojen tavoitteiden korruptioksi”, ja pahimmillaan ”Dirty Harry -dilemmaksi”⁵⁵. Poliisitoiminnasta halutaan tehdä tehokasta vaikka epäeettisin, jopa laittominkin keinoin. Kutsumukseen liittyy niin ikään *sitoutuneisuus*. Poliisit ovat hyvin sitoutuneita organisaatioon, ammattikuntaan ja poliisin rooliin. Sen varjopuoliin kuuluu pettymisen riski, kun mallikansalaisuuden ideaalin toteuttaminen osoittautuu liian rankaksi, jolloin vaarana on kyynistyminen.

Toimintahakuisuus varsinkin nuorena: A-luokan eli kiireellisissä keikoissa on ”vauhtia ja vaarallisia tilanteita”, kuten eräs kokenut ylikonstaapeli totesi minulle ironisesti. Vauhdin hurma korostuu ryhmätoiminnassa, jota tukevat eetoksen solidaarisuuden ja eristyneisyyden piirteet. Poliisit pitävät yllä ajatusta monenlaisen tekniikan tärkeydestä: siihen kuuluvat autot, radiot, puhelimet ja voimankäyttövälineet. Suomessa poliisikielellä sanotaan, että on ”virtaa” eli intoa toimia⁵⁶. Intoa löytyy erityisesti nuorilta ”virtahanskoilta”. Ilman ”virtaa” keikkoja voisi jäädä ajamatta, kun on kiireitä ja päällekkäisiä tehtäviä partioalueella.

Toimintahakuisuuteen liittyy se, että poliisit ovat liittyneet rikollisuuden vastaiseen sotaan, taisteluun, vaikka heidän aikansa kuluukin usein muuhun kuin rikosasioihin. Loftus (2010, 5) analysoi, että poliisit kuluttivat vain suhteellisen vähäisen osan työajastaan selvästi rikoksiin liittyvien tehtävien parissa, mutta silti rikosten havaitseminen, selvittäminen ja rikollisten kiinnisaaminen nostettiin keskinäisessä puheessa poliisityön keskeiseksi oikeutukseksi.

Loftus (2010, 6) teki etnografisen tutkimuksensa sellaiseen aikaan, jolloin kyseisessä poliisilaitoksessa pyrittiin siirtymään toimimaan lähipoliisitapaan. Loftuksen (mts. 6) tutkimuksessa siirtyminen ei onnistunut, vaan se jäi esimiesten puheeksi. Kuten todettua, lähipoliisiuudistukselle on käynyt samoin usein muullinkin (ks. edellisen artikkelin lähipoliisista kertovaa lukua 2.2). Poliisit pysyivät yhä

rikollisuuden vastaisina taistelijoina. Vaikka jotkin naispoliisit ryhtyivätkin toimimaan lähipoliisitapaan, nämä yksittäiset yrittäjät jäivät varjoon. Loftus (mts. 6) liittyy rikoksen vastaisen taistelun maskuliiniseen eetokseen (ohessa karkea käännös): Päähänpintymä, että myös partiopoliisitoiminnan pitäisi keskittyä toimimaan juuri rikollisuuden parissa, tuo erityisesti esiin maskuliinisen eetoksen hallitsevuuden poliisiin ammatillisessa kulttuurissa. Maskuliiniseen eetokseen palataan myöhemmin.

Kuvaavaa on, että lähipoliisiorientoituneita poliiseja nimitettiin ”shit magnet”-nimellä, koska ”tylsät” työtehtävät vetivät heitä puoleensa (Loftus, 2010, 8). Omas-ta tutkimuksestani voin kertoa yhden esimerkin. Poliisissa on valtavasti akronyymejä, esimerkiksi VATI eli vaarallinen tilanne ja JOUHA eli joukkojenhallintayksikkö. Kun olin itse kentällä havainnoimassa, oli nuorehkoilla konstaapeleilla käsite PATI eli paskatilanne, joka tarkoitti sitä, että jouduttiin LÄPO- eli lähipoliisi- ja reinikaistyyliin turinoimaan jonkun kansalaisen, yleensä vanhuksen kanssa niitä ja näitä höpöhöpöasioita, joista konstaapelit eivät olisi voineet olla vähempää kiinnostuneita. PATI-keikalta saatettiin päästä pois väittämällä, että toinen kiireinen keikka odottaa, vaikkei sellaista edes ollut.

Kyynisyys ja pessimismi – varsinkin vanhempana: Nuorempana koetun kutsumuksen ja maailmanparannusidealismien takia poliisit voivat vanhempina ajautua pessimismiin ja kyynisyyteen. On turhauttavaa huomata, että poliisin toimenpiteet usein vain siirtävät ongelmia paikasta tai ajasta toiseen, hetkeksi pois näkyvistä. Katkeroituneen mielessä muutokset näyttävät kielteisiltä. Kyynisyys ja pessimismi voidaan nähdä konservatiivisena sitoutumisena järjestyksen ja muuttumattomuuden arvoihin. Kyynisyyden ja pessimismin vaivaamia työmotivaationsa menettäneitä, poliisikielellä «lyijytaskuja», löytyy suomalaisestakin poliisikulttuurista. Toisinaan on kuitenkin hyvä ottaa tarkoituksellisesti etäisyyttä kutsumuksesta maailmanparannukseen, jottei ajautuisi loputtomaan kyynisyyteen⁵⁷.

Poliisikonservatismi ja hierarkkisuus

Poliisin status quon säilyttämisen kannalta on ymmärrettävää, että poliisikulttuuriin sisältyy niin poliittista kuin moraalistakin konservatiivisuutta. Olisi hankalaa olla ”lain ja systeemin vartijana”, jos poliittinen ja yhteiskunnallinen asemoituminen olisi radikalismi. Tutkimuksissa on todettu, että protestanttinen etiikka näkyy poliisin asenteissa. Suuri osa poliiseista ajattelee sosiaalisten ongelmien kanssa kamppailevista ihmisistä, että he ovat pelkästään itse syypäitä ongelmiinsa. Työttömät ovat kaikki pinnareita, sosiaalihuoltoapua saavat loisia. Tällaisiin näkemyksiin olen törmännyt suomalaisten poliisien keskuudessa usein. Se, että tietty prosenttiosuus suomalaisista on työttömiä (luku on paljon suurempi Suomessa kuin lähimaissamme Ruotsissa tai Tanskassa), ei näiden poliisien mielestä johdu siitä, että Suomessa yksinkertaisesti on suhteessa vähemmän työpaikkoja, vaan yksisilmäisestä näkökulmasta katsoen kaikki työttömät itse ovat ”surkimuksia”.

Konservatismiin yksi piirre on stereotyyppinen suhtautuminen vähemmistöihin, mikä näkyy erityisesti puhetoissa ja poliisihuumorissa. On uskonnollisia, etnisiä sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä. Suomessa mielenkiintoisen tienraivaajatutkimuksen teki Merja Määttänen (2003), joka haastatteli poliisissa olevia etnisten vähemmistöjen edustajia. Nykyään Poliisiammattikorkeakouluun on saatu rekrytoitua joitakin etnisen taustan omaavia opiskelijoita, mutta määrät ovat yhä todella pieniä. Sukupuolivähemmistöjen olemassaolo poliisissa on Suomessa sellainen tabu, ettei asiasta juuri puhuta kuin korkeintaan vitseinä tai selän takana juoruiluna. Kuvaavasti oli suuri uutinen, kun sateenkaariväen Pride-kulkueeseen osallistui ensi kertaa vuonna 2017 yksi Poliisihallituksen virka-asuinen edustaja. Ei ymmärretty, että hän teki sen mitä ilmeisimmin, vähintään moraalisesti, virkatehtäviinsä kuuluva vasta velvollisuudesta.

Poliisikonservatismista puhuttaessa Reiner (2010, 127) esittää, että nykyään jotkut homo- ja lesbopoliisit ovat uskaltaneet tulla ulos kaapeistaan. He ovat perustaneet oman yhdistyksen edustamaan itseään. Vastaavan yhdistyksen tiedän olleen jo lukuisia vuosia sitten myös Ruotsissa. Nämä asiat indikoivat kehitystä viime vuosikymmeniltä. Kuitenkin nämä ryhmät yhä kokevat diskriminaatiota. Lisäksi homofobia on edelleen poliisikonservatismiin yksi piirre ja tutkimusten mukaan yhä piilotetumpaa. Pohdin Suomen tilannetta artikkelissani, eikä tilanne ole minkään lähteen mukaan muuttunut (Korander, 2004, 9–11).

Konservatismiin kuuluu, että poliisit haukkuvat pehmeitä lakeja ja lieviä tuomioita, jotka heikentävät poliisien rikollisuuden vastaista taistelua (Loftus, 2010, 9). Poliisit yleisesti kannattavat aina vain kovempaa kriminaalipoliitiikkaa. Loftus (mts. 12) kuvaa asennetta seuraavasti: koska rikosoikeusjärjestelmä ei kykene rankaisemaan rikollisia, nähtiin oikeutetuksi joidenkin ryhmien tiukka kohtelu ja heidän rankaisemisensa niillä keinoin, joita poliisilla on.

Ei ole laitonta olla epäkohtelias poliisille, mutta sellainen voi provosoida poliisilta erilaisia reaktioita. Puhutaan asennettestä (”attitude test”) (Loftus, 2010, 10), jonka reputtaminen saattoi johtaa henkilötarkastukseen, kiinniottoon tai sakkoon. Waddington (1999) kutsuu tilannetta ”contempt of cop” eli ”poliisin halventamiseksi” ja siihen reagoimiseksi⁵⁸. Tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan – varsinkin niitä, jotka eivät läpäise asennettestä – poliisien orientaatio oli selvästi tiukka kontrolli, eikä asiakaspalveluasenteesta ollut tietoaakaan (Loftus, 2010, 12). Suomessa ennalta estäviä poliisilakipohjainen YJT-valvonta mahdollistaa asian jopa helpommin kuin Iso-Britanniassa: huonosta käytöksestä poliisia kohtaan voidaan päätellä, että hankala asiakas on laitettava säilöön sillä perusteella, että ennalta estetään tulevat hankaluu-det. Samalla säilöönlaitto toimii varoittavana seuraamuksena⁵⁹.

Hierarkkisuus liittyy konservatismiin. Poliisi on hierarkkinen, puolisoitilaallinen linjaorganisaatio selvine käskytyssuhteineen. Poliisilla tulee olla hierarkkisessa organisaatiossa kykyä ja halua olla kontrolloitu, muuten kurinalainen lainvalvominen vaikeutuu. Poliisikulttuuri ei kannusta yksilölliseen luovuuteen, vaan sitä pidetään helposti sooloiluna. Suomen poliisin korkeakoulututkintouudistuksen keskeisessä ideassa tämä tuottaa ongelmia, jos uudet kehittäjät leimataan kentällä turhiksi intoilijoiksi. Yhtenä hierarkkisuuden ilmenemismuotona poliisissa voidaan pitää ylempien arvostelua, joka yltyy pahimmillaan herravihaksi, jota olen ollut usein poliisissa todistamassa. Norsunluutornipoliitikkojen ja poliisijohdon ei katsota tietävän, mitä katutasolla todella tapahtuu. Poliisin henkilöstöbarometritutkimuksen perusteella päälliköiden ja miehistön käsitykset erovat suuresti monessa asiassa. Esimerkkinä mainittakoon, että päälliköt, toisin kuin etulinjan työntekijät, katsovat, että kaikilla henkilöstön jäsenillä on mahdollisuus vaikuttaa yhteisiä asioita koskevaan päätöksentekoon. (Suominen & Vuorensyrjä, 2011, 55.)⁶⁰

Epäily ja ennakkoluuloisuus

Jatkuva epäily ja epäileväisyys ovat aivan keskeisiä poliisikulttuurin piirteitä (Loftus, 2010, 14). Poliisit etsivät monenlaisia johtolankoja, vinkkejä, kun kentällä partioitaessa tutkitaan rikoksiin liittyviä epäilyttäviä seikkoja. Niitä ovat konkreettisesti muun muassa katsekontaktin välttäminen, huonokuntoinen auto tai se, että on ”poliisin vanha tuttu”. Lisäksi esimerkiksi tietyillä alueilla tietyt näköiset naiset olivat potentiaalisia prostituoituja ja yksin autoja ajavat miehet heidän asiakkaitaan. Arvioissa otettiin huomioon seuraavat vinkit: yhteiskuntaluokka, ikä, sukupuoli, seksuaalinen orientaatio ja etnisyys. (Mts. 15.) Poliisin tehtävä on epäillä, mutta samalla epäily rakentaa kotipesän ennakkoluuloille.

Ennakkoluulot vähemmistöjä kohtaan saavat perustan poliisikonservatismista. On sanottu, että epäily, ennakkoasenteet ja jopa vihamielisyys vähemmistöjä kohtaan – ja toisinpäin! – vain heijastavat yhteiskunnan yleistä rasistista asenneilmapiiriä. Poliisiin todetaan usein olevan hieman normaaliväestöä rasistisempaa. Poliisiin tulisi olla heikoimpien suojelija tuota rasistista kantaa vastaan, joten ”normaali” määrä rasismia on huolestuttava piirre, kun otetaan huomioon valta, joka poliisilla on rasismien kohteena oleviin vähemmistöihin. Suomessa välit eivät ole niin tulehtuneet kuin esimerkiksi rajusti jakautuneessa USA:ssa, mutta tutkimuksissa on jo vuosikymmeniä sitten Suomessakin havaittu poliisin kontrollin olevan valikoivaa ja kohdistuvan normaalia enemmän näkyvään vähemmistöön (ks. Grönfors, 1979; Mäkinen, 1984; Kinnunen, 1996; Keskinen ym., 2018). Toisaalta mitä teemme poliisilla, joka ei epäile mahdollisia syyllisiä? Poliisi on ammattiepäilijä. Hyvä poliisi osaa erottaa rikosepäilyt muihin arvoihin kiinnittyvistä asenteista. ”Hyvän poliisin” asennetta eivät vain kaikki tajua tai halua ylläpitää, ja siksi poliisin rasismia ei voi jättää tutkimatta Suomessakaan (Pietarinen, 2017)⁶¹.

Luvussa 2.3 *Syrjiikö poliisi?* kävimme lävitse sitä, miten rasistiset ennakkoluulot liittyvät konservatismiin (Reiner, 2010, 128–129). Lukuisissa amerikkalaisissa tutkimuksissa esitetään todisteita poliisin epäilyistä, vihamielisyydestä ja ennakkoluuloista mustia kohtaan ja päinvastoin (ks. esim. Crank, 2004, 255–267). Poliisissa vallitseva rasismi pysyy USA:ssa kuumana asiana, varsinkin nyt etnisen profiloinnin ja poliisin pysäytysten lisääntyttyä, kun tiukka järjestyspoliisitoiminta on palannut (Korander, 2014, 20–22). Reiner (2010, 129) kertoo, että ilmiöstä tunnetaan nimitys *D.W.B. eli Driving While Black*, joka on muunnos *D.W.I.*-lyhenteestä, *Driving While Intoxicated* eli rattijuopumus. Eräs ironinen seikka liittyy tähän D.W.B.-käsitteeseen, jonka Harvardin professori Henry Louis Gates kehitti ja julkaisi vuonna 1995. Hän tuli kuuluisaksi 14 vuotta myöhemmin, kun hänet pidätettiin epäiltynä talomurrosta. Talo oli hänen oma kotinsa. Tapahtuma sai presidentti Barack Obaman arvostelemaan poliisia rasismista. (Reiner, 2010, 129.)

Lukuisissa tutkimuksissa on todistettu poliisien rasistiset ennakkoluulot. Ennakkoluulojen esittäminen avoimesti on 2000-luvulla vähentynyt, mutta on tutkimusten mukaan yhä osa valkoisten poliisien kulttuuria (Foster, 2008; Loftus, 2008; Reiner, 2010, 129). Vähentymisen syyt ovat moninaisia, mikä on pystytty dokumentoimaan useissa tutkimuksissa. Poliisiin on rekrytoitunut etnisistä vähemmistöistä henkilöstöä, jolla on omat yhdistyksensä tukenaan. Tosin ylemmissä viroissa heidän määränsä on suhteellisesti yhä pieni. Useilla poliiseilla on korkeakoulututkinto. Poliisikoulutuksessa on edelleen panostettu monikulttuuriseen ja poliisin tasa-arvoiseen eetokseen.

Macphersonin (1999) raportin jälkeen Iso-Britanniassa on tehty paljon uudistuksia, mutta silti 2000-luvulla on tullut ilmi useita skandaaleja, joista on tehty virallisia tutkintoja. On huomattu, että ennakkoluuloiset asenteet ovat painuneet yhä enemmän piiloon ja on ryhdytty puhumaan käsitteestä ”stealth racists”, ”salaisista rasisteista”. Myös USA:ssa tehdyissä tutkimuksissa on todettu tapahtuneen näin. Olen käsitellyt tätä seikkaa väitöskirjassani: USA:ssa puhutaan piiloisesta rasismista ”aversive racism” käsitteellä (Korander, 2014, 157). Monesti uudistukset, joiden tarkoitus on vähentää rasismia, ovat jääneet vain kosmeettisiksi. Reiner (2010, 130) muistuttaa, että tutkimusten mukaan rasistiset puheet eivät välttämättä suoraan näy poliisin toiminnassa. Aiheeseen palataan.

Lopuksi Reiner muistuttaa, että keskeisin poliisin ennakkoluulojen lähde on yhteiskuntarakenteellinen rasismi, jonka johdosta etniset vähemmistöt löytävät itsensä pitkälti sosiaalisen asteikon alimmilta askelmilta eikä heiltä juuri löydy vaikutusvaltaa asemansa parantamiseen (Reiner, 2010, 131). Rakenteellinen asema vahvistaa yhä poliisien ennakkoluuloja. Suhteettoman suuri osuus etnisistä vähemmistöistä joutuu ”poliisin omaisuudeksi” siksi, että heidän elämänsä keskittyy kaduille.

Eristäytyminen ja solidaarisuus – ”me ja muut”

Ammatillinen eristäytyminen ja keskinäinen solidaarisuus ovat kulttuurin keskeisiä piirteitä. Poliisien asenteet rakentuvat samansuuntaisiksi yhteisessä sosialisointiprosessissa, koulutuksessa, ja monien osalta myös yhteisesti vietetyllä vapaa-ajalla. Tiukalla keskinäisellä *hiljaisuuden koodilla* voidaan suojautua ulkopuolisilta, esimerkiksi esimiehiltä. Solidaarisuutta miehistötason kesken Waddington (1999, 302) pitää selvänä asiana, koska esimiehiltä voi jatkuvasti saada moitteita väärin toteutetuista tehtävistä tai sanomisista. Niinpä yritetään olla huomaamattomia: *”lay low and don’t make waves”* (emt.). Täsmälleen samoin Suomen poliisissa on yleinen sanonta, että ”ei saa keikuttaa venettä”, millä tarkoitetaan sitä, ettei hierarkkisessa organisaatiossa esimiesten tai johtajien näkemyksiä pidä arvostella tai kyseenalaistaa, vaan on syytä ”pitää matalaa profilia”. Varsinkaan julkisuuteen ei saa mennä sanomaan mitään poikkipuolista.

Poliisissa *hiljaisuuden koodiin* sisältyvää salailua saattaa esiintyä luvattomasta lephetkestä lahjontaan tai jopa poliisiväkivaltaan saakka. Salaisuudet vahvistavat miehistötason keskinäistä solidaarisuutta. Poliisien keskinäinen lojaalisuus on vankka varsinkin samaan vuoroon kuuluvien kesken (Loftus, 2010, 13). Kollegiaalisuus luo kuitenkin vaaratilanteissa turvaa ja tukea. Silti siihen voi liittyä myös ongelmia, jos poliisit ryhtyvät katsomaan sormien lävitse kollegojensa virheitä. Ilmi tulleet skandaalit, kuten Aarnion tapaus, kertovat, kuinka rajujakin juttuja voidaan salamalla piilottaa näkyvistä poliisiorganisaation sisällä (Passi & Reinboth, 2017). Hiljaisuuden koodista skandinaavisessa poliisitutkimuksessa kirjoittaa Finstad (2001; 2016, 270–273).

”Me” ja ”muut” -jaottelu nojaa poliisin funktioon ja on lähtökohtainen asetelma minkä tahansa maan poliisikulttuurissa. Ensin on ”me poliisit” ja sitten muut. Erontekoja on meidän ja muiden välillä lukuisia: esimerkiksi poliisiryhmien välillä tehdään poliisien omien nimitysten mukaan ero järjestyspoliisin ”pussihousuihin” ja ”kenttäsikoihin” sekä tutkinnan ”klemmarimiehiin” ja ”sandaalihiittäjiin”. Kansalaisryhmät jaetaan perustavanlaatuisesti *karkeakäyttöksiin ja kunnioitettaviin*, ”rough and respectables” (Reiner, 2010, 123). Niihin, jotka haastavat, ja niihin, jotka hyväksyvät poliisien arvostamat konservatiivisen keskiluokan arvot säädyllisyydestä. Reiner löytää seitsemän kansalaisryhmää, jotka heijastelevat vallan rakenteita ja sitä, millaista vaivaa tai ongelmia he aiheuttavat poliisille: *A-luokan konnat, Poliisin omaisuus, Roskasakki, Hyväntekijät, Haastajat, Aseistariisujat ja Poliitikon*⁶².

A-luokan konnat ovat kokeneita tai taitavia rikollisia⁶³. Heihin panostaminen nähdään palkitsevaksi, vaikka harvoin sellaiseen peruspoliisi törmääkään. Tosiroisot pelaavat ”peliä” samalla ymmärryksellä kuin poliisitkin eivätkä kyseenalaista poliisin peruslegitimiteettiä. Suhteet hyödyntävät molempia osapuolia, joskus jopa liian hyvin (ks. Aarnion tapaus, Passi & Reinboth, 2017).

Poliisin omaisuudeksi ihmisryhmä päätyy, kun dominoivat yhteiskunnalliset, poliittiset ja taloudelliset prosessit jättävät tämän ryhmän sosiaaliset ongelmat poliisin hoidettaviksi (Reiner viittaa lähteeseen: Lee, 1981, 53–54). Matalan statuksen voimattomat ryhmät muodostuvat niistä, jotka yhteiskunnan enemmistö näkee ongelmalli-

sina, jopa vastenmielisinä. Enemmistölle sopii, että poliisi hoitaa ”omaisuutensa”, ja sulkee silmänsä siltä, miten se toteutetaan. (Reiner, 2010, 123.) Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi irtolaiset, asunnottomat, katujuopot, narkomaanit, syrjäytyneet työttömät, poikkeavien alakulttuurien nuoret, etniset vähemmistöt, prostituoidut ja radikaalit poliittiset ryhmittymät, kuten ”mustavihreät” ja linnan juhlien ”kuokkavieraat”⁶⁴. Kaikki ovat ryhmiä, joita olen esitellyt tutkimuksissani järjestyspoliisin nollatoleranssin kohteena niin New Yorkissa kuin Suomessakin (Korander, 2014; 2016).

Waddington (1999, 301) pohtii, että vaarallisten luokkien kurissapidon lisäksi poliisi pitää huolta siitä, etteivät tavalliset kunnolliset ihmiset joudu kovien toimien kohteeksi, vaan heitä poliisi suojelee alempien luokkien, ”poliisin omaisuuden” uhalta. Waddingtonin mukaan tämä sankarillinen asetelma jo itsessään *nostaa poliisien itsearvostusta poliisikulttuurissa*. Samalla eri maissa etniset ryhmät ovat joutuneet ”poliisin omaisuuden” rooliin ja määritellyiksi ”vaarallisiksi luokiksi”. Waddington tunnustaa, että poliisit eivät pelkää määrittele alempia ryhmiä toimien kohteeksi, *poliisin omaisuudeksi*, vaan he myös halveksivat niitä kanttiineissaan. Esimerkiksi hän ottaa lukuisia nimityksiä, joita suomeksi olisivat *rosvot, rököt, rupu, juopot, neekerit, yön mustat timot, mustalaiset, mokkakepit ja mutakuonot* (ks. Pietarinen, 2017)⁶⁵.

Köyhien halveksunta on Loftuksen (2009) mukaan yksi silmiinpistävin kielteinen ominaisuus poliisikulttuurissa. Waddingtonin (1999, 301) mukaan päivänselvä selitys halveksunnalle on se, että poliisit ovat jatkuvasti kontaktissa lukuisten marginaaliryhmien kanssa, ja kuten keskenään vihamieliset ryhmät ylipäätään, he halventavat vastustajiaan puolin ja toisin. Waddington (mts. 301) tuo esiin, miten erilaisissa sotatilanteissa vastustajat keksivät toisistaan halventavia nimityksiä. Suomessahan se on ”ryssä” tai ”hurri”. Halveksivalla kielellä erotetaan kunnan kansalaiset *rosvoista ja rupuista*, joiden parissa poliisi rutiininomaisesti joutuu toimimaan ja käyttää valtaansa. Tämä rutiininomainen autoritääriininen suhde ja kovatkin otteet *neutraloidaan haukkumasanoina*. (Emt.)

Roskasakkiin kuuluu *poliisin omaisuudeksi* katsottuja ihmisiä, jotka kehtaavat soittaa poliisia avukseen. Porukka on sotkuista ja uppiniskaista eikä ansaitsisi apua itse aiheutetuille ongelmilleen. Kotiriitoja monet poliiseista pitävät ”roskakeikkoina”. Ne eivät etene oikeusprosessissa, koska uhri, yleensä pahoinpidelty naispuoliso, ei haluakaan asian etenevän (Loftus, 2009, 128–135)⁶⁶.

Hyväntekijät arvostelevat poliisia ja vaativat valtuuksia rajoitettaviksi. Poliisien haukkumaversio ”Kansalaisyhteisöjen kansallinen neuvosto” -nimestä⁶⁷ kuvaa asiaa: ”KNPTE” eli ”Kansallinen Neuvosto Poliisityön Tekemisen Estämiseksi”. Ihmisoikeusasianajat kuuluvat tähän ryhmään.

Haastajat saattavat päästä poliisikulttuurin takanäyttämölle: lääkärit, sairaanhoitajat, lakimiehet, toimittajat, sosiaalityöntekijät ja poliisitutkijat. He voivat kyseenalaistaa sitä, miten poliisi kontrolloi ”omaisuuttaan”. On pidettävä tarkkaan huoli siitä, mitä ja miten heille takanäyttämöllä näytetään.

Aseistariisujat taas pystyvät neutralisoimaan poliisityötä. He ovat sosiaalisesti ja psykologisesti haavoittuvia, kuten lapset, vanhukset ja vammaiset.

Lopuksi *Poliitikoihin* ja korkeisiin (oikeus)virkamiehiin suhtaudutaan epäilevästi. He istuvat norsunluutorneissaan ja ovat korruptoituneita, oman edun tavoittelijoita, salaa vallankumouksellisia tai aivan liian heikkoja vastustaakseen rötöstelyä. Valitettavasti heillä on valta säätää lait tai valvoa niiden toteuttamista. Poliisien kokemus on, että he saavat arvostelua niskaansa niin ylhäältä, alhaalta kuin sivuiltakin. (Reiner, 2010, 124–125.)

Jalat maassa oleva, konkreettinen, pragmaattinen, anti-teoreettinen perspektiivi on yksi kulttuuripiirteistä. Tutkijoiden mukaan *käsityömyisyys* kuvaa poliisiammattikuntaa paremmin kuin professionaalisuus. Tästä hetkestä olisi hyvä päästä seuraavaan mahdollisimman vähäisellä vaivalla ja paperityöllä. Kenttäpoliisitoimessa aikaa asioiden eri kanteilta pohtimiseen tai ”filosofisoimiseen” ei toisinaan juuri ole, vaan tärkeitä päätöksiä on tehtävä heti. Poliiseille onkin säädetty toimi- ja harkintavaltaa toimia tilanteen mukaisesti. Työn kehittäminen innovatiivisen, kokeilevan tai tutkivan työotteen avulla on usein, ikävä kyllä, kaukana tästä pragmatismista.

Pragmatismia käsitellessään Reiner (2010, 132) toteaa, että poliisit ovat usein vastahakoisia osallistumaan uuden innovointiin, kokeiluihin tai tutkimukseen. Tätä yritetään Suomessakin nykyisellä poliisien korkeakoulutuksella tietoisesti muuttaa. Tutkimus, kehittäminen ja innovointi eli TKI-kyvyt, teoreettinen etäisyyden otto sekä analysointitaidot kuuluvat ammattien piirteisiin, statukseen, johon poliisikin tähtää (ks. Honkonen & Korander, 2004). Myös Poliisiammattikorkeakoulussa törmätään käsityömyisyyteen, kun – onneksi vain pieni – osa opiskelijoista valittaa, ettei poliisissa tarvitse TKI-taitoja. Heidän mielestään TKI-taitojen opiskelminen ja niitä vaativan opinnäytteen teko on pois tärkeämmistä poliisitoiminnan opiskelualueista, erityisesti voimankäytön harjoittelemisesta.

Britanniassa TKI-toimintaan on tullut jonkin verran muutosta sen vuoksi, että erilaisten sisäministeriön ja poliisitoimen kehittämiseen erikoistuneiden tahojen käytäntöön orientoituneet kokeilut ja tutkimukset ovat valtavasti lisääntyneet. Kuitenkin projektien rajusti kasvaneen määrän johdosta on todettu, että aitoja, myös tekijöistä riippumattomia tuloksia on alkanut tulla varsinkin 1990-luvun lopun jälkeen, jolloin vuoden 1998 lakimuutoksessa tutkimuspohjainen poliisitoiminta tuli pakolliseksi. Laissa vaaditaan tekemään paikallista analyysia rikollisuusongelmista ja arvioimaan, miten erilaiset rikoksen torjunnan taktiikat ovat tehonneet ongelmiin. Lukuisissa ulkopuolissa tutkimuksissa on kuitenkin todistettu, että tämä ”evidence-based” eli näyttöön perustuva poliisitoiminta on monesti päätynyt ankarassa poliittisessa paineessa tuottamaan haluttuja tuloksia. Niinpä näitä ”in-house” eli talon sisäisiä projekteja on arvosteltu niiden kiusallisesta ongelmasta päätyä ennalta määrättyihin tuloksiin, ”foregone conclusions”. (Reiner, 2010, 8–11, 132, ks. myös Eterno & Silverman, 2012.)

Tutkimusten iloisena uutisena on pidetty sitä, että innovoiva koulutus on rohkaissut varsinkin esimiehiä hankkimaan ja käyttämään reflektiivisiä ja analyttisiä taitoja, mikä on muuttanut vanhoja luutuneita tapoja toimia. Samalla Reiner arvostelee ankarasti jatkuvia managerialistisia vaatimuksia osoittaa mitattavia onnistumisia, koska se on poliisissa aiheuttanut ja aiheuttaa keskittymistä lyhytnäköisten pikavoittojen hankkimiseen. Täten innovaatiokoulutuksen mahdollistamat uudistukset kuolevat kulttuuriseen pragmaattiseen lyhytnäköisyyteen, ”cultural pragmatic short-termism”, jossa tarraudutaan jälleen traditionaaliseen tapaan lain ja järjestyksen toteuttamiseksi esittämällä pikavoittoja ja mitattavia onnistumisia. (Reiner, 2010, 132.) Brittikriminologi Adam Crawford (1998) on arvostellut sitä, että NPM-mittaamisen fetissi johtaa siihen, että tehdään asioita, joita pystytään mittaamaan, ei asioita, jotka parantaisivat poliisitoiminnan laatua. Se on kuin etsittäisiin kadonneita avaimia sieltä, missä on katuvalo, mutta ei sieltä, mihin ne hävisivät.

Vaikka tietojohtoinen toiminta ei ole mikään ihmelääke, kuten jo edellisen artikkelin luvussa 2.2 todettiin, voidaan TKI-toimilla kehittää poliisia. Tietojohtoiselle poliisitoiminnalle pelkkä ammattikoulumainen tapa toimia eli käsityömainen suhtautuminen on aito este. Tietojohtoisuus on tiedepohjaista: kerätään metodisesti pätevää tietoa ja tehdään tietoisella menetelmällä analyysiä empiirisistä seikoista, kehitetään teoria, mistä jokin johtuu, mikä on syynä ja mitä tulisi tehdä eli hypoteesi siitä, mikä toiminta, taktiikka saattaisi vaikuttaa. Näin saadaan teoria, jonka mukaan toimitaan: mahdollisimman pätevillä metodeilla kerättyjen tietojen pohjalta suunnitellaan taktiikka, miten tulisi toimia, jotta suunniteltu tavoite saavutetaan, ja miten toiminta käytännössä toteutetaan, jalkautetaan. Lopuksi tehtyjä toimia arvioidaan, mitataan, miten onnistuttiin tai ei onnistuttu. Osataan kertoa, miksi onnistuttiin tai ei onnistuttu, jotta seuraavalla kerralla ei tehdä samoja virheitä. Jälkimmäiset vaativat arviointi- ja mittaustietoa niin toimintaprosesseista (tehtiinkö sitä, mitä suunniteltiin tehtäväksi) sekä vaikuttavuudesta (millaiset olivat vaikutukset) ja millä mittareilla näin voidaan väittää (mittarien reliabiliteetti ja validiteetti). Onnistunut tietojohtoinen toiminta on sekä onnistuneen empiirisen käsityön että teoreettisen analyysin ja tieteellisyyden yhdistämistä.

Legalismi ja oikeudenmukaisuus

Legalismin ja oikeudenmukaisuuden piirteitä Reiner ei nimeä, vaan ne ovat minun teoretisointiani (Korander, 2004, 15–18). Poliisitoimelle ja kulttuurille laki muodostaa yhden keskeisen viitekehysten. Suomessa olen väittänyt sen liittyvän suomalaisen virkamieskunnan tutkittuun legalismin perinteeseen. Siinä vahva legalismi, oikeudellisten muotojen kunnioittaminen, on varhaisen autonomian ajoista lähtien sävyttänyt sekä viranomaisten roolivalintoja että kansalaiskäyttäytymistä. Legalismiin ja oikeudenmukaisuuteen pyrkimisen mahdollisuus johtuu niin ikään yhteiskuntamme tasa-arvoisuudesta, hyvinvoinnista, homogeenisuudesta, rauhallisuudesta, historiasta ja kansallismentaliteetista. Legalistisuudesta on voinut tulla selvä osa poliisin ammattiympeyttä ja -identiteettiä. (Korander, 2004, 16.)

Legalismi sisältää kuitenkin myös kielteisen puolen. Jos pidetään liian tiukasti lainkirjaimesta kiinni, voi syntyä epäoikeudenmukaisuutta. Poliisin vaakakupissa legalismi voi painaa enemmän kuin kansalaisen mielestä olisi oikeudenmukaista. Äärimmillen viedyn legalismin varjopuolena on epäoikeudenmukaisuus, jopa rutiinomainen ihmisoikeuksien loukkaaminen. (Korander, 2004, 16.)

Hegemoninen maskuliinisuus ja machoilu

Hegemoninen maskuliinisuus merkitsee sitä, että ”tosimies” on ammatissa toimiva ja siihen koulutettu valkoinen, keskiluokkainen protestanttinen ja länsimainen heteromies, aikuinen, parhaimmillaan keski-ikäinen. Hänellä on miehistä voimaa, rohkeutta, itsetuntoa, ja hän hallitsee elämäänsä. Hän on mittapuu, johon muut väistämättä vertautuvat heikompina vähemmistöinä. He siis kuuluvat ainakin yhteen seuraavista ryhmistä: kouluttamattomat, työttömät, etniset vähemmistöt, ei-suomalaiset, ei-protestanttiset, alle alempaa keskiluokkaa edustavat, nuoret, vanhukset, ei-heterot, ”naismaiset” ja naiset, fyysisesti heikot ja erilaiset luuserileiman saaneet, kuten vaikkapa syrjäytyneet, asunnottomat, mielenterveysongelmaiset ja narkkarit.

Maskuliinisuuden ulottuvuutta voidaan analysoida *Tarzan-vertauskuvalla*, jonka olen lainannut Havasteelta (1998, 49–51) ja Honkoselta (1999)⁶⁸. Tarzanin kaksi maskuliinisuuden lajia kuvaavat osuvasti myös poliisikulttuurin maskuliinisuutta: 1) miehistön perinteistä fyysistä ja 2) päällystön aristokraattista maskuliinisuutta.

Tarzan on seikkailukirjojen lihaksikas, korostetun fyysinen, energinen, toiminnallinen ja päättäväinen miehekäs sankari, jonka koko lihaksikas keho viestii hänen valta-asemaansa. Ideaalimallinen kenttäpoliisi edustaa tätä perinteistä, fyysistä maskuliinisuutta, johon liittyy sellaisia ominaisuuksia kuin voimakkuus, kovuus, haavoittumattomuus, voitontahto, riippumattomuus ja toiminnallisuus.

Mutta Tarzan on myös älykäs aristokraatti. Sivistys ja äly tekevät Tarzanista ylivoimaisen hahmon. Ne mahdollistavat niin ikään poliisissa muista erottautumisen ja kohoamisen poliisin omaan aristokratiaan, poliisipäälylytykseen. Koska koulutukseen epäluuloisesti suhtautuvat järjestyspoliisit edustavat puhetavaltaan, pukeutumistilaltaan ja yleiseltä olemukseltaan erilaista maskuliinisuutta kuin päälylytykseen kirjoittajansa ääressä, käy niin, että fyysinen maskuliinisuus monesti kääntyy tukemaan koulutusvastaisuutta. Tämä on näkynyt poliisin AMK-tutkinnon uudistuksessa, jota osa kenttäpoliiseista, poliisiopettajista ja opiskelijoista on arvostellut ankarasti: ”*Mihin ihmeeseen majajakuski rupuja roudatessaan tarvitsee TKI:tä? Tuokin aika tulisi käyttää voimankäytön opiskeluun.*” Juuri tässä vastakkainasettelussa verifoituvat viidakkon fyysisen voimamiehen ja älykkään analyytikarin identiteettien erot.

Fyysisen voiman käyttöön poliisien tulee olla valmiita, mutta machomaskuliinisuus saattaa johtaa liialliseen voiman korostukseen ja ylilyönteihin. Pärjätäkseen työssään poliiseilla on oltava fyysistä voimaa tai voimaa ainakin voimankäyttövälineiden avulla. Siksi poliisien keskuudessa miehistä voimaa arvostetaan. Herruus, tilanteen hallinta, kuuluu hegemoniseen maskuliinisuuteen⁶⁹. Kun poliisit puoltavat kovaa kriminaali- ja ”lain ja järjestyksen” -politiikkaa, he samalla vahvistavat sen arvoa, mitä he rutiininomaisesti tekevät: poliisitoiminta on autoritaarista ja konservatiivista toimintaa.

Waddington (1999, 297) analysoi, että poliisin rutiinipartioinnin aikana alue, jota he valvovat, on heidän. Heille on luovutettu alueen herruus, valta. He ovat valtion auktoriteetin hallitsijoita kadulla, ja mikä tahansa uhkaa tai haastaa heidän auktoriteettiaan, tulee alistaa tai muuten itse auktoriteetti kariutuu. Siksi ongelmia tai vaaroja vilisevät paikat ovat heillä hyvin tiedossa.

Kun poliisit kertovat väkivaltaisista sotatarinoita, he tekevät samaa kuin muiden ammattien edustajat. He julistavat sitä, mikä on heidän mielestään tosipoliisien työtä (Waddington, 1999, 297). On tärkeämpää, että poliisit esittävät kovaa kuin että he ovat kovia, ja esittäminen tapahtuu – yllättäen – erityisesti kanttiinissa. (Mts. 298.)

Waddingtonin (1999, 297) mielestä ei ole ihme, että sotatarinoiden juhlistaminen on yhteydessä ”maskuliinisuuden kulttiin”, koska voimankäyttö edustamassa auktoriteettia ei käy kenelle tahansa. Se on varattu tosimiehille, jotka ovat halukkaita ja valmiita taistelemaan, tappelemaan ja painimaan. Fyysisen uhan vastustamista on yleisesti pidetty kovana työnä, ja sellainen työ on perinteisesti assosioitunut maskuliinisuuteen. Onkin valaisevaa, että tutkimuksissa maskuliinisuuteen liitetyt piirteet ovat aggressiivisuus, itsevarmuus, voimakkuus, halukkuus pitää puoliaan (”willing to take a stand”) ja halukkuus ottaa riskejä – nämä kaikki ovat intuitiivisesti yhdenmukaisia kovan auktoriteetin ylläpidon (”exercise of coercive authority”) kanssa (emt.).

Waddington (1999, 297–298) analysoi tyyliä, että naispoliisit eivät ole vielä pystyneet haastamaan pohjimmiltaan maskuliinista poliisin roolin olemusta. Jos poliisivoimat täysin feminisoitaisiin, haastettaisiin perustavanlaatuisesti se, mikä lasketaan poliisityöksi. Waddington korostaa, että täten naispoliisit ovat yhä uhka poliisityön ytimelle. Mitä enemmän on naispoliiseja, varsinkin jos he ovat yhtä tehokkaita kuin mieskollegat, he tulevat symbolisesti haastaneeksi perinteisen poliisitoimen olemuksen. On siis ymmärrettävää ja ennustettavissa, että miespoliisit pyrkivät vastustamaan tällaista nuorten naisten asettamaa uhkaa. (Mts. 98.) Naispoliisit kyseenalaistavat olemassaolollaan sen, että poliisin ydintyö eli kovat keikat

ovat nimenomaan *miehistä* eli fyysistä voimaa, rohkeutta, itsevarmuutta ja riskin sietoa vaativaa tosiamiesten työtä. Ajattelu heijastunee Poliisiammattikorkeakoulun poliisiopettajiltakin aina silloin tällöin kuultaviin väitteisiin, joiden mukaan naiset eivät kykene riittäviin voimaa vaativiin suorituksiin. On myös väitetty, että naisten kädet ovat liian pienet käyttämään virka-asetta tai naiset eivät välttämättä yllä edes poliisimajjan polkimiin.

Waddington (1999, 300) tunnustaa, että lukuisissa tutkimuksissa ympäri länsimaita on havaittu, että vaikka suurin osa poliisien työajasta kuluu triviaaleissa tehtävissä, joissa he konsultoivat ja auttavat ihmisiä pikkujutuissa, miespoliisit keskenään korostavat poliisityön olennaisesti olevan kovaa ja miehistä rikollisuuden vastaista taistelua. Waddington kysyy, mistä selvä *itsepetos* johtuu, ja vastaa, että puheella kovista keikoista, ”sotatarinoilla”, pidetään poliisien omanarvontuntoa yllä. Kampailu on ”likaisten käsien” työtä, kun joudutaan puuttumaan kansalaisten ihmis- ja kansalaisoikeuksiin. Sankarillisuus perustuu Waddingtonin (mts. 300) mukaan siihen, että poliisit palvelevat kovin ottein korkeita ihanteita, jotka on kirjoitettu rikoslakiin. Poliisitoiminta on sankarillista, hyvien ankaraa kamppailua pahoja rikollisia vastaan, ja tämä ideaalinen korkeiden ihanteiden toteutus ja oikeutus on kirjattu lakiin.

Sukupuolikysymys on aina ollut poliisissa kiistanalainen ja kiusallinen⁷⁰. Keskeinen ero sukupuolen ja etnisyyden ongelmien välillä on se, että naiset ovat hyvin paljon vähemmän poliisin voimien ja kontrollin kohteena kuin etniset vähemmistöt. (Reiner, 2010, 172.)

Reiner ottaa esiin poliisikulttuuritutkimuksissa tehdyn huomion siitä, miten poliisissa suhtaudutaan naisiin. Poliisit mielellään lajittelevat naiset hyvin konservatiivisesti joko ”vaimoihin” tai ”huoriin”. Tutkimuksissa on osoitettu, että ”ritarillinen” asenne vähentää rikosepäilyssä todennäköisyyttä, että nainen voisi olla syyllinen. Toisaalta teinitytöt, jotka ovat esiintyneet varhaiskypsästi tai seksuaalisesti poikkeavaan tapaan tai prostituoituina, ovat joutuneet poliisiin erittäin matalan puuttumiskynnyksen kohteeksi, koska he rikkovat poliisin hyväksyttävän käytöksen koodia tai ovat paternalistisesti tarpeessa, jossa heitä täytyy suojella itseltään. (Reiner, 2010, 172.)

Tutkimusten mukaan naisten syrjintää esiintyy selvemmin silloin, kun he ovat joutuneet rikoksen uhreiksi. Kotikeikoilla on aina ollut merkittävä osuus poliisin työtehtävistä, mutta tunnetusti poliisit eivät ole aktiivisia viemään tapauksia rikosoikeusprosessiin, vaikka pahoinpitelystä olisi selviä todisteita. Reiner tiivistää, että traditionaalisessa poliisikulttuurissa kotikeikkoja pidetään sotkuisina ja hedelmättöminä, ei lainkaan aitona poliisityönä⁷¹. Vuosikymmeniä on yritetty parantaa poliisien toimia lähisuhdeväkivallan osalta, mutta tulokset ovat lukuisten tutkimusten mukaan hyvin kyseenalaisia. (Reiner, 2010, 172; ks. myös Loftus 2009.)

Paljon huolta on aiheuttanut poliisien epäsensitiivinen ja jopa vihamielinen suhtautuminen raiskauksen uhreihin⁷². Huolimatta merkittävästä kehityksestä se, miten poliisi kohtelee raiskausuhreja, on lukuisten tutkimusten mukaan yhä syvästi problemaattista. (Reiner, 2010, 172.) Ongelmallisista suhteista kertovat tutkimukset Suomessakin (Honkatukia, 2001; Kainulainen, 2004; Niemi, Kainulainen & Honkatukia, 2017)⁷³.

Macho-asenteesta eli machismosta Reiner (2010, 127) toteaa, että naisena on aina ollut kovaa hankkia hyväksyntää poliisissa. Ylipäättänsä naisten pääsy poliisiksi vaati aikoinaan ankaraa kampanjointia. Vaikka nyt jo puhutaan heidän virallisesta integraatiostaan poliisiin, lukuisten tutkimusten mukaan he yhä kohtaavat diskriminaatiota. Koko ajan saadaan lisää todisteita siitä, että poliisinaiset kokevat häirintää ja heitä syrjitään poliisiviranhaltijan urakehityksessä. Vielä 1980-luvulle saakka Britanniassa oli erikseen poliisinaisten tehtävät ja -osastot, mutta sukupuoli-syrjinnän vastaisten lakien voimaantulon jälkeen vuodesta 1975 naiset ovat päässeet

tasa-arvoisemmin poliisitehtäviin. Nykyään heitä on jo neljännes brittipoliiseista. Syrjinnän jatkumisesta saadaan yhä todisteita, ja esimerkiksi vaikeasta pääsystä korkeisiin virkoihin on olemassa kuuluisia tapauksia. Kuitenkin naisia on sittemmin valittu poliisiylijohtajiksi (Chief Constable). Tällä hetkellä Britannian 44:n itsenäisen poliisialueen poliisiylijohtajista kolme on naisia, varapoliisiylijohtajista 12 ja päällystöstä (ACPO rank) 13 prosenttia. Poliisinaisten määrä on kolminkertaistunut sitten 1990-luvun alun 11 000:sta yli 33 000:een, mutta se on yhä vain 23 prosenttia kaikista poliiseista. (Reiner, 2010, 172–173.)

Vuorensyrjä (2014b) osoittaa poliisin henkilöstöbarometritutkimuksen aineiston avulla, että tasa-arvoinen urakehitys ja palkkatasa-arvo eivät Suomenkaan poliisissa toteudu naisten ja miesten välillä vaan päinvastoin. Naisten palkkakehitys ja eteneminen poliisiuralla ovat huomattavasti hitaampia kuin miehillä. Suomen poliisin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosiksi 2017–2019 kertoo, että Suomessa miehistötason poliiseista 19 prosenttia on naisia (Tasa-arvosuunnitelma, 2017, 18). Koska poliisiopiskelijoista heitä on jo 30 prosenttia, tulee poliisinaisten asema yhä vahvistumaan. Se todennäköisesti tarkoittaa sekä tasa-arvokeskustelun että tasa-arvon lisääntymistä poliisissa. Naisten osuus virkaryhmittäin siviilivirat (yhteensä 9766 henkilöä) mukaan laskien oli vuonna 2016 seuraava: päälliköt 0 %, päällystö 11 %, alipäällystö 11 %, miehistö 19 %, vartijat 8 %, toimistotyöntekijät 94 % ja muut 63 % (Tasa-arvosuunnitelma, 2017, 27). Yhtään naispoliisipäällikköä ei siis ole, mutta niin ikään muissa esimiesviroissa – päällystö ja alipäällystö – ei päästä lähellekään miehistön osuutta, joten tasa-arvossa on vielä paljon saavutettavaa Suomessakin, erityisesti, kun naisten osuus on kasvamassa kolmasosaan.

Monet kommentaattorit ovat argumentoineet, että epätasa-arvoinen rekrytointi ja urakehitys eivät ole tärkeitä pelkäämään naispoliisien oikeuksien vuoksi vaan varsinakin siksi, että saadaan laimennettua poliisissa vallitsevaa machismo-elementtiä, jonka on nähty olevan yksi keskeinen väärinkäytösten lähde. Sekä Britanniassa että USA:ssa tehdyistä tutkimuksista ilmenee, että nais- ja miespoliisien tapa tehdä työtä ei välttämättä kovinkaan paljoa eroa toisistaan, koska naiseinkin vaikuttaa traditiionaalinen maskuliininen kulttuuri, johon monet sulautuvat ”hyvinä jätkinä”. Tämä piirre saattaa merkittävästi vähentyä, kun naispoliisien osuus kasvaa suuremmaksi. Samoin uskotaan käyvän siinä, miten homoja ja lesboja kohdellaan niin rikosuhreina kuin epäiltyinä sekä poliisikollegoina. Tätä analysoin poliisikulttuuriartikkelissani (Korander, 2004, 10–11). Vaikka seksuaalivähemmistöjen tilanne on Britanniassa parempi, yhä tulee esiin todisteita ennakkoluuloista ja syrjinnästä. (Reiner, 2010, 173.)

Tätä kirjoittaessani syksyllä 2017 on ollut kiusallista huomata, että valtavan näkyvyyden saanut maailmanlaajuinen *#metoo*-kampanja ei ole Suomessa rohkaisut poliisinaisia tulemaan julkisuuteen seksuaalisesta häirinnästä. Siitä on olemassa tutkimusnäyttöä Suomen poliisissa, ja se, että asiasta on lähes kaikilla muilla aloilla, kuten puolustusvoimissa, julkisuudessa puhuttu, kertoo, kuinka hankala asia on naispoliiseille. Suomen Kuvalehti toi asian julkisuuteen Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksen perusteella (Sainio ym., 2007) jo vuonna 2007 (Pöntinen, 2007): ”Poliisiammattikorkeakoulun ja työterveyslaitoksen tutkimuksen mukaan joka viidettä naispoliisia on ahdisteltu seksuaalisesti työyhteisössä. Yksisuuntainen ja epämielilyttävä ahdistelu on sopimattomia eleitä, lähentelyä, seksin ehdottelua, säädyttömiä soittoja. Pian julkaistava tutkimus paljastaa lisäksi, että reilu kolmannes naisista joutuu sietämään työtoverien rivoja, kaksimielisiä vitsejä.” (Pöntinen, 2007, ks. myös Eskola, 2007.) Ruotsissa asia on noussut esiin, kuten otsikko Verkkouutisissa kertoo: ”*Tuhannet naispoliisit kertovat ahdistelusta Ruotsissa*”⁷⁴. On mielenkiintoista nähdä, millaisia tuloksia tulee, kun Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee tämän vuoden aikana uuden poliisissa tehdyn tasa-arvotutkimuksen.

Yhteenvedoa poliisikulttuurin piirteistä

On mielenkiintoista, että Reinerin keskeisin kriitikko Waddington (1999; 2012) pyrkii monin eri tavoin kyseenalaistamaan ”reineriläisen” kriittisen katsantokannan poliisikulttuuriin. Waddington (1999, 295, 297) kuitenkin löytää universaaleja piirteitä ja mainitsee, että missio, macho, me ja he -jaot, kyynisyys, autoritaarisuus ja konservatiivisuus vaativat huomiota. Waddingtonin (mts. 302) mukaan analyysi poliisikulttuurista tuo esiin poliisin haavoittuvuuden, vaikka ensi näkemältä poliisi antaa vaikutelman jyrkävistä ja voimakkaasta yhteiskunnallisesta instituutiosta. Hänen mukaansa poliiseilla itsellään on marginaalinen asema missä tahansa yhteiskunnassa, joka pyrkii liberaaliin demokratiaan ja oikeusvaltioon. Niinpä poliisikulttuuriset seikat ovat reaktiota yhteiskunnalliseen ja ympäröivien olosuhteiden aiheuttamiin paineisiin.

Waddington (1999, 302) esittää, että poliisikulttuurista voi tehdä empaattisen analyysin ja yhteenvedon, kuten hän tekee. ”Maskuliinisuuden kultti” on keskeinen yritettäessä ymmärtää poliisikulttuuria. ”Maskuliinisuuden kultti” on Waddingtonin mukaan poliisin ydinroolin ylistystä, ja siihen kuuluu tahto ja kyky käyttää voimaa. Samalla rikollisuuden vastaisen taistelun missioon sitoutuminen tarjoaa ideologisen oikeutuksen käyttää ankaraakin määräysvaltaa (kanssa)kansalaisiin. Loukkaava ja usein myös rasistinen ”poliisin omaisuus” -ryhmän halventaminen on väline, jolla moraaliset dilemmat rutiininomaisesti neutraloidaan kanttiinipuheissa. Puolustautuva solidaarisuus perustuu poliisin riskipitoiseen ja epävarmaan positioon esimiehiin nähden. (Emt.)

Omassa synteesissäni yhdistin niin *reineriläisten* kuin Waddingtonin analyysit. Näkemykseni mukaan poliisikulttuurin piirteet ovat välttämättömiä, jotta poliisi-identiteetti tulisi ylläpidettyä ja työ tehtyä. Välttämättömyyteen sisältyvät samalla poliisikulttuurin suurimmat riskit: alimitoitettuina tai liikaa korostettuina nämä eetospiirteet johtavat tavoitteiden vastaiseen tai eettisesti arveluttavaan poliisitoimintaan. Taulukossa 3.1 piirteet on muotoiltu ”liian paljon” – ”sopivasti” – ”liian vähän” jatkumolle⁷⁵. Ideana on, että jos näitä piirteitä ylikorostetaan tai jos niitä ei ole lainkaan, se tuottaa huonoa poliisityötä.

Hyvä poliisi osaa hallita – enemmän tai vähemmän tiedostaen – ammatti-identiteettiään ja poliisityön henkisiä työkaluja, poliisikulttuurin piirteitä. Ääripiirteiden mukaisesti ammatti-identiteettiään rakentava yksittäinen poliisi voi vaikuttaa poliisikulttuuriin kielteisesti. Pahimmillaan kielteisiä ääripiirteitä suosiva poliisikulttuuri mahdollistaa elokuvista tuttujen ”pahojen poliisien” olemassaolon. Hyvä poliisikulttuuri ylläpitää ja vahtii ryhmien ja yksilöiden eetospiirteiden toteutustapoja. *Reineriläisten* ja Waddingtonin näkemyserot eivät tältä kantilta katsoen olekaan merkittäviä, vaan kiistellään vain siitä, mitä tapahtuu ja sanotaan kanttiinissa ja mitä kentällä.

Taulukko 3.1. Poliisimiehistön kulttuurieetoksen piirteitä henkinä työkaluina (Korander, 2004, 19)

Piirre / määrä	Liian paljon	Sopivasti	Liian vähän
Funktio tai vaikutus	KIELTEINEN	MYÖNTEINEN	KIELTEINEN
KUTSUMUS	- ”tarkoitus pyhittää keinot”, keinolla millä hyvänsä	+ ”maailman-parantaminen” ”oikeuden ajaminen” luo työmotivaatiota	- ei työmotivaatiota
ERISTYNEISYYS (ulkoryhminä yleisö ja/tai esimiehet)	- arvot, asenteet irrallisia muusta yhteiskunnasta, organisaatiosta tai muusta ammattikunnasta	+ salassa pidettävät tiedot, henkinen ”takana näyttämöllä” rentoutuminen	- luottamuspuola
SOLIDAARISUUS (lojaalisuus, ryhmäkollegiaalisuus, yhtenäisyys)	- virheitä, epäeettistä toimintaa sallitaan kollegoilta ja piilotellaan, ei puututa	+ yhteishenki, epämiellyttävien kokemusten myötäeläminen, vaarassa luottamus kollegoihin, suojautuminen ulkopuol. koettuun uhkaan ”veljeydestä tukea ja turvaa”	- luottamuspuola
EPÄILEVÄISYYS (ennakkoluuloisuus)	- stereotypittäminen rasistiset ennakkoluulot	+ terve epäily tärkeää	-”sinisilmäisyys” voi aiheuttaa, että asiakas huijaa
KYYNISYYS (kyky ottaa etäisyyttä)	- voi mahdollistaa laiskuuden (toivottomuus uraa/organis. kohtaan) tai tunteettoman kylmyyden (ihmisten kohtelu esineinä)	+ psyykinen puolustus kutsumuksen tavoitteen saavuttamisen vaikeuteen (siis erityisesti kypsellä iällä)	-”burn out”, pettymys työhön, itseen, maailmaan
TOIMINTAHAKUISUUS	- etsitään, tehdään ja provosoidaan tehtäviä	+ on virtaa ajaa keikkaa, tutkia juttuja (siis erityisesti nuoremmalla iällä)	- keikkojen välttely
MASKULINISUUS (sukupuolen sosiaalinen identiteetti)	- ”macho” -voiman ylilyönnit, seksismi (naisten, ei-heteroseksuaalien halveksunta)	+ myönteisen, rehdin työ- ja herrasmiehen sekä naisen sukupuoli-identiteetti	- sukupuoli-identiteetti frustraatio: sama kuin <”liikaa”
KONSERVAATIIVISUUS	- viha poikkeavia, vähemmistöjä ja alakulttuureja kohtaan,	+ poliisin tehtävä on säilyttävä, moraalin/systeeminvartija, asiallisuuden vaatimus	- liiallinen suvaitsevaisuus, jolloin ei puututa, vaikka yleinen näkemys ja laki vaatisivat
PRAGMAATTISUUS (sis. päätöksentekokyvyn ja -rohkeuden)	- vain tässä ja nyt tiedot, eri näkökulmien punnitsemisen puute	+ käytännön työ, käytännön ammattitaidolla ja -ylpeydellä	- liika teoreettisuus estää käytännön toiminnan ja ongelman ratkaisun
HIERARKISUUS (lojaalisuus esimiehiä kohtaan)	- ks. alla – jäykkä käsky- ja kontrolliorioitunut suhtautumistapa asioiden ratkaisuun	+ tahtoa/kykyä kontrolloida, tahtoa/kykyä ”totella hierarkiassa”	- sooloilu, korruption mahdollisuus - ”herraviha”
LEGALISTISUUS (lojaalisuus lakia kohtaan, ”normin noudattamisen rationaliteetti”, -oikeudenmukaisuus)	- jäykkyys, ristiriitatilanteen ratkaisemiskyvyttömyys, tilannetajun puute, oikeudenmukaisuuden polkeminen lainkirjaimella	+ normin valvonnan mentaliteetti, identifioituminen työn ”viitekehukseen”	- ”hällä väliä”, ”oma oikeuden toteutus – sooloilu”, toimintaperiaatteet muualta kuin lain periaatteista, korruption mahdollisuus
SITOUTUNEISUUS	- pettymys, mallikansalaisuuden idean toteuttaminen liian rankkaa	+ sitoutunut organisaatioon / ammattikuntaan / poliisin rooliin	- ei työmotivaatiota

Sanotun ja tehdyn eroista: kanttiini- vai poliisikulttuuri?

Klassikkokirjan uusimmassa painoksessa pohditaan painokkaasti sanotun ja tehdyn eroja. Reiner (2010, 116) esittää, että empiirisen poliisitutkimuksen alusta saakka on haluttu etsiä ymmärrystä siitä, miten poliisit näkevät sosiaalisen maailman ja oman roolinsa siinä. Koska harkintavalta mahdollistaa monet tavat toimia, on kysymys kiinnostava. Poliisikulttuurin idea kehittyi välineeksi ymmärtää poliisin käytäntöjä, vaikka täydellistä yhteyttä asenteiden ja tekojen välillä ei olekaan, kuten Waddingtonin (1999) haastavassa kritiikissä perinteistä poliisikulttuurinäkökulmaa kohtaan esitetään.

Waddingtonin (1999, 287; 2012) poliisikulttuuritutkimuksista tekemän analyysin mukaan kanttiinipuheet pitää erottaa kentällä, kaduilla tapahtuvasta poliisitoiminnasta (ks. myös Holdaway, 1991, 374–376). Hänen mielestään monet klassiset poliisikulttuuritutkimukset nojaavat siihen, mitä poliisit sanovat, eli oraalisen kulttuuriin. Samalla kulttuuri on nimetty osuvasti kanttiinikulttuuriksi. Se, että poliisit kertovat rasistisia vitsejä keskenään yksityisissä tiloissaan ”esiripun takana”, ei tarkoita sitä, että suorittaessaan virkatehtäviään he toimisivat rasistisesti. Waddington (1999, 288) kaivaa esiin klassikoista yhden, jossa poliisit esittivät niin autossa kuin kanttiinissa rasistisia kommentteja, mutta tutkijat eivät havainneet yhtään tapausta, jossa poliisi olisi toiminut rasistisesti syrjiin. Waddington (mts. 287) käy läpi lukuisia etnografisia tutkimuksia, joissa päädytään samaan tulokseen. Hän korostaa, että jo vuonna 1934 sosiaalipsykologit havaitsivat eron puheen ja toiminnan välillä. Tämä havaittiin useissa varhaisissa sosiaalipsykologian kokeellisissa tutkimuksissa, joita Waddington (mts. 289) listaa. Hän analysoi, että ensi sijassa olosuhteet ovat asioita, jotka ohjaavat ihmisten toimia, eivät asenteet tai uskomukset⁷⁶.

Miksi kanttiinipuhetta esiintyy? Miksi kanttiinipuhe ei ohjaa toimintaa? Waddington (1999, 295) löytää monta erilaista vastausta, mutta pitää keskeisimpänä näkemystä, että kanttiinipuhe on retoriikkaa, joka antaa merkityksen kokemuksille ja ylläpitää ammatillista itsearvostusta. Koska kanttiini on takanäyttämö, se tarkoittaa, että poliisit lavastavat, laittavat näytille performansseja nimenomaan *toisilleen*. Waddingtonin mukaan kanttiini on ”poliisitoimen verstaas”, jossa tarinat, vitset ja anekdootit ovat työkaluja. Siellä poliisit aktivoituvat esiintymään kollegoilleen (sota)tarinoilla, jotka vahvistavat heidän keskinäistä maailmankuvaansa. Siten poliisin alakulttuuri toimii lähinnä lievittävänä, *palliatiivisena*, lääkkeenä ennemmin kuin ohjeena tulevaan toimintaan. Se toimii ”*as functional coping strategies*”, funktionaalisena selviämistrategiana. Kun poliisit kertovat väkivaltaisista sotatarinoita, he tekevät samaa kuin muidenkin ammattien edustajat. He juhlistavat sitä, mikä on heidän ja monien muidenkin mielestä poliisityön ydin, ”*real job*” (Waddington 1999, 297).

Reiner (2010, 116) tunnustaa, että poliisista tehdyt havainnointitutkimukset ovat paljastaneet, että poliisit eivät useinkaan sovelle ääripuheitaan ja -asenteitaan, joita he ovat argumentoineet kanttiinissa ja haastatteluissa (ks. esim. Smith & Gray, 1985). Siksi erottelussa, joka on tehty yleisen poliisikulttuurin, ”cop culture”, ja erityisen, ”canteen culture”, välillä on ideaa. Ensimmäisessä on kyse poliisin työnteon niin implisiittisistä kuin avoimista asenteista, ammattiorientaatiosta, jolla työtä tehdään. Jälkimmäiseen, kanttiinikulttuuriin, taas sisältyvät arvot ja uskomukset, joita *esitetään* työtehtävien ulkopuolisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kuten Waddington (1999) huomauttaa, sillä on tärkeä jännityksen laskun funktio, ja siksi se usein sisältääkin mustaa hirtehuumoria (ks. myös Young, 1991; Loftus, 2010).

On monia syitä siihen, miksi esiin tuodut asenteet eivät käänny suoraan teoiksi, pohtii Reiner (2010, 116). Asenteellinen käytös on voinut olla pelkkää esitystä haastattelijoiden provosoimiseksi tai kollegojen miellyttämiseksi tai osa psykologista rentoutumista eli höyryjen ulospäästämistä. Vaikka kyseessä olisivat aidot syvät asenteet, tietyt rajoitteet estävät niiden näkymisen toiminnassa. Rasistisesti ennakkoluuloinen konstaapeli ei esimerkiksi toimi diskriminoiden, koska pelkää hankaluuksia, moitteita ja rangaistuksia. Näkökulmat voivat olla monimutkaisia ja ailahtelevia ja toteutukset vaihtelevat tilanteen mukaan. Kanttiinissa rasistisia kommentteja heittänyt poliisimies voi aidosti tuntea myötätuntoa rikoksen uhriksi joutuneen etnisen vähemmistön edustajan kärsimystä kohtaan ja tarjota tukeaan. Voi käydä myös toisinpäin: ennakkoluuloton poliisimies voi silti toimia syrjien, kuten nykyään yleinen käsite *institutionalisoituneesta rasismista* implikoi. Tätä analysoitiin edellisen artikkelin luvussa 2.3.

Mutta vaikka linkki ideoiden ja toiminnan välillä on kaikkea muuta kuin suoraviivainen, se ei tarkoita sitä, että ihmisten näkemykset – vaikka kuinka kompleksiset, ambivalentit ja liukuvat – eivät olisi lainkaan yhteydessä heidän tekoihinsa. Loftus on argumentoinut diskurssi-käsitteen tyyliin, että *kieli itsessään on yksi toiminnan muoto* (Loftus, 2007, 195). Toimijoiden oma näkemys, viitekehys ja maailmannäkemys eli heidän kulttuurinsa ymmärtäminen on hyvä väline yritettäessä ymmärtää, mitä ihmiset tekevät, vaikka se ei olekaan koko tarina. Reinerin (2010, 116) mukaan sen ovat osoittaneet tutkimukset, joissa on todettu poliisimiesten, jotka ylläpitävät ”ideaalittyyppisiä”, ”traditionaalisia” poliisikulttuurisia näkökulmia, olevan valmiimpia ryhtymään väkivaltaan kuin vähemmän ideaalittyyppiset (Terril ym., 2003)⁷⁷.

Suomalaisista poliisi–vähemmistö-suhteista todettakoon lyhyesti, että Saari (2009) analysoi reilua kahtakymmentä suomalaista tutkimusta, joissa oli selvitetty poliisien näkemyksiä vähemmistöistä ja vähemmistöjen näkemyksiä poliiseista. Keskeinen tulos oli se, että poliisit esittivät itsensä vähemmistömyönteisinä, mutta pienellä osalla vähemmistöryhmistä, erityisesti romaneilla ja afrikkalaistaustaisilla, oli päinvastaisia kokemuksia. Saari (mts. 414) analysoi, että Suomessakaan poliisin rasistiset puheet eivät ole jääneet pelkästään kanttiinisiin, kuten jotkin Reinerin analysoimat isobritannialaiset tutkimukset osoittivat luvussa 2.3 (ks. Loftus, 2009). Saari luettelee neljä tutkimusta, joissa yksittäiset vähemmistöjen edustajat Suomessa ovat joutuneet poliisien rasistisen puheen kohteeksi. Romaneja ja afrikkalaistaustaisia on nimetty halventavasti muun muassa ”neekereiksi” ja ”roskiksi”. Saaren (2009, 414) tutkimuksista tekemä analyysi kuitenkin paljastaa, että rasismi ei näyttäisi Suomessa olevan institutionalisoitunutta vaan yksittäisten poliisien syrjiviä tai rasistisia tekoja. Vähemmistöjen mielestä suurin osa poliiseista on ”hyviä”, mutta joukkoon kuuluu myös ”pahoja” (ks. esim. Honkatukia & Suurpää, 2007, 125–126).

Waddingtonin (1999, 302) oma loppukaneetti on metodologinen: jos haluamme ymmärtää emmekä vain moittia poliisin käytöstä, silloin ei tule kiinnittää huomiota siihen, mitä poliisit sanovat esiripun takana, kanttiinissa tai yksityisesti tutkijoille, vaan on tarkasteltava poliiseja tilanteissa ja olosuhteissa, joissa he toimivat. Tässä voisi pohtia etnografian metodologisia ongelmia laajastikin⁷⁸, mutta tiivistän asian nyt vain yhteen huomioon: miksi edellä viitattujen klassikkokirjojen osallistuvan havainnoinnin tutkimukset eivät juurikaan todenneet kielteistä käyttäytymistä, vaikka kanttiinipuhe antoi sellaista odottaa? Kuuluisa Hawthorne-efekti selittänee ainakin osan. Kun ihmiset tietävät olevansa tutkimuksen kohteita, heidän suorituksensa paranevat⁷⁹.

3.3. Päätelmät ja keskustelu

Yhteenvedo Reinerin keskeisistä poliisikulttuuria koskevista argumenteista

Poliisikulttuuri on sekä klassikkokirjan että tämän artikkelin keskiössä. Poliisikulttuuritutkimuksessa ollaan kiinnostuneita poliisien arvoista ja asenteista sekä siitä, miten he näkevät maailman ja toimivat kentällä sekä soveltavat laajaa harkintavaltaansa. Tutkijoiden keskuudessa on kiistaa ensinnäkin siitä, onko 1960–1970-luvuilla syntynyt traditionaalinen poliisikulttuurinäkökulma ja -käsitteistö enää nyky-yhteiskunnassa selitysvoimainen ja mielenkiintoinen. Tähän palataan seuraavassa alaluvussa.

Toisaalta kiistellään siitä, onko takanäyttämöllä, esimerkiksi taukotiloissa ja kanttiinissa, kerrotuilla asenteellisilla, toisinaan rasistisilla näkemyksillä ja tarinoilla yhteyttä siihen, miten niitä esittävät poliisit erilaisten kansalaisryhmien edustajien kanssa toimivat. Reiner edustaa uusimpien tutkijoiden, kuten Loftuksen (2010) kanssa näkökulmaa, jossa poliisikulttuuri elää ja voi hyvin (”Still Alive and Kicking”) muuttuneessakin maailmassa. Toisaalta myös puheet ovat tekoja, vaikka suoraa kiinteää yhteyttä *kanttiinipuheen* ja kentällä toimimisen välillä ei olekaan. Joka tapauksessa edellisen artikkelin luvussa 2.3 läpikäyty Reinerin kirjan poliisisyrijintää koskevat lukuisat tutkimukset osoittavat, ettei rasismi jää vain kanttiinipuheeksi.

Kolmas riita koskee sitä, ovatko poliisikulttuurin piirteet pitkälti vain kielteisiä, kuten Reiner (2010) katsoo, vai voisivatko ne olla myönteisiä, kuten Waddington (1999) ne näkee. Itse tein aiempaan artikkeliini nojaten (Korander, 2004) kompromissin, jossa piirteiden voidaan nähdä olevan sekä hyviä ja tukevan poliisityötä että olevan myös haitallisia. Jälkimmäisessä tapauksessa mennään piirteen soveltamisessa joko liian pitkälle tai sitä ei sovelleta riittävästi.

Lopuksi lyhyt yhteenvedo poliisikulttuurin eetoksen piirteistä (ks. taulukko 3.1): Poliisit ovat *kutsumusammattissa*, johon he ovat *sitoutuneet*. Nuorena ollaan usein *toimintahakuisia*, mutta vanhempana saattaa vaivata *kyynistyminen* ja *pessimismi*. Poliisit ovat ainaisia *epäilijöitä*, missä piilee *stereotyypittämisen ja etnisen profiloimisen vaara*. He ovat ammattikuntana jossain määrin *eristäytyneet*, jolloin *keskinäinen solidaarisuuskin* on läsnä. Poliisiammatti ja -tehtävät, esimerkiksi vaarallisuus ja voimankäyttö, ovat hyvin miehisiä, joten *hegemoninen maskuliinisuus* hallitsee eetosta. Poliisi on lain ja moraalin vartija, joten *moraalinen ja poliittinen konservatiivisuus* näkyvät poliisikulttuurin arvoissa. Päällikkö- ja käskytysorganisaatiossa on arvostettava myös *hierarkkisuu*ta. Poliisityöhön suhtaudutaan *käsityöläisammattina*, jolloin nyt ja tässä -asioiden *pragmaattinen* ratkaiseminen kuuluu poliisien toimintatyyliin. Professionaalisuus sekä tutkimus- ja kehittämistyön arvostus taas on pitkälti kuulunut ylempien viranhaltijoiden toimialaan. Lopulta legalistinen asenne mutta myös oikeudenmukaisuuteen pyrkiminen ovat tärkeitä arvoja poliiseille. Analyysini perusteella luettelemani piirteet ovat poliiseille funktionaalisia henkisiä työkaluja (Korander, 2004, 18). Poliisikulttuuri ilmentää poliisien maailmankatsomusta.

Police Culture, ”Still Alive and Kicking” in an Unequal Society

Palatkaamme poliisikulttuuriluvun alussa esitettyyn oppihistorialliseen riitaan siitä, onko poliisikulttuuri enää voimissaan. *Miksi poliisikulttuurin vaikutus poliisissa olisi merkittävästi vähentynyt? Miksi poliisikulttuuri ei olisi enää poliisitutkimuksessa merkityksellinen ja selitysvoimainen?* Loftus (2010, 2) käy läpi useita tutkimuksia, joissa edellisiä väitteitä perustellaan (ks. esim. Sklansky, 2007)⁸⁰. Tiivistän Loftuksen (2010) tutkimuksista tekemää analyysiä ja avaan sitä edelleen Suomen kontekstia silmällä pitäen:

1. Ajattelu, jonka mukaan entiset hallintovallan alamaiset ovat nykyään asiakkaita, on vaatinut poliiseja muuttamaan toimintatapaansa asiakaspalvelun suuntaan.
2. Samaan aikaan kansalaiset eivät ole enää niin auktoriteettiuskoisia kuin ennen vaan ovat valmiita vaatimaan oikeuksiensa toteuttamista. Yleisö on merkittävästi vaativampaa kuin aiemmin. Mainitut seikat vaikuttavat myös Suomessa, jossa ihmisoikeusajattelu on 1990-luvun lakimuutosten jälkeen tullut tärkeäksi vaatimukseksi poliisissakin.
3. NPM, New Public Management -tulosindikaattorien ja niiden toteutumisen ulkopuolinen valvominen on vähentänyt poliisien autonomiaa. Esimerkiksi on voitu vaatia, että työntekijöiden toiminnasta tulevien valitusten ja kanteluiden on vähennyttävä.
4. Kun muun muassa skandaalit ja tulosvaatimukset ovat lisänneet muodollista kritiikkiä, poliisit joutuvat yhä ankarammin poliitikkojen, virkamiesten ja median tarkkailun ja kritiikin kohteeksi.
5. Henkilökunnan rakenteessa ja rekrytoinnissa tapahtuneiden muutosten myötä naisten, etnisten vähemmistöjen ja jopa homo- ja lesborekryyttien osuus on kasvanut. Tämä heikentää valkoisten heteroseksuaalisten miesten ”miehisen” kulttuurin vaikutusta. Suomessakin on rekrytoitu yhä enemmän naisia ja entistä koulutetumpaa väkeä. Mutta homous on Suomen poliisissa yhä vaikea tabu, eikä täällä ole esimerkiksi homo- ja lesbopoliisien etujärjestöä, kuten esimerkiksi Ruotsissa.
6. Monin paikoin siirtyä lähipoliisitoimintaan on vaatinut poliisia integroitumaan yhteisöjen kanssa, joissa se toimii. Kommunikaatiokyvyt nousevat tällöin tärkeiksi, mikä vähentää esimerkiksi selvästi macho-maskuliinisuuden esittämistä ja kulttuurin toimintahakuisuutta. Suomessa viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden (yhdistysten, kolmannen sektorin) kesken tehty yhteistyö on aika usein jo perinteikästä.
7. Poliisiin odotetaan olevan yhteiskunnan kaikkien sektorien palvelija, jolloin vaaditaan uudenlaisia taitoja, tietoja ja asenteita yhteiskunnan muuttuessa. (Lofthus, 2010, 2.)

Edelliset kehityskulut ovat uskottavia ja osoitettavissa, mutta kyseenalaisempaa on se, miksi niiden vaikutus olisi heikentänyt poliisikulttuuria, sen eetosta ja merkitystä poliisien identiteetille. Voidaan asiallisesti kysyä, eikä ainakin osa edellisistä argumenteista voi aiheuttaa poliisikulttuurin merkityksen voimistumista, jos ajatellaan waddingtonilaisittain (1999), että poliisikulttuuri on *alakulttuurista reagoimista lisääntyviin ja monipuolistuviin ulkopuolisiin paineisiin*. Eikö edellä esitetty, että paineet ovat kasvaneet joka suunnalta? Toisaalta ajatellaan helposti, että maailma ja ihmiset ovat menossa jatkuvasti vapaamielisempään suuntaan, joten esimerkiksi ammattikunnissa vallitseva konservatiivisuus vähenee. Konservatismiin voittokulku useiden maiden politiikassa (esimerkiksi oikeistolaisen nationalistisen populismin, populistisen konservatismiin) todistaa kuitenkin toista. Samoin moraalisen konservatiivisuuden paluu ammattikuntiin uusien nuorten kautta on ilmeistä, kuten Suomessa on havaittu käyneen pappien keskuudessa. Teologian opiskelijoiksi ja kirkkoon on rekrytoitunut 2010-luvulla yhä enemmän entistä konservatiivisempia nuoria (Lilja, 2018)⁸¹. Niin ikään Suomen poliisissa on tehty joitain havaintoja, että ”rasistisia asenteita näytetään nykyään avoimemmin kuin vielä joitakin vuosia sitten” (Pieta-rinen, 2017).

Loftus (2010) osoittaa vakuuttavasti omista empiirisissä tutkimuksissaan, että poliisikulttuuri on yhä voimissaan Iso-Britanniassa. Niinpä Reiner (2010, 137) viittaa Loftuksen (2007; 2008; 2009; 2010) tutkimuksiin, ja Loftus puolestaan viittaa poliisikulttuurin klassikkotutkimuksiin ja toteaa, että niiden havainnot poliisikulttuurista pitävät yhä hyvin paikkaansa (ks. myös Westmarland, 2001; Silvestri, 2007)⁸². Vaikka lukuisten hallitusten, paikallisten päättäjien ja poliisieliitin monien päättäväisten ponnistelujen keinoin on poliisia yritetty uudistaa monella tapaa, näyttää poliisikulttuuri olevan hengissä ja potkivan vanhaan tapaan. Reinerin (2010) ja Loftuksen (2010, 17) keskeinen argumentti on se, että Iso-Britannian armoton yhteiskunnallinen *eriarvoistumiskehitys* pitää huolen poliisin ongelmien jatkuvasta lisääntymisestä ja ahdingosta ja samalla ajaa poliisia yhä enemmän turvautumaan alakulttuuriinsa.

Eriarvoistuvassa – uusliberaalisessa ja uuskonservatiivisessa – yhteiskunnassa rikollisuudesta tulee yhä tärkeämpi poliittinen prioriteetti. Poliisille annetaan yhä enemmän valtuuksia ja resursseja ja vaaditaan rikosongelman ratkaisemista. Poliisille ja oikeusjärjestelmälle tämä merkitsee kielteistä kehitystä, varsinkin jos idea on, kuten Suomessa, että rikosoikeus on *Ultima ratio*, viimeinen yhteiskunnallinen reagointikeino sosiaalisiin ongelmiin. Reiner (2010) ja Loftus (2010, 17) katsovat, että entistä eriarvoisempi yhteiskunta pahentaa poliisin asemaa ja asettaa poliisikulttuurinkin yhä vaikeampaan positioon. Myös poliisi itse yhteiskunnan kontrollikoneiston kovassa etulinjassa osallistuu eriarvoisuuden tuottamiseen. Loftuksen (2010, 17) mukaan ei ole pulaa tutkimuksista⁸³, jotka osoittavat, että yhä enemmän ihmisiä joutuu oikeus- ja kontrollikoneiston sekä poliisi-instituution marginalisoivaan myllyyn. Poliisin syrjintää käsittelevässä edellisen artikkelin 2.3 luvussa saimme myllyn jauhannasta vakuuttavat todisteet.

Niinpä poliisikulttuuri yhä *elää ja kukoistaa* – ”still alive and kicking” (Reiner, 2010, 137). Reinerin johtopäätös muun muassa Loftuksen tutkimusten perusteella on, että ne todistavat poliisikulttuurin juurtuneen poliisitoimen syvärakenteisiin eriarvoisessa yhteiskunnassa, jossa toimintapolitiikkauudistuksilla saadaan aikaiseksi parhaimmillaan vain kosmeettisia muutoksia⁸⁴. (Emt.) Loftuksen (2009) tutkimuskohteissa todella olikin käynnissä muun muassa tasa-arvoa lisääviä toimintapolitiikkauudistuksia, mutta niiden vaikutukset jäivät varsin rajallisiksi. Reinerin ajattelussa eriarvoinen yhteiskunta vaikuttaa olennaisemmin poliisitoimintaan kuin ne monenlaiset kivoilta ja tehokkailta kuulostavat kosmeettiset uudistukset ja muodit, joita poliitikot ja poliisijohtajat mielellään markkinoivat. Suomessa eriarvoistumisen lisääntyminen liittyy muun muassa siihen, että tänne tulee yhä enemmän nuoria, kouluttamattomia, työttömiä ja köyhiä maahanmuuttajia.

Ei poliisi eikä poliisikulttuuri ole monoliittinen tai muuttumaton, mutta poliisin ahdinko järjestyksen ylläpidossa ja lain valvonnassa liberaaleissa demokratioissa näyttää tuottavan tyypillisen kulttuurisen kuvion, vaikkakin variaatiota riittää. Lukuisissa tutkimuksissa monin eri paikoin ja eri aikoina on havaittavissa tiettyjä yhteneväisyyksiä. Poliisikulttuuri ja sen variaatiot ovat heijastuksia niiden yhteiskuntien valtarakenteista, joissa poliisi toimii. Sosiaalinen kartta, jonka parissa poliisi työskentelee, rakentuu sen mukaan, miten erilaiset ryhmät aiheuttavat poliisille ongelmia ja miten lait määräävät poliisin olemaan ihmisille pääportti rikosoikeusjärjestelmään. Poliisille kaatuu vähäväkisten kontrolli, ja kuten Reiner (2010, 137) summaa, tulos on se, että kaikkein vähiten valtaa omaavat yhteiskunnan elementit päätyvät ”poliisin omaisuudeksi”.

Kaiken kaikkiaan poliisitoiminnan luonne näyttää tuottavan varsin samanlaisena havaittavan peruskulttuurin kaikissa poliisivoimissa, joita on tutkittu. Täten perustavanlaatuisen muutokseen poliisikulttuurissa ei riitä pelkkä organisaatiota

tai yksittäisiä poliisimiehiä koskeva reformi – esimerkiksi rekrytoinnissa ja koulutuksessa – tai mahtipontiset poliittiset muutosjulistukset poliisitoimessa. Reinerin mukaan poliisikulttuurien muuttamiseksi pitää uudistaa koko yhteiskuntaa sosiaalisesti oikeudenmukaisemmaksi, tasa-arvoisemmaksi ja vähemmän eriarvoiseksi laajojen poliittisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten uudistusten avulla (Reiner 2010, 138). Näin erityisesti ongelmallisen *poliisin omaisuus* -väen määrä vähenisi niin merkittävästi, että poliisin haasteet aidosti helpottuisivat.

Yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen pohjautuen suomalainen ja muut pohjoismaiset poliisikulttuurit voivat erottua edellä esitellyistä kulttuureista myönteisempinä, koska pohjoismainen hyvinvointiyhteiskuntamalli on homogeenisempi, tasa-arvoisempi ja tuottaa vähemmän sosiaalisia ongelmia ja *poliisin omaisuutta* ja enemmän keskinäistä luottamusta. Meillä voidaan vielä (yli puoluerajojen) väittää olevan olemassa ainakin jossain määrin pohjoismainen ”sosiaalidemokraattinen” hyvinvointivaltio, valtio, jota Reiner useaan otteeseen vaatii palautettavaksi myös Iso-Britanniaan. Häntä onkin nimitetty ”ainoaksi nimekkääksi kriminologiksi”, joka uskoo *keynesiläiseen* talouspolitiikkaan ja sosiaalidemokraattiseen valtioon ja kehittää suureen ääneen vaatia niitä takaisin ratkaisuna yhtäältä rikollisuuden vähentämiseen ja toisaalta poliisin ja poliisikulttuurin aiheuttamiin ongelmiin. Jo edellisessä Reineriä esittelevässä artikkelissani luvussa 2 analysoin Reinerin ”absoluuttia”, joka on hänen mukaansa aina voimassa: poliisin mahdollisuudet vaikuttaa rikollisuuteen ovat vähäiset, koska poliisin mahdollisuudet vaikuttaa rikollisuuden juurisyyhin – kuten lapsuuden pieleen menoon, yksilöiden syrjäytymiseen tai taloudelliseen epätasa-arvoon – ovat lähes olemattomat. Siksi eriarvoisuuden kuriin saaminen on Reinerin mukaan tärkein todellinen keino vähentää poliisin ongelmia ja rikollisuutta.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Aaltonen, M. (2013). *Socioeconomic Differences in Crime and Victimization. A Register-Based Study*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 263. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Alvesalo, A. (2003). *The dynamics of economic crime control*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 14. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Alvesalo-Kuusi, A. (2012). Talousrikollisuus ja sen kontrolli Suomessa. Pääsykoekirja 3/2012. Turku: Turun yliopisto.
- Banton, M. (1964). *The policeman in the community*. London: Tavistock.
- Bittle, S., Snider, L., Tombs, S., & Whyte, D. (eds.) (2018). *Revisiting Crimes of the Powerful: Marxism, Crime and Deviance*. London: Routledge.
- Bittner, E. (1967). The police on Skid Row: a study in peacekeeping. *American Sociological Review*, 32, 699–715.
- Cain, M. (1973). *Society and the policeman's role*. London: Routledge.
- Crank, J.P. (2004). *Understanding police culture*. Toinen painos. Cincinnati, OH: Anderson.
- Crawford, A. (1998). *Crime Prevention and Community Safety. Politics, Policies and Practices*. London: Longman.
- Crowther, C. (2000). Thinking about the ‘underclass’: towards a political economy of policing. *Theoretical Criminology*, 4, 149–167.

- Eoak 1836/2007. *Viranomaisten toiminta Smash Asem -mielenosoituksen yhteydessä 9.9.2006*. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.
- Eskola, K. (2007). *Naispoliisien etenemismahdollisuuksiin yhteydessä olevat tekijät*. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Eterno, J. & Silverman, E. (2012). *The crime numbers game: Management by manipulation*. Boca Raton: CRC Press.
- Fassin, D. (2013). *Enforcing order: An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity Press.
- Finstad, L. (2001). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Finstad, L. (2016). Det konfliktyllda polisarbetet. Teoksessa: Larsson, P. Granér, R. & Gundhus, H.O.I. (toim.), (2016). *Polisvetenskap. En introduktion*, (s. 251–280). Lund: Studentlitteratur AB.
- Foster, J. (2008). "It Might Have Been Incompetent, But It Wasn't Racist": Murder Detectives' Perceptions of the Lawrence Inquiry and its Impact on Homicide Investigation in London. *Policing and Society*, 18, 89–112.
- Granér, R. (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Lunds universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:751016/FULLTEXT01.pdf>
- Granér, R. (2016). Självständiga sheriffer eller lojala byråkrater – om patrullerande polisens yrkeskultur. Teoksessa: Larsson, P. Granér, R. & Gundhus, H.O.I. (toim.), (2016). *Polisvetenskap. En introduktion*, (s. 141–160). Lund: Studentlitteratur AB.
- Grönfors, M. (1979). *Ethnic minorities and deviance: The Relationship between Finnish Gypsies and the Police*. Helsingin yliopisto. Oikeussosiologian julkaisuja. No. 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Havaste, P. (1998). *Tarzan ja valkoisen miehen arvoitus. Tutkimus maskuliinisesta identiteetistä Edgar Rice Burroughsin Tarzan-sarjassa*. Helsinki: Like.
- Holdaway, S. (1983). *Inside the British police: a force at work*. Oxford: Blackwell.
- Holdaway, S. (1991). Race Relations and Police Recruitment. *British Journal of Criminology*, 31, 365–382.
- Holgersson, S. (2005). *Yrke: Polis*. Linköping: Linköpings universitet.
- Holmberg, L. (2000). *Discretionary leniency and typological guilt: results from a Danish study of police discretion*, Journal of Scandinavian studies in Criminology and Crime Prevention. Vol. 1. No. 2. 179-194.
- Holmberg, L. (2016). Vad gör polisen? Teoksessa: Larsson, P. Granér, R. & Gundhus, H.O.I. (toim.), (2016). *Polisvetenskap. En introduktion* (s. 161–188). Lund: Studentlitteratur AB.
- Honkatukia, P. (2001). *Ilmoitti tulleensa raiskatuksi. Tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Tilastokeskus, Oikeus 2001:2, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 180*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Honkatukia, P. & Suurpää, L. (2007). *Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntilanne ja rikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 80*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Honkonen, R. (1999). *Poliisi ja opintoviikon metsästys. Koulutus poliisimiehen elämässä*. Tampereen yliopiston julkaisujen myynti. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Honkonen, R. (2001). *Komisarioksi oppiminen. Koulutuksen vaikuttavuus ja työssä oppiminen*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 11. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.

- Honkonen, R. & Korander, T. (2004). Miksi uudetkin professiot ja moniammatilliset verkostot tarvitsevat ammattietiikkaa? Teoksessa Friman, M. (toim.), *Ammattikorkeakouluetiikka. Opetusministeriön julkaisuja 30/2004*, 94–109. *Sijainti*: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80374/opm30.pdf?sequence=1> (Poimittu 15.2.2018)
- Hunt, J. (1987). Normal Force. In Rubington, E. & Weinberg, M.S. (eds.), *Deviance*. 5th edition. New York: Macmillan. (Originally published in 1985 in *Urban Life*, 13(4): 315–341.)
- Kainulainen, H. (2004). *Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 212. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kainulainen, H. (2009). *Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kainulainen, H. (2015). Poliisit ja rosvot – Salaisen tiedon jäljillä. Teoksessa: Häkkinen, A. & Salasuo, M. (Toim.), *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*, (s. 51–80). Tampere: Vastapaino.
- Kainulainen, H. (2017). Huumeepoliisi tutuksi: Anglia BYA-55. Teoksessa: Kainulainen, H., Savonen, J. & Rönkä, S. (toim.), *Vanha liitto – Kovien huumeiden käyttäjät 1960–1970-lukujen Helsingistä*, (s. 103–139). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Keskinen, S., Alemanji, A. A. Himanen, M. Kivijärvi, A., Osaze, U., Pöyhölä, N. & Rousku, V. (2018). *Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa*. SSKH Notat 2/2018. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Kiehelä, H. & Mälkiä, M. (1999). Poliisikulttuuri, lähipoliisitoiminta ja tulosten arviointi. Teoksessa Kiehelä, H. & Virta, S. (toim.): *Lähipoliisi lähestymistapana*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 4. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Kinnunen, A. (1996). *Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 133. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kinnunen, A. (2002). Poliisin tehostettu huumekontrolli. Teoksessa Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnunen, A. (2008). *Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kinnunen, A., Perälä, R. & Telkkä, T. (2005). *Poliisin huumevalvontaprojekti pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 20. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Korander, T. (2004). Poliisikulttuuri. Poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. *Oikeus* 33, 4–24.
- Korander, T. (2014). *Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Tutkimus New Yorkin rikosentorjunnan uuskonservatiivi-mallista Suomessa*. Turun yliopiston julkaisusarja, Annales Universitatis Turkuensis C 390. Turku: Turun yliopisto.
- Larsson, P., Graner, R. & Gundhus, H.O.I. (toim.) (2016). *Polisvetenskap. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Levä, I. (2008). *Kansallisvaltion teräsmiehestä valtakunnan sovittelijaksi – Poliisikulttuurin psykohistorialliset solmukohdat 1930–1997*. Bibliotheca Historica 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Lilja, E. (2018). Eikö se jo lopu? *Helsingin Sanomat* 4.3.2018, B8–10.
- Loftus, B. (2007). Policing the “Irrelevant”: Class, Diversity and Contemporary Police Culture. In Marks, M., O’Neill & Singh, A. (toim.), *Police occupational culture: New debates and directions* (pp. 19–45). New York: Elsevier.
- Loftus, B. (2008). Dominant Culture Interrupted: Recognition, Resentment and the Politics of Change in an English Police Force. *British Journal of Criminology*, 48, 778–797.
- Loftus, B. (2009). *Police culture in a changing world*. Oxford: Oxford University Press.
- Loftus, B. (2010). Police occupational culture: classic themes, altered times. *Policing and Society*, 20, 1–20.
- Macpherson, W. (1999). *The Stephen Lawrence Inquiry*. London: Home Office. Sijainti: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/277111/4262.pdf (Poimittu 3.1.2018)
- Mäkinen, T. (1984). *Mustalaisten kohtelusta*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 68. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Määttänen, M. (2003). *Tienraivaajapoliisit: tutkimus maahanmuuttajataustaisten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien poliisien rekrytoitumisesta ja kokemuksista poliisityössä*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 15. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Niemi, J., Kainulainen, H. & Honkatukia, P. (toim.) (2017). *Sukupuolistunut väkivalta: oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Helsinki: Vastapaino.
- Passi, M. & Reinboth, S. (2017). *Keisari Aarnio. Huumepoliisi Jari Aarnion uskomaton tarina*. Helsinki: Helsingin Sanomat.
- Perälä, J. (2011). ”Miksi lehmät pitää tappaa?” Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Petersson, O. (2015). *Att bli polis: Från utbildningens förväntningar till gatans norm*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Pietarinen, K. (2017). *Satunnaistarkastus. Long Play-artikkeli*. Sijainti: <https://www.longplay.fi/single/satunnaistarkastus> (Poimittu 5.3.2018).
- Punch, M. (1979). *Policing the inner city*. London: Macmillan.
- Punch, M. (1985). *Conduct Unbecoming: The social construction of police deviance and control*. London: Tavistock.
- Pöntinen, P. (2007). Miksi poliisi ahdistelee? ”Sukupuolisen häirinnän kasvu on havahduttanut meidät.” *Suomen Kuvalehti* 26.4. 17/2007. Sijainti: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/miksi-poliisi-ahdistelee/> (Poimittu 21.12.2017)
- Reiner, R. (1978). *The blue-coated worker: a sociological study of police unionism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. 4. ed. Oxford: Oxford University Press.
- Roivainen, O. & Ruuskanen, E. (2008). *Laki ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 32/2008. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Rubinstein, J. (1973). *City police*. New York: Ballantine.
- Saari, K. (2009). Poliisin ja etnisten vähemmistöjen välinen suhde 2000-luvun Suomessa – kertovatko suomalaistutkimukset kahta ristiriitaista tarinaa? *Oikeus*, 38, 402–419.
- Sainio, M., Eskola, K., Kauppinen, K., Kandolin, I. & Kalkkinen, M.-L. (2007). *Tasa-arvon toteutuminen ja kokeminen poliisissa*. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.

- Silvestri, M. (2007). "Doing" Police Leadership: Enter the "New Smart Macho". *Policing and Society*, 17, 28–58.
- Sklansky, D.A., (2007). Seeing blue: police reform, occupational culture and cognitive burn-in. In O'Neill, M. Singh, A.M. & Marks, M. (eds.), *Police occupational culture: new debates and directions* (pp. 19–47). Oxford: Elsevier.
- Skolnick, J.H. (1966). *Justice without trial: law enforcement in democratic society*. New York: Macmillan.
- Smith, D.J. & Gray, J. (1985). *Police and people in London: the PSI report*. London: Policy Studies Institute.
- Sollund, R. (2007). Canteen Banter or Racism: is there a Relationship between Oslo Police's Use of Derogatory Terms and their Attitudes and Conduct towards Ethnic Minorities. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8, 77–96.
- Stol, W. & Bervoets, E. (2002). Policing Dutch-Moroccan Youth. *Policing and Society*, 12(3), 191–200.
- Suominen, P. & Vuorensyrjä, M. (2011). Työyhteisön toimivuuden mekanismeista. Teoksessa: Huotari, V. & Vuorensyrjä, M. (toim.), *Henkilöstön työhyvinvointi, johtaminen ja organisaatioilmasto, Poliisin henkilöstöbarometri kehittämisen välineenä* (s. 47–69). *Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 41*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Tasa-arvosuunnitelma (2017). *Poliisin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2017–2019*. Helsinki: Poliisihallitus.
- Terril, W., Paoline, E., & Manning, P. (2003). Police Culture and Coersion. *Criminology*, 41, 1003–1034.
- Viitanen, M. (2007). *Poliisin rikokset*. Väitöskirja. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 28/2007.
- Virta, S. (1998). *Poliisi ja turvayhteiskunta*. Väitöskirja. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 1. Edita. Helsinki.
- Vuorensyrjä, M. (2014a). Organizational reform in a hierarchical frontline organization. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 37, 858–874.
- Vuorensyrjä, M. (2014b). Education, experience and earnings: the career coordinates of female vis-à-vis male police officers in Finland. *Police Practice and Research: An International Journal*, 15, 358–372.
- Waddington, P.A.J. (1999). Police (canteen) sub-culture: an appreciation. *British Journal of Criminology*, 39, 287–309.
- Waddington, P.A.J. (2012). Cop Culture. In Newburn, T. & Peay, J. (eds.), (2012). *Policing: Politics, culture and control*, (pp. 89–109). Oxford: Hart Publishing.
- Westley, W. (1970). *Violence and the police: a sociological study of law, custom and morality*. Massachusetts: MIT.
- Westmarland, L. (2001). *Gender and policing. Sex, power and police culture*. Devon: Willan Publishing.
- Young, J. (1999). *The exclusive society*. London: Sage.
- Young, M. (1991). *An inside job: policing and police culture in Britain*. Oxford: Oxford University Press.

II VÄKIVALTA, TERRORISMI JA UHKA-ARVIOT

4. MUSTAN ENKELIN SIIVILLÄ: 10 000 VUOTTA VÄKIVALLAN HISTORIAA⁸⁵

Matti Vuorensyrjä

4.1. Moderni klassikko

Tämän artikkelin aiheena on vuonna 2011 julkaistu Steven Pinkerin teos *The Better Angels of Our Nature – A History of Violence and Humanity*. Kirja on ilmestynyt 2010-luvulla, eikä se ole klassikko siinä mielessä, että se olisi saanut tutkimuskirjallisuudessa historiallisesti tunnustetun teoksen aseman⁸⁶. On kuitenkin todennäköistä, että se kehittyi tällaiseksi teokseksi, koska se on tutkimuksena ensiluokkainen, "(...) of the first or highest class or rank: *a classic piece of work*" (Webster, 1989, <classic>).

Steven Pinker on tiedetaustaltaan psykologi ja kognitiotieteilijä. Hän on monialainen tutkija ja on urallaan tarttunut suuriin, inhimilliseltä kannalta katsottuna merkittäviin aiheisiin. Hän on tutkinut muun muassa mielen toimintaa, tiedon ja kokemuksen keskinäistä suhdetta sekä kielen teoriaa ja filosofiaa, ja nyt siis väkivallan historiaa.

The Better Angels on Pinkerin aiempien tutkimusten tapaan kunnianhimoinen teos. Kirjan aihe on yksi ihmistieteiden tärkeimmistä tutkimuskysymyksistä. Väki-valta ilmiönä ei ole mitenkään yksinkertainen asia. Ilmiö ja käsite ovat itse asiassa sangen monimuotoisia. Voidaan kuitenkin sanoa, väkivallan määritelmästä kokonaan riippumatta, että kuolema on ihmisen preferenssirakenteen ytimessä ja että väkivaltainen kuolema on *summum malum*, pahin kaikista. Pinkerin (2011) teoksen ja siten myös tämän artikkelin paino on juuri kovassa, vakavassa väkivallassa, henkirikoksissa, kansalaisten keskinäisessä poliittisessa väkivallassa ja sotakuolleisuudessa. Pinkerin teos piirtää väkivallan historiasta kattavan makrokuvan, johon se yhdistää tutkimustuloksia ainakin evoluutiopsykologiasta ja -biologiasta, matemaattisesta peliteoriasta, politiikan teoriasta, taloustieteestä, sekä antropologien, historioitsijoiden ja kriminologien empiirisestä tutkimustyöstä.

Pinker (2011) osoittaa kirjassaan, että väkivalta on vähentynyt sillä noin 10 000 vuoden ajanjaksolla, jota kirjassa tutkitaan. Keskustelu tästä aiheesta jatkuu tutkimuskirjallisuudessa edelleen, mutta päätelmä on jo pidemmän aikaa ollut yleisesti hyväksytty empiirisistä työtä tekevien tutkijoiden keskuudessa. Voidaan sanoa, että Pinkerin yksiin kansiin kokoama empiirinen näyttö on vakuuttava.

Tämän lisäksi Pinker (2011) asettaa tutkimukselleen vaativan teoreettisen tutkimuskysymyksen: miksi väkivalta on vähentynyt ihmisen historian kuluessa? Tutkimustehtävä on erittäin vaikea. Vaikutusyhteydet ovat kompleksisia ja niitä on vaikea havainnoida ja todentaa. Aineisto on hajanaista, vaikeatulkintaista ja mahdollisia selittäviä tekijöitä on paljon.

Pinkerin (2011) kokoama näyttö on kiinnostava ja monin osin uskottava myös tämän toisen tutkimustehtävän ja sitä koskevien päätelmien osalta, mutta ei yhtä vahva kuin ensimmäisen tutkimustehtävän osalta. Pinker löytää ihmisen historiasta viisi sellaista kehitystekijää, jotka ovat hänen mukaansa aiheuttaneet sen, että väkivalta on pitkällä aikavälillä vähentynyt. Näitä tekijöitä ovat olleet valtioinstituution synty ja kehittyminen, kaupankäynnin yleistyminen, kulttuurin feminisoituminen, kokemusmaailman muuttuminen kosmopoliittiseksi etenkin kirjapainotaidon ja kaunokirjallisuuden sekä globaalien tiedonvälityksen vaikutuksesta, sekä tieteellisen ajattelun kehittyminen (tieteellinen tiedonkulttuuri, tieteellinen päättely, tieteellinen näyttö).

Kokonaisuus on niin laaja, että kaikkia näitä vaikuttavia tekijöitä ei ole mahdollista käsitellä tässä artikkelissa yksityiskohtaisesti. Artikkelissa tarkastellaan ensisijaisesti valtiojärjestyksen synnyn ja kaupankäynnin yleistymisen merkitystä väkivallan hallinnan instituutioina. Muita väkivallan vähenemiseen vaikuttaneita tekijöitä käsitellään näitä suppeammin.

Valtio on tärkein niistä yhteiskunnallisista instituutioista, jotka säätelevät ihmisten keskinäistä väkivaltaa. Tämä on myös Pinkerin (2011) päätelmä. Hän kuvaa yksityiskohtaisesti sekä varhaisen valtiokehityksen että myöhemmän demokratiakehityksen vaikutuksia väkivallan vähenemiseen.

Valtiojärjestyksessä tapahtuneet suuret muutokset – kaupunkivaltion ja keskitetyn hallinnon syntyminen noin 5000 vuotta sitten, alueellisesti kattavan absoluutisen monarkian kehittyminen myöhäiskeskialjalta alkaen sekä demokratiakehitys 1800-luvun alkuvuosikymmenien jälkeen – ovat kukin omalla tavallaan olleet kytköksissä aikansa taloushistorialliseen kehitykseen. *On hyvin todennäköisesti niin, että taloushistoriallinen kehitys on se tekijä, joka aiheutti jokaisen näistä yksittäisistä valtiojärjestyksen murroksista.* Poliittisten murroskausien taloudellisia syitä olivat, vastaavassa järjestyksessä, maanviljelyksen kehittyminen, rahatalouden laajamittainen yleistyminen (uudelleen) myöhäiskeskialjalta lähtien sekä kansainvälisen kapitalismin syntyminen ja voimakas laajeneminen 1800-luvun alkupuolelta lähtien⁸⁷.

The Better Angels on poliisialan perustutkimuksen näkökulmasta merkittävä kirja. Se auttaa ymmärtämään väkivallan pitkää ja ankaraa historiaa, mutta se auttaa ymmärtämään myös niitä yhteiskunnallisia instituutioita, joiden avulla poliittista väkivaltaa ja yksittäisten kansalaisten keskinäistä väkivaltaa voidaan hillitä. Poliisin on keskeisenä lainvalvontaviranomaisena tunnettava nämä ilmiöt – yhtäältä väkivallan ilmiö ja väkivaltaisuus osana ihmisyyttä, ja toisaalta oman tehtävänsä merkitys ja sen rajoitukset perustuslaillisessa demokratiassa.

Tämän artikkelin tehtävä on ensi sijassa tulkinnallinen. 1. Mitä Pinker sanoo? Mikä hänen teoriansa tarkalleen ottaen on, väitelause väitelauseelta? 2. Miten teoriakokonaisuutta on arvioitu kirjan ensimmäisten arvioiden aallossa eli miten hänen kattava synteesinsä on asetunut aihealueen tutkimuskenttään? 3. Mikä on teorian tutkimuksellinen merkitys ja mikä on sen merkitys inhimilliseltä kannalta?

Tutkimustehtävä on yksinkertainen, mutta se ei ole helppo. Kaikki se, mitä Pinkerin teoksesta on jo tähän päivään mennessä kirjoitettu, osoittaa, että merkittävä osa tulkitsijoista ei ole ymmärtänyt teoksen argumentaatorakennetta (ks. luku 4.4.). Ehkä syynä on se, että Pinker on tieteen renessanssin moniottelija, joka hyödyntää monien eri tieteenalojen pitkälle erikoistuneita teorioita. Yhden yksittäisen tieteenalan näkökulmasta kokonaisuutta voi olla vaikeata ymmärtää. Tämän artikkelin viesti on kuitenkin se, että argumentaatorakenne on olemassa ja että se on selvä. Se on myös erittäin merkittävä. Pinkerin teosta, kuten itse asiassa kaikkia kirjoituksia, on luettava hermeneuttisesti, ymmärtäen, tekstin sisäiseen logiikkaan luottaen, sisältä päin.

4.2. Väkivallan väheneminen

Väkivalta eri muodoissaan on vähentynyt ihmisen historian kuluessa. Vaikka kehitysprosessi on ollut hidas ja vaikka siihen on sisällynyt suurta hajontaa ja vaihtelua eri ajanjaksojen välillä, voidaan erottaa muutamia sellaisia yksittäisiä sykäyksiä, suuria historiallisia murroskausia, joiden aikana kehitys on saanut vauhtia. Tässä alaluvussa näitä murroksia kuvataan toteavasti. Seuraava alaluku 4.3 keskittyy analysoimaan väkivallan vähenemisen syitä.

4.2.1. *Maanviljelys ja kaupunkivaltiot (the Pacification Process)*

Ensimmäinen suurista murroskausista alkoi Pinkerin (2011) mukaan noin 5000 vuotta sitten. Se liittyi taloudellis-hallinnolliseen muutokseen, jossa metsästäjä-keräilijä-kulttuurien anarkia vaihtui vähitellen kaupungistumiseksi ja sellaisiksi hallintoalueiksi, jotka mahdollistivat maanviljelyksen. Kyseessä oli tuhansia vuosia kestänyt prosessi kohti rauhanomaisia, järjestyneitä oloja (*the Pacification Process*). Empiiriseen tutkimuskirjallisuuteen perustuva karkea arvio on, että väkivallasta aiheutuvat kuolemat vähenivät kaupungistumisen ja maanviljelykseen siirtymisen seurauksena noin viisinkertaisesti (x.20).

Elämä ennen tätä murroskautta – ihmisen lajihistorian alkutaipaleella, metsästäjä-keräilijäkulttuureissa, ja varhaisten historiallisten lähteiden perusteella Lähi-idän paimentolais- ja heimokulttuureissa – oli väkivaltaista. Yleisesti voidaan sanoa, että jalon ja rauhanomaisen, luontoon ja kollektiiviseen elämäntapaan sopeutuneen villin kaunokirjallinen myytti on pala palalta murentunut ihmisen lähimpien sisaruslajien, esihistoriallisten vainajalöytöjen arkeologis-antropologisten kuvausten ja luustoanalyysien sekä varhaisimpien historiallisten lähteiden tutkimuksissa.

Simpanssit ja bonobot

Varhaisimpana (epäsuorana) viitteenä ihmisen historian väkivaltaisuudesta Pinker (2011) viittaa Jane Goodallin (1986) ja hänen tutkimusryhmänsä pitkäaikaisiin kenttätutkimuksiin, jotka kohdistuivat simpanssien (*common chimpanzee*) ryhmäkäyttäytymiseen. Pinker kirjoittaa, että Goodallin tutkimustuloksia ei haluttu aluksi uskoa. Ei pidetty mahdollisena, että simpanssien keskeisiin käyttäytymispiirteisiin kuuluu naapurilaumasta erilleen ajautuneiden yksinäisten simpanssiyksilöiden tai omaa ryhmää pienempien yksilöryhmien strateginen tappaminen.

Väkivalta sai raakoja muotoja. Vierasta yksilöä ei vain tapettu; se pahoinpideltiin kollektiivisesti kuoliaaksi, usein niin, että osa hyökkääjistä piti uhria maassa paikoillaan toisten ruhjoessa ja repiessä sitä (Goodall, 1986, 506–514). Aluksi luultiin, että kyse on poikkeuksellisesta, anomalisesta tai sairaasta simpanssilaumasta, kunnes havaittiin, että kyse on lajityypillisestä piirteestä, joka havaitaan useissa eri simpanssilaumoissa (Goodall, 1986, 519–522; Wilson, 2013, 367, 370; Wilsonin laajan tutkimuskatsauksen mukaan useiden eri tutkijaryhmien suoria havaintoja on ainakin Budongosta, Gombesta, Mahalesta, Ngogosta sekä Taista ja näiden lisäksi epäsuorina havaintoina ja päätelminä Kalinzusta). Evoluutiivisesti yleistyneeseen ja pysyvään piirteeseen viittaa, että väkivalta oli strategista eli evoluutiobiologisesti ja peliteoreettisesti rationaalista: väkivaltaan ryhdyttiin niissä tapauksissa ja olosuhteissa, joissa oman ryhmän tai lauman voitosta voitiin olla varmoja tai lähes varmoja, mutta ei muutoin (Goodall, 1986, 491–492, 526–527; Wilson, 2013). Goodall (1986, 527–528) vertaa simpanssien laumakäyttäytymistä hyeenoihin, joiden aggressiivisuus haaskalla riippuu siitä, kuinka suuri haaskalla olevan hyeenalauman koko on. (Goodall, 1986, 488–534; Pinker, 2011, 44–48.)

Simpanssien väkivalta on strategista ja strategisuus on evoluutiobiologisesti ymmärrettävää. Sen taustalla on hyvin todennäköisesti geneettisen kustannus-hyötysuhteen optimointi (tällaisesta evolutiivisesta optimoinnista yleisemmin ks. Trivers, 1971/1995; myös 2011; Dawkins, 1976/1989; optimoinnista osana simpanssien väkivaltakäyttäytymistä ks. Wilson, 2013). Goodallin (1986) kuvauksen mukaan simpanssit ovat territoriaalisia. Simpanssilauma asettuu mielellään hedelmälliselle alueelle, jota lauman urokset puolustavat ja jolle ne pyrkivät hankkimaan lisääntymisikäisiä naaraita. Oma alue ei ole useinkaan tarkkarajainen, koska jyrkkiä ekologisia rajoja kuten leveitä jokia ei välttämättä ole. Urokset partioivat säännöllisesti oman alueensa laitamilla erikokoisina ryhminä. Väkipallan on tällaisessa asetelmassa oltava strategista, koska partioiden koko vaihtelee. Kun omalla ryhmällä on ylivoima, esimerkiksi kolmen uroksen kohdatessa yksinäisen vieraan uroksen, tai uros-naarasparin, hyökkääminen on evoluutiobiologisesti järkevää. Vastaavasti, samankokoisten ryhmien kohdatessa, on järkevää uhata toista ryhmää ja yrittää ajaa se pois omalta alueelta, mutta ei varsinaisesti hyökätä. Jos omalla ryhmällä on alivoima, on järkevää paeta. Goodallin tutkimusryhmä havainnoi kaikkia edellä kuvattuja tilanteita ja systemaattinen havainto oli, että ryhmien kohtaamisissa käyttäytymistä säätelivät ryhmien suhteelliset koot ja niiden sukupuolijakaumat (Goodall, 1986, 491–492, 526–527). (Ks. myös Wilson, 2013, 370–375.)

Lajityypillinen ryhmädynamiikka toteutuu simpansseilla, bonoboilla, orangeilla ja gorilloilla kullakin lajilla hieman eri tavoin. Simpanssien ja bonobojen tapaukset ovat mielenkiintoisia, koska niiden lajisukulaisuus on ihmiseen nähden kaikkein läheisin. Ihmisen lajilinja erosi näistä kahdesta lajista noin kuusi miljoonaa vuotta sitten. Simpanssit (*common chimpanzee*) ja bonobot (*bonobo, pygmy chimpanzee*) jatkoivat vielä hyvän matkaa samana lajina tämän jälkeen. Simpanssien ja bonobojen lajilinjat erosivat toisistaan noin kaksi miljoonaa vuotta sitten. Tämä tarkoittaa, että ihmiselle nämä kaksi lajia ovat geneettisesti täsmälleen yhtä läheisiä lajisukulaisia. Päätelmä on tärkeä, koska bonobojen ryhmäkäyttäytyminen eroaa merkittävästi simpanssien ja ihmisten ryhmäkäyttäytymisestä. (Dawkins, 2004, tarjoaa kattavan ja yksityiskohtaisen historiallisen kuvauksen ihmisen lajilinjasta nykypäivästä yksisoluisiin eliöihin saakka.)

Simpanssit ovat sosiaalisia ja sotaisia. Oman lauman piirissä vallitsee tiivis ryhmäkoheesio. Vieraiden laumojen yksilöitä lähtökohtaisesti varotaan, mutta tilaisuuden tullen ne tapetaan. Ihmisessä voidaan havaita näitä samoja piirteitä; ryhmäkoheesio, ksenofobia ja kyky strategiseen kollektiiviseen väkivaltaan (ks. Goodall, 1986, 530–533). Tämä ei kuitenkaan oikeuta päättelemään, että vain ne simpanssien, ihmisten ja bonobojen yhteiset esivanhemmat selviytyivät evoluution kuluessa, jotka kykenivät strategiseen kollektiiviseen väkivaltaan. Tämä on mahdollista, ja itse asiassa todennäköistä, mutta on otettava huomioon, että bonobojen ryhmädynamiikka kertoo kokonaan toisenlaisen tarinan. Ne ovat sosiaalisia, mutta niiden ei ole havaittu olevan erityisen väkivaltaisia. Päinvastoin, niiden keskinäisiä suhteita ja vuorovaikutusta näyttävät säätelevän monia erilaisia muotoja saavat seksuaalisen vaihdon suhteet. (Esim. White, Waller & Boose, 2013; myös Pinker, 2011.)

Tämä tarkoittaa, että evoluutiobiologisen päättelyn todistus ihmislajin lajihistorian alkutaipaleelta on avoin. Synkkä tulkinta on kuitenkin mahdollinen, jos voidaan ajatella, että bonobot ovat poikkeus ja että simpanssien ja ihmisten käyttäytymispiirteet kuvastavat näiden kolmen lajin yhteistä historiaa noin 7–8 miljoonaa vuotta sitten. Bonobojen geneettisesti omalakinen, simpansseista ja ihmisistä eroava myöhempi kehitys on ollut mahdollinen, koska niitä on ollut suhteellisen vähän ja koska ne ovat eläneet maantieteellisesti suppeammalla alueella kuin simpanssit ja ihmiset. Laji on nykyään uhanalainen. Tätä epätodennäköisempi vaihtoehtoinen selitys on,

että kyky kollektiivisesti strategiseen väkivaltaan on kehittynyt erillisinä evoluutiokulkuina kaksi kertaa, sekä simpansseilla että ihmisillä. Jälkimmäinen teoria on epätodennäköinen paitsi välittömänä todennäköisyyspäätelmänä myös Bayesiläisen todennäköisyyspäättelyn näkökulmasta. Vertaisten lajitovereiden tappaminen on nisäkkäillä yleisesti ottaen harvinaista (Goodall, 1986, 531).

Väkivaltaisuutta koskevasta Goodallin (1986) tutkimusryhmän havainnoista on epäilty, että ne olisivat aiheutuneet tutkimusryhmän läsnäolosta kenttätutkimuspaikalla, etenkin siitä, että tutkimusryhmä oli perustanut ruokintapaikan simpansseja varten. Tämän on arveltu tiivistäneen laumojen keskinäistä kilpailutilannetta ja siten aiheuttaneen väkivaltaisuutta koskevat havainnot (Lee, 2014, 222, mm. Frans de Waalin ja Margaret Powerin aiempia tutkimuksia seuraten). Wilson (2013, 367, 376–378) toteaa, että tämä kriittinen hypoteesi ei pidä empiirisesti paikkaansa: Goodallin (1986) tutkimusryhmän havainnot vastaavat samanlaiset havainnot ovat toistuneet myöhempien tutkimusryhmien tutkimuksissa, eri kenttätutkimuspaikoilla ja eri simpanssilauemoissa, ilman että alueelle olisi pystytetty ruokintapaikkoja. Havainnot ovat toisin sanoen systemaattisesti samanlaisia yli eri laumojen ja eri havaintopaikkojen, riippumatta siitä, ruokitaanko tutkittavaa laumaa vai ei.

Kriittinen hypoteesi jättää avoimeksi myös kysymyksen siitä, miksi väkivalta on kollektiivisesti strategista (optimoitua) ja miksi se muutoinkin näyttää kytkeytyvän niin systemaattisesti ja niin monin eri tavoin väkivaltaa käyttävien yksilöiden geneettisiin etuihin (miksi urokset ovat väkivaltaisempia kuin naaraat; miksi lisääntymisikäisiä naaraita ei tapeta, vaan otetaan laumaan mukaan, paitsi jos niillä on poikasia – poikasen kanssa liikkuva naaras on suuressa vaarassa; miksi naaraat hylkäävät lauman, josta urokset on yhtä lukuun ottamatta tapettu, jne.). Havaintokokonaisuus viittaa pysyvään evoluutiopiirteeseen.

Jane Goodall omisti suuren osan elämästään simpanssien kenttätutkimukselle. Hän kuvasi väkivaltaa vain yhtenä rajattuna osana laajaa muuta tutkimuskokonaisuutta. Goodall (1986, 530–531) kuitenkin tunsikin tutkimuskohteensa perin pohjin ja näki vastaavia väkivaltaisia piirteitä myös ihmisessä. Hän hyväksyi Charles Darwinin alun perin esittämän ajatuksen siitä, että sodankäynti on hyvin todennäköisesti aiheuttanut merkittävän valintapaineen ihmislajin kehitykselle⁸⁸. Tämä valintapaine on voinut olla lajihistoriassa ratkaiseva. Goodall kirjoitti (s. 531): “Stone age groups with inferior brains, who could not win wars, were exterminated (...).”

Antropologiset löydöt ja luustoanalyysit

Yksittäiset vainajalöydöt arkeologisilta kaivauksilta näyttävät tukevan väitettä väkivallan laajamittaisesta esiintyneisyydestä esihistoriallisella ajalla⁸⁹. Yksittäisiä löytöjä luotettavampi on se todistus, joka saadaan luustoanalyyseista ja muusta kuolleisuutta koskevasta antropologis-arkeologisesta tilastollisesta tutkimuksesta.

Taulukossa 4.1 kuvataan väkivaltaisesti kuolleiden osuuksia suhteessa kaikkiin kuolleisiin, eri kulttuureista ja eri ajanjaksoilta. Mukana on kulttuureja paleoliittiselta kaudelta 2000-luvun moderneihin kulttuureihin saakka. Kyse on suhteellisista, ei absoluuttisista luvuista, kuten Pinkerin (2011) kirjassa yleisemminkin. Arviot perustuvat yhtäältä esihistoriallisilta kaivauksilta löytyneiden vainajien luustoanalyysiin ja toisaalta tilastolähteisiin. Pinker käyttää termiä sotakuolleisuus, vaikka varsinkin vanhimmissa arkeologisista havainnoista ei voida varmuudella sanoa, onko kyse ollut strategisesta kollektiivisesta väkivallasta vai muusta väkivallasta.

On syytä korostaa, että näissä arvioissa on merkittävää epävarmuutta ja että Pinkerin (2011) esittämistä, Taulukkoon 4.1 sisältyneistä luvuista on löydetty puutteita ja suoranaisia virheitä (Ferguson, 2013a; 2013b; ks. myös Fry, 2013; Haas & Piscitelli, 2013; Lee, 2014; Malesevic, 2017; tähän kritiikkiin palataan lähemmin

luvussa 4.4). Myös Pinker itse pohtii näytön pitävyyttä monelta eri kannalta. Luustoanalyysieihin perustuvat tutkimukset antavat väkivaltaisten kuolemien osuudesta konservatiivisen arvion, koska vain osa kuoleman aiheuttaneista väkivaltatapauksista näkyy luustossa. Toisaalta, kuten Malesevic (2017) huomauttaa, esimerkiksi luonnononnettomuudet, ihmisten omat, karkeat lääkintätoimenpiteet ja raadonsyöjät ovat saattaneet aiheuttaa osan luustovaurioista⁹⁰. (Pinker, 2011; Malesevic, 2017.)

Havainnot ovat joka tapauksessa silmiinpistävän yhdenmukaisia. Mikäli ei löydetä sellaista systemaattista virhettä, jonka voitaisiin arvioida aiheuttaneen koko tämän tutkimuskirjallisuudessa havaitun yhdenmukaisuuden, voidaan päätellä, että kehityksen yleissuunta on ollut laskeva. Väkivaltaisen kuolleisuuden osuus on historian kuluessa vähentynyt. Avoin kysymys kuitenkin on, ulottuuko ihmisen väkivaltaisuutta koskeva päättely metsästäjä-keräilijäkulttuurien syvään paleoliittiseen historiaan saakka, vai onko kyse vain viimeisimmän 10 000 vuoden kehityksestä, mesoliittisen kauden alusta nykypäivään (ks. Fry, 2013; Haas & Piscitelli, 2013; Ferguson, 2013a; 2013b; Malesevic, 2017, erit. 73–83; kysymykseen palataan luvussa 4.4).

Kentin kreivikunnan pitkän aikavälin henkirikostilastoja tutkinut J.S. Cockburn (1991, 79) on todennut, että jos pitkässä aikasarjassa havaitaan selvä kehityssuunta, ja jos aikasarja on edes auttavalla tavalla empiirisesti validi, on hyvin todennäköistä, että kehitykselle on löydettävissä jokin tietty syy. Pinkerin (2011) luonnosteleva teoria on otettu huomioon Taulukon 4.1 jäsentelyssä. Valtiojärjestyksen syntyminen näyttää muodostavan selvän ajallisen raja- tai murroskohdan väkivaltaisessa kuolleisuudessa. Tämän väitteen teoreettiseen perusteluun palataan luvussa 4.3. (Pinker, 2011, 61–68.)

*Taulukko 4.1. Väkivaltaisesti kuolleiden osuuksia kaikista kuolleista (sotakuolleisuus) – arviot kaivauksilta löydettyjen vainajien luustoanalyysien ja muiden tilastolähteiden perusteella**

Aika	Kulttuuri	Väkivaltaisen kuolleisuuden osuus, keskiarvo (vaihteluväli)
14.000 eaa. – 1770 jaa.	21 esihistoriallisten kulttuurien kaivausta	15 % (0–60 %)
Uusi aika, metsästäjä-keräilijäkulttuurien tutkimus	8 metsästäjä-keräilijäkulttuuria	14 % (4–30 %)
Uusi aika, metsästäjä-hortikulturaalisten heimo-yhteisöjen tutkimus	10 metsästäjä-hortikulturaalista yhteisöä, pääasiassa Etelä-Amerikka	24.5 % (kaikissa havainnoissa yli 10 %, maksimissaan yli 60 %)
Uusi aika, ennen 1500-lukua	Valtio- tai kaupunkikulttuurit Meksikon alue ennen 1500-lukua (ennen Kolumbusta)	5 %
Uusi aika, 1600-luku	Valtio- tai kaupunkikulttuurit Uskonsotien ajan Eurooppa	2 %
Uusi aika, 1900-luvun alkupuoli	Valtio- tai kaupunkikulttuurit Maailmansotien ajan sotakuolleisuus maailmassa	3 %
Uusi aika, 1900-luku	Valtio- tai kaupunkikulttuurit Koko vuosisadan (1900-luvun) sotakuolleisuus maailmassa	0.7 %
Uusi aika, vuosi 2005	Valtio- tai kaupunkikulttuurit Yhdysvallat, poikkeuksellisen sotavuoden 2005 sotakuolleisuus + henkirikokset yhteensä	0.8 %

* Lähde: Pinker, 2011, 57–67, erit. 58–61.

Edellisten tutkimusten lisäksi Pinker (2011) viittaa Steckelin ja Wallisin tutkimukseen vuodelta 2009, joka oli menetelmällisesti perusteellinen, empiirisesti kattava ja yksityiskohtainen, ja sellaisenaan tieteellisesti arvokas. Tutkimuksessa edettiin yhteensä 900 ruumiin analyysiin. Kohteena olivat Amerikan mantereen eri kulttuuripiireissä eläneet alkuperäiskansat (intiaanikansat) Kanadasta Etelä-Amerikkaan. Näiden havaintojen perusteella väkivaltaisen kuolleisuuden osuus kokonaiskuolleisuudesta laskee noin 13.4 %:sta noin 2.7 %:iin, kun kulttuurissa tapahtuu siirtymä metsästäjä-keräilijäkulttuurista valtio- tai kaupunkikulttuuriin.

Schwitellan, Jonesin, Pilloudin, Coddingtonin ja Wibergin (2014) metsästäjä-keräilijäkulttuureja koskevan tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia. He tutkivat nykyisen Kalifornian alueen metsästäjä-keräilijäkulttuureista yhteensä 16 820 hautausta 329 kaivaukselta sekä esihistorialliselta että historialliselta ajalta (noin 3050 eaa. – 1899 jaa.). Heidän tutkimistaan väkivallan merkeistä yleisimpiä olivat terävästä pisto- tai heittoaseesta aiheutuneet vammat (keihäät, nuolet; 7.4 prosentilla niistä, joiden luurangosta vähintään noin 70 % oli säilynyt), tylpällä aseella aiheutetut kallonmurtumat (4.3 prosentilla niistä, joilla kallon kaikki keskeiset osat olivat edes osittain säilyneet) ja voitonmerkkien silpominen irti ruumiista (0.7 prosentilla

niistä, joiden luuranko oli edes auttavasti säilynyt; kohdejoukko (N) suhdeluvun nimittäjässä oli voitonmerkkien silpomista koskevassa tutkimusosuudessa mainituista perusjoukoista suurin, 12 603).

Historialliset lähteet

Pinker (2011) viittaa yksittäisten vainajalöytöjen, luustoanalyysien ja tilastollisten tutkimusten lisäksi varhaisiin historiallisiin lähteisiin. Näitä ovat muun muassa Gilgamesh sekä Homeroksen Ilias ja Odysseia, mutta Pinkerin viitekohtana on erityisesti Vanha Testamentti⁹¹. Vanha Testamentti antaa todistuksen, joka on yhtäpitävä edellisten empiiristen havaintojen kanssa. Kollektiivinen väkivalta, mukaan lukien armottomat kansanmurhat, olivat paimentolaiskulttuureille ja heimoyhteiskunnille tyypillisiä, historiaan kuuluvia asioita. Heimoyhteiskuntien väliset sodat ja joukkomurhat toistuvat Vanhassa Testamentissa yhä uudelleen ja uudelleen. Vieraasta heimosta surmataan miehet, naiset, lapset, härät, lampaat ja niin edelleen – kaikki mitä maa päällään kantaa. Tarina toistuu samanlaisena sukupolvesta toiseen, viholisheimokerrallaan.

Pinker (2011) näkee historiallisten lähteiden tulkinnan tässä epävarmana. Hän toteaa, että merkittävää osaa Vanhassa Testamentissa kuvatuista kansanmurhista ei ilmeisesti koskaan todellisuudessa tapahtunut. Kyse on sukupolvelta toiselle kulkeutuneesta perimätiedosta ja vain osittain tosiasioihin perustuvista kertomuksista. Historiallisen ajan alun heimouskonnollisesta ajattelusta nämä sekundaarilähteiden (toisen käden lähteiden) kertomukset antavat kuitenkin suhteellisen pitävän primäärisen (ensikäden) todistuksen.

4.2.2. Rahatalouden nousu ja absoluuttisen monarkian synty (the Civilizing Process)

Toinen suuri murroskausi on kuvattu olemassa olevien lähteiden vuoksi parhaiten Euroopan kehityksen osalta. Pinkerin (2011) mukaan tämä noin 500 vuotta kestänyt prosessi käynnistyi myöhäiskeskiajalla (1200–1500) ja jatkui aina 1900-luvulle saakka. Feodaalisten hallintoalueiden fragmentaarinen mosaiikki yhdistyi vähitellen kuningaskunniksi, joilla oli selvä keskusvalta ja kaupankäynnin perusinfrastruktuuri.

Norberr Elias (1939/2000, 191–194, 205–208, 313–315) mukaan synnä tähän oli rahatalouden synty. Kuningas keräsi veroja sekä maa-aatelilta että vähitellen nousevalta kaupunkiporvaristolta. Tämän vuoksi hänen varallisuutensa ja armeijansa oli mahdollista kasvaa talouden yleisen kasvun tahdissa. Kuningas sai vähitellen käsiinsä sekä väkivallan että verotuksen monopolin (Elias, 1939/2000, 268–269, 344–362). Paikallisen maa-aatelin asema heikkeni, koska se eli keskusvaltaa merkittävämmässä määrin edelleen vaihdantataloudessa ja oli riippuvainen maasta ja maantuotosta. Itsenäiset feodaaliruhtinaat luhistuivat yksi kerrallaan, ja siirtyivät keskusvallan palvelukseen (Elias, 1939/2000, 191–194, 334–335, 393). Ihmisten välinen vuorovaikutus ja käyttäytyminen, myös arkinen inhimillinen käytös, muutuivat hovista alkaen, kansankerros kerrallaan, aiempaa sivistyneemmiksi ja rauhanomaisemmiksi (*the Civilizing Process*).

Itsenäisen ritariaateliston muuttuminen hoviaateliksi on kuitenkin vain yksi esimerkki rahatalouden ja absoluuttisen monarkian pitkän aikavälin vaikutuksista (Elias, 1939/2000, 370, 388–389). Mekanismin ytimessä oli rahatalouden nousu, kuten Elias (1939/2000) osoittaa. Raha on vaihdannan väline. Rahatalouden nousu ilmentää vaihdannan ja työnjaon syvenemistä, ja näiden seurauksena ihmisten syvenevää riippuvuutta toisistaan, ja vastaavia käyttäytymismuutoksia.

Vaihdantataloudessa toimivat ihmiset joutuivat pitkän aikavälin kuluessa sopeutumaan rationaaliseen ja ennakoivaan elämäntapaan sekä muut huomioon ottaviin käyttäytymissääntöihin (Elias, 1939/2000, 365–379, 379–382, 402, 429). Henkirikokset vähenivät pitkällä aikavälillä Euroopan eri maissa vähintään kymmenkertaisesti (x.10), mahdollisesti jopa viisikymmenkertaisesti (x.02) (ks. tästä erityisesti Eisner, 2003).

Pinker (2011, xxiii) nimesi tämän historiallisen murroksen omassa teoksessaan nimenomaan Norbert Elias (1939/2000) suurtyön mukaan. *Über den Prozeß der Zivilisation* -teoksessa (engl. *The Civilizing Process*) Elias tutki edellä kuvatulla tavalla kattavan keskusvaltaisen valtiojärjestyksen (alueellisesti kattavan absoluuttisen monarkian), kaupankäynnin yleistymisen ja näihin institutionaalsiin muutoksiin kytkeytyvien käyttäytymismuutosten – sivistyneen käytöksen – myönteisiä vaikutuksia väkivallan vähenemiseen.

Tämän ajanjakson empiirisessä tutkimuksessa voidaan tukeutua edellistä murroskautta luotettavampiin aineistoihin: tuomioistuinlaitosten asiakirjoihin, paikallisrekistereihin, kuulustelupöytäkirjoihin ja kriminologioiden keräämään tilastotietoon. Pinker (2011) viittaa muun muassa Ted Robert Gurrin (1981⁹² ja myöhemmät tutkimukset), J.S. Cockburnin (1991) ja Manuel Eisnerin (2003 ja muut tutkimukset) tutkimuksiin. Erityisen tärkeänä näistä voidaan pitää Manuel Eisnerin (2003) meta-analyysia. Kehityksessä on ollut luonnollisesti voimakasta ajoittaista vaihtelua. Kuitenkin, korkean koonnostason tarkastelussa, näiden lähteiden perusteella rakennetut aikasarjat osoittavat kohtuullisen yhtäpitävästi, että henkirikosluvut Englannissa, Italiassa, Hollannissa, Saksan ja Sveitsin alueella sekä Skandinaviassa ovat vähentyneet 10-logaritmisella asteikolla lähes lineaarisesti vuosina 1200–2000. (Pinker, 2011.)

Pitkän aikavälin aikasarjoihin perustuvien arvioiden mukaan esivaltioillisissa yhteiskunnissa tehtiin henkirikoksia selvästi yli 500 kappaletta sataa tuhatta (100 000) ihmistä kohden vuodessa. Tutkituista esivaltioillisista yhteiskunnista tämä luku on ollut suhteellisesti pienin Inuit-, !Kung- ja Semai-kansoilla (≤ 100). Mielenkiintoista tässä on, että tämä on suunnilleen se sama taso (100/100 000 vuodessa), jonka arvioidaan vallinneen Länsi-Euroopassa 1200-luvulla. Luku on sittemmin laskenut Länsi-Euroopassa, kuten edellä todettiin. Nykyään se on länsimaissa parhaimmillaan alle 1 (so., $< 1/100\ 000$ vuodessa). (Pinker, 2011, 71–77; Norbert Eliasin teorian kritiikistä, etenkin Suomen tapauksen osalta, ks. Ylikangas, 1999, 21–29; ks. myös Ylikangas, Karonen & Lehti, 2001.)

4.2.3. Humanistinen vallankumous (*the Humanitarian Revolution*)

Pinkerin (2011) mainitsemista myöhemmistä murroskausista, joita on kaiken kaikkiaan neljä, tässä artikkelissa käsitellään lähemmin vain humanistista vallankumousta (*the Humanitarian Revolution*) ja ihmisoikeuksien ja muiden oikeusperiaatteiden vallankumousta (*the Rights Revolution*).

Humanistista vallankumousta ja oikeusperiaatteiden vallankumousta käsitellään yhdessä, koska molemmissa on kyse laadullisista, ajatushistoriallisista murroksista. Suhde toiseen ihmiseen – hänen ajatuksiinsa, tunteisiinsa ja oikeuksiinsa – muuttui. Ajattelu avartui kohti toisen ihmisen subjektiivisuuden ymmärtämistä ja myötätunnon kokemusta (myötäelämistä, sääliä). Näiden kahden eri näkökulman yhdistelmästä muodostuu *empathian* käsite sellaisena kognitiivis-emotionaalisen kokonaisuutena kuin se nykypsykologiassa ymmärretään (esim. Baron-Cohen, 2012; Sorrell, 2014).

Valistusajan jälkeen tämä näkökulma on inhimillisessä ajattelussa jatkuvasti vain syventynyt. Humanistinen vallankumous, YK:n ihmisoikeuksien julistus (1948) ja oikeusperiaatteiden laajamittainen kehitys 1900-luvun loppupuolella ovat yhtä ja samaa juurta. Voidaan viitata kaikkien kansalaisten yleisiin kansalaisoikeuksiin, mutta myös marginaalisessa yhteiskunnallisessa asemassa elävien ihmisten oikeuksien painottamiseen: työttömien, maahanmuuttajien ja heteronormatiivisuudesta poikkeavien ihmisten oikeuksiin, alkoholistien ja asunnottomien oikeuksiin, vammaisten ja mielenterveyden ongelmista kärsivien oikeuksiin sekä naisten ja lasten oikeuksiin, ja viimeisimpänä kehitysvaiheena, 1970-luvulta alkaen, eläinten oikeuksiin. (Pinker, 2011.)

On vaikeata ymmärtää keskiaikaista ja sitä varhaisempaa mielenmaisemaa sellaisena kuin Pinker (2011) sitä kuvaa; ihmisyhteisöjä, joissa kidutus, sadistiset rangaistukset ja julkiset teloitukset, tai ihmisten tappaminen jumalanpilkan, kerettömyyden ja uskonnosta luopumisen vuoksi, tai orjuus, olivat yleisesti tunnettuja ja ilmeisesti myös yleisesti hyväksytyjä ilmiöitä. Pinker kirjoittaa, että näin oli kaikkialla maailmassa. Systemaattisen kidutuksen ilmiö ja kidutusvälineet, vain yhtenä hyvin dokumentoituna esimerkkinä, on tunnettu *kaikissa* absoluuttisissa teokratioissa ja autokratioissa assyrialaisista persialaisiin, seleukideihin ja roomalaisiin, kiinalaisista hinduihin, polynesianlaisiin, azteekkeihin, afrikkalaisiin kuningaskuntiin ja Amerikan alkuperäiskansoihin, israelilaisista kreikkalaisiin, arabeihin ja ottomaaneihin. (Pinker, 2011, 159–169.)

En tässä artikkelissa kuvaa julmuutta yksityiskohtaisesti. Voidaan vain todeta, että se kuva, joka valistusaikaa edeltäneestä mielenmaisemasta piirtyy Pinkerin (2011) kirjan ja hänen käyttämiensä lähteiden ja tutkimusten perusteella, on groteski, kaoottinen, ahdistava ja väkivaltainen.

Jotakin hyvin merkittävää ja kaikesta aiemmasta historiasta poikkeavaa tapahtui uudella ajalla, etenkin valistuksen vuosisatoina, 1600- ja 1700-luvuilla. Oikeuslaitosten ja tuomioistuinten harjoittama kidutus lopetettiin Englannissa 1600-luvulla. Sittemmin sama tapahtui Skotlannissa, Preussissa, Tanskassa, Ruotsissa, Böömissä, Itävallassa, Italiassa, Ranskassa, Yhdysvalloissa, Sveitsissä ja Hollannissa (1700-luvulla), sekä Espanjassa, Vatikaanissa, Portugalissa ja Venäjällä (1800-luvulla). Lain-säädäntö tunsu kuolemanrangaistuksen 53 Euroopan maassa 1700-luvulta 1900-luvun alkuvuosikymmeniin saakka, jonka jälkeen määrä on nopeasti vähentynyt, niin että 2000-luvun alkuvuosina näitä maita oli enää kaksi, Venäjä ja Valko-Venäjä. Ihmisiä todellisuudessa teloitettavien valtioiden määrä on vähentynyt tasaisesti 1700-luvun ja 2000-luvun välisenä aikana ja on nyt Euroopassa käytännössä nolla (0). Teloitukset Yhdysvalloissa ovat vähentyneet 1600-luvulta (3.5/100 000 vuodessa) 2000-luvulle (lähellä nollaa). Yhdysvalloissakaan teloituksia muista syistä kuin henkirikosten vuoksi ei enää ole. (Pinker, 2011, 179–183.)

Vuonna 1575 maita, joissa orjuus olisi ollut kielletty, ei tiettävästi ollut. Tilanne säilyi lähes samana 1700-luvun lopulle saakka, vain muutama maa maailmassa oli kieltänyt orjuuden. Orjuuden vastaisia julistuksia (*abolition proclamations*) alettiin antaa kiihtyvään tahtiin 1790-luvulta alkaen. (Pinker, 2011, 188.)

Leif Wenar (2017) kuvaa *Blood Oil* -kirjassaan kuinka englantilaiset, omista taloudellisista tappioistaan välittämättä, päättivät luopua orjakaupasta 1700- ja 1800-lukujen vaihteen vuosikymmeninä, toisin kuin muut orjakauppaa käyneet maat. Vielä 1700-luvun puolivälissä Englanti oli ollut kiinteästi mukana Atlantin orjakaupassa, Englannin kirkkoa myöten, mutta vuodesta 1787 alkaen Englannissa alettiin määrätietoisesti vastustaa orjuutta. Yleisen mielipiteen muututtua 1800-luvun kuudessa britit alkoivat valvoa Atlantin laivaliikennettä ja taistelivat orjakauppaa käyvien maiden laivastoja vastaan. Kansalaisaktiivisuus ja boikottitoiminta laajenivat.

Erityisen aktiivisia olivat englantilaiset naiset, joiden aloitteesta kuluttajat alkoivat boikotoida orjatalouden tuottamia tuotteita, erityisesti sokeria. Manchesterin puuvillatehtaiden työntekijät osallistuivat Yhdysvaltain sisällissodan aikana etelävaltioissa tuotetun puuvillan boikottiin oman toimeentulonsa uhalli. Työttömyys ja äärimmäinen nälkä yleistyivät Manchesterin talousalueella, mutta puuvillatehtaiden työntekijät pysyivät kannassaan, eivätkä suostuneet ottamaan tehtaisiin etelävaltioissa tuotettua puuvillaa. Yhdysvaltain pohjoiset osavaltiot tunnustivat myöhemmin brittien antaman merkittävän tuen ja lähettivät sisällissodan jälkeen Britanniaan ruoka-apua. (Ks. Wenar, 2017, 257–258, 264–265, 268–269, 333–334.)

Neljäs murroskausi alkoi Pinkerin (2011) mukaan toisen maailmansodan jälkeen YK:n ihmisoikeuksien julistuksesta (1948) (*the Rights Revolution*). Tämä murros jatkoi ja syvensi valistusajalla alkanutta yksilölähtöisen humanismin vallankumousta ja jatkuu prosessina edelleen. Sen tuloksia ovat muun muassa mustien kansalaisoikeustaistelu ja -voitot Yhdysvalloissa 1960-luvulla ja edistys esimerkiksi naisten, lasten ja heteronormatiivisuudesta poikkeavien ihmisten oikeuksissa. Yhteistä näille kehityskuluille on se, että niissä tunnustetaan jokaisen yksilön ihmisarvo ja kaikkien yksittäisten ihmisten yhtäläiset vapausoikeudet. Myös 1970-luvulla alkanut liike, joka ajaa eläinten oikeuksia, voidaan nähdä tämän kehityksen loogisena jatkeena. Se laajentaa samaa näkökulmaa radikaalilla tavalla, koska siinä eläimet mielletään tunteviksi – iloitseviksi, kärsiviksi, itsessään arvokkaiksi – yksilöiksi. (Pinker, 2011.)

4.2.4. Sota ja rauha toisen maailmansodan jälkeen (*the Long Peace, the New Peace*)

Kahta ajallisesti viimeisintä poliittis-taloudellista murroskautta ei käsitellä tässä artikkelissa tarkemmin. Kokonaiskuvan kannalta nämä 1900-luvun lopun kaksi murrosta ovat kuitenkin tärkeitä, minkä vuoksi ne mainitaan seuraavassa lyhyesti.

Pinker (2011) nimeää toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneen murroksen siirtymäksi pitkäaikaisen rauhan kauteen (*the Long Peace*). Sodan suurten kehittyneiden maiden välillä päättyivät toiseen maailmansotaan, eikä niitä ole käyty sen jälkeen. Toinen 1900-luvun murroksista oli siirtyminen uuden rauhan kauteen (*the New Peace*). Pinker esittää yleiseen mediakuvaan nähden yllättävän väitteen, jonka mukaan järjestäytynyt väkivalta ja konfliktit ovat vähentyneet Neuvostoliiton romahtamisen ja kylmän sodan päättymisen jälkeen kaikkialla maailmassa. Kansalaisotia, kansanmurhia, itsevaltaisten hallitusten sortotoimia ja terrorismia on nyt vähemmän kuin ennen kylmän sodan päättymistä. Voidaan huomauttaa, että monien eri maiden demokratisoituminen on käynyt ajallisesti yksiin näiden ajanjaksojen kanssa (esim. Paastela, 2000, 914–915; Roser, 2017; POLITY IV -aineisto, josta ks. Marshall ym., 2017).

4.3. Väkivallan vähenemistä selittävät yhteiskunnalliset instituutiot

The Better Angels osoittaa, että väkivalta on vähentynyt ihmisen historian kuluessa. Kehitys havaitaan pitkällä aikavälillä monissa eri kulttuureissa, monina eri ajanjaksoina ja monin eri tavoin.

Miksi näin on tapahtunut? Omaan tiedostaansa nähden Steven Pinker vastaa tähän kysymykseen yllättävällä tavalla. Hän kuvaa teoksessaan laajasti ihmisen kognitiivisia ja emotionaalisia perusvalmiuksia väkivaltaan ja inhimillisyyteen, mutta

hänen mukaansa todellinen avain siihen, miksi väkivalta on pitkällä aikavälillä vähentynyt, ei ole näissä psykologisissa tekijöissä.

Pinker (2011) korostaa, että on tärkeitä tunnistaa väkivallan psykologiset syyt ja etenkin näiden syiden moninaisuus. Kyse ei ole pahuuden monoliitista. Pinker tunnistaa viisi toisistaan erillistä käyttäytymistäipumusta, joilla jokaisella on vastineensa ihmisen aivorakenteessa ja jotka aiheuttavat väkivaltaa. Näitä ovat ihmisen taipumus saalistavaan, laskelmoivaan väkivaltaan; taipumus valtapyrkimyksiin hierarkkisissa ryhmissä, kuten etnisissä tai uskonnollisissa ryhmissä; moraalinen tarve saada kostaa (tarve saada rangaista väärintekijää, tarve saada oikeutta); puhdas sadismi, nautinto toisen ihmisen kärsimyksistä sekä; taipumus ajautua kannattamaan monia sellaisia ideologioita, jotka kannattajansa näkemyksen mukaan oikeuttavat väkivallan sen äärimmäisissäkin muodoissa.

Ihmiseen kuuluvat silti myös ihmisluonnon paremmat enkelit, edellisten taipumusten vastavoimina. Näitä ovat Pinkerin (2011) mukaan kyky empatiaan sekä toisten ihmisten tuntemuksia koskevana kognitiivisena tietoisuutena että kokemuksellisenä myötätuntona; kyky itsehillintään eli kyky omien impulssien ja yllykkeiden ennakointiin ja hallintaan; kulttuurisesti koskemattomien normien ja käytäntöjen tunnistamisen kyky (tabujen tunnistaminen) sekä; abstrakti rationaalis-analyttinen päättelykyky – järki, joka auttaa ihmistä kohoamaan omia nurkkakuntaisia tuntemuksiaan yleisemmälle päätelytasolle.

Nämä psykologiset tekijät muodostavat sen koneiston, joka on ihmisen historian kuluessa mahdollistanut sekä sodan että rauhan. Pinker (2011) pohtii sitä mahdollisuutta, että ihminen olisi muuttunut geneettisesti sopuisammaksi historian kuluessa, mutta päätyy sille kannalle, että näin ei ole. Evoluutiobiologinen koneisto on pääasiassa ennallaan.

Avain väkivallan vähenemiseen ei ole evoluutiopsykologisissa eikä biologisissa muutostekijöissä. Se on ihmisten välisten vuorovaikutuskäytäntöjen ja yhteiskunnallisten instituutioiden muutoksissa. Näistä tärkeimpiä ovat Pinkerin (2011) mukaan olleet valtioinstituution synty ja kehittyminen, kaupankäynnin yleistyminen, kulttuurien vähittäinen feminisoituminen, kokemusmaailman muuttuminen kosmopoliittiseksi kirjapainotaidon ja kaunokirjallisuuden sekä globaalin tiedonvälityksen vaikutuksesta, sekä tieteellisen ajattelun yleistyminen. Jos ihmisen evoluutiobiologinen koneisto on ylipäätään muuttunut, se on muuttunut vuorovaikutuksessa näiden institutionaalisten tekijöiden kanssa.

Seuraavassa tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti valtiojärjestyksen ja kaupavaihdon yhteiskunnalliset instituutiot. Myös muita väkivallan vähenemiseen vaikuttaneita instituutioita käsitellään, mutta edellisiä suppeammin.

4.3.1. *Leviathan*

Miksi valtiojärjestyksen synty vähentää väkivaltaa? Pinkerin (2011) analyysi ja perustelu ovat peliteoreettisia. Valtiojärjestyksen synty ratkaisee ongelman, jota Pinker kuvaa *pasifistin dilemmana*. Pasifistin dilemma on viimeistään 1950-luvulta lähtien tunnetun *vangin dilemman* variantti. Pinker käyttää selityksensä perustana paitsi modernia peliteoriaa myös Thomas Hobbesin väkivallan eri lajien analyysia ja hänen politiikan teoriaansa.

Hobbesin (1651/1904) pääteos, *Leviathan*, on politiikan teorian suurimpia klasikoita. Hobbes kirjoitti teostaan Englannin sisällissodan (1642–1651) aikana. Tämä oli myös aikaa, jolloin uskonpuhdistuksesta alkaneiden uskonsotien pitkä ja erittäin väkivaltainen aikakausi Euroopassa oli vihdoinkin päättynyt. Se päättyi Westfalenin rauhaan (1648). Westfalenin rauhansopimus oli reaalipoliittinen ja kova siinä mie-

lessä, että se jakoi maantieteelliset alueet ja poliittisen vallan suvereenien hallitsijoiden sotilasmahdin mukaisesti (Wenar, 2017).

Hobbesin (1651/1904) käsitys ihmisestä ja ihmisten keskinäisistä vuorovai-
kutussuhteista luonnontilassa, aikana ennen valtiojärjestyksen syntyä, on synkkä.
Anarkia kutsuu ihmisessä esiin samat piirteet kuin sota. *Leviathanin* kuuluisimmas-
sa tekstijaksossa Hobbes kuvaa, kuinka kaikki sivistys, väkivaltaisen luonnontilan
vastakohtana, edellyttää rauhaa (ks. tämän keskeisen tekstiotteen tulkinnasta myös
Wenar, 2017; Hobbes-tulkinnasta yleisemmin ks. esim. Held, 1996, 75–78).

*“Whatsoever therefore is consequent to a time of Warre, where every man is
Enemy to every man ; the same is consequent to the time, wherein men live
without other security, than what their own strength, and their own invention
shall furnish them withall. In such condition, there is no place for Industry
; because the fruit thereof is uncertain : and consequently no Culture of the
Earth ; no Navigation, nor use of commodities that may be imported by Sea
; no commodious Building ; no Instruments of moving, and removing such
things as require much force ; no Knowledge of the face of the Earth ; no
account of Time ; no Arts ; no Letters ; no Society ; and which is worst of all,
continuall feare, and danger of violent death ; And the life of man, solitary,
poore, nasty, brutish, and short.” (Hobbes, 1651/1904, Part I, Chap.13, 84.)*

Rauha edellyttää, etteivät kaikki toimijat ole vain oman voimansa, valtansa ja neu-
vokkuutensa varassa. On oltava yksi toimija, kuningas tai vastaava voimakeskitty-
mä, jolle kansalaiset luovuttavat suvereenin vallan ja joka takaa kansalaisten tur-
vallisuuden. Sitä kautta suvereeni hallitsija turvaa myös ihmisten arkiset askareet ja
sivistyksen.

Pinker (2011) toteaa, että Hobbesin analyysi väkivallan eri lajeista oli tarkkanä-
köinen. Hobbesin ajatuksiin tukeutuen Pinker kuvaa kolmea politiikan teorian näkö-
kulmasta keskeistä väkivallan lajia. *Saalistava väkivalta* on suoraviivaista, rationaa-
listaa väkivaltaa, johon ei edetä mielen kieroutumien vuoksi, eikä tunteiden varassa.
Se tähtää asuinalueiden, ruokavarojen, naisten ja orjien hankintaan, ja on tästä nä-
kökulmasta katsottuna ollut usein oman suvun, heimon tai lauman henkiinjäämisen
näkökulmasta välttämätöntä. Toiset suvut, heimot ja laumat reagoivat saalistavaan
väkivaltaan yhtäältä *kunniaväkivallalla* ja toisaalta *kostoväkivallalla*. Henkilökoh-
taisen kunnian ja suvun ja heimon kunnian ylläpitämisellä on symbolinen pelote-
funktio. Kostoväkivallalla on niin ikään tämä sama funktio. Pelotefunktion lisäksi
näihin väkivallan lajeihin kytkeytyy saalistavaa väkivaltaa selvemmin sellaisia tun-
teita, joita evoluutio on ihmisessä vahvistanut. Etenkin tarve saada kostaa (tarve saa-
da rangaista väärintekijää, saada oikeutta) on ihmisessä vahva. Pinker huomauttaa,
että väkivallan on havaittu yltyvän järjettömimmilleen sellaisissa tilanteissa, joissa
pelon tunne – esimerkiksi taistelun kuluessa – vaihtuu koston tunteeksi, kun oma
ryhmä saa yliotteen vastustajasta.

Anarkian ja hajaannuksen aikana, ilman valtiojärjestystä tai lakeja, luottamuk-
sen ja rauhanomaisen yhteiselon ja yhteistyön spontaani syntyminen – varustau-
tumatta jättäminen, ennakoivista iskuista pidättäytyminen, kunniaa luopuminen,
kostamatta jättäminen – on epätodennäköistä. Varautumatta jättäminen on tyhmää,
ja usein kohtalokasta. (Pinker, 2011.) William Baumol (2012, 70) on todennut, että
sota on toimintaa, jossa toisesta sijasta rangaistaan kovemmin kuin millään muulla
inhimillisen elämän alueella.

Ihmiset, miehet eritoten, näyttävät merkillisellä tavalla sopeutuvan elämäänsä sodassa ja anarkiassa. Aseveljeydestä tulee elämää hallitseva tekijä ja ulottuvuus. Elias (1939/2000, 162) lainaa laulaja Bertran de Borniin liitettyä keskiaikaista sotahymniä⁹³.

“I tell you, that neither eating, drinking, nor sleep has as much savour for me as when I hear the cry ‘Forwards!’ from both sides, and horses without riders shying and whinnying, and the cry ‘Help! Help!’, and to see the small and the great fall to the grass at the ditches and the dead pierced by the wood of the lances decked with banners.”

Kun peliasetelma kuvataan *pasifistin dilemmana*, strategisen vastapuolen toimista ei ole tarkkaa tietoa. Ei voida varmasti tietää, kumman strategisen toimintavaihtoehdon vastapuoli valitsee, tekeekö se yhteistyötä ja pidättäytyy väkivallasta, vai varustautuuko se ja käykö se lopulta sotaan. (Pinker, 2011.)

Taulukon 4.2 peliasetelma eroaa Pinkerin (2011) kuvaamasta peliasetelmasta. Logiikka ja päätelmät ovat kuitenkin samat.

Pasifistin dilemma (=vangin dilemma) taulukossa 4.2 on symmetrinen pelaajien A ja B näkökulmista. Pelaajan A tulokset kuvataan järjestyksessä ensimmäisinä, pelaajan B tulokset suluissa pelaajan A tulosten jälkeen. Kummankin pelaajan näkökulmasta pelin huonointa lopputulosta kuvataan arvolla -4 . Parasta lopputulosta kuvataan arvolla 4 .

Pelaajan A näkökulmasta huonoin vaihtoehto on, että hän tekee itse yhteistyötä ja rakentaa rauhaa, samalla kun vastapuoli varustautuu ja käy sotaan. A:n näkökulmasta huonoin vaihtoehto on samalla B:n näkökulmasta paras vaihtoehto: vastapuoli ei varustaudu sotaan, vaan rakentaa pahaa aavistamatta rauhaa. Saalistava isku on B:n näkökulmasta *joka tapauksessa* rationaalinen. On muistettava, että kysymys on peliasetelman kuvauksen mukaisesti anarkian ja hajaannuksen oloista, eikä B voi tietää, mitä A aikoo tehdä. Päädytään soluun $(-4, 4)$. Jos tilanne on päinvastainen, niin että B rakentaa rauhaa, samalla kun A varustautuu ja käy sotaan, päädytään soluun $(4, -4)$.

Molemminpuolinen yhteistyö eli rauha on kummallekin pelaajalle toiseksi paras vaihtoehto $(2, 2)$. Yhtäaikainen pettäminen eli sota on kummallekin pelaajalle toiseksi huonoin vaihtoehto $(-2, -2)$.

Taulukko 4.2. Pasifistin dilemma = vangin dilemma

		(B)	
		Yhteistyö, rauha	Pettäminen, sota
A	Yhteistyö, rauha	2 (2)	-4 (4)
	Pettäminen, sota	4 (-4)	-2 (-2)

Pelitilanne on tässä kuvattu hieman toisin kuin Pinkerin kirjassa, mutta päätelmät ovat laadullisesti samat. Vangin dilemman tapaan myös pasifistin dilemmassa A:n (ja B:n) kannattaa aina pettää, eli varustautua ja käydä sotaan, riippumatta siitä, mitä toinen osapuoli tekee ($4 > 2$; $-2 > -4$). Rationaaliset strategiset toimijat päätyvät aina soluun $(-2, -2)$ (päätelmän näennäisistä ja helposti torjuttavista vastaväitteistä ks. esim. Binmore, 2004).

Jos nyt ajatellaan, miten tilanne voidaan ratkaista rauhanomaisesti – päätyä soluun $(2, 2)$ – niin myös ratkaisu on pasifistin dilemmassa sama kuin mikä tahansa ulkoinen, kolmannen osapuolen ratkaisu vangin dilemmassa. Se on subventio tai vero, joka muuttaa peliasetelman tuloksia.

Kuten Pinker (2011) toteaa, peliasetelma muuttuu olennaisesti, kun oletetaan suvereeni kolmas osapuoli, Thomas Hobbesin termein Leviathan, jolle kansalaiset ovat luovuttaneet vallan ratkaista ja tuomita kansalaisten keskinäisiä ristiriitoja ja väkivaltatapauksia⁹⁴. Verojen sijasta Leviathan asettaa rangaistuksia – ja tekee tämän ehdottomalla voimalla ja kaikille kansalaisille tasapuolisella ja oikeudenmukaisella tavalla. Jokainen yksittäinen osapuoli tietää peliasetelman muuttuneen. Jokainen tietää saavansa rangaistuksen, jos ryhtyy rikoksiin, tai jos kokoaa oman yksityisarmeijan ja ryhtyy aluevalloituksiin. Jos kuninkaan antama rangaistus alamaistensa omaehtoisesta sodankäynnistä tai kansalaisten keskinäisestä väkivallasta on esimerkiksi -8 , pelitilanne muuttuu laadullisesti ja tuottaa rauhanomaisen ratkaisun $(-4 < 2$; $-10 < -4)$.

Pinker (2011) käyttää joissakin tekstikohdissa roomalaista oikeudenjumalatar Justitiaa Raamatun merihirviön Leviathanin synonyyminä ja viittaa myös Justitian vallan välineisiin (vaaka, silmien side, miekka; ks. esim. Pinker, 2011, 42, 649). Jos Leviathan on suvereeni (voimakas; *miekka*), kaikille tasapuolinen (puolueeton; *silmien side*) ja pitäytyy yhteisesti sovittuihin, helposti ennakoitavissa oleviin ja oikeudenmukaisiksi miellettyihin ratkaisuihin (lainsäädäntö, objektiivisuus; *vaaka*), niin saalistavat ensi-iskut ja kostoiskut eivät enää kannata, koska iskuista aiheutuvat kustannukset ovat kasvaneet ja koska niiden kärsimisen eli rangaistuksen todennäköisyys on suuri. Jokainen tietää, että kaikki osapuolet tietävät nämä seikat. Ratkaisut ovat – ainakin parhaimmillaan – kaikille samoja ja siinä mielessä tasapuolisia ja oikeudenmukaisia. Ennalta estävät iskut ja kunniaväkivalta alkavat vähentyä, ja koko kunnian kulttuuri alkaa yleisesti heikentyä, koska epävarmuus vähenee ja ennakoitavuus inhimillisessä vuorovaikutuksessa lisääntyy. Pelitilanne on muuttunut: uudessa asetelmassa on suvereeni kolmas osapuoli, joka huolehtii paitsi jokaisen yksittäisen kansalaisen henkilökohtaisesta pelotesuojasta myös sukujen ja heimojen pelotesuojasta. (Ks. Pinker, 2011, 820–824.)

Empiirisessä tutkimuksessa on havaittu ainakin kolme sellaista historiallista ajanjaksoa, jolloin valtiojärjestyksen synty ja kehitys näyttävät vähentäneen väkivaltaa. Valtio- ja kaupunkikulttuurin syntyyn viitattiin jo edellä. Tilastoinnin varaukselliset huomiot, muutokset väkivaltaisessa kuolleisuudessa oli tässä vaiheessa mittakaavaltaan merkittävä (luku 4.2, Taulukko 4.1). Pinkerin (2011) tulkin mukaan valtiojärjestyksen kehitys vaikutti yhdessä kaupankäynnin yleistymisen kanssa väkivallan vähenemiseen myös osana yleistä sivilisaatioprosessia (Elias, 1939/2000), kun feodaaliruhtinain hallitsemat alueet yhdistyivät Euroopassa sellaisiksi yhtenäisiksi monarkioiksi, joilla oli koko valtakunnan kattava hallintokulttuuri ja kaupankäynnin perusinfrastruktuuri (luku 4.2.). Kolmas ja viimeisin ajanjakso, demokratisoitumisen kausi, johon Pinker (2011) niin ikään viittaa, ajoittuu pääasiassa 1800–2000 -luvulle ja jatkuu edelleen. Demokratisoitumisen väkivaltaa vähentävästä vaikutuksesta on käyty laaja tieteellinen keskustelu ja voidaan sanoa, että demokratian myönteisistä vaikutuksista on näyttöä. Väkivalta näyttää vähenevän etenkin silloin, kun demokra-

tian ja vapaakaupan yhteiskunnalliset instituutiot esiintyvät yhdessä (demokratiasta ja valtioiden välisistä sodista ks. esim. Hegre ym., 2010; Russett, 2010; Dafoe, 2011; Dafoe ym., 2013; vrt. kuitenkin myös Gibler & Braithwaite, 2012; Mousseau, 2016; demokratiasta ja valtioiden sisäisestä väkivallasta ks. esim. LaFree & Tseloni, 2006; Karsted, 2015; Testa, Young & Mullins, 2017).

Näyttää siltä, että demokratiakehitys on muuttanut valtiojärjestyksen ja julkisen vallankäytön sisäistä luonnetta tavalla, joka on entisestään vähentänyt aihetta poliittiseen väkivaltaan ja kansalaisten keskinäiseen väkivaltaan. Keskustelua tästä aiheesta jatketaan artikkelin päättävässä loppuluvussa (4.5) ja myös tämän artikkelin erikseen julkaistussa sisäartikkelissa (Vuorensyrjä, 2019).

4.3.2. Kaupankäynnin yleistyminen

Kaupankäynti on toinen niistä keskeisistä yhteiskunnallisista instituutioista, jotka ovat auttaneet ratkaisemaan pasifistin dilemman. Pinkerin (2011) teesi on, että keskiajan loppupuolelta lähtien kaupankäynnin yleistyminen muutti talouden vähitellen nollasummamelistä positiivisen summan peliksi.

Nollasummamelissä resurssit ovat kiinteät ja joku aina häviää, kun joku toinen voittaa jotakin. Jos kahden pelaajan nollasummamelissä pelaajan A tulos on +0.75, pelaajan B tulos on -0.75. Nollasummameleissä lopputulosten summa on aina nolla (0).

Positiivisen summan peleissä kukaan ei välttämättä häviä, vaikka joku toinen voittaa jotakin. Kauppaa käytäessä resurssit eivät ole kiinteitä. Kaupankäynti luo järjestelmään kokonaan sellaista uutta arvoa, jota siinä ei ole ennen kauppavaihtoa ollut. Kaupan synnyttämä lisäarvo jaetaan yleensä kauppasapuolten kesken niin, että lopputulos hyödyttää tavalla tai toisella jokaista osapuolta. Positiivisen summan peleissä lopputulosten summa on aina suurempi kuin nolla (> 0).

Nollasummapeli. Pinker (2011) toteaa, että feodaalijalla maa oli tärkein taloudellinen resurssi. Se oli tuotannontekijänä kiinteä. Ainoa mitenkään merkittävä mahdollisuus vaurastua oli saada viljelys- ja laidunmaata toiselta feodaalialueelta. Mutta toisia alueita hallitsivat muut feodaaliruhtinaat, joilla oli sama pyrkimys. Pinker (2011, 79–80) viittaa Norbert Elias (1939/2000) ja Barbara Tuchmanin (1978) tutkimuksiin, joissa kuvataan yksityiskohtaisesti feodaalialueelle tyypillisiä rajuja alueellisia tuhoamisotia. Feodaalisessa kulttuurissa oli taloudellisesti järkevää valloittaa alueita, mutta oli myös järkevää pyrkiä heikentämään muita feodaaliruhtinaita; tuhota koneita, laitteita, rakennuksia ja viljavarastoja ja vahingoittaa kilpailevan feodaaliruhtinaan alustalaisia (Elias, 1939/2000, 163 ja laajemmin 161–194, 214–220).

Keskiaikainen mielenmaisema oli ritarillinen ja kristillinen. Kaupankäynti ammattina oli *ahneutta* (avarice) ja lainaaminen korkoa vastaan oli *koronkiskontaa* (usury). Itse asiassa kaikki voittoon tähtäävä liiketoiminta oli kirkkoisien Augustinuksen ja Hieronymuksen mukaan syntiä. Rahan lainaamisesta vastasivat kristittyjen sijasta juutalaiset. Kauppaa säätelevät lait sitoivat yhteiskuntarakenteen paikoilleen. Aluejaon, yhteiskuntahierarkian ja ammattirakenteen lisäksi myös hinnat olivat kiinteitä. Hintasääntely määräsi hinnat oikeudenmukaisiksi. Oikeudenmukaisuuden kriteerinä käytettiin kustannuksia tai hyödykkeisiin sitoutunutta työmäärää. Alihintaan myyminen oli kiellettyä, kuten myös monien eri teknologioiden käyttäminen ja kehittäminen, kuten keinovalossa työskentely. (Pinker, 2011, 91–93.)

Positiivisen summan peli. Pinker (2011, 91) toteaa, että ylijäämien vaihtaminen ammatinharjoittajien kesken on tyypillinen varhainen esimerkki molempia osapuolia hyödyttävästä vaihtokaupasta. Viljelijän on järkevää vaihtaa ylimääräinen viljan maitoon, karjatilallisen on järkevää hankkia ylimääräisellä maidolla viljaa.

Asiaa kannattaa valaista hieman tarkemmin, koska ajatus siitä, että vapaakauppa on lähtökohtaisesti positiivisen summan peli ja että se voi luoda järjestelmään sellaista uutta arvoa jota siinä ei ennen kauppavaihtoa ole ollut, on monien muiden tieteenalojen kuin taloustieteen näkökulmasta vieras ja ehkä myös outo.

Kaupankäynnissä instituutiona ei uudella ajalla ollut mitään sinänsä uutta. Vaikka kaupankäynnin tuottaman lisäarvon luonnetta ei täysin ymmärretty, se oli yhteiskunnallisena instituutiona vaikuttanut elämään niin antiikin aikana kuin keskiajallakin.

Voidaan ajatella esimerkiksi foinikialaisia, jotka ymmärsivät välimeren johtavana meri- ja kauppakansana, että suhteelliset hinnat olivat erilaisia eri satamissa. Oliiviöljyä kannatti viedä halvan oliiviöljyn maista kalliin oliiviöljyn maihin, ja tuoda samalla matkalla takaisin vaikkapa puuta halvan puuraaka-aineen maista kalliin puuraaka-aineen maihin. Sekä myyjät, transaktion toteuttajat (foinikialaiset), että ostajat hyötyivät kauppavaihdosta.

Voidaan niin ikään ajatella Italian kauppakaupunkeja, jotka alkoivat kukoistaa, kun silkkitie avautui uudelleen myöhäiskeskiajalta lähtien. Kauppa tällä tuhansien kilometrien mittaisella kauppareitillä pohjoisesta Italiasta Kiinaan kannatti, koska hintaerot olivat suuret. Myöhäiskeskiajalla Euroopassa ei tiedetty, miten silkkiä tehtiin. Silkkivaatteet olivat Euroopassa huippukalliita. Mutta kauppa kannatti myös siksi, että retkikunnat saattoivat käydä kauppaa koko matkan ajan, useissa eri kaupungeissa, monia eri hyödykkeitä kaupungista toiseen vieden ja vaihtaen. Kauppa oli se taikamatto, jonka varassa silkki, mausteet, tekniset keksinnöt sekä matemaattiset ja filosofiset päätelmät matkasivat idästä länteen, ja vastaavasti toisenlainen kauppavirta lännestä itään.

Kaupankäynti sai keskiajalla moraalisen tuomion, koska sen mekanismia ja merkitystä ei ymmärretty. Ajateltiin, että kaupantekijä, transaktion toteuttaja, ei tuota itse mitään konkreettista uutta, vaan käyttää toisia ihmisiä hyväksi. Vaihdamekanismia koskeva syvällisempi teoreettinen ymmärrys alkoi kehittyä vasta 1700-luvun loppupuolelta lukien.

Adam Smith (1776/1963) löysi markkinoiden tasapainoteorian sen varhaisessa, klassiselle poliittiselle taloustieteelle tutussa muodossa. David Ricardo (1817) muotoili 1800-luvun alkupuolella eri maiden välisen kaupan suhteellisen edun periaatteen ja osoitti, että kansainvälinen kauppa luo kokonaan uutta lisäarvoa molemmille kauppaa käyville maille. Suhteellisen edun periaate osoitti, että tuotannollisen edun ei tarvitse olla absoluuttinen, jotta vienti ja tuonti – kauppavaihto – kannattavat. Ricardo todisti, että esimerkiksi Englannin ja Portugalin kannattaa käydä keskenään kauppaa, vaikka Portugali olisi kaikilla yksittäisillä tuotannonaloilla tehokkaampi kuin Englanti. Riittää, että Englannilla on suhteellinen tehokkuus- ja kustannusetu jollakin tietyllä tuotannonalalla – että se on jollakin toisella tuotannonalalla, Portugaliin verrattuna. Tällöin erikoistumisesta suhteellisen edun tuotantoalueelle, ja keskinäisestä kauppavaihdosta, on hyötyä sekä Englannille että Portugalille. Periaate on abstrakti, intuition vastaisella tavalla yllättävä, ja – voidaan sanoa – tosi.⁹⁵

Suhteellisen edun periaate osoitti, että vaikka vapaakaupasta saattoi koitua ongelmia joillekin tietyille kolmansille osapuolille – esimerkiksi oliivinviljelijät kalliin oliiviöljyn maassa – niin kokonaisuutena kaupasta saatiin kummassakin maassa näiden kolmansien osapuolien tappioita suurempi hyöty. Vapaakauppa on lähtökohtaisesti positiivisen summan peli.⁹⁶

Pinker (2011) katsoo, että kaupankäynnin yleistymisen auttoi yhtenä tekijänä, yhdessä muiden institutionaalisten tekijöiden kanssa, ratkaisemaan pasifistin dilemman. Yhteistyön solun (2, 2) arvo kasvoi kummankin kauppaosapuolen näkökulmasta, eikä tästä hyödystä ollut järkevää luopua, kun se oli saavutettu. Ajatus on niin

yksinkertainen, että se on suorastaan naiivi: jos toisen osapuolen kanssa käydään molempia hyödyttävää kauppaa, ei tätä toista osapuolta kannata tappaa. Niin kaupan kuin kauppaa käydään, kauppaosapuolten keskinäinen hyötysuhde ja insenttiivit rauhaan pysyvät ja syvenevät. Osapuolten keskinäinen suhde muuttui feodaalijan tuhoamissotiin verrattuna päivästaiseksi. (Ks. Pinker, 2011, 91–92.)

Mutta vaikka ajatus sinänsä on yksinkertainen, mekanismit sen taustalla ovat hienojakoisia. Keskinäinen riippuvuus kauppaa käyvien maiden välillä on orgaaninen. Sen lisäksi, että teknologia, työvoima ja aluerakenteet muuttuvat kauppaa käyvissä maissa, kun hintasuhteet muuttuvat, kummankin kauppaa käyvän maan teknologia tunkeutuu syvälle toisen kauppaa käyvän osapuolen teknologiseen infrastruktuuriin. Kaupan vastapuolen teknologiasta ja alihankintaketjuista tulee vastaavasti erottamaton osa omaa teknologista infrastruktuuria. Talouksista tulee monimutkaisella tavalla toisistaan riippuvia tuottajia ja kuluttajia.

Kun moderniin vaihdantalouteen osallistuva maa tuhoaa vihollisia, se tuhoaa kauppakumppaneitaan. Se tuhoaa oman taloutensa alihankintaketjuja, teknologiaa ja markkina-alueita, omia sijoittajiaan, omia asiakkaitaan ja omaa infrastruktuuriaan. Mitä enemmän kaupankäynti yleistyy, sitä vähemmän kauppakumppanin vahingoittamisessa on järkeä. Kauppakumppanin tuhoaminen aiheuttaa välittömiä vaurioita omaan tuotantoon, minkä lisäksi se eliminoi positiivisen summaylijäämän koko tulevaisuuden pelijatkumosta.

Kun maa taantuu sodan tai protektionismin vuoksi omavaraisuuteen, tämä rakenteellinen muutosprosessi – sotatalouteen tai protektionistiseen rakenteeseen siirtyminen – ei tuota ylimääräistä jaettavaa. Päinvastoin, kyseessä on *negatiivisen summan peli*. Sotaan tai protektionismiin siirtyvä talous joutuu sopeutumaan uusiin hintasuhteisiin ja vastaaviin toimialojen keskinäisiin rakennemuutoksiin ilman että jaettavaa olisi aiempaa enemmän. Rakennemuutokset toteutetaan tilanteessa, jossa jaettavaa on aiempaa vähemmän.

Muutoksen mekanismeissa on vielä yksi lisäulottuvuus, joka liittyy ihmiseen itseensä. Kun kauppa vakiintuu pysyväksi instituutioksi, se alkaa vaikuttaa kaupan osapuolten käyttäytymiseen ja pitkällä aikavälillä ihmisen kognitiivisiin ja emotionaalisiin valmiuksiin. Pinker (2011) katsoo, että kaupankäynti, ja positiivisen summan pelit yleisemminkin, kytkeytyvät ihmisluonnon yhteistyötä kannatteleviin evoluutiopiirteisiin. Ajattelu lähenee tässä perinteistä *doux commerce* -hypoteesia: kaupankäynnissä menestyminen edellyttää vastapuolen ajattelun ymmärtämistä ja toisen henkilön asemaan asettumista sekä rehellisyyttä; se edellyttää myös abstraktia, matemaattista suunnittelua ja pitkäjänteistä toiminnallista sitoutumista vaihtosuhteisiin muiden kanssa.

Muutos on ollut kattava ja sen vaikutukset ovat olleet syviä. Pinker (2011) esittää, että yhteistyön syntymiseen ja vakiintumiseen lähimmin kytkeytyvät tunteet, kuten pettämiseen liittyvät viha ja syyllisyys, ja yhteistyöhön liittyvät kiitollisuus, auttamishalu ja luottamus, ovat olemassa – ovat jääneet luonnonvalinnassa jäljelle ja yleistyneet ihmispopulaatioissa – koska ne ovat mahdollistaneet sen, että ihmiset ovat voineet kukoistaa positiivisen summan peleissä. (Pinker, 2011, 91.)

Päätöksentekoaasetelmien ja tunteiden tiivis kytkeytyminen toisiinsa on havaittu ja todennettu kokeellisessa peliteoreettisessa tutkimuksessa. Tunteet kytkeytyvät yhteistyön evoluution pelirakenteisiin ja niiden yksittäisiin positiivisiin mielekkäillä, sisäisesti loogisilla tavoilla. Voidaan sanoa, että viha, syyllisyys, kiitollisuus, auttamisen ilo ja luottamus ovat strategisesti mielekkäitä tunnereaktioita, jotka auttavat synnyttämään ja vakiinnuttamaan yhteistyösuhteita ja yhteistyön tasapainoja. (Pinker, 2011, 590–593, 642–644; Pinker, 2018, 414–415; ks. myös Trivers, 1971/1995; Axelrod, 1984; Vuorensyrjä, 2019.)

Yhteys kaupankäynnin yleistymisen ja rauhanomaisen inhimillisen vuorovai-
kutuksen ilmiöiden välillä on empiirisesti säännönmukainen ja se havaitaan monissa
eri asioissa. Pinker (2011) toteaa, että historiallisesti militaristiset Euroopan maat,
Ruotsi, Tanska ja Hollanti, rauhoittuivat ulkopoliittisesti, ja myös liberalisoituivat
sisäisesti, kun niistä tuli kauppakansoja. Myös yleisemmin, tilastollisessa tutki-
muksessa, on havaittu, että sodat keskenään kauppaa käyvien maiden välillä ovat
keskimääräistä epätodennäköisempiä, muut mahdolliset selittävät tekijät vakioiden.
Sisällissodat ja kansanmurhat ovat niin ikään keskimääräistä epätodennäköisempiä
avoimissa kauppaa käyvissä kansantalouksissa kuin suljetuissa talouksissa. Mie-
lenkiintoista on myös se, että monissa eri maissa rannikot ja satamakaupungit ovat
liberaaleja, kun taas sisämaan kaupungit ovat konservatiivisia. Kauppaa käydään
satamakaupunkien kautta. Syrjäseudut, esimerkiksi vuoristokansat, ovat sen sijaan
eristäytyneitä ja enimmäkseen omavaraisia. Ne ovat myös varsin usein hengeltään
kollektiivisia, ksenofobisia ja väkivaltaisia. (Pinker, 2011, luku 6; s. 826; ks. myös
Elias, 1939/2000, 212, 379.)

Edellä kuvattuihin empiirisiin säännönmukaisuuksiin on poikkeuksia. Ehkä tär-
keimpänä yksittäisenä poikkeuksena voidaan mainita yksipuolista raaka-ainevientä
harjoittavat maat. Niitä koskien on havaittu, että kaupankäynti ei muuta lähtökohtai-
sesti väkivaltaista tilannetta toisenlaiseksi. Näin on oletettavasti siksi, että hallinnon
on helppo kontrolloida raaka-ainekauppaa ja siitä saatavia tuloja. (Pinker, 2011, 826;
Wenar, 2017.)

Öljyn ja timanttien sekä perus- ja jalometallien vientiin keskittyvät kansantalou-
det kärsivät eriasteisesti niin sanotusta *raaka-ainekirouksesta* (*resource curse*). Pää-
osa vientituloista tulee raaka-aineviennistä, valuutta on suhteellisen vahva, eikä muu
vientiteollisuus pääse kehittymään. Yhden kanavan vientituloja on helppo hallita
niin alueellisesti kuin sotilaallisestikin. Nämä maat ovat lähes poikkeuksetta yksin-
tai harvainvaltaisia. Vientitulot käytetään hallitsijan, hänen johtamansa klienttihal-
linnon sekä poliisin ja armeijan ylläpitämiseen, ei julkisiin palveluihin. Korruptio on
yleistä. Itse asiassa, kuten Wenar (2017) toteaa, koko valtio – koko hierarkia, koko
hierarkiassa ylöspäin uskollinen nomenklatuura – on korruptiota. (Wenar, 2017.)

Tilitoimisto *Mossack Fonseca* koskevissa tutkimuksissa (eli ns. Panaman pa-
perien tutkimuksissa) havaittiin, että likipitäen kaikki Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän
diktatuurit ovat onnistuneet ohjaamaan kansainvälisestä kaupasta saamiaan varoja
hallinnon ylimmän johdon omille tai heidän sukulaistensa veroparatiisitileille (Ober-
mayer & Obermaier, 2017). Saman asian kääntöpuoli on, että raaka-aineita tuottavat
valtiot investoivat bruttokansantuotetasoihinsa per capita nähden poikkeuksellisen
vähän kansalaisille tärkeimpiin julkisiin palveluihin, kuten terveydenhuoltoon (Pab-
los-Méndez ym., 2012).

4.3.3. Ajatushistoriallisen muutoksen tekijät

Humanistinen vallankumous on nähtävästi ollut yksi vaikeimmin selitettävistä ilmi-
öistä *The Better Angels* -teoksessa. Mistä perspektiivisen ymmärryksen avartumisen
ja myötätunnon syvenemisen voisi nähdä saaneen alkunsa? Pinker (2011) vertailee
useita mahdollisia selittäviä tekijöitä pyrkiessään vastaamaan tähän kysymykseen.
Vahvin ehdokas tässä suhteessa on hänen mukaansa valistus kirjapainotaitona, kir-
jallisena ilmaisuvapautena ja keskusteluna sekä yleisenä kirjallisena sivistysvaati-
muksena eli luku- ja kirjoitustaitona (*the Republic of Letters, Enlightenment Hu-
manism*). Muissa mahdollisissa selityksissä on merkittäviä ongelmia. Joko aika tai
tapahtumien kulku muutoin eivät täsmää. (Pinker, 2011, 207–221.)

Kirjapainotaito sekä vähitellen yleistyneet luku- ja kirjoitustaito toivat tavallisen kansan luettavaksi uuden ajan alusta lukien, mutta etenkin valistuksen vuosisatojen jälkeen, teoksia, jotka, toisin kuin pyhät kirjoitukset, kuvasivat lukijoiden omien aikalaisten tavallista elämää, usein vielä siten, että näkökulma oli jokin toinen kuin lukevan henkilön oma näkökulma. Kirjoja alettiin kirjoittaa köyhien ihmisten näkökulmasta, ja naisten ja lasten näkökulmista. Niitä alettiin kirjoittaa etnisesti monenlaisten eri ihmisten näkökulmista, eri maista ja maanosista tulevien, eri kieliä puhuvien ja eri jumaliin uskovien ihmisten näkökulmista. (Pinker, 2011.)

Pinkerin (2011) mukaan väkivallan vähenemisen näkökulmasta tärkeätä tässä kehityksessä oli vähitellen laajeneva ja avartuva ymmärrys siitä yleisestä, kaikkialla samasta ihmisyydestä, joka etenkin kaunokirjallisista teoksista välittyi. Ulkoisilta piirteiltään tai kulttuuriltaan kokonaan toisenlaiseen ihmiseen – hänen ajatuksiinsa ja tuntemuksiinsa, hänen kärsimyksensä – oli mahdollista samaistua. *Toinen*, oli ainutkertainen tunteva olento, jonka ajatukset ja tuntemukset ja elämän ja arvokkuuden saattoi ymmärtää.

Pinkerin (2011) ajatus siitä, millä tavoin kuvatus kaltainen kehitys auttoi ratkaisemaan pasifistin dilemman peliasetelman, on suoraviivainen ja selvä, mutta ei triviaali. Kun yksilölähtöinen, subjektiivisuuden ymmärtävä ja sen kanssa myötäelävä ajattelu saa sijaa, vastapuolen tappiot – inhimillinen hätä, kärsimys, väkivaltainen kuolema – alkavat vaikuttaa pelaajan omiin kokemuksiin ja normatiivisiin arvioihin. Analyttiselta kannalta katsottuna voidaan sanoa, että vastapuolen tappiot sisältyvät yhä enenevässä määrin omaan hyötyfunktioon negatiivisina ulkoisvaikutuksina. Täydellisen empatian ääritapaus, jossa lopputulokset ovat kaikissa soluissa molemmille pelaajille samat ($0 < 4$; $-4 < 0$), on epärealistinen. Yhtä kaikki, kuten Pinker (2011) kuvaa, toisten ihmisten subjektiivisuutta koskevan ymmärryksen avartuminen auttaa omalta osaltaan ratkaisemaan pasifistin dilemman.

Kulttuurien vähittäinen feminisoituminen ja tieteellisen ajattelun yleistyminen voidaan nähdä osana sitä samaa murrosta, joka alkoi humanistisesta vallankumouksesta ja joka on jatkunut ihmisoikeuksien ja oikeusperiaatteiden vähittäisenä laajentumisena koskemaan kaikkia yksittäisiä ihmisryhmiä. Naisten poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen oikeuksien täysimääräinen tunnustaminen kytkeytyy naisia ihmisinä koskevaan ajatushistorialliseen murrokseen. Alettiin ymmärtää, että miehet ja naiset ovat olennaisilta piirteiltään samanlaisia ja samanarvoisia kaikissa edellä mainituissa suhteissa, poliittisen ajattelun suhteen, tuotannollisessa ja taloudellisessa toiminnassa sekä tieteellisessä ja taiteellisessa työssä. Itse asiassa havaittiin, että naisilla on miehiin verrattuna eräitä selviä etuja poliittisina ja taloudellisina päätöksentekijöinä. Naisten päätöksenteon on havaittu painottuvan maltillisempaan suuntaan kuin miesten päätöksenteon. Naiset ovat riskinvälttäjiä. Miehet ovat riskinottajia, naisia alttiimpia aggressiiviseen voitontavoitteluun, riskipitoiseen päätöksentekoon ja siten konflikteihin. (Pinker, 2011.)

Pinker (2011) toteaa, että väkivalta on ollut ja on edelleen kaikissa tunnetuissa kulttuureissa selvästi tyypillisempää miehille kuin naisille. Erityisen väkivaltaisia ovat olleet yhteisöt, joissa on ollut suhteellisen paljon toimettomia, tavallisesta arkisesta työstä ja kanssakäymisestä eroon ajautuneita nuorten miesten irrallisia yhteisöjä. Naisten aktiivinen toiminta ja asema yhteisöissä – kun esimerkiksi naiset vanhalta mantereelta lopulta muuttivat Amerikkaan lähteneiden miestensä perässä ja kun naisten taloudelliset ja poliittiset oikeudet on vähitellen tunnustettu täysimääräisinä – on poikkeuksetta vähentänyt yhteisöissä esiintyvää väkivaltaa.

Pinkerin (2011) mukaan väkivalta on vähentynyt myös tieteellisen ajattelun myötä. Tieteellinen ajattelu on purkanut useita sellaisia luontoon, jumaliin ja esimerkiksi kansallisuuksiin ja kansanluonteisiin kytkeytyneitä ehdottomia ajatusrakennelmia, joita on käytetty väkivallan oikeuttamiseen. Strategisiin päätöksentekoaikoihin kohdistunut tutkimus (peliteoria) on auttanut ymmärtämään ja hallitsemaan konflikteja ja toisaalta auttanut muotoilemaan sellaisia institutionaalisia rakenteita, jotka tukevat yhteistyöratkaisuja.

Pinker (2011) katsoo, että parhaimmillaan tieteessä, niin luonnontieteissä kuin ihmistieteissäkin, on kyse kaikkien toisistaan poikkeavien eri näkökulmien perspektiivistä. Ihmistieteissä tieteellinen lähestymistapa pyrkii tekemään kaikista inhimillisen toiminnan eri puolista ja näkökulmista ymmärrettäviä, parhaansa mukaan. Se kiinnittyy tieteellisen tutkimuksen ja totuuden perusarvoihin, mutta ei mihinkään yksittäisiin poliittisiin tai taloudellisiin arvoihin, eikä näin ollen tunnusta yhdenkään yksittäisen poliittisen tai taloudellisen näkökulman ensisijaisuutta, vaan suhtautuu niihin kaikkiin analyttisesti.

4.4. Kritiikki

Pinkerin (2011) teosta on kritisoitu monelta eri kannalta kirjan ensimmäisten arvioiden aallossa (ks. esim. Shermer, 2011; Betzig, 2012; de Wolf, 2012; Fischer, 2012; Torpey, 2012; Aronson, 2013; Ferguson, 2013a; 2013b; Fry, 2013; Haas & Piscitelli, 2013; Ray, 2013; Lee, 2014; Sorrell, 2014; Malesevic, 2017; ks. myös Pinker, 2015; 2018). Kritiikin aiheet vaihtelevat. Seuraavassa viitataan kolmeen toisistaan erilliseen kriittiseen näkökulmaan. Näitä ovat teokseen kohdistuneet 1. Tekniset ja menetelmälliset huomautukset, 2. Ideologikritiikki, sekä 3. Arkeologis-antropologisen tutkimuksen kritiikki.

1. *Tekniset ja menetelmälliset huomautukset.* Osa kriitikoista on katsonut, että väkivallan määritelmä on Pinkerin (2011) teoksessa niin kapea, että hän tulee tutkimuksessaan sivuuttaneeksi kokonaan rakenteellisen väkivallan eri muodot, kuten eriarvoisen tulojaon, pitkään jatkuneen kolonialistisen sorron tai käsitteellisen väkivallan moderneissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Väkivallan määritelmä kiinnittyy teoksessa fyysiseen väkivaltaan ja henkilökohtaiseen fyysiseen koskemattomuuteen. Väkivallan käsitteen laajentamisen vaatimuksissa on oma järkensä (ks. esim. Eisner, 2003), mutta etenkin pitkällä aikavälillä, historiallisessa katsannossa, laajan väkivallan käsite on väistämättä epäselvä ja hahmoton verrattuna fyysisen väkivallan käsitteeseen. Jos *The Better Angels* -teoksen kaltainen, erittäin pitkän aikavälin historiaa käsittelevä makrotason tutkimus kiinnittyisi laajaan väkivallan käsitteeseen, sen kohdeilmio hajoaisi tavalla, joka ei olisi hallittavissa. Mittaamiseen kytkeytyvät vaikeudet olivat tutkimuksessa merkittäviä, mutta ne olisivat olleet moninkertaisesti suuremmat, mikäli teos olisi kiinnittynyt laajaan väkivallan käsitteeseen.

Tutkimustehtävän rajaaminen ei kuitenkaan ollut mielekäästä vain käsitteellisen eheyden ja empiirisen tutkimuksen edellyttämän luotettavuuden kannalta. Se oli myös sisällöllisesti perusteltu ratkaisu. Kuten tämän artikkelin alussa todettiin, kuolema, etenkin väkivaltainen kuolema, on ihmisen preferenssirakenteen keskiössä, pahin kaikista, *summum malum*. On perusteltua ottaa tämä ilmiö ihmistieteellisen tutkimuksen eriytyneeksi, omaksi kohteekseen.

Merkittävä osa menetelmällisestä kritiikistä näyttää perustuvan ajatukseen, jonka mukaan evoluutiopsykologisia tai -biologisia argumentteja ei voida hyväksyä väkivallan ja sen hallinnan historiallisessa tutkimuksessa, tai että lähestymistapaa ei voida hyväksyä ihmistieteissä ylipäätään. On kuitenkin todettava, että yllättävän

suuri osa arvion esittäneistä tutkijoista tulkitsee Pinkerin (2011) teoriakehittelyä väärin. Häntä kritisoidaan yksioikoisesta geneettisestä tai evoluutiobiologisesta selitystavasta, vaikka Pinker hyvin selvästi toteaa, että syy väkivallan vähenemiseen ei ole evoluutiobiologisissa vaan institutionaalisissa tekijöissä. Hänen näkemyksensä väkivaltaisuuksista aiheuttavista evoluutiopsykologisista ja neurologisista tekijöistä on monipuolinen. Ymmärrys näiden tekijöiden ja inhimillisen kulttuurin eri instituutioiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta on niin ikään monipuolinen ja syvälinen.

Evoluutiobiologinen näkökulma ihmistieteelliseen tutkimukseen, yleisemmin ajateltuna, ei ole ongelma. Se on päinvastoin avannut mielenkiintoisia uusia näkökulmia esimerkiksi motivaatiotutkimukseen (White, 1959), kieli- ja kulttuuriteorioihin (etenkin meemeihin kohdistuneen tutkimuksen kenttä, Dawkins, 1976/1989), strategisten konfliktien ja niiden hallinnan tutkimukseen (Trivers, 1971/1995; Axelrod, 1984, yhdessä W.D. Hamiltonin kanssa), ihmisen kognition ja päätöksetekotai-pumusten tutkimukseen (Kahneman, Slovic & Tversky (eds.), 1982; Gilovich, Griffin & Kahneman (eds.), 2002; Pinker, 2018) sekä tribalistiseen pelon politiikkaan (Hobfoll, 2018). Trivers (2011) katsoo, että evoluutiobiologinen tutkimus on ainoa kantava tie eteenpäin ihmistieteissä.

2. *Ideologikritiikki.* Pinkerin (2011) teoksesta on sanottu, että se on ytimeltään ideologinen, ei tieteellinen, niin että se käyttää historiaa sen sijaan että se aidosti tutkisi sitä. Kriitikoiden näkemyksen mukaan kirja edustaa länsimaiselle ihmistieteelliselle tutkimukselle tyypillistä kolonialistista historiantulkintaa, jossa sekä ihmisen historiaa että nykyistä maailmanpolitiikkaa tavataan länsimaisen liberaalidemokraattisen maailmankuvan lukutikulla. Liberaali demokratia, vallankäytön laillisuusperiaate, sekulaari humanismi, yksilönvapaus, kaikkien ihmisten yleiset ja yhtäläiset ihmisoi-keudet, sananvapaus ja ilmaisuvapaus, rationaalisuus ja tieteellinen maailmankuva, saavat teoksessa kriitikoiden näkemyksen mukaan ylikorostuneen aseman. (Aronson, 2013; Fry, 2013; Lee, 2014.)

Pinker (2015) toteaa Joan Robinsonin sanoin, että ideologia on kuin hengitys. Kukaan ei haista omaansa. Hän myöntää, että ideologisuutta koskevaan kritiikkiin on vaikeata vastata muutoin kuin viittaamalla siihen, että teoksen päätelmissä on empiirinen perusta ja teoksen esitystapa on tieteellisesti avoin. Kirjan yli 800 sivua, 100 kuvioita ja 1200 lähdettä, ja näin ollen myös tutkimuksen analyttiset ja empiiriset päätelmät, ovat yhtäläisesti kaikkien muiden tutkijoiden arvioitavissa.

Pinker (2011) voi olla väärässä, mutta hän voi olla myös oikeassa. Jos Pinker on oikeassa, ei ole sattumaa, että väkivallan uhreja on suhteellisen vähän niin Pohjoismaissa, Länsi-Euroopassa kuin vanhoissa brittiläisen kansainyhteisön maissa-kin: perustuslailliset liberaalit demokraatit sisältävät monia niistä institutionaalisista piirteistä, jotka vähentävät väkivaltaa. Jos Pinker (2011) on väärässä, väitteet näiden yhteiskunnallisten instituutioiden myönteisistä vaikutuksista purkautuvat yksi kerrallaan empiirisen tutkimuksen myötä. *The Better Angels* on kirjoitettu tavalla, joka antaa mahdollisuuden analyttisesti ja empiirisesti kriittiseen tutkimukseen.

3. *Arkeologis-antropologisen tutkimuksen kritiikki.* Ehkä tieteellisesti painavinta sisällöllistä kritiikkiä Pinkerin (2011) teoksesta ovat esittäneet ihmisen evoluutiobiologi-
sta rauhanomaisuutta omilla aiemmissa tutkimuksissaan korostaneet antropologit Douglas Fry (2013), R. Brian Ferguson (2013a; 2013b), Jonathan Haas ja Matthew Piscitelli (2013) sekä Richard Lee (2014). Heidän mukaansa ihmisyhteisöjen ankara väkivaltaisuus noin 10 000 vuotta sitten (8000 eaa.), mesoliittisella ja varhaisella neoliittisella kaudella, on tutkimuksellisesti vahvistettu tosiseikka Pinkerin (2011) kuvauksen mukaisesti. He kuitenkin epäilevät väitettä ihmisen väkivaltaisuudesta metsästäjä-keräilijäkulttuureissa ennen mesoliittista ja neoliittista kautta, paleoliittisella aikakaudella.

Kysymys on tärkeä, koska ihminen on elänyt ylivoimaisesti suurimman osan ihmislajin olemassaolon ajasta pienissä, liikkuvissa metsästäjä-keräilijäryhmissä. Tämä aikakausi kattaa jopa 99 % koko ihmislajin lajihistorian ajasta. Voidaan sanoa, että geneettisesti ihminen on pienissä laumoissa vaeltava metsästäjä-keräilijä.

On ehkä todettava, että antropologian tutkijayhteisö on jo pitkään ennen Pinkerin (2011) teosta ollut jakautunut näiden kysymysten suhteen kahteen eri leiriin, haukkoihin ja kyyhkyihin. Yhtäällä on sotaisan tulkinnan koulukunta (*the Bellicose school*) ja toisaalla rauhanomaisen tulkinnan koulukunta (*the Peaceniks*). Edellinen koulukunta katsoo, että sotia on käyty – toki vaihtelevalla intensiteetillä – käytännössä koko ihmisen lajihistorian ajan. Näihin antropologeihin kuuluvat muiden muassa Lawrence Keeley, Steven LeBlanc, Katherine Register, Richard Wrangham ja Dale Peterson. Jälkimmäinen koulukunta katsoo, että paleoliittiset metsästäjä-keräilijäkulttuurit olivat rauhanomaisia. Sota on mesoliittisen tai varhaisen neoliittisen ajan keksintö. Tähän jälkimmäiseen koulukuntaan kuuluvat muuten muassa edellä mainitut Douglas Fry, R. Brian Ferguson, Jonathan Haas ja Matthew Piscitelli. (Ks. esim. Fry, 2013; Jones & Allen, 2014, 353–354).

Rauhanomaisen koulukunnan kritiikissä todetaan ensinnäkin, että varhaisimpia – ja selvästi pitkäikäisimpiä – jatkuvasti liikkeellä olleita eli nomadisia metsästäjä-keräilijäkulttuureita (*non-complex foragers*) ei ole syytä sekoittaa paikallaan pysyneisiin, esimerkiksi merkittäviin luonnonvaroihin kiinnittyneisiin tai pienimuotoista kasvinviljelyä harrastaneisiin kulttuureihin (*complex foragers*), tai ratsastukseen siirtyneisiin hevöskulttuureihin (*equestrian foragers*). Jälkimmäiset kulttuurit ovat ensin mainittua väkivaltaisempia – paikallaan pysyvät yhteisöt, ja territoriaalisuus, kytkeytyvät väkivaltaan – mutta niitä koskevia havaintoja ei voida ulottaa syvään paleoliittiseen historiaan.

Sama pätee moderneihin etnografisiin tutkimuksiin, joissa tutkitaan nykyisiä metsästäjä-keräilijäkulttuureita. Myöskään näitä tuloksia ei voida ulottaa paleoliittiseen aikakauteen. Ongelmana on ajallisen ja paikallisen etäisyyden aiheuttaman virheellisen päättelyn (anakronistisen päättelyn) lisäksi se, että modernit maatalous- ja kaupunkikulttuurit ovat hyvin todennäköisesti sekä suorasti että epäsuorasti vaikuttaneet nykyisiin metsästäjä-keräilijäkulttuureihin, muun muassa ajamalla alkuperäiskulttuureja rajatuille alueille tai suoranaisesti reservaatteihin, mikä väistämättä aiheuttaa sellaista resurssiniukkuutta ja kilpailua, jota paleoliittisella kaudella ei tunnettu.

Varsinainen tutkimuksellinen kritiikki on kuitenkin edellä kuvattuja yleisiä periaatteita yksityiskohtaisempaa. Ferguson (2013a) käy kriittisesti läpi jokaisen niistä 21 esihistoriallisten kulttuurien kaivauksesta, joihin Pinker (2011) viittaa (Taulukko 4.1). Ferguson löytää Pinkerin listasta selviä virheitä. Kolme paria mainituista 21 kaivauksesta ovat toistensa eri nimillä tunnettuja duplikaatteja, joten aktuaalisia kaivauksia on yhteensä 18 kappaletta, ei 21 kappaletta. Yhdessä näistä tapauksista (Gobero, Niger) ei ollut merkkejä väkivaltaisista kuolemantapauksista, minkä Pinker raportoikin. Kolmen kaivauksen tapauksessa Ferguson päätyy arvioon, että varmoja väkivaltaisia kuolemantapauksia on kullakin näistä kaivauksista vain yksi ja poistaa nämä Pinkerin listalta. Loppuja 14 kaivausta Ferguson kritisoi poikkeuksellisen väkivaltaisina kohteina, jotka eivät ole edustavia joko ajalliseen tai paikalliseen tai kumpaankaan kokonaiskontekstiinsa nähden. Ferguson katsoo, että paleoliittisen aikakauden metsästäjä-keräilijäkulttuureista (8000 eaa. tai aiemmin) nämä havainnot kertovat hyvin vähän tai eivät mitään. Aineisto on toisin sanoen Fergusonin mukaan vinoutunut: sekä Pinker (2011) että ne sotaisan koulukunnan antropologit, joihin Pinker kirjassaan tukeutuu, ovat Fergusonin mukaan poimineet väkivaltaiset kirsikat muutoin rauhanomaisen kulttuurin kakusta (*cherry-picking evidence*).

Haas ja Piscitelli (2013) katsovat – pitkälti Fryn (2013), Fergusonin (2013a; 2013b) ja Leen (2014) tapaan – että ihmisen lähilajien tutkimus tai etnografinen tutkimus eivät kumpikaan voi olla ratkaisevassa asemassa, kun on kyse paleoliittisen kauden todellisuutta koskevasta päättelystä. Martin Wobstin ajattelua seuraten he toteavat, että ajallisen eron lisäksi ongelmana on, että modernin aikakauden metsästäjä- ja keräilijäkulttuurit eroavat aiemmista vastaavista kulttuureista, koska ne ovat eläneet samaan aikaan modernin kulttuurin kanssa. On hyvin todennäköistä, että modernit kulttuurit ovat suorasti tai epäsuorasti vaikuttaneet nykyisiin metsästäjä-keräilijäkulttuureihin. Haas ja Piscitelli (2013, 173) ajattelevat, että on edettävä tutkimaan arkeologista aineistoa paleoliittisen kauden kaivauksilta, koska mitkään myöhemmät yhteisöt eivät voi kuvastaa syvään paleoliittisen historian todellisuutta, ”(...) no historically known societies reasonably reflect conditions that prevailed over the vast majority of human existence on earth.”

Haas ja Piscitelli (2013, 176) katsovat, että paleoliittiselle aikakaudelle tyypillisen matalan väestötiheyden vuoksi mitään väitetyistä biologisista tai kulttuurisista syistä sodille ei ollut, ”low population densities obviated all the proposed biological or cultural reasons for warfare and intraspecific conflict”. Haasin ja Piscitellin päätelyä on tässä vaikeata ymmärtää. Jos kyse on hedelmällisen alueen tai käytettävissä olevan yksittäisen luonnonresurssin valtaamisesta tai puolustamisesta, tai vastaavasti lauman tai useiden eri laumojen naaraiden hallinnasta, taistelu voi olla evoluutio-biologisen optimoinnin näkökulmasta järkevää, vaikka koko muu Afrikka, Euraasia ja vielä molemmat Amerikan mantereetkin olisivat ihmisistä tyhjiä.

Haasin ja Piscitellin (2013) oma empiirinen tutkimuskatsaus – 2930 paleoliittisen kauden luurankoa tai luustojäännettä yli 400 kaivaukselta – kohdistui 1. iskuista aiheutuneisiin kalloaurioihin, 2. käsissä havaittuihin suojaus- tai torjuntamurtumiin, 3. luuhun uponneisiin nuolenkärkiin tai keihäisiin sekä 4. aiheiltaan väkivaltaisiin varhaisiin taideteoksiin. Haasin ja Piscitellin mukaan väkivalta oli harvinaista paleoliittisen kauden nomadisissa metsästäjä- ja keräilijäkulttuureissa. Se kiihtyi olennaisesti vasta neoliittisella kaudella jokilaaksojen ja Levantin alueelta alkaen, kun asutuksesta tuli kiinteää ja kun ensimmäisiä viljelyskasveja otettiin systemaattisesti käyttöön.

Fergusonin (2013b) Eurooppaa ja Lähi-itää koskevan empiirisen katsauksen tulokset ovat samansuuntaisia, mutta se kuva, joka hänen katsauksestaan muodostuu, on silti erilainen kuin Haasin ja Piscitellin tutkimuksen antama kuva. Haas ja Piscitelli sivuuttavat alkuperäistutkimusten yksityiskohtaisen kuvauksen, ja yksinkertaisesti toteavat, että aineisto ei viittaa laajamittaiseen väkivaltaan. Ferguson (2013b) sen sijaan kuvaa omassa katsauksessaan alkuperäistutkimusten havaintoja. Pieni osa paleoliittisen kauden kuvauksista, mutta melkein kaikki mesoliittisen ja neoliittisen kauden kuvaukset, sisältävät havaintoja laajamittaisesta väkivallasta. Kannibalismi, parantuneet murtumat sekä kuolemaan johtaneet murtumat olivat yleisiä, ja joillakin kaivauksilla havaitaan merkkejä myös joukkosurmista. Fergusonin yleinen päätelmä on kuitenkin samansuuntainen kuin Haasin ja Piscitellin. Väkivalta näyttää yltyneen mesoliittisella ja neoliittisellä kaudella, verrattuna paleoliittiseen kauteen. Kumpaankaan tässä mainituista katsauksista (so. Haas & Piscitelli, 2013; Ferguson, 2013b) ei sisälly väkivallan yleisyyttä koskevaa varsinaista tilastollista tutkimusta ja vastaavaa ajallista vertailua. Analyysi jää kummassakin tutkimuksessa laadullisen kuvauksen ja päättelyn tasolle.

En kuvaa tässä artikkelissa tämän lähemmin antropologian sotaisan ja rauhanomaisen koulukunnan tutkimuksia ja keskinäistä akateemista kiistaa. Viimeisen sanan saa Terry Jonesin ja Mark Allenin (2014) uusi ja käsitykseni mukaan suhteellinen tasapainoinen kokonaisesitys. Artikkelini sisältyy heidän omaan kokooma-

teokseensa, jossa tutkittiin laajasti metsästäjä-keräilijäkulttuureja, sekä arkeologisen näytön perusteella että etnografisesti.

Jones ja Allen (2014) kysyvät, onko laajamittainen kollektiivinen väkivalta mesoliittisen tai neoliittisen kauden keksintö, vai ovatko ne antropologit oikeassa, jotka katsovat, että kollektiivisen väkivallan jatkumo on pitkä, niin että se ulottuu ihmisen lajihistorian hämärään saakka? Jonesin ja Allenin mukaan näyttö viittaa vahvasti siihen, että jälkimmäinen päätelmä on oikea.

“In our view it is hard to escape conclusion from the ethnographic and archeological evidence from Europe, North America, South America, Australia, and New Guinea that hunter-gatherers both simple and complex engaged in socially sanctioned lethal conflict between independent polities, suggesting an extremely long history of warfare that can ultimately be traced back to early hominins.” (Jones & Allen, 2014, 362.)

Näyttää toisin sanoen siltä, että raportointivirheistä huolimatta Pinker (2011), yhdessä sotaisan koulukunnan antropologien kanssa, on sittenkin oikeassa. On kuitenkin huomattava, että paleoliittista aikakautta koskeva näyttö on olennaisella tavalla ohuempi kuin mesoliittiselta tai neoliittiselta kaudelta kertynyt näyttö, joten kysymystä metsästäjä-keräilijäkulttuurien (*non-complex foragers*) väkivaltaisuuksista on pidettävä edelleen avoimena.

4.5. Päätelmät ja keskustelu

Etsivätarina

The Better Angels kertoo sosiaalisista ja sotaisista olennoista, joiden on kuitenkin ollut mahdollista tulla tietoisiksi sekä omasta olemuksestaan että oman elämänsä ehdoista. Väkivallan pitkän ja ankaran historian tuntemus auttaa ymmärtämään väkivallan ilmiötä eri ilmenemismuotoineen ja implikaatioineen. Väkivallan hallinnan syvimmän luonteen ymmärtäminen on niin ikään tärkeää. On tärkeää tunnistaa ne tekijät, jotka vähentävät poliittista väkivaltaa ja kansalaisten keskinäistä väkivaltaa.

Steven Pinker (2011) osoittaa *The Better Angels* -teoksessaan, että väkivalta on vähentynyt ihmisen historian kuluessa. Näyttö on vakuuttava viimeisimmän noin 10 000 vuoden ajalta. Väite pitää todennäköisesti paikkansa myös suhteessa tätä aiempaan ihmislajin historiaan, eli paleoliittisen kauden metsästäjä-keräilijäkulttuureihin. Paleoliittisen aikakauden aineistot ovat kuitenkin paitsi ajallisen etäisyyden myös näiden kulttuurien ominaispiirteiden vuoksi puutteellisia, eikä paleoliittista kautta koskevista päätelmistä ole yksimielisyyttä antropologien keskuudessa.

Pinker (2011) esittää uskottavan teorian niistä syistä, jotka ovat aiheuttaneet väkivallan vähentymisen. Pinkerin mukaan näitä tekijöitä ovat olleet valtioinstituution synty ja kehittyminen, kaupankäynnin yleistyminen, kulttuurin feminisoituminen, kokemusmaailman muuttuminen kosmopoliittiseksi etenkin kirjapainotaidon ja kaunokirjallisuuden vaikutuksesta, sekä tieteellinen ajattelu.

Tässä artikkelissa näitä tekijöitä käsiteltiin yhteydessä sekä toisiinsa että niihin historiallisiin murroskausiin, joita Pinker (2011) kuvaa ja joiden aikana väkivalta on hänen käsityksensä mukaan vähentynyt. Valtiojärjestyksessä tapahtuneet suurimmat muutokset ovat hyvin todennäköisesti aiheutuneet taloudessa tapahtuneista rakenteellisista muutoksista. Kaupunkivaltion synnyn taustalla noin 5000 vuotta sitten oli maanviljelyskulttuuriin siirtyminen (*the Pacification Process*). Absoluutti-

sen monarkian vahvistumisen – kun keskusvalta Euroopassa otti haltuunsa laajoja alueita aiemmin hajanaisen feodaalisen kulttuurin jälkeen – aiheutti rahatalouden synty. Laaja rahatalouteen perustunut verotuksen monopoli mahdollisti keskitetyn, alueellisesti kattavan väkivaltamonopolin (*the Civilizing Process*). Kehitys jatkui valtiojärjestyksen sisäisenä laadullisena muutoksena ja johti ensin länsimaissa ja myöhemmin myös kehittyvissä maissa laajamittaiseen demokratisoitumiseen 1800- ja 1900-lukujen aikana.

Valistusajalta alkaneessa humanistisessa vallankumouksessa (*the Humanitarian Revolution*) tärkein muutostekijä oli Pinkerin (2011) mukaan ajatushistoriallinen, ei taloudellinen. Kyse oli toisten ihmisten ajatuksia ja tuntemuksia koskevan ymmärryksen laajenemisesta. Ymmärrettiin, että kaikki ihmiset ovat siinä mielessä samanlaisia, että heillä on omia subjektiivisia ajatuksia ja tuntemuksia. Kaikki ihmiset ovat samalla tavalla ainutkertaisia, eikä kenenkään yksittäisen ihmisen merkitys tai arvo ole tässä mielessä suurempi tai pienempi kuin toisten.

Kaupankäynnin yleistyminen ja vähittäinen demokratisoituminen ovat tukeneet omalta osaltaan tätä kehitystä, mutta keskeisenä selittäväenä tekijänä tässä mentaaliosessa murroksessa toimi Pinkerin (2011) mukaan kaunokirjallisuuden syntyminen ja kirjallisen kulttuurin laajeneminen kaikkiin kansanryhmiin valistusajan alkupuolelta lukien. Pinker toteaa, että lukeminen on perspektiivin ottamisen teknologiaa. Elämä ja ympäröivä maailma ymmärretään yhtäkkiä jostakin kokonaan toisesta kuin omasta näkökulmasta käsin.

Samaan suuntaan vaikuttivat myös tieteellisen ajattelun läpimurto länsimaissa ja myöhemmin yleisten ja yhtäläisten vapausoikeuksien myöntäminen kaikille eri ihmisryhmille. Tieteellinen ajattelu, ja muun muassa löytöretket ja etnografinen tutkimus, todistivat konkreettisella tavalla, että asioista voidaan ajatella toisin kuin on perinteisesti totuttu ajattelemaan: ajatukset ovat erilaisia eri puolilla maailmaa ja ne ovat olleet erilaisia eri aikakausina.

Vapausoikeuksien laajenemisen osalta etenkin naisten poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen oikeuksien täysimittainen tunnustaminen on ollut tärkeää. Väki-valta on vähentynyt yhtenä naisten oikeuksien laajenemisen keskeisistä seurauksista. Humanistinen vallankumous valistusajalla ja oikeusperiaatteiden vallankumous siinä muodossa, jonka se 1900-luvulla sai, liittyvät loogisesti toisiinsa. Ne ovat hyvin todennäköisesti yhtä ja samaa ajatushistoriallista juurta (*the Humanitarian Revolution; the Rights Revolution*).

On lopuksi hyvä muistaa, että vaikka pahoinpitelyt, henkirikokset, poliittinen väkivalta, sodat ja sotarikokset ovat pitkällä aikavälillä vähentyneet, niitä on edelleen olemassa. Ihmisen evolutiivinen perusluonne ei ole muuttunut ja yhä edelleen on elämäntilanteita ja institutionaalisia asetelmia, joissa musta enkeli nousee siivilleen.

Jokainen yksittäinen väkivaltakokemus on todellinen. Yhdenkään väkivallanteon inhimillistä merkitystä ei voi väheksyä.

Samalla on kuitenkin huomattava myös se, että koko nykyinen mediakenttä keskittyy pääasiassa kielteisiin uutisiin. Niin perinteinen laatulehdistö kuin keltainen lehdistö, niin julkisen palvelun medialatot kuin kaupalliset toimijat, keskittyvät kielteisiin uutisiin ja piirtävät väkivaltaisia kuvia jatkuvana virtana nykyihmisen verkkokalvoille. Tämä vaikuttaa mediaa kuluttavien ihmisten havaintoihin ja heidän päättelynsä ja tunnekokemuksiinsa.

Pinker (2011; 2018) toteaa useaan otteeseen, että väkivallan historiaa koskevien havaintojen ja väkivaltaa koskevan kokemustodellisuuden välillä vallitsee outo, epäsuhtainen ristiriita. Merkittävä osa ihmisistä kokee, myös perustuslaillisissa liberaaleissa demokratioissa, että he elävät juuri nyt kaikkein väkivaltaisinta aikakautta ihmisen historiassa.

Pinker (2018) on analysoinut tämän ristiriidan ja muiden vastaavien ristiriitojen syitä uusimmassa teoksessaan *Enlightenment Now. The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. Hänen mukaansa ristiriidan keskeisiä syitä ovat ainakin saatavuusharha (*availability bias*; välittömästi saatavilla olevat asiat ja asiointilat, t. ts. päällimmäisenä tai voimakkaimpana mielessä olevat asiat ja asiointilat, arvioidaan muita asioita ja asiointiloja todennäköisemmiksi); sekä ihmisen evolutiivisesti hyvin ymmärrettävä taipumus keskittyä havainnoissaan ja päättelyssään kielteisiin asioihin ja uhkatekijöihin (*bad is stronger than good*). Ihmisen kyky kuvitella ennakolta mielessään suurten tappioiden tappioskenaarioita ja katastrofaalisia uhkia on kehittynyt eläväksi ja voimakkaaksi. Se vaikuttaa ajatuksiin, tunnekokemuksiin ja toimintaan. Se näyttää olevan paljon vahvempi kognitiivinen ja emotionaalinen tekijä kuin kyky hahmotella ja ennakoita mahdollisia myönteisiä tapahtumakulkuja. Käyttätymistaloustieteen perusteella tiedetään myös, että ihmisellä on vahva tappioiden välttämisen taipumus (*loss aversion*). (Ks. Pinker, 2018, essee Progressofobiasta, 39–52, ja passim; laajemmin ks. Kahneman, Slovic & Tversky (eds.), 1982; Gilovich, Griffin & Kahneman (eds.), 2002.)

Kaiken tämän keskellä on tärkeätä olla tietoinen siitä optimistisesta pitkän aikavälin näkymästä, joka väkivaltaa ja sen hallintaa koskevan tutkimuksen avulla avautuu. On myös hyvä tuntee ne perustuslaillisille liberaaleille demokratioille luonteenomaiset institutionaaliset piirteet, jotka hyvin todennäköisesti ovat omalta osaltaan tuottaneet tämän myönteisen kehityksen.

Leviathanin perilliset

Valtio on väkivallan hallinnan yhteiskunnallisista instituutioista varhaisin ja samalla tärkein. Valtion väkivaltaa vähentävä vaikutus on konkreettisimmillaan, kun sitä tarkastellaan osana yksinvaltiuteen perustuvaa valtiojärjestystä. Väkivalta vähentyi, kun maanviljelys, ja maanviljelyksen mahdollistamat kaupunkivaltiot, syrjäyttivät vähitellen metsästäjä-keräilijäkuulttuurien anarkian. Se vähentyi myös silloin, kun rahatalous keskiajan lopulta lähtien yleistyi (uudelleen) ja mahdollisti vahvan monarkian ja sitä kautta yhä laajemmat yhtenäiset hallintoalueet sekä kaupankäynnin vakaan ja ennakoitavan infrastruktuurin.

Yksinvaltaisiin järjestelmiin kytkeytyy kuitenkin eräitä sellaisia piirteitä, joiden vaikutuksesta poliittinen väkivalta ja myös kansalaisten keskinäinen väkivalta ovat näissä järjestelmissä todennäköisempiä kuin myöhemmin syntyneissä kansanvaltaisissa järjestelmissä (demokraattisissa järjestelmissä). Voidaan osoittaa, että yksinvaltaisille järjestelmille ovat tyypillisiä paitsi tasaisin väliajoin toistuvat sisäiset valtataistelut ja poliittinen väkivalta, myös se, että lainsäädäntövallan ja tuomiovallan on vaikeata säilyttää itsenäisyyttään ja riippumattomuuttaan näissä järjestelmissä. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat yleisiä, tai jopa vallitsevia, kansalaisten keskuudessa. Perustuslaillisen liberaalin demokratian voi sanoa ratkaisevan ainakin osan näistä yksinvaltaisten järjestelmien keskeisistä ongelmista. (Eisner, 2011; Wenar, 2017; Vuorensyrjä, 2019.)⁹⁸

Demokratiakehitys on muuttanut valtiojärjestyksen ja julkisen vallankäytön sisäistä luonnetta tavalla, joka on vähentänyt aihetta väkivaltaan. Legitimiteetti – se, että kansalaiset kokevat oikeus- ja valtiojärjestyksen säännöt ja julkisen vallankäytön oikeutetuiksi – on perustuslaillisessa liberaalissa demokratiassa tietoinen tavoite. Legitimiteetti koostuu näissä järjestelmissä kolmesta eri ytimeestä. Nämä ovat 1. kaikille yksittäisille kansalaisille yhtäläiset poliittiset oikeudet (ml. sananvapaus), 2. vallankäytön laillisuusperiaate (*the rule of law*) sekä 3. kansalaisten laajat vapausoikeudet heidän omalla vapausalueellaan.

1. Legitimiteettitavoitteen toteutuminen on pyritty varmistamaan monin erilaisin institutionaalisiin ja rakenteellisiin keinoin, joista tärkeimmät on kirjattu konstitutiivisiin lakeihin, suomalaisessa oikeusjärjestelmässä perustuslakiin. Suomen perustuslain poliittisia oikeuksia koskevien ydinsäädösten mukaan valta kuuluu kansalle (*demos*, demokratia). Julkisen vallan lähde on yhtäläisellä tavalla jokaisessa yksittäisessä kansalaisessa; äänioikeus on yleinen ja yhtäläinen. Jokaisella on yksi ääni, minkä lisäksi jokaiselle on turvattu mahdollisuus osallistua yhdessä sovittavia sääntöjä koskevaan julkiseen keskusteluun. Näitä oikeuksia turvaavat sekä kansalaisten poliittiset oikeudet että laaja sananvapausperiaate, joka suojaa kaikkien yksittäisten kansalaisten sananvapautta.

2. Lainsäädäntövallan ja vallankäytön laillisuusperiaatteen välityksellä kansalaisten valta ulottuu kaikkeen julkiseen vallankäyttöön. Kansa valitsee lainsäätäjät, tuomiovalta toteuttaa lainsäätäjän tahdon parhaan taitonsa mukaan, ja toimeenpanovalta on lainsäädäntövallalle alisteinen vallankäytön laji. Hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta. Kaiken julkisen vallan käytön on perustuttava lakiin. Voidaan sanoa, että henkilöön sidottu yksinvaltius (*Leviathan*) on korvautunut joukolla abstrakteja sopimuksia yhteisistä säännöistä, joukolla lakeja (*Justitia*).

Poliisilla on tässä kokonaisuudessa oma erityinen tehtävänsä, kun se toimii osana demokraattista ja vallankäytön laillisuusperiaatteeseen sitoutunutta valtio- ja oikeusjärjestystä. Toisin kuin yksin- tai harvainvaltaisen *Leviathanin* väkivaltakoneisto, kansanvaltaisen *Justitian* lakiin perustuva väkivaltakoneisto koostuu kaikkien kansalaisten turvallisuutta suojaavista instituutioista. Kun *Justitia*, lakina ja vallankäytön laillisuusperiaatteena, on ottanut personifoidun *Leviathanin* paikan suvereenina vallankäyttäjänä, ja kun kaikki kansalaiset pääsevät yhtäläisiin oikeuksiin vaikuttamaan lainsäädäntöön, oikeus on kaikkien kansalaisten oikeutta, ja poliisi on kaikkien poliisi.

3. Poliisilla on demokraattinen ja vain demokraattinen mandaatti, jonka mukaan sen on toimittava. Poliisin on tärkeätä noudattaa kaikissa tomissaan lakia ja vallankäytön laillisuusperiaatetta. Yhtä tärkeätä kuitenkin on, että poliisi jättää kaikki ne asiat, jotka eivät kuulu sen toimivallan piiriin, kansalaisten omalle vapausalueelle, yksilönvapauden piiriin.

Tämä ytimeltään liberalistinen periaate on yksi keskeisistä teemoista niin demokrateorioiden historiassa (Held, 1996) kuin vallankäytön laillisuusperiaatteen tutkimuksessakin (Tamanaha, 2004). Vallankäytön laillisuusperiaatteen laaja merkityssisältö kattaa paitsi julkisen toiminnan lainmukaisuuden (*legality*) myös kokonaisvaltaisen ymmärryksen vallankäytön perustasta. Kansanvaltaisessa järjestelmässä vallankäytön perusta on kaikkien yksittäisten kansalaisten yhdenvertaisissa poliittisissa oikeuksissa ja heidän luovuttamattomissa vapausoikeuksissaan (*democracy; individual rights*, Tamanaha, 2004, 110–112, 104–108, ja *passim*) – periaate, jota muun muassa ihmisoikeusjuristi Matti Wuori (1993) omassa ajattelussaan korosti.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Aronson, R. (2013). Pinker and Progress. *History and Theory*, 52, 246–264.
- Aumann, R.J. (1959). Acceptable Points in General Cooperative n-Person Games. In Luce, R.D. & Tucker, A.W. (eds.), *Contributions to the Theory of Games IV, Annals of Mathematics Studies 40* (pp. 287–324). Princeton: Princeton University Press.
- Axelrod, R. (1984). *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.
- Baron-Cohen, S. (2012). *Zero Degrees of Empathy. A new theory of human cruelty and kindness*. London: Penguin.
- Baumol, W.J. (2012). *The Cost Disease. Why Computers Get Cheaper and Health Care Doesn't*. New Haven & London: Yale University Press.
- Betzig, L.L. (2012). Angels and Demons. *The Quarterly Review of Biology*, 87(3), 237–240.
- Binmore, K. (2004). Reciprocity and the Social Contract. *Politics, Philosophy & Economics*, 3(1), 5–35.
- Cockburn, J.S. (1991). Patterns of Violence in English Society: Homicide in Kent 1560–1985. *Past & Present*, 130, 70–106.
- Dafoe, A. (2011). Statistical Critiques of the Democratic Peace: Caveat Emptor. *American Journal of Political Science*, 55(2), 247–262.
- Dafoe, A., Oneal, J.R. & Russett, B. (2013). The Democratic Peace: Weighing the Evidence and Cautious Inference. *International Studies Quarterly*, 57, 201–214.
- Dawkins, R. (1976/1989). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
- Dawkins, R. (2004). *The Ancestor's Tale: A Pilgrimage to the Dawn of Life*. London: Phoenix.
- de Wolf, A. (2012). Make Money, Not War. Steven Pinker's The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined. *The Independent Review*, 17(1), 127–149.
- Eisner, M. (2003). Long-Term Historical Trends in Violent Crime. *Crime and Justice*, 30, 83–142.
- Eisner, M. (2011). Killing kings. Patterns of Regicide in Europe, AD 600–1800. *British Journal of Criminology*, 51(3), 556–577.
- Elias, N. (1939/2000). *The Civilizing Process. Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Revised edition edited by Dunning, E., Goudsblom, J. & Menell, S. Malden, Ma.: Blackwell.
- Ferguson, R.B. (2013a). Pinker's List. Exaggerating Prehistoric War Mortality. In Fry, D. P. (ed.), *War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* (pp. 112–131). New York: Oxford University Press.
- Ferguson, R.B. (2013b). The Prehistory of War and Peace in Europe and the Near East. In Fry, D. P. (ed.), *War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* (pp. 191–240). New York: Oxford University Press.
- Fischer, C. (2012). Not So Nasty, Brutish, and Short: Steven Pinker's Good News. *Boston Review*, 37(1), 62.
- Fry, D.P. (2013). War, Peace, and Human Nature. The Challenge of Achieving Scientific Objectivity. In Fry, D. P. (ed.), *War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* (pp. 1–21). New York: Oxford University Press.

- Gibler, D.M. & Braithwaite, A. (2012). Dangerous Neighbours, Regional Territorial Conflict and the Democratic Peace. *British Journal of Political Science*, 43, 877–887.
- Gilovich, T., Griffin, D. & Kahneman, D. (eds.) (2002). *Heuristics and Biases. The Psychology of Intuitive Judgement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodall, J. (1986). *The Chimpanzees of Gombe. Patterns of Behavior*. Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
- Haas, J. & Piscitelli, M. (2013). The Prehistory of Warfare. Misled by Ethnography. In Fry, D. P. (ed.), *War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* (pp. 168–190). New York: Oxford University Press.
- Hegre, H., Oneal, J.R. & Russett, B. (2010). Trade Does Promote Peace: New Simultaneous Estimates of the Reciprocal Effects of Trade and Conflict. *Journal of Peace Research*, 47(6), 763–774.
- Held, D. (1996). *Models of Democracy*. Second Edition. Cambridge: Polity Press.
- Hobbes, T. (1651/1904). *Leviathan. Or the Matter, Forme & Power of a Commonwealth, Ecclesiasticall and Civill*. The text edited by A.R. Waller. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobfoll, S.E. (2018). *Tribalism. The Evolutionary Origins of Fear Politics*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Jones, T.L. & Allen, M.W. (2014). The Prehistory of Violence and Warfare among Hunter-Gatherers. In Jones, T.L. & Allen, M.W. (eds.), *Violence and Warfare among Hunter-Gatherers* (pp. 353–371). Walnut Creek: Left Coast Press.
- Kahneman, D., Slovic, P. & Tversky, A. (eds.) (1982). *Judgement Under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaimio, M. (1998). Homeroksen Ilias – väkivallan eepos? Teoksessa Kaimio, M., Aronen, J. & Sihvola, J. (toim.), *Väkivalta antiikin kulttuurissa* (ss. 45–56). Helsinki: Gaudeamus.
- Karsted, S. (2015). Does Democracy Matter? Comparative Perspectives on Violence and Democratic Institutions. *European Journal of Criminology*, 12(4), 457–481.
- LaFree, G. & Tseloni, A. (2006). Democracy and Crime: A Multilevel Analysis of Homicide Trends in Forty-Four Countries 1950–2000. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2006(605/1), 26–49.
- Lee, R.B. (2014). Hunter-Gatherers on the Best-Seller List: Steven Pinker and the “Bellicose School’s” Treatment of Forager Violence. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 6(4), 216–228.
- Maddison, A. (1982). *Phases of Capitalist Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Maddison, A. (1991). *Dynamic Forces in Capitalist Development: A Long-Run Comparative View*. Oxford: Oxford University Press.
- Maddison, A. (2007). Shares of the Rich and the Rest of the World Economy: Income Divergence Between Nations, 1820–2030. *Asian Economic Policy Review*, 3(1), 67–82.
- Malesevic, S. (2017). *The Rise of Organised Brutality. A Historical Sociology of Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marshall, M.G., Gurr, T.R. & Jagers, K. (2017). *POLITY™ IV PROJECT. Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2016 Dataset Users’ Manual*. Sijainti: <http://www.systemicpeace.org/inscr/p4manualv2016.pdf> . (Poimittu 14.12.2017.)

- Mousseau, M. (2016). Grasping Scientific Evidence: The Contractualist Peace Supersedes the Democratic Peace. *Conflict Management and Peace Science*, 33 (1), 1–18.
- Obermayer, B. & Obermaier, F. (2017). *Panaman paperit: miten rikkaiden veronkierto paljastui. Helsinki: Into Kustannus.*
- Paastela, J. (2000). *Yksin- ja harvainvallasta. Toinen nide. Studia Political Tampereensis 9. Tampere: Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos.*
- Pablos-Méndez, A., Tabish, H., & de Ferranti, D. (2012). The Cost Disease and Global Health. In Baumol, W.J., *The Cost Disease. Why Computers Get Cheaper and Health Care Doesn't*, (pp. 94–108). New Haven & London: Yale University Press.
- Pinker, S. (2011). *The Better Angels of Our Nature. A History of Violence and Humanity*. First published in 2011. Published in Penguin Books 2012. London: Penguin.
- Pinker, S. (2015). Response to the Book Review Symposium: Steven Pinker, The Better Angels of Our Nature. *Sociology*, 49(4), NP3–NP8.
- Pinker, S. (2018). *Enlightenment Now. The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. New York: Viking, An imprint of Penguin Random House.
- Ray, L. (2013). Book Review Symposium: Steven Pinker, The Better Angels of Our Nature. *Sociology*, 47(6), 1224–1232.
- Ricardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Third edition 1821. In 2001 by Batoche Books. Kitchener: Batoche Books. Sijainti: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf> (Poimittu 4.10.2017.)
- Roser, M. (2017). *Democracy*. Published online at OurWorldInData.org. Sijainti: <https://ourworldindata.org/democracy/> [Online Resource] (Poimittu 13.12.2017).
- Russett, B. (2010). Capitalism or Democracy? Not so Fast. *International Interactions*, 36(2), 198–205.
- Sacks, O. (2015). *The River of Consciousness*. London: Picador.
- Schwitella, A.W., Jones, T.L., Pilloud, M.A., Coddig, B.F. & Wiberg, R.S. (2014). Violence Among Foragers: The Bioarcheological Record from Central California. *Journal of Anthropological Archeology*, 33, 66–83.
- Shermer, M. (2011). The Mystic Chords of Violence's Memory. *Skeptic*, 17(1), 57–60.
- Smith, A. (1776/1963). *The Works of Adam Smith. Vol. II, The Wealth of Nations*. First published in 1776. Reprinted in 1963 from the 1811–1812 edition. Aalen: Otto Zeller.
- Sorrell, K. (2014). Our Better Angels: Empathy, Sympathetic Reason, and Pragmatic Moral Progress. *The Pluralist*, 9(1), 66–86.
- Tamanaha, B.Z. (2004). *On the Rule of Law. History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Testa, A. Young, J.K. & Mullins, C. (2017). Does Democracy Enhance or Reduce Lethal Violence? Examining the Role of the Rule of Law. *Homicide Studies*, 21(3), 219–239.
- Torpey, J. (2012). The Better Angels of Our Nature, a review. *European Journal of Sociology*, 53(3), 380–384.
- Trivers, R. (1971/1995). *Reciprocal Altruism. In Natural Selection and Social Theory: Selected Papers of Robert Trivers* (pp. 3–55). Oxford: Oxford University Press. Sijainti: ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com>. (Poimittu 14.08.2017.)

- Trivers, R. (2011). *Deceit and Self-Deception. Fooling Yourself the Better to Fool Others*. London: Penguin.
- Tuchman, B.W. (1978). *A Distant Mirror. The Calamitous 14th Century*. London: Macmillan.
- Vuorensyrjä, M. (2019). A Decentralized Cooperative Solution to Iterated Pacifist's Dilemma Game: Notes in the Margin of Pinker's Theory of Leviathan. *Constitutional Political Economy*, <https://doi.org/10.1007/s10602-019-09277-3>.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language* (1989). New York: Gramercy Books.
- Wenar, L. (2017). *Blood Oil. Tyrants, Violence and the Rules That Run the World*. Oxford: Oxford University Press.
- White, F.J., Waller, M.T. & Boose, K.J. (2013). Evolution of Primate Peace. In Fry, D. P. (ed.), *War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* (pp. 389–405). New York: Oxford University Press.
- White, R.W. (1959). Motivation Reconsidered: The Concept of Competence. *Psychological Review*, 66(5), 297–333.
- Wilson, M.L. (2013). Chimpanzees, Warfare, and the Invention of Peace. In Fry, D. P. (ed.), *War, Peace, and Human Nature : The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* (pp. 361–388). New York: Oxford University Press.
- Wuori, M. (& Saks, M.) (1993). *Titanicin kansituolit*. Helsinki: WSOY.
- Ylikangas, H. (1999). *Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin*. Porvoo: WSOY.
- Ylikangas, H., Karonen, P. & Lehti, M. (2001). *Five Centuries of Violence in Finland and the Baltic Area*. Columbus: Ohio State University Press.

5. TERRORISMI – GLOBAALIN MEDIAKENTÄN JA POLITIIKAN EHTYMÄTÖN LÄHDE

Kari Laitinen

5.1. Kokonaisnäkömyksen tarve

Maailma näyttää merkilliseltä ja pirstaleiselta. Terrorismi on osa tätä kokonaisuutta. Terrorismi kaikkineensa on monisyinen ilmiö, jota on vaikea hahmottaa saati ymmärtää. Bruce Hoffmanin *Inside Terrorism* (1998; kokonaan uusittu laitos julkaistu vuonna 2017) antaa välineitä lähestyä kattavasti terrorismia. Tämä artikkeli keskittyy terrorismiin Hoffmanin merkkiteoksen valossa ja miksi ei ehkä hengessäkin. Teoksen hengellä tarkoitan tässä terrorismin ilmiön ymmärrettäväksi tekemistä, osittain myös ilmiön analyttistä demystifointia.

Inside Terrorism on klassikko. Se on merkittävä monestakin syystä. Hoffman (1998) tarkastelee kattavasti terrorismia koskevaa tematiikkaa ja puhuttelee lukijaa havainnollisella tavalla: argumentaatio tukeutuu konkreettisiin, ilmiökokonaisuutta kuvaaviin esimerkkeihin. Teos kartoittaa monipuolisesti, mutta kuitenkin tiiviisti ja johdonmukaisesti terrorismin historiaa. Hoffman analysoi, kuinka terrorismin käsite ja itse terrorismi, ilmiönä, ovat vuosien saatossa muuttuneet. Teosta voidaan lukea terrorismin (poliittisen) historian kattavana klassikkona, mutta myös terrorismin ilmiötä avaavana tutkimuksena, joka auttaa ymmärtämään terroristien vaihtelevia mielenmaisemia.

Hoffman (1998) ei omien sanojensa mukaan pyri tuottamaan uusia terrorismin käsitteellisiä teoreettisia avauksia. Ensisijaisena pyrkimyksenä on tunnistaa merkittävimmät terrorismin trendit ja ymmärtää, miksi terroristit toimivat kuten toimivat⁹⁹. Hoffmanin kirja korostaa empiiristä tutkimusotetta teoreettisen analyysin sijasta ja piirtää laajan ja terrorismia kattavasti kuvaavan historiallisen kaaren. Se tuottaa lukijalle kokonaisnäkömyksen. Tämä on terrorismia käsittelevässä kirjallisuudessa poikkeuksellista. Etenkin 2000-luvulla julkaistu terrorismia käsittelevä kirjallisuus tarkastelee usein vain joitakin tiettyjä organisaatioita tai tiettyjä (ajankohtaisia) näkökulmia. Osaltaan tämä kuvaa pirstaleista aikaamme ja sitä, kuinka mosaiikkimaisesti kuvamme todellisuudesta rakentuu. Tarvitsemme kipeästi laajan, tutkimukseen perustuvan kokonaiskuvan terrorismin ilmiöstä. Sama kokonaisvaltaisen hahmottamisen tarve pätee tilannekuvaan ja maailmankuvaan yleisemminkin. Siten terrorismi ei muodosta tämän osalta poikkeusta.

Edellä todetun lisäksi teoksen arvoa korostaa käsitykseni mukaan se, että kirja on alun perin kirjoitettu vuonna 1998. Tämä on merkillepantavaa muun muassa siksi, että vuoden 2001 Al Qaidan toteuttamat 9/11-iskut muuttivat kertaheitolla maailmanpolitiikan turvallisuuskysymysten kentän ja synnyttivät terrorismikirjallisuuden aallon – tai, voitaisiin sanoa, kokonaisen terrorismikirjallisuuden uuden toimialan. Terrorismikirjateollisuuden rinnalla vielä paljon merkittävämpi ilmiö oli terrorismia ja turvallisuutta koskevan ajattelun ja sen yhteiskunnallisen läpäisevyyden muutos. Muutos aiheutui ennen kaikkea siitä, että Al Qaidan 2001 iskut osuivat Yhdysvaltoihin, joka yhä edelleenkin, kaikesta huolimatta, on johtava suurvalta ja joka määrittää kansainvälisen politiikan agenda turvallisuuksien aihealueella. Laajat vaikutukset niin kansainväliseen kuin kansalliseenkin politiikkaan selittyvät myös sillä, että elämme aidosti globaalien politiikan aikaa, etenkin viestintäteknologisessa mielessä.¹⁰⁰

Terrorismia koskevassa modernissa tutkimusperinteessä on myös useita muita tutkijoita, joiden ajattelua olisi tarpeen tutkia ja jotka olisi hyvä esitellä suomalaiselle yleisölle. Hoffman (1998) itse nimeää esipuheessaan useita näistä tutkijoista. Heitä ovat muassa Martha Crenshaw, Brian Jenkins, Walter Laquer, David Rapoport, Gran Wardlaw ja Paul Wilkinson. Martha Crenshaw'n tuotanto, vain yhtenä esimerkkinä, olisi tärkeä analyysikohte. Hän on terrorismista kiinnostuneelle tutkijalle ehdottomasti tutustumisen arvoinen ajattelija. Aiheesta kiinnostuneelle lukijalle voi suositella myös kotimaista Jukka Paastelan ja Leena Malkin toimittamaa kirjaa ”Terrorismin monet kasvot” (2007).

Tämä artikkeli keskittyy vuonna 1998 julkaistuun Hoffmanin klassikon alkuperäiseen painokseen. Hoffman julkaisi kirjastaan päivitetyn, kokonaan uudistetun laitoksen loppuvuodesta 2017. Päivitetty laitos huomioidaan soveltuvin osin, joskin päähuomio kiinnittyy kuitenkin alkuperäiseen klassikkoteokseen¹⁰¹. Artikkelin otsikko kuvaa terrorismin monimuotoista sisältöä ja olemusta, mutta myös sitä, että terrorismi on kaikessa hirvittävydessään hyödyllinen kumppani, tai vaihtoehtoisesti hyödyllinen vihollinen, monille toimijoille, esimerkiksi medialle ja poliittisille johtajille.

Käyn tässä artikkelissa lyhyesti ja tiivistä läpi Hoffmanin kirjan keskeisiä teesejä. Keskeiset kysymykset ovat: Millaisia merkittäviä ja ikään kuin ajasta riippumattomia läpileikkaavia teemoja Hoffman nostaa kirjassaan esiin? Millä tavoin Hoffmanin klassikkoteos näyttäytyy nykyisen, 2010-luvun lopun, terrorismikeskustelun ja tapahtumien valossa? Tilanne on muuttunut voimakkaasti sitten kirjan julkaisemisen. Tässä yhteydessä tuon esiin myös loppuvuodesta 2017 julkaistun päivitetyn painoksen merkityksen, sillä siinä Hoffman ottaa huomioon terrorismin ilmiökentän merkittävän viimeaikaisen muutoksen. Artikkelini on näin ollen yhtäältä Hoffmanin kirjan keskeisten teemojen kuvaus ja analyysi ja toisaalta teoksen tulkinta 2010-luvun lopun perspektiivistä.

Artikkelissa pyrin kuljettamaan mukana niin kansallista kuin kansainvälistäkin nykytilan näkymää nostamalla esiin mielestäni merkittäviä kehityskulkuja ja ilmiöitä. Toisin sanoen, millaisia terrorismiin kytkeytyviä ja sitä selittäviä trendejä on havaittavissa Hoffmanin nostamien teesien ja teemojen puitteissa. Oman surullisen varjonsa tähän artikkeliin luo Turussa tapahtunut terrori-isku. Tässä yhteydessä on huomioitava myös ne koulumurhat, joita Suomessa on tapahtunut ja joita on mahdollista tarkastella terroritekoina, vaikka niitä ei virallisesti eikä yleisesti ole tarkasteltu terrorismin kontekstissa. Niihin, erotuksena tässä valitusta tarkastelunäkökulmasta, en kuitenkaan tässä artikkelissa paneudu tämän enempää.

5.2. Terrorismi ilmiönä ja tutkimuskohteena osa laajempaa muutosprosessia

Terrorismi on ollut poliittisesti herkkä aihe läpi historian. Terrorismi linkittyy poliittiseen valtaan ja etenkin valtioon. Terrorismin ymmärtäminen on käytännössä hedelmällisintä valtion kontekstissa¹⁰². Kylmän sodan päättymisen ja varsinkin syyskuun 2001 terrori-iskut muokkasivat voimakkaasti turvallisuuskysymyksiä koskevaa ajattelua. Vasta nyt, vuonna 2018, voidaan sanoa, että perinteinen suurvaltapolitiikka on vallannut turvallisuuspoliittisen agendan takaisin vuoden 2001 tapahtumilta¹⁰³. Syynä tähän on pidemmän aikavälin kehitys, jossa terrorismin uhka on tavallaan arkipäiväistynyt ja se, että Isil näyttää tulleen taltutetuksi. Toiseksi merkittävä muutos on ollut se, kuinka sekä Venäjä että Kiina ovat aktivoituneet kansainvälisen politiikan

kan kentällä ja haastaneet Yhdysvaltojen johtavan roolin. Lisäksi Pohjois-Korean ja Iranin nousu jälleen maailmanpolitiikan turvallisuuspoliittiseen keskiöön ovat vaikuttaneet agendan muotoutumiseen.

Kriittisissä tutkimuksissa, jotka eivät ota maailmaa yksinkertaisena, annettuna havaintokokonaisuutena (data), on huomautettu, että turvallisuuden ja terrorismin ilmiöissä on kyse paljosta muustakin kuin vain pelkoa aiheuttavasta poliittisesta väkivallasta tai sen uhasta¹⁰⁴. Kriittisissä teorioissa on kiinnitetty huomiota etenkin siihen, millaisten oletusten varaan ilmiöt ja niitä koskevat käsitteet rakentuvat. Yhteiskuntatieteet eivät tästä näkökulmasta katsottuina ole tulkintaneutraaleja eivätkä arvovapaita: sillä, mitä tutkitaan, kuinka tutkitaan ja millaisia käsitteitä sekä teorioita tutkimuksissa käytetään, on suuri merkitys. Sanat tai kuvat eivät ole suora- viivaisella tavalla ”tosia” (tai ”epätosia”) terrorismia käsittelevissä tutkimuksissa tai uutisissa. Kyse on vallasta, siitä, kuka valtaa kulloinkin käyttää ja mihin tarkoitukseen valtaa käytetään¹⁰⁵. Voidaan kysyä, miksi tietyt diskurssit ja totuudet hallitsevat esimerkiksi mediassa ja terrorismikeskustelussa.¹⁰⁶

Ennakkokäsityksemme siitä, kuinka todellisuus rakentuu, on tästä näkökulmasta katsottuna merkittävä. Käsityksemme todellisuuden luonteesta heijastuu siihen, kuinka ymmärrämme esimerkiksi juuri terrorismin, uhkakuvat ja turvallisuuden. Siten rakentuvat myös keinomme vaikuttaa niihin. Toisin sanoen, se, mitä ja kuinka terrorismista puhutaan, tuottaa osaltaan terrorismia todellisuutena ja puheena. Sanojen merkitykset ja käsitteiden sisällöt muuttavat muotoaan yhtä aikaa yhteiskunnan muutoksen kanssa. Hoffmanin kirjan eräs kiistan ansio on juuri sen tavassa kiihottomasti tarkastella terrorismi-ilmiön historiallista muutosta ja rakentumista eri aikakausina. Se osoittaa, että kehityksen taustalla on tiettyjä, terrorismin eri aikakausille yhteisiä ilmiöelementtejä ja -ulottuvuuksia tai oikeammin jatkuvuuksia, vaikka kontekstuaalisuuden tuomat kerrostumat peittävät ne aika ajoin alleen.¹⁰⁷

Tutkimuksen ja käsitteiden maailmassa tämä tarkoittaa sitä, että ei ole olemassa historiallisesti toinen toistaan parempia ajattomia konsepteja (ajatukset ja ilmiöt), vaan kyse on käsitteistä, jotka näyttäytyvät tietyllä tavalla tietyn ajan ja yhteiskunnan mukaan¹⁰⁸. Tässä yhteydessä voidaan esimerkiksi pohtia, mitä niin sanottu uusi terrorismi eli vuoden 2001 jälkeen tapahtunut kehitys ja sitä koskeva puhe tarkoittavat, ja ennen kaikkea, mitä seurauksia uudella terrorismilla on¹⁰⁹. Hoffmanin klassikon uudistettu ja päivitetty versio päättyy pitkään lukuun, jossa hän tarkastelee tämän päivän terrorismin entistä moninaisemmaksi muuttunutta olemusta, joka, toisin kuin kauan sitten, oli mahdollista kuvata ja luokitella helpommin kuin nykyään¹¹⁰. Terrorismin nykyhetkeen ja tulevaan kohdistuvaa tarkastelua lisää artikkelin päätteeksi.

Turvallisuutta ja terrorismia koskeva käsitteistö on muuttunut vuosien varrella. Tämä on havaittavissa monin tavoin. Turvallisuus-käsitteen ja sen eri versioiden laajentuminen ja yleistyminen esimerkiksi suomalaisessa valtionhallinnossa on ollut tästä merkki. Vastaavasti terrorismi niin käsitteenä kuin ilmiönäkin on tunkeutunut elämäämme sekä valtiolliseen hallintoomme eri tavoin. Hoffmanin kirjan merkittävä anti on sen kyvyssä piirtää monitahoinen mutta silti ymmärrettävä kuva terrorismin muutoksesta ja kehityksestä. Hoffmanin kirjan jälkeen muutosvauhti on kuitenkin ollut nopeaa. Muutoksen merkittävin tekijä olivat syyskuun 2001 isku.

Tietoisuuden ja valmiuden lisääntyminen on näkynyt jo pidemmän aikaa niin Euroopan unionin, Suomen kuin kansainvälisten organisaatioidenkin turvallisuuspoliittisissa ohjelmissa ja käytännön toimissa. Terrorismin nousu keskeiseksi huolenaiheeksi on näkynyt Suomessa niin lainsäädännössä kuin sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta vastaavien viranomaisten toiminnassakin. Terrorismista on tullut eri tavoin arkea myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Uhka-arvion nostaminen (SUPO) sekä Turun isku ovat osaltaan kertoneet kaikille Suomessa, kuinka vakava tilanne on.¹¹¹

Sittemmin terrorismia koskeva ajattelu, tutkimuskirjallisuus sekä sitä koskeva kieli ovat muokkaantuneet nopeassa tahdissa nykyiseen muotoonsa ja sisältönsä. Terrorismista on tullut monin tavoin osa arkista uhkakuvakäsitteistöämme. Tutkimuksen näkökulmasta tämä merkitsee haasteellista tutkimustehtävää. On tarpeen tarkastella käsitteiden, kielen ja yhteiskunnallisten rakenteiden sisään kasvaneita olettamuksia ja arvoarvostelmia, jotka koskevat maailmankuvia ja kysymyksiä oikeasta ja väärästä. Tämä periaatteellinen keskustelu – akateemisen perustutkimuksen rinnalla – on tarpeen ajassa, joka näyttää nostavan jatkuvasti esiin uusia käsitteitä ilman, että niitä varsinaisesti ymmärretään tai että niiden sisällöistä vallitsisi yhteinen käsitys tai sopimus tai että kyettäisiin tarkastelemaan uuden ilmiökokonaisuuden vaikutuksia yhteiskuntaan tai inhimillisen arjen käytäntöihin¹¹². Terrorismin osalta Hoffmanin kirja, katsoessaan kauas menneisyyteen, antaa eväitä paitsi nykyisen tilanteemme myös tulevaisuuden ymmärtämiseen.

Terrorismi näyttäytyy meille median välityksellä yhtäällä kansainvälisen politiikan uhka- ja turvallisuuskysymyksenä, mutta entistä enemmän yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan ongelmana. Isil ja 2015 alkanut pakolaiskriisi viimeistään muuttivat keskustelun sisältöä ja viranomaistoimia etenkin Euroopan unionin sisällä¹¹³. Esimerkiksi SUPOn seurannassa on nyt lähes 400 henkilöä, Ruotsissa yli 2000. Suurissa EU-maissa, kuten Saksassa ja Ranskassa, seurannassa on luonnollisesti vielä paljon useampia henkilöitä. Viranomaisnäkökulmasta tarkastellen tästä seuraa vaatimus laaja-alaisesta ilmiön ymmärtämisestä, joka käytännössä edellyttää monia poikkialhallinnollisia toimia sekä koordinoitua politiikkaa. Yhteiskuntapoliittisesti voimakas vastakkainasettelun läpäisemä puhe – meidän puolellemme tai meitä vastaan – synnyttää käytännössä erittäin hankalia tilanteita. Suomessa etenkin keskustelu aiheeseen laaja-alaisesti liittyvistä hankalista ja vaikeista kysymyksistä on ollut ilmeisen haasteellista¹¹⁴.

Suomessa käytävää julkista keskustelua uhkakuvista ja viranomaistoimista voi väittää skitsofreeniseksi. Viranomaisilta vaaditaan toimia – mielellään ennalta estäviä toimia – mutta toimenpiteiden edellyttämää lainsäädäntöä valmisteltaessa näkökulma vaihtuu ytimeltään asetelmaksi, jossa viranomainen saatetaan nähdä jopa uhkana. Erityisen hämmentävää on, jos turvallisuudesta vastaava valtio ei luota omiin, itsensä valitsemiin toimijoihin, vaikka se samanaikaisesti vaatii, ja siltä vaaditaan, toimia sekä itsensä että sen alueella olevien kansalaisten suojaamiseksi. On huomattava sekin, että Suomi ei ole vastuussa vain Suomesta ja suomalaisista. Suomen tekemiset ja tekemättä jättämiset heijastuvat rajojemme ulkopuolelle.¹¹⁵

5.3. Terrorismin käsitteen problemaattisuus

Hoffmanin kirja alkaa luonnollisesti terrorismin määrittelemisellä. Hoffman toteaa, samalla kun hän esittelee muutamia yksittäisiä määritelmiä, kuinka hankalia tai pikemminkin mitään sanomattomia ne tyypillisesti ovat. Hän korostaa läpi kirjan terrorismin poliittisuutta ja sitä, kuinka tämä elementti erottaa sen muista väkivallan muodoista. Toiseksi hän nostaa esiin kysymyksen vallasta. Terrorismin tavoitteena on saada aikaan poliittinen muutos. Pyrkimyksenä on vaikuttaa vallitsevaan poliittiseen voimakenttään tai päästä itse valtaan. Tämä vallan aspekti koskee niin perinteistä poliittisesti motivoitunutta kuin etenkin viime vuosina esillä ollutta uskonnollista, jihadistista, terrorismia.¹¹⁶

Terrorismin Hoffman määrittää väkivallaksi tai sillä uhkaamiseksi, jonka avulla pyritään poliittiseen tavoitteeseen. Tästä seuraa, että terrorismi on tavalla tai toisella suunnitelmallista. Terrorismin määrittelemisen ongelmallisuutta Hoffman selittää

historialla ja sillä, kuinka useasti määritelmä on muuttunut aikojen saatossa. Voitaneen sanoa, että Osama bin Ladenin ja hänen käynnistämänsä Al Qaidan myötä terrorismi sai jälleen uuden tulkinnan ja ennen kaikkea voimakkaaksi osoittautuneen prosessin, jonka vaikutuksia saamme päivittäin mediasta seurata.

Hoffman kuvaa terrorismin määritystä ja sen muutosta käsittelevässä kappaleessa oivasti kuinka ”eläväinen” ellei pikemminkin tarkoitushakuinen tai ainakin sen mahdollistava koko termi on¹¹⁷. Historiamme on täynnä eri tavoin poliittisiin tarkoituksiin sovitettuja terrorismin määrittämiä. Hoffman nostaa esiin myös valtioterrorismin etenkin Neuvostoliiton ja natsi-Saksan osalta. Molemmissa toteutettiin massiivinen omien kansalaisten tuho. Tapahtumilla oli yhtäläisyyksiä, mutta merkittäväksi eroksi kirjoittaja nostaa esiin Stalinin kylmäverisen ajattelun. Toisin kun natsi-Saksassa, Neuvostoliitossa kommunistinen puolue oli jo vahvasti vallassa – Stalin halusi toimillaan varmistaa absoluuttisen vallan. Natsi-Saksa ja Neuvostoliitto eivät olleet ainoita valtiollisiin hirmutöihin syyllistyneitä vaan monet muutkin maat, kuten Maon johtama Kiina tai Pol Potin johtamien punaisten khmerien Kamputsea sekä myös Etelä-Amerikan diktatuurit, toteuttivat hirmutöitä. Nykyään löytyy yhä valtioita, joissa kansalainen ei nauti valtion tuomasta turvasta valtiollisten rajojen ulkopuolella sijaitsevaa anarkiaa ja turvattomuutta vastaan, vaan erityinen uhka on oma valtiollinen väkivaltakoneisto.¹¹⁸

Toisen maailmansodan jälkeen terrorismin keskeinen sisältö tiivistyi vallankumoukseen – pyrkimykseen muuttaa vallitsevia olosuhteita ja valtarakenteita. Vapaus- ja itsenäisyystaistelu, tyrannia, kapitalismi, antikolonialismi, separatismi olivat termejä, jotka määrittivät eri tahoilla käytävää kamppailua. Yleisessä mielessä ymmärrettyä terrorismin valtavirta koki muutoksen. Kylmä sota muutti huomattavalla tavalla maailmanpoliittista turvallisuuden kokonaisasetelmaa, jossa terrorismi sai uusia muotoja ja sisältöjä. Oman lukunsa muodostavat 1990-luvun uudet termit kuten ”narkoterrorismi” tai ”harmaan-alueen-ilmio”¹¹⁹. Narkoterrorismin käsitteellä tarkoitettiin moniulotteista ilmiötä, jossa huumekaupan avulla pyrittiin hankimaan varoja terroristiseen toimintaan. Sillä viitattiin myös, käsitteen toisena ydinulottuvuutena, kommunistisen blokin pyrkimykseen murentaa läntisiä yhteiskuntia huumekaupan avulla. Harmaan alueen ilmiöt puolestaan viittaavat kansallisvaltion sisäisiin kehityskulkuihin, joissa eri alueita joutuu ei-valtiollisten toimijoiden, esimerkiksi rikollisjärjestöjen, haltuun ja kontrolliin¹²⁰. Viime vuosien aikana esiin noussut hybridivaikuttaminen sisältää samantyyppistä ajattelua ja osin menetelmiäkin, kun jotkin tahot pyrkivät vaikuttamaan vastustajiinsa usein epäsuorasti ja omia toimiaan peitelten.

Terrorismin määrittelyä koskeva luku on kirjassa varsin perusteellinen. Hoffman kiteyttää tämän luvun lopussa, että vaikka terrorismin määrittäminen onkin ehkä mahdotonta, niin voimme kuitenkin esittää listan niistä termeistä ja ominaisuuksista, joita eri määritelmässä esiintyy ja jotka tekevät terrorismista oman, erityisen poliittisen väkivallan ilmiönsä. Luettelematta tässä kaikkia Hoffmanin kuvaamaa 22:ta piirrettä voidaan todeta, että *väkivalta ja voimankäyttö, poliittisuus, pelko, uhka ja psykologiset vaikutukset* ovat viisi ensimmäistä ominaisuutta, ja listan viimeisenä piirteenä mainitaan *vaatimukset kolmannelle osapuolelle*¹²¹. Hoffmanin kuvaamat piirteet ovat pääosin edelleen hyvinkin kohdallisia ja osuvia.

Hoffman korostaa terroristin ja väkivaltarikollisen eroa. Rikollisen käyttämä väkivalta on vain väline tavoitellessaan rikollista hyötyä, kun taas terroristilla väkivalta on usein itsetarkoitus – viesti sinällään. Viestin avulla tavoitellaan jotakin muuta, jotakin sellaista, joka on vielä tulevaisuudessa, itse tekoa suoritettaessa. Terrorismi on 1) poliittista sekä motiiveiltaan että tavoitteiltaan, 2) se on väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista, 3) se on suunniteltua aiheuttamaan pidemmälle ulottuvia, muun

muassa psykologisia vaikutuksia joko välittömässä kohteessa tai laajemmin tai sekä että, 4) se on sellaisen organisaation toteuttamaa, jossa on tunnistettava hierarkia tai komentoketju tai solutyypinen rakenne, ja 5) toimijana se on ei-valtiollinen tai kansallisvaltion sisäinen (sub-kansallinen)¹²². Havaitaan, että viime vuosina yleistyneitä yksinäisten susien iskuja ei ole helppo sovittaa tähän määrittelykokonaisuuteen.

Hoffmanin kirjan kontekstissa kysymys on siitä, onko nykymuotoisessa ääri-islamistisessa terrorismissa jotakin laadullisesti kokonaan uutta vai onko kyse siitä, että terrorismi muiden inhimillisten toimintojen tavoin on sopeutunut globalisaation ja teknologian aikaan. Ne, jotka katsovat, että on syytä puhua uudesta tai uusi-muotoisesta terrorismista, korostavat seuraavia seikkoja: Terroristinen toiminta ei ole enää luonteeltaan alueellista tai kansallista vaan kansainvälistä. Terrori-iskuilla pyritään kylvämään tuhoa. Lisäksi iskujen ei-rationaalispoliittinen luonne = uskonnollinen luonne, tavoitteiden globaali luonne paikallisuuden sijaan, organisaatio, toimintatavat, Internet sekä myös terroritekojen määrän kasvu ovat olleet keskeisiä argumentteja sen puolesta, että tulisi puhua uudesta terrorismista. Hoffmanin kirja kuitenkin osoittaa, että terrorismin kansainvälistyminen alkoi jo kauan sitten. Kysymykset volyymin ja tapahtumien nopeudesta ovat tästä erillisiä asioita ja ulottuvuuksia. Lisäksi on paikallaan todeta, että esimerkiksi tamilit kävivät alueellista taisteluaan vuonna 2009. Terrorismiin ja erilaisiin konflikteihin sekä uhkakuviiin liittyvä erityinen ongelma on media ja etenkin niin sanottu kansainvälisen yhteisön huomio – se kohdistuu varsin valikoivasti eri ilmiöihin ja muokkaa kansainvälisen politiikan agenda, joskus sattumanvaraisellakin tavalla.¹²³

Akateeminen keskustelu ”uudesta ja vanhasta” terrorismista on jatkunut pitkään. Voitaneen todeta, että terrorismin historiallinen luonne ei juuri ole muuttunut, vaan pikemminkin kyse on siitä, että se saa uusia kerrostumia uusien ryhmien, toimintatapojen sekä teknologisen kehityksen myötä. Ovatko nämä riittäviä elementtejä, jotta voitaisiin puhua uudesta terrorismista, tai onko sanalla uusi riittävä käsitteellinen merkitys ja sisältö, jää nähtäväksi. Laajemmin keskustelussa on nähtävissä samoja piirteitä kuin turvallisuuskeskustelussa, jossa sanaan turvallisuus liitetään aika ajoin uusia etuliitteitä tuottamatta selkeyttä ajatteluun saati toimintaan. Crenshaw nostaa esiin myös ”uusi terrorismi -keskusteluun” poliittiset aspektit, jotka ovat olleet ilmeisiä etenkin 2001 WTC-iskujen jälkeen¹²⁴. Ennen kuin julistetaan nykyterrorismia uudeksi tai vanhaksi, on tarpeen systemaattisesti kerätä empiiristä tietoa ja dataa ominaisuuksista ja piirteistä, jotka kenties antavat tai eivät anna aiheutta uuteen käsitteeseen.

5.4. Terrorismin lyhyt historia

Terrorismin historia kertoo ilmiön yleistymisestä Ranskan vallankumouksen myötä. Ironista on, että aluksi terrorismi yhdistettiin yhteiskunnallisiin (läntisiin) ideaaleihin, kuten demokratia ja hyveellisyys¹²⁵. Vallankumouksen aikana tavoiteltiin parempaa hallintoa, jonka tavoittamisessa terrorismilla oli sijansa. Lopulta tämäkin vallankumous söi lapsensa. Terrorismia käsitteenä leimasi vallan väärinkäyttö.

Ranskan vallankumouksen jälkeisenä käsitteenä terrorismi kytkeytyi aiempaa laajempaan poliittisten vaikutusten kenttään. Se kytkeytyi etenkin monarkian vastaiseen ajatteluun, jossa Jumalalta saatu valtuutus hallita kansalaisia haastettiin. Tämä ilmeni muun muassa kansallisvaltioiden synnyssä, mutta ennen kaikkea se oli nähtävissä universalistisissa ideologioissa, kuten marxismi-leninismissä. Vallankumous ja pyrkimys eroon kapitalismin ikeestä näkyivät muun muassa siinä, kuinka väkival-

lan oikeutusta alettiin ymmärtää välttämättömyytenä, jota tarvittiin, jotta saataisiin massat vallankumouksen taakse. Väkivalta nähtiin didaktisena keinona ja välineenä. Pamfletit ja seinäkirjoitukset eivät riittäisi korvaamaan väkivallan voimaa. ”Propaganda by deed” – pelkät sanat eivät riitä, tarvitaan tekoja¹²⁶.

Tämä ajattelu sai konkreettisen muotonsa tsaarin Venäjällä ”kansan tahto” (Narodnaya Volya) ryhmän myötä. Ryhmä haastoi valtaistuutun toden teolla ja surmasi tsaarin (Aleksanteri II) vuonna 1881. Vastaavia tapahtumia oli maailmalla useita – Yhdysvalloissa presidentti William McKinleyn murha 1901, 1800-luvun lopun tapahtumat ottomaanien ja Habsburgien imperiumissa ja samoin tapahtumat ennen ensimmäistä maailmansotaa. Suomen autonominen suuriruhtinaskunta ei poikennut tästä säännöstä. Voidaan sanoa, että venäläisten sortovaltaa vastaan noussut Eugen Schauman, joka surmasi kenraalikuvernööri Bobrikovin, ilmensi omissa toiminnassaan laajempaa kansainvälistä virtausta.

Hoffman (1998) kuvaa mielenkiintoisella tavalla terroristiseen toimintaan ja väkivaltaan opastavaa kirjallisuutta, jota levitettiin laajasti tuolloisin keinoin. Globaalin tietoverkon aikakausi ei tässä mielessä ole uusi, mutta tietysti Internet on kaikkia aiempia vaikutuskanavia monin verroin tehokkaampi tiedonvälityskanava. Oma lukunsa on kuitenkin niin sanottu pimeä verkko, jonka suojassa väkivaltaan yllyttävää ja opastavaa materiaalia voidaan levittää. Internet on merkittävä kohde, kun suunnitellaan ja toteutetaan terrorismin ja väkivaltaisen radikalisoitumisen vastaisia toimia.

Myöhemmin, 1930-luvulla, terrorismi muutti jälleen muotoaan ja sisältöään. Se ei olennaisilta, merkittävimmiltä osiltaan suuntautunut enää hallitusvallassa olevia vastaan. Se oli valtion eri väestönsosiin kohdistamaa hirmuvaltaa, muun muassa natsi-Saksassa, Neuvostoliitossa ja Kiinassa. Termi valtioterrorismi kuvaa tätä aikakautta erityisen hyvin. Tällä hetkellä termi ei ole yleisessä käytössä, vaikka väkivallan globaalissa uutisvirrassa tätä koskevia esimerkkejä tai niin tulkittavissa olevaa politiikkaa harjoitetaan eri puolilla maailmaa. Oman lukunsa muodostavat hajonneet tai horjuvat valtiot, joissa tilanne yksittäisen kansalaisen ja yksilön osalta on erittäin vaikea. Näissä horjuvissa tai rikkoutuneissa valtioissa legitiiminä vallan lähde on vähintäänkin kyseenalainen puhumattakaan eri tavoin turvallisuutta ja järjestystä valvovista tahoista¹²⁷.

5.4.1. *Jälkikolonialistinen aikakausi*

Hoffman kuvaa yksityiskohtaisesti eri puolilla maailmaa tapahtunutta kehitystä, kun terrorismi jälkikolonialistisena aikana jälleen muutti osin muotoaan. Hän nostaa esiin kehityksen muun muassa Palestiinassa, Kyproksella ja Algeriassa. Erittäin merkittävä muutos – tai pikemminkin varhainen signaali maailmalle – oli, että etnis-nationalistinen aktivismi ja sitä tukevat terroristiset toimet kykenivät vaikuttamaan poliittiseen todellisuuteen ja poliittisen vallan jakautumiseen. Antikolonialistinen terrorikampanja loi perustan modernille terrorismille. Kolonialismia vastustaneet terroristit ymmärsivät julkisuuden merkityksen ja väkivallan koreografisen ulottuvuuden. He toimivat siten, että koko maailma, tai oikeammin heidän näkökulmastaan olennainen osa maailmaa, näki heidän viestinsä. Heidän taistelunsa antoi nykykehitykselle suunnan, kun se laajensi väkivallan näyttämöä ja teki terrorismista globaalista. Etenkin Al Qaida ja sittemmin Isil ovat toimineet samoin. Globaalin mediaympäristön dramaattinen muutos on merkinnyt uuden rintaman syntyä¹²⁸. Samalla terroristien poliittinen agenda tuotiin tavallisen ihmisen arkeen länsimaissa – television, tietoverkkoon ja joskus kotikadulle. WTC-tornien kaatumisen jälkeen agendan voidaan sanoa saapuneen perille. Se on kaikkialla läsnä, eikä sitä pääse mihinkään piiloon.

Yhtenä keskeisenä esimerkkinä voidaan viitata heinäkuun 1968 tapahtumasaraan, jossa PFLP (Popular Front for the Liberation of Palestine) kaappasi Israelin valtiollisen lentoyhtiön lentokoneen matkalla Roomasta Tel Aviviin. Kyse oli todellisesta poliittisesta voimannäytöstä. Se oli tarkkaan harkittu operaatio, lentoyhtiön valintaa myöten. Terroristien vaatimuksia ei kerta kaikkiaan enää ollut mahdollista jättää huomiotta¹²⁹. Samaan aikaan terroristit alkoivat laajemmassa mitassa liikkua maasta toiseen. Toisen maan siviilien ottaminen kohteeksi oli niin ikään uusi avaus. Terroristien ja siten kaikkien muidenkin maailma oli muuttunut peruuttamattomasti.

Vuoden 1972 Münchenin olympialaisiin tehty isku oli toinen merkittävä tapahtuma pidemmän ajan ketjussa – se toi terrorismin uudella tavalla maailmanpolitiikan keskiöön havahduttaen valtiot erilaisiin varautumistoimenpiteisiin. Terrorismin kansainvälistymiskehitys merkitsi myös rajat ylittävän yhteistyön kasvua, mikä puolestaan tuotti entistä vaikeamman haasteen terrorismintorjuntaan osallistuville, mutta synnytti myös uutta potentiaalia iskuja suorittaville ja niitä suunnitteleville. Palestiinan vapautusarmeija (PLO) oli keskeinen toimija tässä kokonaisuudessa. Se muuntui nopeasti niin poliittisesti kuin taloudellisten resurssien kasvun myötä terrorismिताivaan kirkkaimmaksi tähdeksi. Kuten aiemmin todettiin, terrorismia ja terroristeja koskevat käsitykset elävät ajassa ja paikassa – Jasser Arafat sai, yhdessä Shimon Peresin ja Jitzhak Rabinin kanssa, lopulta Nobelin rauhanpalkinnon 1994.

Poliittiset ja uskonnolliset tavoitteet ovat aika ajoin lyöneet kättä terrorismia motivoivina tekijöinä. Modernin ajan historia kertoo, kuinka esimerkiksi PLO, Al Fatah, Iran ja toisaalta vasemmistolainen terrorismi löysivät toisensa useissa eri leikkauksissa. Omassa lähihistoriassamme järjestäytyneet rikollisuus (JR) ja terrorismi ovat löytäneet yhteisiä intressejä¹³⁰. Kehitys 1960-luvun lopulta kylmän sodan päättymiseen sisälsi merkittäviä muutoksia, etenkin laajan kansainvälistymisen ja samanaikaisen mediatietoisuuden kasvun. Toisaalta muutokset maallisten (poliittisten) ja uskonnollisten ryhmien määrissä olivat merkittäviä. Muutos heijasteli yhtäältä terrorismin sisäisiä muutoksia ja toisaalta kansainvälisen politiikan rakenteiden muutoksia ja niiden vaikutuksia. Ero poliittisia tavoitteita ajavien maallisten terroristiryhmien ja uskonnollisesti motivoituneiden ryhmien tekemien iskujen välillä havaitaan ennen kaikkea väkivallan intensiivisyydessä ja mittaluokassa. Hoffmanin kuvauksen mukaan uskonnollisten ryhmien tekemille iskuille ovat ominaisia suuri uhriluku ja väkivallan silmittömyys: vain noin 25 % iskujen tekijöistä on uskonnollisia, mutta nämä ryhmät vastaavat noin 60 %:sta kaikkien iskujen uhriluvusta.¹³¹

Uskonnollisen terrorismin hankaluus terrorismin torjunnan kannalta on sen transsendentaalinen ulottuvuus, mikä tarkoittaa, että mikään poliittinen, moraalinen tai käytännöllinen tekijä ei varsinaisesti rajoita terroria. Maalliset terroristiryhmät huomioivat lähes poikkeuksetta toimintansa poliittiset seuraukset – väkivaltainen ylilyönti tuottaa usein tavoitteisiin nähden vastakkaisia tuloksia. Poliittisia tavoitteita ajavat maalliset ryhmät ovat ”enemmän” järjestelmän sisällä, mukana järjestelmässä ja pyrkivät poliittis-yhteiskunnallisiin muutoksiin. Transsendentaalisia tavoitteita ajavat ryhmät haluavat usein kokonaan muuttaa, tai jopa perusteellisesti tuhota, olemassa olevan järjestelmän. Tavoitteet ja siten keinovalikoima ovat erilaiset, ja niin terrorismin käsittekin saa erilaisia kerrostumia.

Hoffman ennakoii luvussa uskonto ja terrorismi¹³² oivaltavasti todellisuutta, jota olemme todistaneet 2000-luvun alusta pitäen, jolloin uskonnollinen terrorismi on ollut määräävä tekijä terrorismin kentässä. Tämä siitä huolimatta, että esimerkiksi Europolin alkuvuosien tilastojen mukaan vuosikaudet määrällisesti eniten terroritekoja ovat tehneet separatistit ja siten hallinneet tilastoja. Muutos uhriluvuissa selittyy uskonnollisen terrorismin määrän kasvulla, iskujen väkivaltaisuudella ja pyrkimyksellä tuhota entistä enemmän poliittisiin kiistoihin nähden kokonaan ulko-

puolisia siviilejä. Kokonaiskuvassa asetelmasta on epäilemättä luettavissa läntisen ja islamilaisen maailman osittainen vastakkainasettelu, mutta sitä selvästi luonnehtii myös globaalin länsimaisen median kohun- ja verennälkäisyys.

5.4.2. Vuoden 2001 WTC iskut mullistivat maailman- ja turvallisuuspolitiikan suunnan

Osama bin Laden sai aikaan enemmän kuin ikinä saattoi kuvitellakaan. Riippumatta näkökulmasta ja siitä, mitä halutaan arvottaa, syyskuun 2001 iskujen jälkeinen aika on monin tavoin merkinyt terrorismin kukoistuskautta. Se on näkynyt massiivisina poliittis-taloudellisstrategisina muutoksina, jotka ovat konkretisoituneet niin kansallisen lainsäädännön kuin kansainvälisen politiikan valtarakenteidenkin muutoksina. Terrorismin vastaiseen toimintaan käytetyt resurssit ovat moninkertaistuneet ja terrorisminvastainen taistelu on saanut monin paikoin sodankäynnin muotoja. 2010-luvun lopulla terrorismin uudet muodot ja ulottuvuudet saavat kontekstinsa kyberterrorismin, globaalin medianäkyvyyden ja toisaalta myös muotisanan hybrid eri versioina.

Eri tavoin tarkasteltuna Yhdysvaltojen massiivinen reaktio syyskuun 2001 iskuihin sekä erilaiset sotatoimet muun muassa Irakissa ovat muokanneet turvallisuuspolitiikkaa laajasti¹³³. Sittemmin tämä on näkynyt lainsäädännössä niin meillä kuin Euroopan unionissa. Esimerkiksi kansainväliseen talousrikostorjuntaan tuli sen myötä puhtia, kun Yhdysvallat alkoi tukkia terrorismin rahoituksen virtoja. Viimeimpänä Yhdysvaltain käynnistämä Irakin sota synnytti osaltaan Isilin, eikä Syyrian sotaan kyetty eikä haluttu toden teolla puuttua, mistä on seurannut käsittämättömän inhimillisen kärsimyksen lisäksi EU:n jäsenmaita ravisteleva pakolaiskriisi. Se puolestaan näkyy vaaliasetelmissa ja -tuloksissa eri puolilla Eurooppaa monin tavoin. 911-terrori-iskujen onnistunut tavoite oli saada Yhdysvallat ja länsi toimiin (provokaatio kuten presidentti Koivisto asian 27.10.2001 ilmaisi), jotka tuottavat lisää kärsimystä ja katkeruutta, jolloin terrorin alkulähde ja oikeutus voimistuvat entisestään. Siten jihadistisen propagandan levittäminen on tapahtuneen valossa ollut helppoa ja uskottavaa.¹³⁴

5.5. Media on terrorismin happea

Historia, kaukainen ja lähimenneisyys, osoittavat, kuinka terrorismi, julkisuus ja media kulkevat käsi kädessä. Media on terrorismin happea¹³⁵. Terrorismia harjoittavien ja sitä edistävien keinot sekä tavoitteet vaihtelevat, mutta yhden ulottuvuuden osalta niiden toimet ovat yhtenevät. Tämä yhteinen tekijä on (poliittinen) julkisuus ja ennen kaikkea globaali media. Pyrkimyksenä on synnyttää pelkoa. Ensisijaisesti pyrkimyksenä on kuitenkin laajentaa fyysisiltä vaikutuksiltaan rajatun iskun vaikutuspiiriä. Tähän on vaikea kuvitella parempaa välinettä kuin väkivaltaisia uutiskuvia auliisti jakava globaali media, ”if it bleeds, it leads”. Mikään yksittäinen terroristiryhmä ei voinut menneisyydessä uneksiakaan saavuttavansa yhdessä silmänräpäyksessä lähes kaikki maapallon ihmiset. Yksi Hoffmanin (1998) kirjan keskeisistä viesteistä on juuri terroristisen viestinnän ymmärtäminen ja median hyödyntämisen analyysi osana tätä kokonaiskuvaa. Terrorismi on rationaalista toimintaa. Järke (ratio) taustalla voi erota meidän ymmärtämästämme järjestä, mutta yhtä kaikki kyse on tavoitteellisesta, rationaalisesta toiminnasta.

Mediasta puheen ollen kukin voi tahollaan miettiä, kuinka monta kertaa on nähnyt, kun WTC-tornit romahtavat. Osama bin Laden totesikin joskus, että ei voinut edes kuvitella, kuinka onnistunut 911-isku oli. Terrorismin, median, yksilön ja yhteiskunnan suhde on monin tavoin mielenkiintoinen. Tiedonvälityksen ja toisaalta (kamera)teknologian suhdetta voi hyvinkin tarkastella yhteydessä terrorismiin. Siten myös kysymys poliittisesta vaikuttamisesta on elänyt tässä kontekstissa. Suoran TV-lähetyksen merkitystä ei voi väheksyä: Vietnamin sota ja toisaalta Münchenin isku sekä lentokonekaappausdraamat kertovat osaltaan, kuinka voimakas poliittinen viestintäväline TV on. Internet ja globaali online-media ovat synnyttäneet virtuaalin todellisuuden, jossa kaikki säilyy ja toistuu yhä uudestaan.

Oma merkittävä lukunsa on mediamaiseman kylläytyminen. Hoffman kuvaa, miten tämä näkyi osaltaan siinä, kuinka sanomalehdistön piti löytää oma paikkansa TV:n suorien lähetysten varjossa. TV:ssä esitettävän väkivallan määrän kasvu ja sen raaistuminen ovat osaltaan heijastuneet terrorismiin. Pitää saada näyttäviä iskuja aikaiseksi tavalla tai toisella, jotta uutiskynnys ylittyy. Median ja terrorismin suhde on symbioottinen. Eri asia on, mikä vaikutus medialla on poliittiseen päätöksentekoon ja valtasuhteisiin. Kysymykseen ei ole helppoa vastata. Asiaa koskevat tutkimukset antavat ristiriitaisia tuloksia. Hoffman esittää, että Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten mukaan terrorismilla ei ole ollut laajemmin merkittävää vaikutusta poliittisesti ja yhteiskunnallisesti. Terrorismiin syyllistyneen on vaikea saada suuren yleisön hyväksyntää teolle. Uusi jihadistinen terrorismi ei luonnollisesti pyri saamaan oikeutusta teoilleen läntisissä kohdemaissa eikä välttämättä edes niin sanotussa lähtömaassaan. Usein iskujen viestit tavoittavat todellisen kohdeyleisönsä kriisialueilla. Kriisiytyneitä alueita ei löydy ainoastaan hajonneista valtioista vaan yhä useammin myös läntisten pääkaupunkien liepeiltä.

Tämä median ja terrorismin symbioosi konkretisoituu muun muassa siinä, kuinka niin sanotut poliittinen ja uskonnollinen terrorismi lähestyvät keinoa ja haluttua vaikutusta. Yhtäällä terrorismin ja median yhteisvaikutus näkyy konkreettisesti esimerkiksi turismissa ja toisaalta median tuomana paineena päätöksentekijälle kriisitilanteessa¹³⁶. Egyptissä, Luxorissa 1997, tapahtunut turisteihin osunut isku heijastui dramaattisesti maan talouteen ja, kuten todettua, 911 muutti perusteellisella tavalla, ainakin hetkellisesti, maailmanpolitiikan voimia ja virtoja.

Voidaan myös kysyä ja yrittää analysoida, median ja terrorismin kontekstissa, minkälainen on se prosessi, jonka seurauksena länsimaisen hallituksen poliittinen johto ryhtyy neuvotteluihin terroristiseksi julistamansa järjestön kanssa tai miksi ja miten joku terroristijärjestön kidnappaama henkilö vapautetaan. CNN-syndrooma, sosiaalinen media ja tiedonvälityksen nopeus ovat tehneet myös politiikasta ennen näkemättömän nopeatempoista. Muutos pakottaa poliittiset päätöksentekijät tekemään päätöksiä lähes välittömästi, ilman, että heidän olisi mahdollista perehtyä syvällisesti asian kaikkiin puoliin. Lisäksi on huomattava, että läntiset yhteiskunnat eivät kestä juurikaan omien sotilaiden tappioita konflikteissa, joita ei koeta omiksi taisteluiksi. Tämä on osaltaan tarkoittanut myös sitä, että poliittisen päätöksenteon demokraattinen perusta horjuu väistämättä, jos niin sanottu online-media määrittää poliittista agenda. Toisaalta tästä on seurannut se, että ei-demokraattiset valtiot ovat valjastaneet TV:n ja Internetin omaan käyttöönsä – voidaan ajatella Kiinaa, Venäjää tai useita arabimaita – aivan samassa hengessä kuin terroristitkin ne pyrkivät saamaan oman viestinsä esille.

Terrorismin ja median suhde on kaksijakoinen. Yhtäältä se mahdollistaa laajemman viestinnän ja esimerkiksi uusien terroristien rekrytoimisen, kuten viime vuosien Isilin toiminta osoittaa. Toisaalta media pakottaa valtiot ja niiden johdon toimimaan sekä resursoimaan vastaterroristisia toimia samoin kuin oikeuttamaan

laajamittaiset toimet poliittisen vastustajan nujertamiseksi terroristiksi leimattuna¹³⁷. Hyvä, vaikkakin täysin spekulatiivinen kysymys on, olisiko meillä terrorismia, jos sitä ei uutisoitaisi lainkaan, tai vähenisikö sen määrä ilman kattavaa uutisointia.

Sosiaalinen media ja sen hyödyntäminen terroristisessa tarkoituksessa on nousut merkittäväksi huoleksi tai oikeammin uhkaksi. Uusi media on mahdollistanut monipuolisen kommunikaation lähes mistä tahansa lähes minne tahansa¹³⁸. Internet on tänään keskeinen alusta radikalisoitumiskehityksessä¹³⁹. Jo 2000-luvun alkupuolella arvioitiin, että on olemassa noin 4 800–6 000 terrorismiin liittyvää Internet-sivustoa. Ääri-islamististen ryhmien katsotaan käyttävän Internetiä eniten. Puhutaan väkivaltaisen jihadismin virtualisoitumisesta (virtualisation of violent jihad). Myös muut ääriilikkeet, kuten äärioikeistolaiset tai -vasemmistolaiset hyödyntävät Internetiä eri tarkoituksissa¹⁴⁰. Meillä löytyy runsaasti omia tapauksia, joissa poliittisen kentän eri ääripäät hyödyntävät varsin onnistuneesti sosiaalista mediaa ja sitä lähes kritiikittä seuraavaa ja siteeraavaa mediaa.

Terroristit käyttävät Internetiä moniin tarkoituksiin:

- psykologiseen sodankäyntiin
- propagandan välittämiseen ja laajemman julkisuuden saamiseen
- tiedon etsintään
- rahoituksen hankkimiseen
- rekrytointiin ja mobilisoimiseen
- verkostoitumiseen
- informaation jakamiseen
- suunnitteluun ja koordinointiin
- kohteiden hakkerointiin.

Hoffman¹⁴² on tutkinut Internetin käyttöä al-Qaidan ja radikaalin jihadismin toiminnassa. Hän tiivistää Internetin merkityksen terroristien toiminnassa kolmeen eri funktioon:

- propagandan tuottamiseen, jolloin rekrytoidaan ja kerätään rahoitusta sekä muokataan yleistä mielipidettä
- terroristien valmennukseen ja opastamiseen
- iskujen suunnitteluun ja yhteydenpitoon terroristien kesken.

Terrorismista on tullut 2000-luvulla osa yhteiskuntien mielentilaa. Terrorismi ei olisi niin vaikutusvaltaista, ellei se saisi valtavaa mediajulkisuutta. Terrori-iskun tekijälle laaja mediajulkisuus on usein jopa tärkeämpää kuin itse pommit tai uhrin. Terrori-iskun keskeinen funktio on juuri aiheuttaa pelkoa ja kauhua laajan yleisön keskuudessa sekä sitä kautta vaikuttaa kansalaisten poliittisiin näkemyksiin¹⁴³. Laajan yleisön piirissä pelkoa lisäävä vaikutus moninkertaistaa iskun voiman. Terrorismissa tärkeää ei ole itse isku vaan se pelon ja epävarmuuden aalto, joka globaalissa mediassa leviää. Terrori-iskun medianäkyvyys vaikuttaa myös itse iskun suunnitteluun. Kohteen luonne ja haavoittuvuus tai turvajärjestelyt, ajoitus ja iskun metodi määräytyvät osin media-agendan mukaan. Asetelmasta seuraa, että terroristeilla ja medialla on tietty yhteinen intressi tai pikemminkin niin, että isku ja sen laajamittainen uutisointi edistävät molempien osapuolten etuja¹⁴⁴. Toisaalta tulee huomata, että maailmalla tapahtuu paljon terrori-iskuja, jotka eivät nouse tai niitä ei nosteta globaalien media-yhteisön tietoisuuteen.

Hoffmanin kirjan jälkeen tapahtunut mediamaailman ja teknologian kehitys on merkinnyt käytännössä vallankumousta. Hoffman¹⁴⁵ kirjoittaa tästä, että median merkitys rekrytoinnissa on kriittinen. Terrorismia ei ole ilman kommunikaatiota. Hoffman esittää, että vanha ja uusi media kulkevat terrorismin mukana jatkossakin. Hän alleviivaa sitä, että me emme tiedä, miltä terrorismin ja median (kommunikaation) suhde näyttää tulevaisuudessa, mutta varmaa on, että teknologinen kehitys tulee entisestään kiihtymään ja siten muokkaamaan terrorismia myös tulevaisuudessa. Terroristisen viestinnän jatkumo on siten tulevaisuudessakin läsnä yhteiskunnissamme.

5.6. Terrorismi-sanalla tehdään politiikkaa ja luodaan viholliskuvia

Terrorismia voidaan pitää poliittisesti ”hyvänä” uhka- ja viholliskuvana, sillä se on hankalasti määritettävissä, vihollinen on vaikeasti löydettävissä, ja ennen kaikkea terrorismi on todellinen uhka. Terrorismi on poliittista väkivaltaa. Terrorismi on poliittista myös toisessa merkityksessä: siinä on erittäin vahvasti kyse vallasta – vahvemman ja heikomman välisestä kamppailusta. Se on ollut erityisen käyttökelpoinen käsite poliittisessa retoriikassa¹⁴⁶. Terrorismi onkin puheena päivittäin eri muodoissa. Sen medianäkyvyys on valtava, sillä siitä on mediassa tullut arkea.

Poliittisia vastustajia leimataan terroristeiksi, jotta voidaan oikeuttaa omat poliittiset toimet, kuten erilaiset turvallisuusviranomaisien tekemät vastatoimet, tai kyetään vahingoittamaan vastustajan julkista kuvaa ja asemaa poliittisella kentällä. Tämä toimii niin kansallisessa kuin kansainvälisessäkin kontekstissa.

Nykyistä terrorismikeskustelua seurattaessa käsitteen sensitiivisyys, hankaluus sekä poliittisuus ilmenevät eri tavoin. Tutkijoiden parissa tämä varovaisuus määrittellä jokin tapahtuma terrorismiksi näkyy usein akateemisena ”toisaalta–toisaalta-pyörittelynä”. Turvallisuusviranomaiset saattavat omasta puolestaan haluta korostaa uhkan vakavuutta ja ajankohtaisuutta ja päätyä käyttämään sanaa terrorismi. Media kauhistelee tai jopa mässäilee sosiaalisen median tarjoamalla kuva-aineistoilla ja myy klikkauksia, uutisia ja mainoksia. Kun tapahtumaan on saatu etäisyyttä, median lähestymistapa usein muuttuu. Mediassa käynnistyy pohdinta, tai oikeammin spekulointi siitä, miksi tapahtunutta ei estetty ennalta, ja siitä, syöllistyivätkö viranomaiset liialliseen voimankäyttöön. Median toimintatapa on opportunistinen. Se nakertaa omaa uskottavuuttaan vastuullisena toimijana, niin terrorismin uutisoinnissa kuin yleisemminkin. Poliittisen sfäärin reaktio on sen sijaan tapauskohtaista ja myötäilee poliittista arvomaailmaa. Poliittiset toimijat yhtäältä vaativat ja toisaalta kauhistelevat tarvittavia lainsäädäntötoimia. Tavallisesti on myös poliittisia toimijoita, jotka suhtautuvat tapahtumiin ymmärtävästi, omasta ideologiastaan riippuen: tapahtumia selitetään viittaamalla rakenteellisiin, sosioekonomisiin seikkoihin, eikä taustalla nähdä tekijän henkilökohtaista vastuuta. Mutta kuten Hoffman kirjoittaa, ”terrorismi on äärimmäinen henkilökohtainen ratkaisu¹⁴⁷”, jota rakenteellinen selitys ei koskaan tyhjennä.

Terrorismin käsite sisältää niin vahvan kielteisen latauksen, että sen merkitys poliittisessa retoriikassa on huomattava – huolimatta siitä, että käsitteen runsas käyttö onkin inflatoanut sitä. Terrorismileiman saanut henkilö, liike tai organisaatio on käytännössä julistettu parialuokkaan, jolla ei oikeuksia ole ja johon voidaan kohdistaa mitä moninaisimpia keinoja. Kuka tai mikä sitten tulee leimatuksi, on ihan eri luokan kysymys. Tämä linkittyy laajempaan turvallisuuskysymysten poliittis-yhteiskunnalliseen ilmiöön eli viholliskuvien luomiseen. Uhkillä ja uhkakuvilla on perinteisesti oikeutettu moninaisia poliittisia toimia¹⁴⁸. Poliitikot muodostavat

käsityksensä turvallisuudesta ja uhista tiettyjen (elintärkeiden) olettamusten, todennäköisten vihollisten ja mahdollisten skenaarioiden perusteella, jotka kaikki saavat merkityksensä ja tarkoituksensa tiettyssä historiallis-sosiaalisessa kontekstissa. Nämä intressit, viholliset ja skenaariot omaavat materiaalisien muodon, mutta tästä huolimatta niitä ei voida pitää sellaisina, jotka omistavat jonkinlaisen objektiivisen todellisuuden, joka puolestaan olisi riippumaton kontekstin muodostavista rakenteista. Uusi toinen (vihollinen) luodaan ja se tuhoetaan ajassa, ei niinkään konkreettisesti paikassa (tilassa). Vihollista syytetään mielikuvien maailmassa. Osin koko peli pelataan vain metaforina, ei historiassa.¹⁴⁹

Tässä yhteydessä voidaan fokus asettaa sanoihin terroristi, väkivaltainen ekstremisti, sissi tai vapaustaistelija – mikä erottaa nämä termit toisistaan? Miksi media tai esimerkiksi tutkija käyttää jotakin tiettyä termiä tai kuvaa jonkin toisen termin tai kuvan sijasta? Termit, käsitteet tai kuvat eivät ole viattomia¹⁵⁰. Terrorismi erityisenä pelon ja hysterian lähteenä voidaan tulkita myös kulttuurisina merkkeinä, jotka jäsentävät yhteiskunnallista todellisuuttamme ja sitä koskevaa ymmärrystämme. Terrorismi on synnyttänyt kaaoksen metamielikuvia, jotka saavat merkityksensä talouden, kulttuurin ja sosiaalisten prosessien kautta. On syntynyt universaaleja merkkejä, kuten 911, 311, Osama bin Ladenin kasvot, Isilin mestauskuvat tai ”väkivaltaiset kuorma-autot” (käytössä jo 1980-luvulla), jotka ovat nopeasti muodostuneet osaksi länsimaista (mielikuva- tai kuva)kulttuuria. Tällaiset kulttuuriset prosessit luovat yhtäällä perusrakenteita, syviä tulkintarakenteita – eräänlaisia kollektiivisia metakognitioita ja tiedollisia kategorioita. Aktuaalinen reaktio erilaisiin terroriisuihin, ja laajemmin turvallisuusstrategisiin valintoihin, vaihtelee ja saa muotonsa hätätilan luonteen sekä aiempien, ilmiötä koskevien olettamusten perusteella, mutta myös kulttuuristen arvojen ja asenteiden mukaan.¹⁵¹

Terrorismia ja turvallisuutta koskevalle kielelle on ominaista tietty sisäänrakennettu vastakkainasettelu, jolloin ratkaisut ovat helposti (väki)vallan ja pakon sanelemia. Vaihtoehtoisten mallien etsintä ei ole luonnollista. Poliittinen terrorismia ja turvallisuutta koskeva kieli on pullollaan vertauskuvia (metaforia), kiertoilmauksia (eufemismeja) sekä monimerkityksisiä tai merkitykseltään hämärtyneitä (ambivalentteja) termejä. Oman taustansa tähän asetelmaan tuo se, että valtiot ovat määrittäneet keskenään, kuinka ja millaisten olosuhteiden vallitessa voidaan väkivaltaa käyttää, mutta kaikki ei-valtiollinen väkivalta ei ole oikeutettua.

5.7. Terrorismi tutkimuksen kohteena

Terrorismi on hankalasti hahmotettava ilmiö, ja siihen sisältyy useita erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja. On useita eri tavoin jäsenyviä tutkimussuuntia, joiden varsinaisissa tutkimuksissa painottuvat monet erilaiset menetelmät ja tieteenalat. Tieteellisessä mielessä terrorismitutkimus on varsin hajanaista. Tiede on yhteiskunnallinen toiminto ja käytäntö, joka edistykseen edellyttää, että meillä on jokin ymmärrys siitä, mitä tutkitaan ja kuinka sitä tutkitaan, koska meidän tulee kyetä tarkistamaan ja verifioimaan tuloksia sekä myös toistamaan tutkimusasetelmia. Ilman näitä lähtökohtia on varsin hankalaa kehittää ja edistää terrorismitutkimuksen teoreettista ulottuvuutta¹⁵². Sitä leimaa usein kuvaileva ja historiallinen ote, jonka keskeiset sisällöt toistuvat kirjallisuudessa ilman, että ne antaisivat terrorismin tutkimukselle tai terrorismin torjunnan käytännöille mitään varsinaisesti uutta. Avoimiin lähteisiin nojaavan tutkimuksen erityisiä ongelmia ovat terroristisen toiminnan salassapitopyrkimykset ja vastaterroristisen toiminnan luottamuksellisuus (turvaluokittelu, salaus). Tavallisesti tutkijalla ei ole pääsyä esimerkiksi poliisin tai turvallisuuspalvelun aineistoihin.

On vaikea päästä haastattelemaan kiinni saatuja terroristeja tai luoda yksityiskohtaisempaa kuvaa ilmiön tilasta. Yksittäisen tutkijan kannalta tilanne on varsin ongelmallinen. Dilemma kiteytyy käytännössä seuraavasti: jos saat salaisiksi tai luottamukselliseksi luokiteltuja aineistoja käyttöösi, et voi niitä hyödyntää, ja jos puolestaan nojaat tyystin avoimiin lähteisiin, tutkimusanalyysin taso helposti huojuu laadukkaan journalismin tasolla. On toki niin, että hyvin tehdyille perusanalyysille on käyttöä sekä akateemisessa tutkimuksessa että viranomaisten toiminnassa. Tämän tekemiseen ei tarvita salaiseksi leimattuja asiakirjoja.

Terrorismia koskeva tutkimus on siis moniulotteista¹⁵³. Näkökulmia on monia. Usein tutkitaan esimerkiksi terrorismin ja poliittisen väkivallan suhdetta laajoina makrotason ilmiöinä, jolloin huomion kohteeksi saattavat nousta vallankumoukset tai muut historialliset tapahtumasarjat. Myös terroristijärjestöjä ja niiden toimintaa tutkitaan usein. Huomio voidaan keskittää myös terroristisen toiminnan vaikutuksiin ja seuraamuksiin. Terroristien tutkiminen henkilöinä puolestaan tuottaa psykologisia profiileja¹⁵⁴. Terrorismia koskevia yleisiä lainalaisuuksia etsitään myös: pyritään analysoimaan jokin yksittäinen tapaus ja tekemään sen perusteella laajempia päätelmiä, tai päinvastoin otetaan tarkasteluun useita terroristisia tekoja ja pyritään niistä löytämään yhteisiä piirteitä¹⁵⁵. Terrorismia koskevaa tutkimusta onkin luonnollista lähestyä tutkimuskysymysten ja luokitteluiden kautta. Tutkimusta jäsentävää käsitteistöä ja tutkimuskohteita ovat muun muassa seuraavat: terrorismi, politiikka, valta, väkivalta, psykologia, media, oikeus ja toiminnan legitimaatio, moraali/etiikka, raha, valtio, yhteiskunta, yksilö/kansalainen, identiteetti, turvallisuus ja turvallisuusorganisaatiot¹⁵⁶. Terrori-iskujen määrä on melko hankala kysymys. Kansallisella tasolla tai EU:n alueella tehtyjen iskujen määrästä ja luonteesta on olemassa hyvä ymmärrys. Vaikeaksi asetelma menee, kun pyritään laskemaan tai hahmottamaan terrori-iskujen määrää maailmanlaajuisesti¹⁵⁷. Tuoreessa julkaisussa on laskettu iskujen ja uhrien määrää seuraavasti: vuosien 2007–2017 iskuja yhteensä 120 971; kuolleita iskuissa 213 884; maat, joissa iskuja tehty eniten, ovat tuttuja uutisista eli Irak, Afganistan, Intia, Pakistan, Filippiinit, Nigeria, Somalia, Nepal, Egypti ja Syyria¹⁵⁸.

Oma merkittävä tutkimusalueensa on terrorismin juurien tutkimus, jossa pohditaan, mistä terrorismi saa alkunsa, mitkä tekijät ovat syynä jonkin ryhmän synnylle ja miksi joku henkilö liittyy terroristiseen ryhmään tai toimintaan¹⁵⁹. Syyt ovat jatkuvasti muuttuvia ja dynaamisia, ja ne voidaan luokitella esimerkiksi rakenteellisiin ja psykologisiin¹⁶⁰. Tähän liittyen eräs keskeisimmistä tutkimuskohteista on kysymys rekrytoinnista ja radikalisoitumisesta. Kysymykset näitä prosesseja selittävästä tekijöistä ja toisaalta siitä, miksi joku luopuu terroristisesta toiminnasta, ovat nousseet merkittävään asemaan mietittäessä, kuinka ehkäistä terroristista toimintaa¹⁶¹. Laajempi tutkimuskohde on ideoiden ja aatteiden merkityksen tutkiminen. Tällöin esille nousevat kysymykset siitä, kuinka aatteet ja ideat leviävät ja kuinka ne sulautuvat tai sulautetaan olemassa oleviin ajatusmalleihin ja maailmankatsomuksiin. Tähän asetelmaan liittyvät myös organisatoriset tekijät: millaisia muotoja ja käytäntöjä erilaisissa terroristiryhmissä on?

On todettava, että mikään yksittäinen teoria tai lähestymistapa ei selitä tyhjentävästi terrorismia ilmiönä, ja tässä juuri on terrorismin haasteellisuus tutkimuksellisesti ja mielenkiintoisuus sosiaalisena ilmiönä¹⁶². Ja muun muassa tästä syystä kattaville hyvin rakennetuille teoksille, kuten Hoffmanin kirjalle, on käyttöä ja tarvetta yhä enemmän, jotta kykenemme hahmottamaan entistä heterogeenisempää turvallisuustodellisuuttamme. Terrorismin tutkimus ei poikkea tutkimuskohteena eikä monisyisenä tutkimusalana muista inhimillisen elämän kohteista. Verrattuna moneen muuhun aiheeseen terrorismi sisältää kuitenkin huomattavia poliittisia intohimoja, ja tästä syystä sen tutkimukseen liittyy helposti erilaisia arvo- ja intressiristiriitoja.

Tutkimusta yleensä ja etenkin sitä koskevia teoreettis-metodisia ratkaisuja määrittävät niin sanotut akateemiset konventiot eli eräänlaiset sopimukset siitä, mikä on totta tai mikä on esimerkiksi oikea tapa tehdä tutkimusta. Terrorismi on hyvä esimerkki siitä, että totuus ei ole yhdenkään tieteellisen suuntauksen tai poliittisen toimijan yksinoikeus¹⁶³. Terrorismia tutkimusalana ja käsitteenä koskevat samat tieteelliset lainalaisuudet kuin kaikkia muitakin tutkimuskohteita: määrittelyssä on kysymys taloudellisista ja poliittisista resursseista, vallanjaosta ja vallankäytöstä sekä lopulta aina myös todellisuudelle annettavista tulkintakokonaisuuksista erilaisina kielinä ja diskursseina.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa tulisi pyrkiä sellaiseen tilanteeseen, että käytävissä olisi hyvin erilaisia aineistoja, joiden tutkimisessa metodiset ratkaisut vaativat moninaisuutta sekä osaavaa otetta. Ilman avointa ja moniulotteista sekä -tieteellistä lähestymistapaa ei ole mahdollista saada riittävän kattavaa kuvaa ilmiöstä ja sen hallinnasta.¹⁶⁴

5.8. Mitä odotettavissa tulevaisuudessa?

5.8.1. Tulevaisuus

Teoksensa loppupuolella Hoffman pohtii tulevan kehityksen suuntaviivoja. Hän toteaa, että valtioiden tukema moderni valtioterrori on nähnyt jälleen päivänvalon. Toisaalta valtioterrorismin määrittelyssä haasteena on terrorin ja terrorismin erottaminen toisistaan. Valtion, väkivallan ja terrorismin muodostamassa kokonaisuudessa voidaan väkivalta valtiota kohtaan nähdä myös oikeutettuna¹⁶⁵. Hankala kysymys on myös valtioiden itsensä harjoittama väkivalta. J. K. Paasikivi totesi aikanaan, että suurvallat ovat tasa-arvoisempia kuin toiset, pienet kansakunnat. Tämä pitää yhä paikkansa myös terrorismin osalta. Yhtä kaikki valtioiden tuki on muuttanut etenkin terroristien toimintaedellytyksiä merkittäväällä tavalla. Lähi-idässä keskustellaan etenkin Saudi-Arabian ja Iranin tukemasta terrorismista. Tässä suhteessa eivät kuluneet vuodet ole muuttaneet asetelmaa, sillä jatkuvasti, ainakin kansainvälisessä mediassa, tuodaan esiin eri valtioiden tai niitä lähellä olevien tahojen rooli terrorismin tukijoina¹⁶⁶. Valtioterrorin lisäksi Hoffman nostaa esiin massatuhoaseiden uhan. Tilanne on muuttunut aiempaa vakavammaksi viimeksi kuluneen noin 20 vuoden kuluessa. Massatuhoaseita ei edelleenkään uskota käytettävän perinteisen poliittisen terrorismin (vasemmisto / oikeisto) välineenä. Uskonnollisten terroristiryhmien osalta tilanne on toinen.

Terrorismi on edelleen lähtökohtaisesti rationaalista toimintaa. Tekotapa, kohde ja ajankohta ovat usein tarkkaan harkittuja. Osin tämä johtuu terroristisen toiminnan ei-julkisesta luonteesta, mikä luonnollisesti pakottaa toimimaan harkitusti. Osin tämä johtuu pyrkimyksestä saada maksimaalinen vaikutus aikaiseksi. Kohteen valinta ja toimintatavat riippuvat siitä, kuka tai mitkä tahot iskun toteuttavat ja etenkin mitä sillä tavoitellaan.¹⁶⁷

Terroristien agenda ei koske pelkästään perinteistä eli kansallista tai paikallista politiikkaa. Toiminnalla on myös maailmanlaajuisia ja abstrakteja, kuten uskonnollisia, tai esimerkiksi lännen vastaisia, ideologisia tavoitteita. Nykyterrorismi on verkottunut globaalisti ja saa konkreettisen muodon vasta paikallisesti iskun sattuessa – toimintaan saattaa esimerkiksi osallistua toisistaan tietämättömiä ryhmiä ja rahoitustahoja. Vuoden 2015 jälkeen on eri maissa ollut esillä se, kuinka valtiot ovat, tahtomattaan, mahdollisesti rahoittaneet terroristista toimintaa sosiaaliturvaetuksi-

en kautta. Terrorismia harjoittavat tahot eivät enää halua ainoastaan suurta määrää katsojia ja median huomiota, vaan usein tavoitteena on suuri määrä uhreja (ns. pehmeät kohteet). Moderni ja avoin yhteiskunta on tästä syystä erittäin haavoittuvainen. Itsemurhapommittaja, varsinkin nopeasti radikalisoituva henkilö, antaa turvallisuusviranomaisille vaativan tehtävän. Ennakoivan tiedon ja analyysin merkitys korostuu tulevaisuudessa entisestään.

Terrorismin vastaisen toiminnan kulut ovat huomattavat, kun taas terroristinen toiminta ei edellytä huomattavia pääomia¹⁶⁸. Pehmeät kohteet ja pelon ja väkivallan ilmapiirin lietsominen on ollut esimerkiksi Isilin keskeinen tavoite jo pitkään. Pelon ja väkivallan käyttö kohdistuu myös omiin joukkoihin. Tätä on toteutettu ”innovatiivisilla” iskuilla sekä netissä tapahtuvalla jatkuvalla uhkailulla. Terroristisen toiminnan motiivit ja keinot vaihtelevat, jolloin vastatoimien mitoittaminen on vaikeaa. Vaikka lännessä ei laajamittaisesti ajateltaisikaan, että kyse on uskontojen tai kulttuurien välisestä sodasta, monet muslimit kokevat asian niin, mikä on johtanut myös poliittisen tietoisuuden kasvuun läntisten yhteiskuntien muslimiyhteisöissä¹⁶⁹. Kansainväliset uskonnollis-poliittiset konfliktit muuttavat maahantulijoiden mukana. Epätoivoisten ihmisten kasvava määrä luo sosiaalisen, uskonnollisen ja ideologisen tilauksen terroristiselle johtajuudelle ja toiminnalle. Tilanne ruokkii sekä kotimaista että ulkomaista ääriajattelua.

Uudenlainen terrorismin aikakausi on merkinnyt, että ennen mahdottomana pidetty ajatus terrori-iskusta massatuhoasein ei ole enää poissuljettu. Tästä syystä kiistelevät suurvallat kykenevät yhteistyöhön etenkin ydinasevalvonnassa. Lisäksi on huomattava, että al-Qaidaa tai Isiliä sympatisoivien itsenäisten terroristiolujen tavoitteena on usein yhtäältä globaali taistelu länttä ja vääruskoisia vastaan ja toisaalta myös vaikuttaa paikallisesti jonkin tietyn maan sisäiseen politiikkaan. Isilin onnistunut toiminta kalifaatin tai ainakin hallinnollisesti oman alueen muodostamisessa oli historiallisesti merkittävää. Vähemmän mairittelevaa on kuvottava väkivallalla operointi ja sen ilmeinen ihannoiti. Nytemmin virtualisoitunut kalifaatti tulee epäilemättä osoittamaan tietä tulevaisuudessa luomalla inspiraatiota, että se on mahdollista. Nykymuotoisessa jihadistisessa terrorismissa on terrorismintorjunnan näkökulmasta se hyvä puoli, että osapuolet pääsääntöisesti kilvoittelevat tai taistelevat toisiaan vastaan uhraten siten merkittävän osan resursseistaan.¹⁷⁰

Tulevaisuuden terrorismin keinojen, taktiikoiden sekä innovatiivisuuden suhteen on tarpeen pysyä hereillä ja valppaana. Tulevaisuuden terrorismia tulee tarkastella muuttuneen toimintaympäristön, teknologian, rakenteellisten erityisolosuhteiden (esim. al-Qaidan synty suojatuissa olosuhteissa Pakistanissa, Sudanissa ja Afganistanissa) tai Internetin ja sen tulevien versioiden valossa. Maailmanpolitiikan murrokset ja konfliktit väistämättä synnyttävät olosuhteita ja tilaisuuksia erilaiselle ääriajattelulle.

Terrorismitutkimuksen parissa on kovasti keskusteltu siitä, onko nykymuotoinen terrorismi uutta siinä mielessä, että entiset määrytykset ja analyysit eivät siihen enää istuisi. Näkemyksestä riippuen vastaukset vaihtelevat. Keskustelua käydään muun muassa siitä, milloin tämä nykyinen aalto päättyy ja mitä mahdollisesti sen jälkeen¹⁷¹. (Ir)rationalisuuden osalta kysymys asettuu vähintäänkin uuteen valoon. Usein niin kutsutut yksinäiset sudet, jotka voivat radikalisoitua nopeassa tahdissa ilman suoria kontakteja terroristijärjestöihin, omaksuvat vaikutteensa ja toimintatansa Internetistä. Yksinäiset sudet tekevät iskuja usein jopa spontaanisti tai melko spontaanisti, ja ne päättyvät tavallisesti joko itsemurhaan tai siihen, että turvallisuusviranomaiset surmaavat tekijän. Niin sanottu marttyyrikuolema, poliisiin ampumana, on ja on ollut tavoitteena useassa iskussa, kuten meillä Turun terrori-iskussa. Nämä iskut haastavat Hoffmanin 1998 päivätyn kirjan näkemyksen. Perinteinen terroris-

mi, kuten esimerkiksi Punaisen armeijakunnan vasemmistolainen terrorismi, eroaa merkittävin tavoin silmittömään väkivaltaan tukeutuvasta ja pyrkivästä uskonnollisesta terrorismista. Ideologisen ajattelun suhde poliittisiin tavoitteisiin on tässä merkittävä. Aldo Moron ja Hans-Martin Schleyerin kidnappaukset ja murhat olivat tarkemmassa analyysissä kaiken muun ohella symbolisia – tekijät totesivat, etteivät murhanneet miestä, vaan ”funktion”.¹⁷²

Terroristit elävät tulevaisuudessa¹⁷³. Oli kyse sitten kuvitteelliseen paratiisiin matkaaajasta tai utopiaa tavoittelevasta separatistista, niin teolla pyritään aina johonkin tavoitteeseen. Terroristinen toiminta on hieman ilkikurisesti ilmaistuna bernsteinilainen prosessi, jolla ei välttämättä ole erityistä päämäärää tai päämäärän saavuttaminen vie pitkän ajan toteutuakseen. Hoffman vertaa terroristista toimintaa haihin, jonka tulee pysyä liikkeessä tai muutoin se kuolee. Toisaalta terroristiset liikkeet useimmiten epäonnistuvat¹⁷⁴. Tulevaisuusulottuvuus koskee myös toimintatapaa, tiedustelun merkitystä ja uudistumista. Mikäli henkilö tai organisaatio ei uudistu tai jos se ei kykene toimimaan jonkin valtion suojissa ja sen tukemana, elinkaari jää helposti varsin lyhyeksi. Ihan kuten millä tahansa kaupallisella yrityksellä: tuotetta on saatava myytyä tavalla tai toisella. Onnistunut toiminta edellyttää uskottavuutta.

Terroristisen toiminnan tavoitelista rakentuu usein seuraavasti: Tavoitellaan dramaattista ja dramaattisesti huomiota, pyritään saamaan muilta tunnustus sekä omalle organisaatiolle että toiminnalle, hankitaan auktoriteetti ja lopuksi luodaan itsenäinen hallinto ja johto¹⁷⁵. Viimeaikaisten tapahtumien valossa on vaikea sanoa, mihin suuntaan Isilin tarina jatkuu. Jotta terroristinen organisaatio tai ryhmä säilyy, sen on aika ajoin kyettävä iskemään ja muistuttamaan kohdeyleisöä toiminnastaan ja tavoitteistaan – mielellään vielä niin, että iskujen tuhovoima (skaala) tai innovatiivisuus vahvistuvat, jotta ne huomataan. Isilin joukoista on lähtenyt liikkeelle voima, jonka tekoja sekä suuntaa on kattavasti vaikea ennakoita. Kysymys siitä, kuinka radikalisoituneet ja Isilin puolesta taistelleet henkilöt voidaan ottaa takaisin yhteiskunnan jäseniksi, on vähintäänkin vaikea. Isilin kaaduttua käytännössä tai ainakin laajempaan alueelliseen hallintaan pystyvänä organisaationa tämä kysymys on nousut esille sekä kansainvälisesti että esimerkiksi eri EU-maissa. Reaktiot ovat jonkin verran vaihdelleet, mutta yleisesti ottaen eri yhteiskunnat ovat suhtautuneet hyvinkin kielteisesti kotiin palaaviin taistelijoihin tai taisteluja tukeneisiin henkilöihin. Tämä on hyvin ymmärrettävää. Tyystin eri asia on, onko suomalaiselle yhteiskunnalle tosiasiallisesti välineitä tai edes toimivaa lainsäädäntöä estää heitä tulemasta. Tiedetään, että viranomaisten kyvyt valvoa tällaisia ilmeisiä riskihenkilöitä ovat vähintäänkin rajalliset. Hoffmanin kirjan kontekstissa tämä kertoo erityisesti siitä, että tilanne on muuttunut merkittävällä tavalla ja että tulevaa kehitystä on erittäin vaikea ennakoita. Tekijöitä, joita voisi pitää myönteisinä, näyttää olevan hyvin vähän¹⁷⁶.

Nykyiselle kansainväliselle terrorismille, jota kenties voi kutsua myös uusi-muotoiseksi terrorismiksi, jossa keskeinen toimijataho ovat ääri-islamisteiksi tunnustautuvat ryhmät ja organisaatiot, on ominaista verkostoituminen¹⁷⁷. Ryhmät eivät ole tiukasti rajattuja, vaan henkilöt, jotka ovat niin sanotusti päässeet portista läpi ja läpäisseet valintaseulan, voivat toimia eri ryhmissä, koska tavoitteet, ideologia ja vihollinen ovat pitkälti samat. Verkostomaisuus koskee myös radikalisoitumista ja rekrytointiprosesseja. On näyttöä siitä, että esimerkiksi ääriuskonnollisuus ei yksin selitä kaikkea, vaan selittäjiä ovat myös sukulaisuus- ja ystävyysverkostot, joiden kautta hakeudutaan ja ajaututaan terroristiseen toimintaan¹⁷⁸. Tietotekninen kehitys on tässä nimenomaisessa kontekstissa merkinnyt erilaisten löyhien verkostojen syntyä ja kukoistusta sekä samalla tarjonnut yksilöille mahdollisuuden toimia osana hierarkiaa kuitenkin autonomisina yksikköinä. Terrorismin torjunnan kannalta tämä kehitys on erittäin haasteellista, mikä osaltaan selittää muun muassa Suomen tiedustelulainsäädäntöhankkeen tarpeellisuuden.

Tulevaisuudessa on entistä hankalampaa yrittää selittää ja ennakoida, minkälaiset henkilöt ajautuvat väkivaltaiseen toimintaan. Viime vuosien väkivaltaisen radikalisoitumisen osalta on havaittu, että ainakin osa itsemurhaiskun tehneistä henkilöistä on radikalisoitunut varsin nopeasti. Lisäksi heidän henkilöhistoriassaan on havaittu seikkoja, jotka viittaavat marginalisoitumiseen; kyse on henkilöistä, jotka ovat ajautuneet yhteiskunnan ulkopuolelle ja joilla on kytköksiä rikollisuuteen. Esimerkiksi Pariisin iskujen jälkeen on käyty keskustelua siitä, miten tulisi tulkita orastavaa (?) kehitystä, jossa niin sanotut perinteiset rikolliset näyttävät radikalisoituvan – toisin sanoen, löydetään väkivallalle ideologinen oikeuttava syy ja saadaan samalla elämälle ja toiminnalle ”kunniallisempi” merkitys. Lisäksi keskustelu terrorismin ja järjestäytyneen rikollisuuden suhteesta jatkuu. Laajempi kysymys väkivallasta keinona ja kenties itsenäisenä päämääränä on asia, jota tutkimuksen parissa tulisi tarkastella. Mari Koskelaisen artikkeli tässä kirjassa avaa tärkeää ja erittäin mielenkiintoista lähestymistapaa, jossa yhteiskunta viranomaisineen pyrkii varautumaan ennakoita vakaviin väkivallantekoihin.

Terrorismi muistuttaa sotaa siinä mielessä, että niitä molempia on aloittamisen jälkeen vaikea rajoittaa ja hallita. Toiminnasta ja vastatoimista tulee omaa elämäänsä elävä, lähes omalakinen prosessi. Samalla kysymys rationaalisuudesta asettuu jälleen uuteen, mielenkiintoiseen valoon. Kun on kyse yksilöstä, henkiin jääneen terroristin on joka tapauksessa erittäin vaikea sovittaa tekojaan ja tulla jälleen yhteiskuntakelpoiseksi. Mitä niin sanottu yhteiskunnallinen anteeksianto tarkoittaa tai mitä sen pitäisi tarkoittaa, on dilemma.

Muutokset ovat vahvasti läsnä tänään ja huomenna. On paikallaan miettiä, mitä esimerkiksi Internetille tapahtuu. Nykyinen paikoin avoin terrorismia tukeva toiminta ja rekrytointi sekä propaganda kokevat todennäköisesti muutoksen. Ei ole luultavaa eikä toivottavaa, että väkivaltaista radikalisoitumista ja terrorismia tukevaa propagandaa saa levittää ilman seuraamuksia. Mahdollisesti kuitenkin syntyy jokin uusi verkko, jossa propagandaa edelleen levitetään. Kaikkienensa erilaisten algoritmien, kryptologian ja teknisten sovellusten myötä on varsin mahdollista, että sosiaalinen media kokee muutoksen, mikä koskettaa niin terroristeja kuin turvallisuusviranomaisiakin. Tähän liittyen tulevaisuuden terroristista toimintaa, oli toimija mikä tai kuka hyvänsä, tulee osaltaan leimaamaan myös keinoäly ja teknologian kehitys, jonka mahdollistamia tuhokeinoja on vaikea hahmottaa. Niin sanottuihin hybridiuhkakuviin ja valtiollisiin toimijoihin liitetyt uhkakuvat ovat ennen pitkää myös vaatimattomammin resurssein varustettujen organisaatioiden ja yksilöiden ulottuvilla – tästä esimerkkinä lennokkien (dronien) käytöstä seuranneet ongelmat.

Europolin mukaan lyhyen aikavälin trendejä etenkin Euroopan unionin alueella ovat jihadistisen terrorismin vahvistuminen. Hyökkäykset läntisiä arvoja ja symboleja sekä niin sanotusti pehmeitä kohteita (ihmiset) vastaan jatkuu. Merkittävää on myös keskustelu niin sanotusta kriittisestä infrastruktuurista terrorismin kohteena. Pahimmillaan vaikutus voi olla huomattavan suuri verrattuna esimerkiksi kuormautolla toteutettavaan iskuun. Terroristit ovat pääosin asuinmaassaan radikalisoituneita henkilöitä, joiden taustaan kuuluu usein varsin vajavainen ymmärrys islamista. Samalla kuitenkin rekrytointiväylänä käytetään erityisesti online-propagandaa. Toisaalta etnis-nationalistinen ja separatistinen terrorismi on edelleen merkittävässä asemassa. Samanaikaisesti oikeistoradikalismi vahvistuu reaktiona islamisaatiopelelle ja maahanmuutolle. Pääosin terroristien tekniikat ja toimintatavat ovat edelleen niin sanotusti perinteisiä, mutta merkkejä pyrkimyksestä saada joukkotuhoaseita on nähtävissä.¹⁷⁹

Terrorismin vastaiselle toiminnalle viime vuosien kehitys asettaa huomattavia haasteita. Yhtäältä kansainvälisessä politiikassa ja taloudessa tarvitaan politiikan suunnanmuutosta, toisaalta tulisi kyetä löytämään ja tunnistamaan mahdolliset tule-

vat terrori-iskujen tekijät, mikä on niin ikään erittäin haasteellinen ja vaikea tehtävä. Tehtävän vaikeutta korostaa se, että siinä tulisi kyetä toimimaan läntisiä arvoja ja poliittisia prosesseja kunnioittavalla tavalla, mikä ei ole helppoa, jos vastapuoli pelaa ilman sääntöjä tai säännöt ovat peräisin mielikuvista ja uskomuksista.

5.8.2. *Ovatko yhä avoimet kysymykset ikuisia kysymyksiä?*

Terrorismin ennalta ehkäiseminen on varmastikin tyydyttävän tie ainakin pitkällä aikavälillä. EU pyrkii käymään dialogia ja huomioimaan maahan muuttaneiden tilaa ja olosuhteita, jotta esimerkiksi väkivaltainen radikalisaatio prosessina olisi mahdollista pysäyttää, ennen kuin se tuottaa äärimmäiseen väkivaltaan haluavia ja kykeneviä ihmisiä.

Länsimainen poliittinen järjestelmä nojaa avoimuuteen ja demokratian periaateisiin, joista on epäilemättä pidettävä kiinni. Samanaikaisesti on pohdittava kansainvälisen politiikan rakenteellisia ongelmia sekä kansallisen tason ratkaisuja. Moniarvoisuus on länsimaisen demokratian hieno piirre: yhdenvertainen moniarvoisuus kieltää periaatteena sekä enemmistö- että vähemmistödiktatuurin. On mietittävä laajemmin myös kommunikaatiota sekä erilaisten tiedottamisstrategioiden sisältöjä.

Länsi ei ole ongelman kanssa yksin. Islamilainen maailma on hyvin hajanainen ja kulttuurisesti heterogeeninen. Selvästikään vanhoillisuus ei ole kaikkien mieleen, mistä seuraa, että etenkin islamilaisen maailman sisällä on syytä pohtia terrorismin pidemmän aikavälin seurauksia, aivan kuten myös sen omien yhteiskuntien olemusta ja yksittäisen ihmisen asemaa osana yhteiskuntaa.

Toisin sanoen kriittisestä lähtökohdasta tarkastellen tulee kysyä, mikä on islamin vastuu uskontona: Millaista islamia yhtäältä maltilliset ja toisaalta ääri-iltaa edustavat henkilöt tavoittelevat? Mikä on näiden todellinen agenda, mitä halutaan ja kuinka? Millä tavoin ne ovat valmiita toimimaan länsimaissa ja läntisten lakien ja periaatteiden mukaisesti?¹⁸⁰ Tämäkään tie ei ole yksisuuntainen. On pohdittava, kenen intressejä jatkuva vastakkainasettelun synnyttäminen erilaisten ilmiöiden välille palvelee. On pohdittava, miksi ja kenen intressejä palvelee islamin näkeminen jatkuvasti uhrina ja siten vastakkainasettelun lietsominen lännen kanssa. Tanskan pilakuvaepisodi oli aikanaan oiva esimerkki toiminnan poliittisuudesta ja tarkoitushakuisuudesta.

Terrorismin osalta merkittävä tekijä on kansainvälisten suhteiden luonne ja tulevaisuus. Epäjohdonmukainen, tarkoitushakuinen ja paikoin hyvin moraaliton sekä keinoja kaihtamaton toiminta synnyttää niin lyhyellä kuin pidemmällä aikavälillä vastakkainasetteluja, katkeruutta, vihaa ja ennen kaikkea uusintaa ongelmalliset käytännöt. Toisin sanoen on erittäin todennäköistä, että aikanaan islamistisen terrorismin laannuttua syntyy jokin muu liike ja liikehdintä, joka ammentaa ”pyhän” vihansa jostakin epäkohdasta.

Mikäli vaihtoehtoisia reittejä ei haluta kulkea ja kartta määräytyy vastakkainasetteluiden ja menneisyyden oppien perusteella, hierarkkinen valtapolitiikan maailma tarkoittaa edelleenkin sitä, että kansainvälisen politiikan ytimenä on selviytymistaistelu. Tämä näkyy niin terrorismina kuin keskusteluina pohjoisnavan alla sijaitsevista luonnonvaroista. Onko siis mahdollista vapautua menneistä käytännöistä ja oppia? Maailman jakaminen ”meihin ja heihin” luo kaikinensa asetelman, jossa mikään ei muutu – paitsi vihollisten kasvopiirteet¹⁸¹. Tätä kirjoittaessa erityinen huoli koskettaa demokratian tilaa ja tulevaisuutta niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Erilaiset poliittiset värisävyt ja suuntaukset ”melskaavat” vaatien oman diskurssinsa julistamista totuudeksi. Oikeuksien perään kysellään, velvollisuuksien

ei niinkään. Pitkäjänteinen politiikka edellyttää kuitenkin vastuullisia ja rohkeita ratkaisuja, jotka aika ajoin ovat kipeitäkin. Etenkin keskustelu yksityisestä ja yleisestä, yhteiskunnan ja valtion, edusta näyttää hämärtyneen. Rakentavan ja pitkäjänteisen politiikan toteutuminen edellyttäisi vastuullisia ja aktiivisia äänestäjiä ja poliitikkoja sekä yhtäällä objektiiviseen tiedonvälitykseen pyrkivää mediaa.

Uuden terrorismitietoisuuden muassa on tullut myös vaatimus, että kansalaiset eivät olisi ainoastaan peloissaan ja varuillaan terrorismin suhteen, vaan että he myös ottaisivat vastuuta turvallisuudestaan entistä enemmän. Voidaankin ajatella, että pelon kulttuurin lisäksi myös kontrollin kulttuuri on lisääntynyt. Siten terrorismin vastaisen toiminnan retoriikka ei ainoastaan valjasta meidän pelkojamme vaan myös kutsuu meidät osallistumaan oman turvallisuutemme tuottamiseen. Tämä liittyy osaltaan urbanisoitumiseen, joka tekee eri tavoin yhteenkietoutuneesta kaupungista ja sen asukkaista houkuttelevan ja haavoittuvaisen kohteen, jossa pelko välittyy valokuidun nopeudella laajasti.

Pelko on sekä mikro- että makroreaktio, joka yhtäältä määrääytyy arjen kulttuurisista tavoista ja sosiaalisista rakenteista ja toisaalta yksilöllisistä ominaisuuksista ja sosiaalisista yksilöistä. Toisin sanoen pelko ei ole irrallaan yhteiskunnallisesta kontekstistaan, ja siksi meidän tulisi kiinnittää huomiota pelon rakentumisen edellytyksiin. Uusi (?) terrorismi ja etenkin tietoisuus siitä synnyttää pelkoa lähes kaikilla mahdollisilla tasoilla¹⁸². Valtion rooli turvallisuuden tuottajana on haasteellinen. Sen rooli on niukentuvien resurssien maailmassa yhä enemmän koordinoija, joka luo osaltaan verkostoa ja arkkitehtuuria, joiden puitteissa turvallisuutta synnytetään ja pelkoon varaudutaan. Valtion rooli kylmän sodan aikaisena turvallisuuskäskijänä on ohentunut ja monimutkaistunut turvallisuusympäristön muutoksen myötä. Samalla kyse on laajemmin yksilön ja valtion välisen suhteen muutoksesta, joka näyttää välineellistyneen samaan aikaan, kun syvälinen kansakunnan ja alamaisuuden rakentaminen on menettämässä merkitystään. Tämä kehitys koskee etenkin kehittyneitä yhteiskuntia. Terrorismin ja suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden valossa voidaan perustellusti kysyä, millä tavoin, millaisin pelisäännöin ja millaiseen Suomeen ja yhteiskuntaan niin kantasuomalaiset kuin uudet tulijatkin kiinnittyvät.

Toisin kuin historiassa terroristien menestys ei enää ole pelkästään kiinni siitä, kuinka paljon uhreja he onnistuvat surmaamaan, vaan myös siitä, onnistuvatko ylipäätään suorittamaan terroristisen iskun, sillä sitä voidaan hyödyntää markkinoinnissa tehokkaasti. Terrorismi-ilmiön laajennettua ja entisestään kansainvälistyttyä tiedustelu- ja turvallisuusviranomaisten rooli sekä niiden keskinäisen yhteistyön merkitys on kasvanut entisestään. Al-Qaidasta ja Isilistä voidaan sanoa muotoutuneen globaaleja brändejä, joiden ”markkinaosuuksien” kaventaminen ei ole helppoa. Terrorismi tulee jatkossakin muuttamaan. Eilisen uutis- ja mielikuvat terrorismista vaihtuvat – sitä valmiutta tulee ylläpitää ja kehittää¹⁸³. Huomista ajatellen voikin kysyä: Millaisia uusia turvallisuuden tuottamisen muotoja yhteiskunnilla ja valtioilla sekä jatkuvasti turvallisuusmerkitystään kasvattavalla kolmannella sektorilla tulisi olla? Millä tavoin kyetään entistä sujuvammin vastaamaan entistä hankalampiin haasteisiin, joita jo nyt on edessämme? Turvallisuutta koskevat kysymykset ovat jo kauan sitten lakanneet noudattamasta historiallisia yhteiskunta- ja hallintorakenteitamme ja niistä kumpuavaa ajattelua. Terrorismi on niitä muokannut ja jatkaa niiden muokkaamista.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Arjen turvaa – Sisäisen turvallisuuden ohjelma*. Sisäasiainministeriön julkaisuja 44 / 2004. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- AIVD (2006). *Violent Jihad in the Netherlands – current trends in the Islamist terrorist threat, General Intelligence and Security Service in the Netherlands*. Netherlands, Hague.
- Austin J.L. (1981). *How to do things with words*. Edited by Marina Sbisa' & J.O. Urmson, 4th printing of 2nd edition. Massachusetts: Harvard University Press.
- Bjørgero, T. (ed.) (2005). *Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward*. London: Routledge.
- Caiani, M. (2006). *Review of Recent Academic Literature on Violent Radicalisation*. Report by European Commission.
- Cockayne, J. & Roth, A. (2017). *Preventing the Rise of Crooked States: How can development and stabilization policies prevent the criminalization of governance?* Tokyo: United Nations University.
- Cox, R. (1981). "Social forces, states, and world orders: beyond international relations theory", *Millenium: Journal of International Studies*, 10(2), Summer.
- Crenshaw, M. (2007). "The Dabate over "New" vs. "Old" Terrorism", Prepared for presentation at *The Annual Meeting of the American Political Science Association*, Chicago, Illinois, August 30-September 2, 2007.
- Der Derian, J. (1995). The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard. Teoksessa Lipschutz, R.D. (ed.), *On Security*. New York: Columbia University Press.
- Dreyfus, H. L. & Rabinow, P. (1982). *Foucault Michel: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Encyclopedia of World Terrorism* (Vol.1) (1997). Edited by Martha Crenshaw and John Pimlott. Armonk, N.Y.: Sharpe.
- Financial Times* 19.1.2018, Defence secretary puts countering China and Russia at heart of military strategy.
- Harle, V. (1991). *Ystävä, Hyvä, Paha, Vihollinen*. Rauhantutkimuslaitos, Tutkimuksia No.44. Jyväskylä: Gummerus.
- Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Hoffman, B. (2006). "Islam and the West – Searching for a common ground", Rand testimony, CT-263 July.
- Hoffman, B. (2017). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Holdcroft, D. (1978). *Words and Deeds: Problems in Theory of Speech Acts*. Oxford: Clarendon Press.
- Horgan, J. (2007). Understanding terrorist motivation: A socio-psychological perspective. In Ranstorp M. (ed.), *Mapping terrorism research: state of the art, gaps and future direction* (pp. 106–126). London: Routledge.
- Horgan, J. (2014). *The Psychology of Terrorism*. London: Routledge.
- Häkkänen, H. (2007). Terrorismin psykologia. Teoksessa Laitinen, K. (toim.) *Tuhat ja yksi uhkakuvaa – tulkintoja terrorismista* (ss. 37–48). Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 66/2007. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Ibrahim, A. (2017). *Radical origins: why we are losing the battle against Islamic terrorism – and how to turn the tide*. New York: Pegasus.

- Jackson, R. (2005). *Writing the War on Terrorism: Language, Politics and Counterterrorism*. Manchester: Manchester University Press.
- Jackson, R. (2007). Terrorism Studies and the Politics of State Power, research paper presented in *International Studies Association conference*, March 2007, Chicago, USA.
- Jackson, R., Breen Smyth, M. & Gunning, J. (eds.) (2009). *Critical Terrorism Studies: A new research agenda*. London: Routledge.
- Kavoori, A. & Fraley, T. (eds.) (2006). *Media, Terrorism, and Theory: A reader*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Khosrokhavar, F. (2017). *Radicalization : why some people choose the path of violence*. New York; New Press. London: Routledge.
- Klopfenstein, B. (2006). "Terrorism and the Exploitation of New Media", teoksessa Kavoori, A. & Fraley, T.(2006) (eds.): *Media, Terrorism, and Theory: A reader*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Kushner, H.M. (2003). *Encyclopedia of Terrorism*. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Laitinen, K. (1999). *Turvallisuuden todellisuus ja problemaattisuus: Tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen*. Tampere: Studia Politica Tampereensis.
- Laitinen, K. (toim.) (2002). *Valtapolitiikan ajattomuus — Maailmanpolitiikan tulkintoja 9.II. jälkeen*. Studia Politica Tampereensis No.10, 2002. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laitinen, K. (2005). Kansainvälisen politiikan imperatiivit: Kansallinen turvallisuus, järjestys ja turvallistaminen Yhdysvaltain globaalien valtapolitiikan selittäjinä. *Kosmopolis* 2005(1).
- Laitinen, K. (2007). "Terrorismi ilmiönä ja tutkimuskohteena", teoksessa Laitinen Kari (toim.) *Tuhat ja yksi uhkakuvaa – tulkintoja terrorismista* (ss. 9–36). Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 66/2007. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Laitinen, K. (2017). *100-vuotias Suomi ja turvallisuus*. <http://www.centrumbalticum>.
- Laqueur, W. & Wall, C. (2018). *The Future of Terrorism: Isis, Al-Qaeda, and the Alt-Right*. New York: Thomas Dunne Books.
- Lynch, O. & Argomaniz, J. (2015). *Victims of Terrorism: A Comparative and Interdisciplinary Study*. London: Routledge.
- Mahncke, D. (2006). Introduction. In Mahncke D. & Monar J. (eds.), *International Terrorism: A European Response to a Global Threat*. College of Europe Studies No.3. Brussels: Peter Lang.
- Mueller, J. (2006a). Is There Still A Terrorist Threat? The Myth of the Omnipresent Enemy. *Foreign Affairs*, 2006, September/October.
- Mueller, J. (2006b). *Overblown: How politicians and the Terrorism Industry Inflate National Security Threats, and Why We Believe Them*. New York: Free Press.
- Mythen, G. & Walklate, S. (2006). Communicating the terrorist risk: Harnessing a culture of fear? *Crime, Media & Culture* 2(2), 123–142.
- Nacos, B.L. (2019). *Terrorism and Counterterrorism*. London: Routledge.
- New York Times* 17.11.2015. <https://www.nytimes.com/2015/11/17/business/dealbook/the-fallout-from-attacks-is-measured-in-more-than-stock-markets.html>
- Paastela, J. (toim.) (2005). *Terrorismi. Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysyjä*. Niin & Näin lehden kirjasarja.
- Paastela, J. & Malkki, L. (toim.) (2007). *Terrorismin monet kasvot*. Helsinki: WSOY.
- Perry, W.J. (2001). Preparing for the Next Attack. *Foreign Affairs*, 80(6), 31–45.

- Ranstorp, M. (ed.) (2007). *Mapping terrorism research: state of the art, gaps and future direction*. London: Routledge.
- Ranstorp, M. (2010). *Understanding Violent Radicalisation: Terrorist and Jihadist Movements in Europe*. London: Routledge.
- Ranstorp, M., Filip, A., Hyllengren, P. & Normark, M. (2018). *Mellan salafism och salafistisk jihadism: Påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället*. Försvarshögskolan, forskning. <https://www.fhs.se/download/18.7df9907163ed7475b4a8f0e/1530173298531/F%C3%B6rsvarsh%C3%B6gskolan%20-%20Mellan%20salafism%20och%20salafistisk%20jihadism.pdf>
- Ross, J.I. (2006). *Political Terrorism: An interdisciplinary approach*. New York: Peter Lang Publishing Inc.
- Rude, H. (2018). *Society of Fear*. Cambridge: Polity Press.
- Sageman, M. (2004). *Understanding Terror Networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sinai, J. (2007). New Trends in Terrorism Studies. In Ranstorp, M. (ed.), *Mapping terrorism research: state of the art, gaps and future direction*. London: Routledge.
- Sinkkonen, T. (2009). *Political Responses to Terrorism: Case study on the Madrid terrorist attack on March 11, 2004, and its aftermath*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis: 896. Tampere: Tampere University Press.
- Sisäisen turvallisuuden strategia* (2017). <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80782/sisaisen-turvallisuuden-strategia-verkko.pdf>
- Sisäministeriö (2018). *Terrorismin torjunnan strategia* (päivitetty versio tulossa, luonnos kirjoittajan hallussa).
- Skinner, Q. (1988). Quentin Skinner on Interpretation. In Tully, J. (ed.), *Context and Meaning. Quentin Skinner and His Critics*. Cambridge: Polity Press.
- Stafford, D. (1971). *From Anarchism to Reformism; A study of the political activities of Paul Brousse within the First International and the French Socialist Movement. 1870–90*. Toronto: Toronto University Press.
- Taarnby, M. (2007). Understanding Recruitment of Islamist Terrorists in Europe. In Ranstorp, M. (ed.), *Mapping terrorism research: state of the art, gaps and future direction*. London: Routledge.
- TESAT (2017). *Terrorism situation and Trend Report*. Europol.
- TESAT (2018). *Terrorism situation and Trend Report*, Europol.
- Weimann, G. (2006). *Terror on the Internet: The new Agenda, the new Challenges*. Washington, DC.: United States Institute of Peace.
- Weinar, A., Bonjour, S. & Zhyznomirska, L. (2019). *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe*. Bolder, Tyne and Wear: Routledge.
- Wight, C. (2015). *Rethinking Terrorism; Terrorism, Violence and the State*. London: Palgrave.

6. KOHDENNETUN VÄKIVALLAN UHKA-ARVIO: TEORIAT JA TOIMINTAKÄYTÄNNÖT POLIISIN ENNALTA ESTÄVÄSSÄ TYÖSSÄ

Mari Koskelainen

6.1. Mitä kohdennettu väkivalta on?

Tässä artikkelissa tarkastellaan kohdennetun väkivallan uhka-arvioon ja hallintaan liittyviä käsitteitä, tutkimustuloksia ja toimintakäytäntöjä sekä tutkimuksellisesta että käytännön poliisitoiminnan näkökulmasta. Tarkastelun teoreettinen viitekehys perustuu Meloy ja Hoffmannin (2014) teokseen *International Handbook of Threat Assessment*. Artikkelissa tuodaan esiin myös keskeisesti aihepiiriin liittyviä Suomen poliisin toimintaa ohjaavia asiakirjoja. Poliisitoiminnassa kohdennetun väkivallan uhka-arviointiin liittyvät useat strategiat ja toimenpideohjelmat. Tärkeimpiä tämän artikkelin näkökulmasta ovat Poliisin ennalta estävän työn strategia (Sisäministeriö, 2019) ja Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma (Sisäministeriö 2016).

Joulukuussa 2016 24-vuotias Tunisian kansalainen, Anis A., ajoi kuorma-autolla väkijoukkoon Berliinin joulumarkkinoiden aikana. Iskussa kuoli 12 ihmistä ja 50 loukkaantui vakavasti. Anis A. oli varastanut kuorma-auton läheltä moskeijaa, jossa oli ollut rukoilemassa juuri ennen teon toteuttamista. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

Yllä kuvattu tapaus on esimerkki niin sanotusta kohdennetusta väkivallanteosta. *Kohdennettu väkivalta (severe targeted violence)* määritellään tarkoitukselliseksi teoksi, jossa joko tunnettu tai vielä tuntematon tekijä valitsee ennakkoon tietyn kohteen väkivaltaiselle teolle (Meloy & Hoffmann, 2014). Kohdennetun väkivallan teoissa on kyse monimuotoisista syy- ja seuraussuhteista sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla.

Kohdennettu väkivalta eroaa tunnekuohussa ja harkitsemattomasti tehdystä väkivallasta ja on tyypiltään välineellistä väkivaltaista käyttäytymistä. *Välineellisellä väkivallalla tarkoitetaan* tahallista, tarkoituksellista, suunniteltua ja ilman erityistä tunnekiihtymystä tehtyä tekoa (emt.). Tässä artikkelissa käsiteltävät väkivallan arviointimenetelmät soveltuvat erityisesti kohdennetun väkivallan arviointiin. Sen vuoksi käsittelyn ulkopuolelle jäävät sellaiset väkivallan teot, joissa ei ole todennettavissa kohdennetulle väkivallalle tyypillistä tahallisuutta ja suunnitelmallisuutta ja jotka ovat selkeästi impulsiivista väkivaltaa. Tämä ei tarkoita sitä, että esimerkiksi päihtyneenä tehdyt impulsiivisen väkivallan teot, kuten pahoinpitelyt, olisivat sellaisia, joihin poliisin ja muun yhteiskunnan ei tulisi puuttua. Asia on tärkeä mutta rajattu pois tästä artikkelista.

Kohdennettu väkivalta ja sen uhka saatetaan aihepiiriä tuntematta ymmärtää vain erittäin harvinaisiksi väkivallanteoiksi, joissa esimerkiksi uhreja on lukuisia tai teolla on terroristinen motiivi. Kohdennetulla väkivallalla tai sillä uhkaamisella tarkoitetaan kuitenkin monenlaista erityyppistä väkivaltaa, kuten oppilaitos- tai kouluampumisia, tiettyyn henkilöön kohdistuvia, suunniteltuja yksittäisiä väkivallanteoita, perhesurmia, vakavaa lähisuhdeväkivaltaa, vainoamista tai yksittäisiä terroristisia toimijoita (Meloy & Hoffmann, 2014). Suomen poliisin ennalta estävää työtä ohjaavat linjaukset, jotka liittyvät kohdennettuun väkivaltaan, heijastelevat Meloy ja Hoffmannin (emt.) esiin nostamia käsitteitä ja sen ilmenemismuotoja (ks. esim. Sisäministeriö, 2019, 22).

Kun puhutaan väkivallan uhka-arvioista, kohdennetun väkivallan käsitteen lisäksi keskeinen käsite on *huolta aiheuttava henkilö*. Huolta aiheuttavalla henkilöllä tarkoitetaan yksilöä, jonka käyttäytyminen tai elämäntilanne on herättänyt erityistä huolta mahdollisesta kohdennetun väkivallan uhkasta, joka vaatii lisäselvityksiä. (Sisäministeriö, 2019, 22.) Lisäselvityksellä voidaan tarkoitaa esimerkiksi uhka-arvion tekemistä. Arvioinnin toteuttamistapaan palataan tarkemmin pohjautumalla erityisesti Meloy ja Hoffmannin käsikirjassa (emt.) esiteltyihin metodeihin.

Uhka-arviotoiminta, niin kuin se tässä artikkelissa määritellään, kohdistuu nimienomaisesti kohdennettuun väkivaltaan. Muuhun väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja rikollisuuteen poliisi pyrkii vaikuttamaan esimerkiksi Ankkuri-toiminnalla ja perheväkivaltaan puuttumaan pyrkivällä Marak-toiminnalla (Sisäministeriö, 2019). Näiden toimijoiden kanssa on kuitenkin mahdollista tehdä uhka-arviointiin liittyvää yhteistyötä tapauskohtaisesti.

Poliisin ennalta estävän toiminnan laajempi yhteiskunnallinen näkemys on kuvattu Poliisin ennalta estävän työn strategiassa (Sisäministeriö, 2019). Tämän artikkelin tarkoituksena ei ole kartoittaa sitä, miten väkivalta ilmenee yhteiskunnallisena tai ryhmäilmionä. Yllä kuvatun mukaisesti arviointiin käytetään metodeja, jotka keskittyvät arvioimaan yksittäiseen henkilöön liittyvää väkivallan uhkaa. Huolimatta mahdollisista ryhmä- tai yhteiskunnallisista vaikutteista väkivaltaisen teon toteuttajana tässä pidetään aina viime kädessä yksilöä. Vakavat väkivaltaiset teot ovat yleensä seurausta pitkästä, yksilöllisestä kehityksestä. Puuttumalla tähän kehityskulkuun pyritään vähentämään vakavan väkivallan, henkirikosten ja joukkosurmien toteutumista (Sisäministeriö, 2019, 29).

Artikkelin keskiössä ovat siis a) poliisin tietoon tullut kohdennettua väkivaltaa suunnitteleva, huolta aiheuttava henkilö, b) tällaisen henkilön uhkatason arvioiminen mahdollisimman luotettavalla tavalla ja c) uhkatasoa alentaviin toimiin liittyvien mahdollisuuksien ja haasteiden kartoittaminen. Artikkelissa pyritään Meloy ja Hoffmannin (emt.) käsikirjan tarjoaman viitekehyksen avulla vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Miten huolta aiheuttavan henkilön kohdennetun väkivallan uhkan tasoa voidaan arvioida mahdollisimman luotettavasti?
- Voidaanko huolta aiheuttavan henkilön mahdollisesti suunnittelemaa kohdennetun väkivallan tekoa ennalta estää?

6.2. Uhka-arviomenetelmän kehittyminen

Kohdennetun väkivallan tekoja on tutkittu systemaattisesti viimeistään 1800-luvulta lähtien (Meloy, Hart & Hoffmann, 2014, 9). Kohdennetun väkivallan uhka-arvioon liittyvät keskeisesti myös käsitteet *riskiarvio* ja *riskin hallinta*. Näitä käsitteitä on historiallisesti käytetty monilla eri alueilla, mukaan lukien finanssi- ja vakuutusala, tietotekniikka ja sotilasala (emt.).¹⁸⁴

Aihepiirin ajankohtaisuus ei ole viime vuosina ainakaan vähentynyt. Kohdennetun väkivallan yhteiskunnallinen merkitys on suuri etenkin niissä tapauksissa, joissa inhimilliset tappiot ovat raskaita. Tutkimukset sekä Suomessa että muualla maailmassa ovat osoittaneet, että henkeä ja terveyttä sekä henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta loukkaavat rikokset ovat kansalaisten arvioiden mukaan kaikkein vakavimpia rikoslajeja, ja niiden estäminen ja selvittäminen puolestaan on erittäin tärkeitä (Suomen osalta ks. esim. Vuorensyrjä & Fagerlund, 2016). Kaikkien va-

kavimpien tapahtumien, kuten joukkosurmien ja terroristi-iskujen, vaikutukset ovat erittäin laajoja ja pitkäaikaisia, ja ne voivat muuttaa ihmisten arkea ja yhteiskuntaa merkittävästi (Sisäministeriö, 2019). Samoin esimerkiksi perhesurmien vaikutukset koskettavat monia ihmisiä.

Meloy ja Hoffmannin toimittamaa käsikirjaa voisi kuvata monien aikaisempien ja myös tällä hetkellä vaikuttavien tutkijoiden ja toimijoiden työn jatkumoksi. Erityisesti voidaan mainita Robert Fein ja Bryan Vossekuil, Meloy ja Hoffmannin kollegat, joiden tutkimuksiin monet käsikirjan kirjoittajista perustavat sekä teoreettisen pohdintansa että toimintakäytäntöjen kehittämisen (ks. esim. Fein, Vossekuil & Holden, 1995; Fein & Vossekuil, 2013, ix). Käsikirjan alkusanat ovat itse asiassa Feinin ja Vossekuilin käsialaa. Reid Meloy on kliinisen psykiatrian professori Kalifornian yliopistossa. Hän on pitkän ja monipuolisen uransa aikana erikoistunut erityisesti viranomaistyössä käytettyjen uhkanarviointimenetelmien tutkimukseen ja käytäntöihin (Meloy, 2017). Jens Hoffmann taas on oikeuspsykologiaan erikoistunut psykologi, joka tekee uhka-arviotutkimusta ja konsultaatioita eri instituutioissa ympäri maailmaa.

Käsikirja on artikkelikokoelma, jossa hyödynnetään monen aihepiirin parissa työskennelleen tutkijan ja käytännön toimijan tietoja ja osaamista. Meloy ja Hoffmann ovat itse kehittäneet edelleen käsikirjassa esitettyjä kohdennetun väkivallan teoriaperustaa ja käytännön uhka-arviotoiminnan prosesseja. Käsikirjan kirjoittamisen jälkeen he ovat – sekä yhdessä että erikseen – julkaisseet useita artikkeleita, joissa on hyödynnetty uhka-arvion käsitteitä, työkaluja ja prosesseja. Näistä esimerkiksi ovat muun muassa uhka-arvioprosessin soveltaminen yksittäiseen terroristisessa tarkoituksessa toimivaan henkilöön (Meloy & Gill, 2016) sekä edellä mainitun Berliinin joulumarkkinoille tehdyn teon analysoiminen uhka-arvion perspektiivistä (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017).

Meloy ja Hoffmannin käsikirja on merkittävä monesta eri syystä. Se kokoaa yksiin kansiin aiemmin hajanaisena tutkimuskirjallisuudessa esiintynyttä tietoa kohdennetun väkivallan uhka-arvioinnista. Käsikirjassa linjataan myös tulevaisuuden näkymiä uhka-arviotutkimuksen edistämiseksi. Kirjassa käsiteltävillä aihekokonaisuuksilla on jo nyt ollut merkittävä vaikutus siihen, miten kohdennetun väkivallan uhka-arviointi on kehittynyt sekä Suomessa että muualla maailmassa. Teoksen julkaisemisen (2014) jälkeen kehitys uhka-arviotutkimuksessa ja -toiminnassa on seurannut Meloy ja Hoffmannin käsikirjan jalanjalkia. Esimerkkinä mainittakoon tämän artikkelin aloittava tapauskertomus, joka voidaan määritellä kohdennetun väkivallan teoksi ja jonka taustalla on viime kädessä henkilön väkivaltainen radikalisoituminen. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

Meloy ja Hoffmannin käsikirjaa voisi luonnehtia myös referenssiteokseksi uhka-arvioijille, jotka tekevät kohdennettuun väkivaltaan liittyvää tutkimusta ja käytännön uhka-arviotyötä. Käsikirjassa esitellään useita strukturoituja väkivaltarikin arvioinnin työkaluja, joita käytännön uhka-arviotyötä tekevät voivat hyödyntää työssään. Kirja on artikkelikokoelma, jonka eri osissa paneudutaan sekä uhka-arvioinnin teoriaan että toimintakäytäntöihin tapauskertomuksia hyödyntäen.

On kuitenkin tärkeää huomata, että käsikirjaa ei voi eikä ole tarkoituksenmukaista käyttää käytännön uhka-arviotoiminnan työkaluna ilman laajempaa ymmärrystä uhka-arvioinnin monisyisestä aihepiiristä. Tässä artikkelissa uhka-arviotoiminnan kokonaisuutta kuvataan sekä Meloy ja Hoffmannin käsikirjaan että sen kirjoittamisen jälkeen julkaistuihin artikkeleihin ja tutkimuskirjallisuuteen perustaen.

Uhka-arviolla ja uhkan hallintamenetelmällä tarkoitetaan prosessia, jossa tunnistetaan, arvioidaan ja pyritään vähentämään väkivaltaisen teon toteutumista (Meloy & Hoffmann, 2014). Kuten edellä on todettu, tarkastelun kohteena on kohdennetun väkivallan uhka ja tarkoituksellinen ja suunniteltu, ei impulsiivinen, väkivallanteko.

Viimeisten vuosikymmenien aikana huomio väkivaltaisen käyttäytymisen hallinnassa on siirtynyt tekijöiden kiinni saamisesta ja todistusaineiston keräämisestä väkivaltaisten tekojen ennalta estämiseen (Fein & Vossekuil, 2013, ix). Tätä näkökulmaa heijastelee myös Suomen poliisin pyrkimys kohti ennalta estävän poliisitoiminnan painotusta (Sisäministeriö, 2019).

Onko kohdennettu väkivalta väkivaltaista radikalisoitumista tai terrorismia?

Kohdennettuun väkivaltaan liittyvä uhka-arviointi, siten kuin se nykyisin ymmärretään, on verrattain uusi toimintakäytäntö. Viimeisen 10 vuoden aikana uhka-arviossa käytetyt instrumentit ovat kehittyneet merkittävästi, mukaan lukien sellaisten kohdennetun väkivallan tekojen arviointi, joihin liittyy väkivaltaista radikalisoitumista.

Tässä artikkelissa kohdennetun väkivallan käsite nähdään laajemmin kuin ainoastaan väkivaltaisenä radikalisoitumisena ja terroristisina tekoina. Kohdennettuun väkivaltaan voi sisältyä molemmat, mutta se ei välttämättä ole kumpaakaan. Tekoon, jota huolta aiheuttava henkilö (Suomen poliisin uhka-arviotoiminnassa käyttämä termi) mahdollisesti ajattelee, suunnittelee ja valmistelee, voi olla väkivaltaiseen radikalisoitumiseen tai terrorismiin liittyvä motiivi. Aina sellaista motiivia ei ole, kuten kouluampumistapauksissa. Käytössä oleva kohdennetun väkivallan arviointimenetelmä soveltuu käytettäväksi kaikkien huolta aiheuttavien henkilöiden uhkataso arvioinnissa silloin, kun kyseessä on kohdennettu väkivalta, mutta esimerkiksi impulsiivisen väkivallan arviointiin se ei sovi. Uhkan arvioinnin kohteena on aina yksilö ja yksittäinen henkilö. Arviointia voidaan tarvittaessa tarkentaa ottamalla käyttöön strukturoituja riskinarviointimenetelmiä, jotka on kehitetty erityyppisten uhkien arviointiin.

Uhka-arvioissa keskitytään huolta aiheuttavien henkilöiden muodostamien uhkien arviointiin, mutta pelkästään uhkatasoa arvioimalla ei voida ehkäistä mahdollisia väkivaltaisia tekoja. Tarvitaan myös, ja ennen kaikkea, uhka-arvioon perustuva uhkan hallintasuunnitelma. Hallintasuunnitelman toimeenpanon haasteet ovat usein moninaisia ja liittyvät esimerkiksi eri viranomaisten kykyyn toimia yhdessä sekä lainsäädännöllisiin kysymyksiin. Artikkelissa nostetaan esiin näitä dilemmoja ja ratkaisuja niihin erityisesti Suomen poliisin uhka-arviotoiminnan näkökulmasta.

6.3. Meloy ja Hoffmannin käsikirjan sisältö

Käsikirja on jaettu kolmeen osaan: I. Uhka-arvion perusteet, II. Erilaiset kohdennetun väkivallan uhkat (esimerkiksi oppilaitoksiin ja julkisuuden henkilöihin kohdistuvat uhkat) ja III. Käytännön toimintamallit uhkien arvioimiseen ja uhkien hallinnan toimenpiteisiin.

Jokaisessa luvussa esitellään tapausesimerkkejä, ja lukujen loppuun on koottu tiivistelmä avainkäsitteistä. Luvuissa edetään käsitteiden määrittelemisen ja avaamisen kautta uhka-arvion tekemiseen ja väliintuloihin. Yksi Meloy ja Hoffmannin kontribuutioista on aihealueen keskeisten termien tarkempi käsitteellinen määritte-

ly. Mahdollisimman yksiselitteisten käsitteiden avulla voidaan paremmin pureutua väkivaltaisen teon dynamiikkaan ja pohtia keinoja vähentää todettua uhkaa. Tarkka käsitteellistäminen tuo robustisuutta myös aihepiiriin teoreettiseen ja empiiriseen tutkimukseen.

Laajan aihepiirinsä vuoksi käsikirja palvelee erinomaisesti referenssiteoksena. Kirjaa arvioineet ovat todenneet, että uhka-arvioita työkseen tekevät eivät välttämättä lue käsikirjaa kokonaisuudessaan, vaan palaavat siihen toistuvasti erilaisten tapausten uhkaa arvioidessaan (Soliman, 2016). Käsikirja antaa myös hyvät lähtökohdat eri tavoin esiin tulevien uhkien arviointiin. Näitä ovat esimerkiksi sähköiset anonyymit uhkaukset, kunniaan perustava väkivalta ja vainoaminen. Jokaisessa kappaleessa on kattava lähdeluettelo, jonka perusteella lukija löytää viittauksia aihepiiriin yksityiskohtaisempaan tutkimukseen.

Käsikirjan osassa I kuvataan väkivaltariskien aiempien arviointikäytänteiden eroa uhka-arvioprosessiin, siten kun se nykytiedon valossa määritellään ja käytännössä toteutetaan. Osa I tutustuttaa lukijan siihen, miten Meloy ja Hoffmann ovat olennaisesti myötävaikuttaneet uhka-arvion käsitteistön ja toteutuksen kehittämiseen. Heidän ansiostaan niin sanotut *käyttäytymisen varomerkit* (*warning behaviours*) on nostettu keskeiseksi osaksi vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arvioprosessia. Osassa I on myös otettu kantaa kohdennetun väkivallan uhka-arvioinnin laillisiin ja toiminnallisiin tekijöihin. Tämä kirjan osio on hyödynnettävyydeltään haastavin muun muassa siksi, että eri maiden lainsäädännössä ja terveydenhuollon toimintakäytännöissä on eroja, jotka rajoittavat mahdollisuuksia toteuttaa uhka-arvioiden perusteella laadittua toimintasuunnitelmaa. Sen vuoksi tässä artikkelissa nostetaan esiin erityisesti suomalaisen yhteiskuntaan ja Suomen poliisin uhka-arvioprosessiin liittyviä avainasioita. Voisikin todeta, että vaikka vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arviotutkimus ja käsitteet ovat hyödynnettävissä globaalisti, toimintamallit on kehitettävä kansallisella tasolla. Muiden maiden toimintakäytännöistä on kuitenkin myös tärkeää ottaa oppia.

Käsikirjan osa II keskittyy kohdennetun väkivallan esiintymismuotoihin, muun muassa kouluihin ja oppilaitoksiin kohdennettuun väkivallan uhkaan, kunniaan perustuvaan väkivaltaan, työpaikkaväkivaltaan, koti- ja parisuhdeväkivaltaan, vainoamiseen sekä poliitikkoihin ja julkisuuden henkilöihin kohdistuvaan väkivallantekojen uhkaan. Lukujen kirjoittajat avaavat uhka-arvion prosesseja eri konteksteissa ja nostavat esiin erilaisille uhkille tyypillisiä piirteitä ja niiden vaatimia, sekä arviointiin että uhkan hallintaan liittyviä lähestymistapoja. Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan erityinen riskitekijä on omistushalu ja sen oikeutus, kun taas oppilaitokseen kohdistuvissa uhkauksissa samaistuminen samankaltaisen teon aiempiin tekijöihin on yksi uhkan keskeisistä syistä.

Osassa II keskitytään myös sähköisessä mediassa tehtyihin uhkauksiin. Kirjoittajat ottavat esiin tutkimustuloksia sähköpostilla ja sosiaalisessa mediassa tehdyistä uhkauksista. Arvioinnin kohteena ovat myös tavat arvioida työpaikkoihin, julkisiin henkilöihin ja kouluihin kohdistuvia uhkia sekä bioterrorismin ja tuntemattomien tekijöiden uhkauksia ja tekoja.

Kirjan osassa III esitellään uhka-arviotiimejä ja kuvataan sitä, kuinka ne toimivat käytännössä. Mukana ovat muun muassa Los Angelesissa (LAPD) ja Isossa-Britanniassa toimivat poliisin uhka-arvioryksiköt sekä uhka-arviotutkimusta tekevät yliopistot Saksassa ja Sveitsissä. Osassa III esitellään myös moniammatillisia malleja, joita on mahdollista hyödyntää uusia uhka-arvioryksiköjä perustettaessa. Esitelyjen yhteydessä valotetaan, kuinka uhka-arvioita tekevät tiimit tutkivat tietoon tulleita uhkauksia ja miten niitä hallitaan erilaisilla väliintuloilla. Lisäksi käydään läpi toteutuneita väliintuloja, esimerkiksi kouluampumisten ja kunniaan perustuvien väkivallantekojen ennalta estämisessä.

Uhka-arvion perusperiaatteet

Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjassa esittelemiin uhka-arviokäytäntöihin liittyy olennaisesti strukturoitujen riskinarviointi- ja hallintamenetelmien hyödyntäminen osana uhka-arvioprosessia. Strukturoiduilla väkivaltariskin arvioilla voidaan määrittää tekijöitä, jotka liittyvät henkilön väkivaltapotentiaaliin, mutta eivät suoranaisesti esimerkiksi tiettyyn kohdennetun väkivallan tekoon. Yleinen kohonnut väkivaltapotentiaali nostaa osaltaan uhkan tasoa, mutta ei välttämättä kerro esimerkiksi mahdollisen teon suunnittelun etenemisestä. Strukturoitu riskinarviointi ei ole Meloy'n ja Hoffmannin lanseeraama metodi, vaan se on kehittynyt huomattavasti 1990-luvulta lähtien monien väkivaltariskin ja uhka-arvion saralla toimivien tutkijoiden yhteistyönä.

Strukturoidusta riskinarviointimenetelmästä (Structured Professional Judgment, SPR) puhutaan kolmannen ja neljännen sukupolven riskinarviointimenetelmänä. Ennen tätä kehitystä väkivaltaisuuden riskinarviointi keskittyi kliiniseen työhön, esimerkiksi yksittäisen psykiatrin tekemään päätelmään henkilön ”vaarallisuudesta” (ensimmäisen sukupolven riskinarviointimenetelmä). Toisen sukupolven arvioinnit puolestaan keskittyivät staattisiin tekijöihin, kuten ikään, sukupuoleen ja diagnostiikkaan perustuvaan riskiarvioon ja hyödynsivät tilastotieteen menetelmiä tavoitellessaan väkivaltaisuuden ennustettavuutta (ks. esim. Hart, Douglas & Guy, 2016). Kolmannen sukupolven riskinarviointimenetelmällä tarkoitetaan työkaluja ja yleisiä arviointikäytäntöjä, jotka yhdistävät riskin ja tarpeiden arvioinnin (Bonta, 1996). Näiden menetelmien kehitys on johtanut neljännen sukupolven käytäntöihin, joissa riskien arviointi yhdistyy riskienhallinnan toimintasuunnitelmiin (Bonta & Wormith, 2008).

Strukturoidut väkivaltariskinarviointimenetelmät

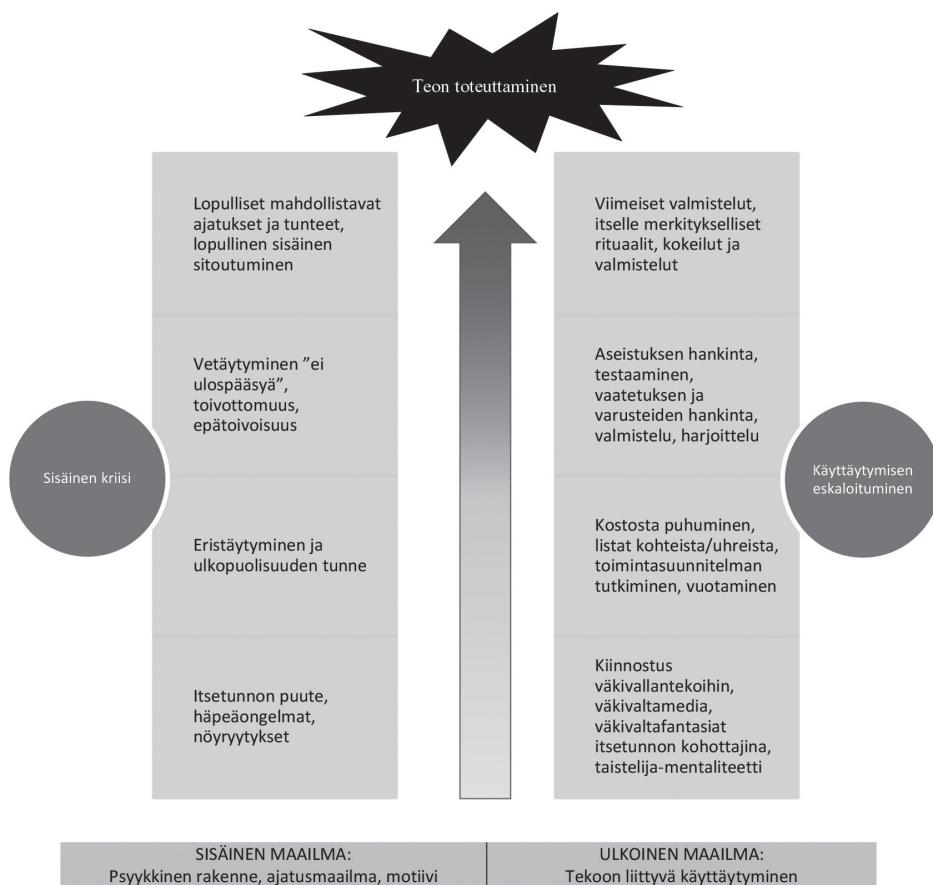
Lyhyesti ilmaistuna strukturoidulla väkivaltariskinarviointimenetelmällä tarkoitetaan metodia, jossa arvioidaan *tekijöitä, joiden on tutkimuksissa todettu lisäävän väkivaltaisen käyttäytymisen todennäköisyyttä*. Nämä menetelmät eivät ole yksinkertaisia monivalinta- tai rekisterilomakkeita, vaan niiden työstämiseen tarvitaan monipuolista tietoa henkilön historiasta, nykyisyydestä ja käyttäytymistavoista. Riskimuuttujien perusteella työstetään niin sanottu riskiformulaatio, jota voisi myös kuvailla yhteenvedoksi tärkeimmistä riskin tasoon vaikuttavista tekijöistä ja siitä, miten ne vaikuttavat yhdessä henkilön mahdolliseen riskikäyttäytymiseen. Riskiformulaation perusteella otetaan esiin erilaisia, oletettavasti tapahtuvia tilanteita, ja mietitään keinoja, joilla mahdollisen riskin toteutuminen voidaan estää tai joilla sitä voidaan parhaiten hallita.

Yhteistä strukturoiduille väkivaltariskin arviointimenetelmille on se, että ne toteutetaan moniammatillisen työryhmän yhteistyönä. Näin varmistetaan laaja-alainen näkemys arvioitavan henkilön historiasta, nykyisyydestä ja tulevaisuuden suunnittelusta. Moniammatillisuus on tärkeää myös riskin hallinnan ja muun muassa toimivallan mahdollisuuksien kartoittamisessa. Tämä näkökulma heijastuu myös Suomen poliisin kohdennetun väkivallan uhkan arvioinnissa. Yhteistyötä tehdään paikallisissa verkostoissa sekä moniammatilliseen yhteistyöhön perustuvissa uusissa toiminnissa (esim. Poliisin valtakunnallinen Uhkat-toiminto) (Sisäministeriö, 2017).

Uhka-arvion peruspilarit

Meloy ja Hoffman ovat rakentaneet uhka-arviomenetelmien teoriaa, malleja ja toimintakäytäntöjä, jotka pohjautuvat 1990-luvulla saavutettuun ymmärrykseen strukturoitujen riskinarviointi- ja hallintamenetelmien hyödyllisyydestä. Tämä kehitystyö perustuu Monahanin ja hänen kollegoidensa mittavaan tutkimustyöhön väkivallan uhkan arvioinnin aihepiiristä (ks. esim. Monahan, 2008). Käyttäytymiseen perustuva uhka-arvio keskittyy ajatukseen että väkivaltaisen teon toteutumisen taustalla on kehityskaari, joka on nimetty polku väkivaltaan -malliksi (*Pathway to Violence Model*). Polku väkivaltaan -mallilla tarkoitetaan prosessia, jonka aikana teon todennäköisyys lisääntyy. Malliin sisältyy arviointi huolta aiheuttavan henkilön käyttäytymisestä, ajattelusta ja tunteista tai näiden yhdistelmästä (Meloy, Sheridan & Hoffmann, 2008.)

Polku väkivaltaan -malleja, jotka kaikki perustuvat samaan periaatteeseen väkivaltaan johtavasta polusta, on monia, ja niitä on kehitetty uusien tutkimusten myötä. Esimerkiksi Calhounin ja Westonin (2003) mallissa on esitetty kuusi vaihetta: kaudaisuus (*grievance*), ideointi (*ideation*), suunnittelu (*planning*), valmistelu (*preparation*), tunkeutuminen kohteeseen (*breach*) ja isku (*attack*). Kuviossa 6.1 on esitetty Hoffmannin ja Roshdin (2013) nelitasoinen malli, joka perustuu tutkimuksiin tapahtuneista kouluampumisista. Prosessiin liittyy elämäntilanteen kriisiytyminen ja käyttäytymisen varomerkkien esiin nouseminen. Mallissa kuvataan huolta aiheuttavan henkilön sisäistä maailmaa ja tekoon liittyvää, havaittavissa olevaa käyttäytymistä (ulkoinen maailma). Jokaista tasoa kuvastaa sille tyypillinen *sisäinen ja ulkoinen maailma*.



Kuvio 6.1. Polku väkivaltaan -malli erityisesti koulussa tapahtuvaan vakavaan kohdennettuun väkivaltaan (mukailtu Hoffmannin & Roshdin (2013) kuvioista).

Käyttäytymisen varomerkit (warning behaviours)

Yllä kuvatuista polku väkivaltaan -malleista kohdennetun väkivallan uhka-arvio on edelleen jalostunut niin sanottujen *käyttäytymisen varomerkkien* painottamiseen. Vaikka polku väkivaltaan -malli nähdään edelleen oleellisena uhkan arvioinnissa, sen havaitsemisen lisäksi on tarpeen huomioida myös muita käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä. Meloy ja Hoffmann esittelevät käsikirjassaan *käyttäytymisen varomerkit (Warning Behaviours)*, jotka pohjautuvat kunkin varomerkkin esiintymisestä tehtyihin havaintoihin ja tutkimuksiin. Käyttäytymisen varomerkkejä on nimetty kahdeksan. Polku väkivaltaan -malli on sisällytetty niistä ensimmäiseen (polku väkivaltaan varomerkki; *Pathway Warning Behaviour*).

Meloy ja Hoffmann ovat sekä käsikirjassaan että myöhemmissä julkaisuissaan analysoineet tapaukskertomuksia käyttäytymisen varomerkkien valossa. Julkaistuihin tapaukskertomuksiin kuuluu tämän artikkelin alussa mainittu Anis A:n Berliinin joulumarkkinoilla vuonna 2016 toteuttama isku. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.) Sitä hyödynnetään seuraavaksi havainnollistamaan varomerkkejä, joita on todettu esiintyvän vakavan kohdennetun väkivallan tapauksissa.

Anis A:n tapauksessa vakavaan kohdennettuun väkivaltaan liittyy olennaisesti väkivaltainen radikalisoituminen. Esimerkkinä voitaisiin käyttää myös sellaista vakavan kohdennetun väkivallan tapausta, esimerkiksi kouluampumista, jossa väkivaltaisen radikalisoitumisen prosessia ei ole havaittavissa. Anis A:n tapaus on kuitenkin valittu siksi, että juuri siitä Böckler, Hoffmann & Meloy (2017) ovat esittäneet kattavan ja systemaattisen kuvauksen varomerkkien esiintymisestä.

Käyttäytymisen varomerkit

1. Polku väkivaltaan (*Pathway Warning Behaviour*)

Polku väkivaltaan -varomerkki on johdettu aiemmin kuvatuista Polku väkivaltaan malleista ja sisällytetty osaksi käyttäytymisen varomerkkien typologiaa. Fokus on erityisesti sellaisen käyttäytymisen arvioinnissa, joka liittyy mahdollisen teon tutkimiseen, suunnitteluun, valmisteluun ja toteutukseen. (Calhoun & Weston, 2003; Calhoun & Weston, 2016; Fein & Vossekuil, 1999.)

Anis A:n puhelutiedoista selvisi, että hän oli keskustellessaan maaliskuussa 2016 kahden ISIS-jäsenen kanssa sanonut olevansa valmis toteuttamaan itsemurhaiskun. Anis A:ta neuvottiin olemaan yhteydessä kontaktiin Saksassa ja kertomaan tälle henkilölle, että hän oli valmis palvelemaan Allahia millä tavalla tahansa. Keskustelu päättyi sanoihin: Jumala yhdistää meidät paratiisissa. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

On olemassa merkkejä siitä, että Anis A. oli etukäteen valinnut Berliinin joulumarkkinat iskun kohteeksi. Tiedetään, että hän oli käynyt kyseisillä markkinoilla yhteensä seitsemän kertaa, ensimmäisen kerran marraskuussa 2016. Noin viikkoa ennen iskua hän oli kuvannut paikkaa puhelimensa kameralla. Tämän lisäksi Anis A. oli vieraillut useita kertoja jokivarren paikassa, jossa hän lopulta tappoi kuorma-auton kuljettajan ja varasti tämän ajoneuvon. Hän oli syöttänyt joulumarkkinoiden osoitteen navigaattoriinsa ennen kuin ajoi iskupaikalle. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

2. Fiksoituminen (*Fixation Warning Behaviour*)

Fiksoituneen henkilön käytös ilmentää lisääntyvää sairaalloista päänäpintymää asiaa tai henkilöä kohtaan (Mullen ym., 2009). Se näyttäytyy räikeinä mielipiteinä ja vihan sävyttäminä tunteina sekä niin, että päänäpintymän kohde nähdään koko ajan negatiivisempänä. Fiksoitumiseen liittyy tyypillisesti myös sosiaalisen kanssakäymisen ja työelämässä selviytymisen heikkeneminen. (Meloy ym., 2014.)

Anis A. vietti paljon aikaa Dortmundissa, jonne tunnettu salafismin edustaja oli perustanut rukoushuoneen. Vuoden 2015 loppupuolella Anis A. keskittyi enemmän ja enemmän ideologisiin aihepiireihin. Hän vieraili säännöllisesti noin 15 moskeijassa ja toimi joissakin niistä myös rukousten johtajana. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

Syyskuusta 2016 lähtien salafistiseen ideologiaan liittyvät säännöt määräisivät Anis A:n toimintaa enenevässä määrin. Hänen puhelimestaan löytyi jälkikäteen suuri määrä pornoelokuvia, mutta tiedetään, että hän ei katsellut näitä elokuvia lokakuun 2016 jälkeen. Tästä ajankohdasta alkaen hän käytti aikansa rukoillen useita kertoja päivässä ja opiskeli koraania intensiivisesti. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

Huomionarvioista on, että Anis A. ei ollut nuoruudessaan lainkaan kiinnostunut uskonnosta. Myöskään hänen perheensä ei ollut uskonnollinen. Anis A. oli koulun lopettamisen jälkeen 15-vuotiaasta asti harjoittanut erityyppistä ja laajamittaista rikollista toimintaa, mukaan lukien väkivaltarikokset. Tämä toiminta jatkui senkin jälkeen, kun Anis A. kiinnostui uskonnosta ja muun muassa ISIS:in toiminnasta (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017). Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että varsinainen uskonnolla perusteltu väkivaltainen radikalisoituminen ja siihen liittyvä, edellä kuvatun fiksoituminen, alkoivat vasta vuonna 2015 Anis A:n ollessa noin 22–23-vuotias. Väkivaltainen radikalisoituminen tapahtui siis suhteellisen lyhyessä ajassa.

3. Samaistuminen (*Identification Warning Behaviour*)

Samaistumisen on esitetty voivan ilmetä viidellä tavalla:

- a) Tekoa suunnittelevan käyttäytymistä leimaa halu toimia kuten massamurhaajat (*"pseudocommando"*). Hänellä on aikomus toteuttaa hyvin suunniteltu isku julkisella paikalla ilman mahdollisuutta paeta, ja hän olettaa itse kuolevansa iskussa.
- b) Hän luo itselleen ”soturimentaliteetin” (*"warrior mentality"*).
- c) Hän on ylikorostuneen kiinnostunut aseista ja tekoon liittyvästä harjoittelusta.
- d) Hän haluaa samaistua aiempien iskujen tekijöihin ja toteuttaa iskun vakavammin seurauksin kuin edeltäjät. Hän näkee itsensä toimijana, jonka tulee edistää tiettyä asiaa tai uskomusta. (Meloy ym., 2014.)

Jo ennen salafistisia yhteyksiä vuonna 2015 Anis A:n käyttäytyminen herätti huomiota hänen sosiaalisessa ympäristössään. Hän muun muassa viittasi puheissaan ISIS-symboleihin ja tarinoihin ja kertoi tuntemilleen ihmisille yhteyksistään ISIS-henkilöihin. Kesään 2015 mennessä Anis A:sta oli tullut osa salafistista yhteisöä ja sen johtohahmojen uskollinen seuraaja ja ihailija. Hän osallistui yhteisön tapahtumiin ja tilaisuuksiin, joissa korostui hänen fokusoituminsa sotiin teemoihin ja itsensä näkeminen tyypillisinä jihad-taistelijana. Hänestä oli tullut Allahin sotilas. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

4. Uudenlaisen aggressiivisen käyttäytymisen ilmeneminen (*Novel Aggression Warning Behaviour*)

Uudenlaisen aggressiivisen käyttäytymisen ilmenemisellä tarkoitetaan väkivaltaista käyttäytymistä, joka ilmenee jonkin muun kuin suunnitellun teon yhteydessä ja jota esiintyy huolta aiheuttavalla henkilöllä ensimmäistä kertaa. Tätä varomerkkiä pidetään osoituksena siitä, että henkilö voi siten testata kykyään toteuttaa tekonsa. (de Becker, 1997.)

Anis A:n käyttäytymisessä ei Böcklerin, Hoffmannin ja Meloy (2017) artikkelin mukaan ilmennyt uudenlaista aggressiivisuutta. Koska Anis A:n tiedetään olleen väkivaltainen monin tavoin nuoruudestaan asti, tätä käyttäytymisen varomerkkiä on voinut olla vaikea havaita. Anis A:n historiasta tiedetään, että hänellä on potentiaalia toteuttaa väkivaltaisia tekoja, joten kyvyn testaaminen ei kenties hänen tapaukseen ole oleellisin varomerkki.

5. Energiaryöppy (*Energy Burst Warning Behaviour*)

Energiaryöpyllä tarkoitetaan lisääntyvää uhkan kohteeseen liittyvää aktiivisuutta. Aktivoituminen voi merkitä käyttäytymisen tihentymistä tai uudentyypin käyttäytymisen ilmenemistä. Käyttäytyminen sinänsä voi olla harmittoman oloista. Energiaryöppy esiintyy yleensä päiviä tai viikkoja ennen tekoa. (Ogders ym., 2009.)

Myöskään tätä varomerkkiä ei ole käsitelty Böcklerin, Hoffmannin ja Meloy (2017) artikkelissa. Analyysissä polku väkivaltaan -varomerkistä käy kuitenkin ilmi, että aktiivisuus lisääntyy tekoa valmistellessa. Tämän voisi kenties tulkita niin, että valmistelu siirtyy kohti toteutusta mutta ilman varsinaista energiaryöppyä.

6. Vuotaminen (*Leakage Warning Behaviour*)

Vuotamisella tarkoitetaan sitä, että henkilö kertoo kolmannelle osapuolelle aikomuksestaan toteuttaa väkivaltainen isku (Meloy & O'Toole, 2011). Käytännön uhka-arviotyössä on havaittu, että suunnitelmasta kerrotaan yleensä ystävälle, tutulle tai omaisille. Tiedetään myös, että henkilö saattaa ilmaista aikomuksensa suoraan, ideana tai ajatuksena. Vuotaminen voi olla vihjailevaa tai peiteltyä. Vuotamista voi myös esiintyä muun muassa päiväkirjoissa, julkaisuissa tai sosiaalisessa mediassa. Ajatellaan, että vuotamisen syynä on henkilön sisäinen tarve kertoa asiasta, koska hän on innostunut, jännittynyt, levoton tai saa siitä tyydytystä.

Böckler, Hoffmann & Meloy (2017) toteavat, että Anis A. ei ollut ainoastaan ”epäoikeudenmukaisuuksien keräilijä” (O'Toole, 2014) jota jihadi-verkosto käytti hyväkseen, vaan myös identiteetin etsijä, jolla oli merkittäviä narsistisen persoonallisuuden piirteitä. Radikalisoitumisprosessin edetessä vuotamisen varomerkki oli säännöllisesti havaittavissa Anis A:n käyttäytymisessä. Meloy ja Gill (2016) ovatkin todenneet, samoin kuin monet muut aihepiiriä tutkineet, että valtaosa yksittäisistä terroristisista toimijoista vuotaa aikeensa jollekin taholle.

Anis A. kertoi useaan otteeseen haluavansa ”tehdä jotain Saksassa”. Hän myös sanoi, että oli valmis tekemään ”velvollisuutensa”, ei epäröisi toteuttaa iskua ja pystyisi hankkimaan Kalashnikov-kivääriin ongelmitta. Anis A:n tapauksen kanssa tekemisissä ollut viranomainen on kertonut, että tämä oli ylistänyt Belgiassa tapahtuneita iskuja. Anis A. myös antoi ymmärtää, että hän halusi toteuttaa terroristisen teon räjähderyöpyä käyttämällä. Noin kuusi viikkoa ennen iskua Anis A. nauhoitti videon, jossa hän vannoi uskollisuuttaan Islamilaiselle valtiolle. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

Anis A:n tapauksessa on useita viitteitä siitä, että monet hänen lähipiirinsä ihmiset tiesivät suunnitellusta teosta. Yksi esimerkki on veljenpoika Fadi, jonka Anis A. oli tavannut lukuisia kertoja juuri ennen teon toteutusta. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

7. Viimeinen keino (*Last Resort Warning Behaviour*)

Viimeinen keino -varomerkillä tarkoitetaan henkilön kokemaa kasvavaa epätoivoisuutta, ahdistusta, tuskaa tai kärsimystä, joka ilmaistaan sanallisesti tai tekona. Henkilö kokee, että hänellä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin väkivalta ja että väkivallan seuraukset ovat oikeutettuja. (de Becker, 1997.) Uhkaaja kokee olevansa satimessa ja saattaa esimerkiksi viestiä toimivansa jollain tavalla, jos hänen toivomansa tilanne ei toteudu ("Jos nyt ei tapahdu tätä, teen näin").

Anis A:sta olemassa olevien tietojen perusteella voidaan päätellä, että hän hylkäsi säännöllisesti väkivaltaisen toiminnan vaihtoehdot, ja väkivaltaisen radikalisoitumisen prosessi eteni ainakin 13 kuukauden ajan. Anis A. puhui vihastaan Eurooppaa kohtaan, ja ihmiset hänen ympärillään huomasivat kasvavan turhautumisen. (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017.)

8. Suora uhkaus (*Direct Threat Warning Behaviour*)

Suora uhkaus tarkoittaa nimensä mukaisesti sitä, että henkilö on uhannut kohdettaan suoraan tai esittänyt tekoa koskevan uhkauksensa viranomaiselle. Uhkaus voidaan esittää kirjallisesti tai suullisesti, ja siinä ilmaistaan joko suorasti tai epäsuorasti halu tai aikomus vahingoittaa kohdetta tai tappaa kohde. On kuitenkin havaittu, että monet henkilöt, joita pidetään vakavana uhkana, eivät anna suoraa uhkausta ennen iskuja. Uhkauksia on monenlaisia, ja niitä voidaan tehdä monien eri kanavien kautta. Käsikirjassa on nostettu esiin suoriin uhkauksiin liittyvää tematiikkaa ja probatiikkaa muun muassa analysoimalla tuntemattoman tekijän esittämiä sähköisiä uhkauksia. (Meloy ym., 2014.) Anis A:n käyttäytymisessä ei Böcklerin, Hoffmannin & Meloy (2017) mukaan ole todettu esiintyneen suoraa uhkausta.

Böckler, Hoffmann & Meloy (2017) toteavat yhteenvetona, että Anis A:n tapauksessa viisi käyttäytymisen varomerkkiä olivat erityisen hyvin nähtävissä.

Mitä käyttäytymisen varomerkkien ilmeneminen kertoo uhkan tasosta?

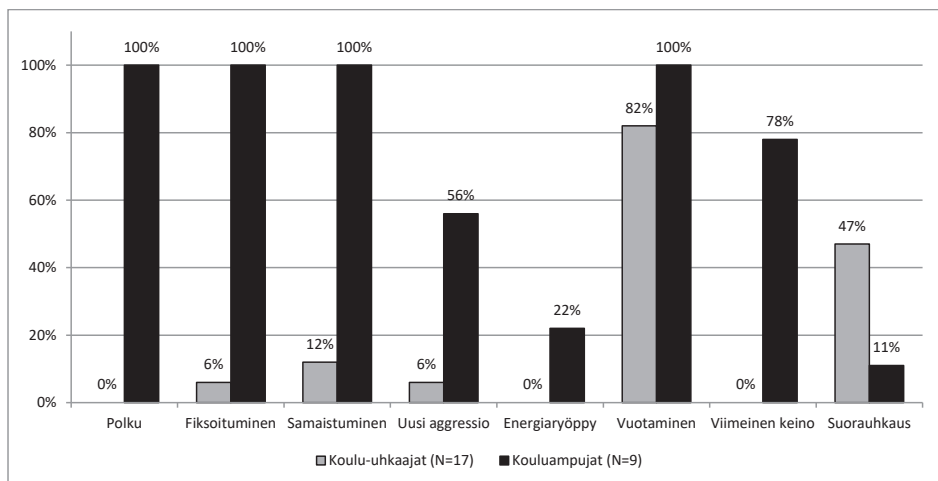
Kuten aiemmin on todettu, tutkimukset ovat osoittaneet, että käyttäytymisen varomerkeillä on omat yleiset esiintyvyytensä ja painoarvonsa kohdennetun väkivallan eri muodoissa. Kuvioista 6.2 nähdään, millaisia varomerkkejä saksalaisilla kouluampumisen toteuttaneilla ja sillä uhanneilla henkilöillä havaittiin vuosina 1999–2010. Tieto, jota varomerkkien kartoittamiseen käytettiin, kerättiin oikeuden raporteista, tutkintamateriaaleista ja muista viranomaisten raporteista. Sen lisäksi käytettiin saatavissa olevia julkisia lähteitä, kuten elämäkertoja, ja haastateltiin teon tehneitä tai siinä mukana olleita henkilöitä. (Meloy ym., 2014, 41.)

Kuten kuvioista 6.2 käy ilmi, tutkittujen kouluampumisen toteuttaneiden (N=9) ja sillä uhanneiden (N=17) henkilöiden määrä on erittäin pieni. Uhka-arvioijaa kuviossa esitetty tieto kuitenkin kiinnostaa esimerkiksi vuotaminen-varomerkkin osalta. Tapauksen analyysi on osoittanut sekä väkivaltaisen teon toteuttaneiden että sillä uhanneiden vuotaneen etukäteen tietoa suunnitelmistaan. Ne henkilöt, joiden käyttäytymisestä ei pääasiallisesti havaittu muita varomerkkejä kuin vuotaminen, eivät kuitenkaan toteuttaneet tekoa. Teon toteuttamisen todennäköisyyttä taas indikoivat vahvasti kolme ensimmäistä varomerkkiä: polku väkivaltaan, fiksoituminen ja samaistuminen. Myös viimeinen keino -varomerkki viittaisi kasvaneeseen uhkaan, että henkilö tulee toteuttamaan teon.

Meloy ja Hoffmannin käsikirjan kirjoittamisen jälkeen on julkaistu artikkeleita, joissa on tarkasteltu käyttäytymisen varomerkkien ilmenemistä erilaisissa kohdennetun väkivallan uhkan populaatioissa. Esimerkiksi Meloy ja Gillin (2016) analysoimassa 111:ssä yksittäisen terroristisen toimijan tapauksessa samat viisi käyttäytymisen varomerkkiä, jotka todennettiin Anis A:n tapauksessa, olivat edustettuna seuraavasti: vuotaminen 85 % , fiksoituminen 77 % , samaistuminen 77 % ja viimeinen keino 28 % . Polku väkivaltaan -varomerkki oli havaittavissa 80 %:lla analysoiduista tapauksista.

Käyttäytymisen varomerkkitytologiaa on sovellettu myös lähisuhdeväkivallan tarkasteluun. Tarkastelun kohteeksi valittiin 70 sellaista lähisuhdeväkivallaksi luokiteltua tapausta (tekijä mies – uhri nainen), joissa väkivallan tarkoituksena nähtiin olevan uhrin tappaminen. Näissä tapauksissa käyttäytymisen varomerkkejä ilmeni seuraavasti: Polku väkivaltaan 59 % , fiksoituminen 93 % , samaistuminen 7 % , uudenlaisen aggressiivisen käyttäytymisen ilmeneminen 39 % , energiaryöppy 38 % , vuotaminen 37 % , viimeinen keino 62 % ja suora uhkaus 69 % (Meloy ym., 2014). Tapauksissa olivat siis kyseessä lähisuhdeväkivallan vakavimmat muodot, joissa lopputuloksena voi olla uhrin kuolema. Tutkituissa 70 tapauksessa uhreista 51 (70 %) kuoli (Meloy ym., 2014). Pari- ja muissa lähi-suhteissa esiintyvä lievempi väkivalta on huomattavasti yleisempää kuin sen vakavimmat muodot. Myös vaka-vuudeltaan vähäisempiin tapauksiin puuttuminen on luonnollisesti erittäin tärkeää, mutta kuten aikaisemmin on todettu, tämä artikkeli keskittyy kohdennetun väkivallan uhkan tasoon.

Koska vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arvio on monisyinen prosessi, jonka aikana kerätään tietoa huolta aiheuttavan henkilön sisäisestä maailmasta (ks. kuvio 6.1), uhka-arvioita tullaan tuskin koskaan perustamaan pelkästään käyttäytymisen varomerkkien ilmenemiseen. Tutkimus, jossa tuotetaan kuviossa 6.2 esitetyn kaltaista tietoa, on kuitenkin tärkeässä asemassa vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arvioinnin empiiriseen tutkimustietoon perustuvan tietämyksen lisäämisessä.



Kuvio 6.2. Käyttäytymisen varomerkkien esiintyvyys (%) koulu-uhkaajilla ja kouluampujilla (mukailtu yhdistämällä Meloy ym., (2014) taulukot 3.3 and 3.4, s. 43).

Metodikriittisyyttä

Meloy ja Hoffmann toteavat käsikirjassaan, että varomerkit eivät ole yksinkertaisia käyttäytymistä ennustavia faktoreita vaan muodostavat käsitteellisen käyttäytymisen mallin, typologian, joka indikoi lisääntyneitä väkivaltaisen käyttäytymisen riskejä. He ovat myös todenneet, että varomerkeillä on omat yleiset esiintyvyytensä ja painoarvonsa vakavan kohdennetun väkivallan eri muodoissa. (Emt.) Näistä aiemmin on mainittu esimerkkeinä kouluampumiset ja lähisuhdeväkivalta, jotka molemmat voidaan nähdä esimerkkeinä kohdennetusta väkivallasta.

Ymmärrys siitä, mitä muuttujia vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arvioissa pitäisi arvioida, kehittyy jatkuvasti. Vaikka tieto muun muassa käyttäytymisen varomerkeistä vaatii lisätutkimusta, yksimielisiä ollaan siitä, että uhka-arvioiden tekeminen käyttäytymisen varomerkkejä arvioiden ja strukturoituja riskinarviointimenetelmiä hyödyntäen on kuitenkin oikea kehityssuunta (Meloy ym., 2011). Selkeiden johtopäätösten tekemistä varomerkkien validiteetista rajoittavat pienet perusjoukot ja otannat, pois lukien parisuhteissa tapahtuneet tapot. Meloy ja Hoffman toteavat myös, että ehkä emme vielä edes tunne kaikkia käyttäytymisen varomerkkejä. (Emt.) Sen selvittämistä tulevaisuuden tutkimuksilla on tärkeä rooli.

Huolta aiheuttavan henkilön sisäinen maailma

Tutkimuksissa on löydetty viitteitä, joiden mukaan kohdennetun väkivallan teon toteutumisen riskitekijöitä ovat vakavat mielenterveyden häiriöt. Ne nostavat osaltaan väkivallan uhkaa yleisesti ja liittyvät siten myös keskeisesti kohdennetun väkivallan uhkan arviointiin. Siitä, kuinka merkittävä riskitekijä mielenterveyden häiriöt ovat, käydään tieteellistä keskustelua (ks. esim. Meloy & Gill, 2016). Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjassa viitataan MacKenzen ym. (2009) esittämään viiteen ”red flag” muuttajaan, jotka ovat itsemurha-ajatukset, murha-ajatukset, viimeinen keino ajattelu, korkean riskin psykoottiset ilmiöt ja psykopatia. Nämä uhkan tasoa lisäävät muuttajat perustuvat vainoamiseen liittyvän käyttäytymisen tutkimiseen (emt.).

Väkivaltariskin arvioinnin tutkimukset ovat tuottaneet todistusaineistoa, jonka perusteella strukturoitujen riskinarviointimenetelmien (mm. Historical Clinical Risk, HCR-20 V2, nykyisin HCR-20 V3; Douglas ym., 2013) avulla voidaan tarkastella mielenterveyshäiriöiden osuutta väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Muun muassa Grayn ym. (2003) tutkimus vastaa aiempia tutkimuksia tuloksiltaan, joiden mukaan HCR-20:n pohjalta tehty väkivaltariskin arvio ennusti vahvasti muihin ihmisiin kohdistuvan väkivallan tyyppien (verbaalinen ja fyysinen) todennäköisyyttä. HCR-20-arvioon sisältyvät olennaisesti esimerkiksi akuutisti oireilevan vakavan mielenterveyden häiriön oireet (tyypillisesti psykoottinen sairaus ja esimerkiksi ns. käskyäänien esiintyminen). Arvioinnin kohteena olivat myös vakavat persoonallisuushäiriöt, keskeisimpinä narsismi ja psykopatia. Huomattavaa kuitenkin on, että näitä menetelmiä ei ole suoranaisesti kehitetty kohdennetun väkivallan uhkan arviointiin, vaan ne kertovat enemmän henkilön yleisestä väkivaltapotentialista. Mielenterveyshäiriöiden merkitykseen osana vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arviota palataan myöhemmin tässä artikkelissa.

Koska Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjan fokus ja anti kohdistuvat erityisesti käyttäytymisen varomerkkeihin, huolta aiheuttavan henkilön sisäinen maailma rajataan pois. Sisäisen maailman arvioiminen ja erityisesti huolta aiheuttavan henkilön mahdolliset mielenterveyshäiriöt ovat kuitenkin olennainen osa kokonaisvaltaista uhka-arviota. Tähän liittyy myös Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjan erityisesti esiin ottama moniammatillinen yhteistyö. Weenink (2015) on todennut, että uhka-arvi-

oiden strategioiden kehittäjien tulee huomioida huolta aiheuttavan henkilön uhkan hallinnan toteutus niin, että se vastaa yksilön tarpeita. Täten arvioiden tekemisessä ja väliintuloissa terveydenhuollon asiantuntijoilla saattaa olla keskeinen rooli (Weenink, 2015). Terrorismin yksilöpsykologisten lähtökohtien hahmottamisella on oleellinen merkitys terrorismin ennaltaehkäisemisessä ja sen jälkihoidossa.

Moniammatillisuuden näkökulma on aiempaa tärkeämmässä asemassa myös Suomen poliisin linjauksissa. Kansallisen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyyn toimenpideohjelmassa todetaan: ”Turvallisuuden kannalta riskin muodostavat henkilöt, joihin liittyy korkea väkivaltapotentiaali, mutta joihin ei voida kohdistaa rikoslain keinoja eikä heitä voida määrätä myöskään tahdonvastaiseen hoitoon.” (Sisäministeriö 2016, 27). Vaikka moniammatillisen työskentelyn tärkeyttä korostetaan toimenpideohjelmassa, resursoinnin ja käytännön yhteistyön toteuttaminen on kuitenkin vielä puutteellista. Riskihenkilön ohjaus nopeutetusti terveydenhuollon piiriin ei esimerkiksi ole toiminut suunnitella tavalla (Sisäministeriö 2016, 27), ja haasteita aiheuttavat myös muun muassa lainsäädännölliset seikat (ks. esim. Hynninen & Stenberg, 2013; Kilpeläinen, 2017).

Kohti erikoistuneempaa, operatiiviseen toimintaympäristöön soveltuva arviointia

Strukturoituja väkivaltariskin arviointimenetelmiä on nykyisin kehitetty monenlaisten väkivaltariskien arvioimiseen ja hallintaan. Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjassaan mainitsemia esimerkkejä ovat muun muassa kunniaan liittyvän väkivallan riskinarviointimenetelmä (PATRIARCH) (Belfrage & Ekman, 2014) ja vainoamiseen liittyvän väkivallan riskiä kartoittavat menetelmät (Stalking Assessment and Management, SAM) (Kropp, Hart & Lyon, 2008) ja (The Stalking Risk Profile, SPR) (MacKenzie ym., 2009). Kuten johdannossa on mainittu, näitä riskinarviointimenetelmiä voidaan hyödyntää arvioitaessa tapauskohtaisesti eri tavoin ilmeneviä vakavan kohdennetun väkivallan uhkia.

Suomen poliisin ennalta estävän työn strategiassa on mainittu erikseen Marakmoniammatillinen riskinarviointimenetelmä, jolla tunnistetaan uusiutuvan parisuhdeväkivallan uhreja ja parannetaan heidän turvallisuuttaan. Jos väkivallan uusiutumisen riski on suuri, laaditaan moniammatillisessa työryhmässä väkivallan uhrille tai uhan alla elävälle henkilölle turvasuunnitelma, jonka avulla parannetaan hänen turvallisuuttaan (Sisäministeriö, 2019, 21). Marak-arvioinnissa sovelletaan samoja strukturoitujen riskinarviointimenetelmien perusteita, joita tässä artikkelissa on kartoitettu.

Meloy'n ja Hoffmannin käsikirjan kirjoittamisen jälkeen on kehitetty arviointimenetelmiä väkivaltaisen radikalisoitumisen uhkan arviointiin, esimerkiksi Terrorist Radicalization Assessment Protocol, TRAP-18 (Meloy & Gill, 2016) ja Violent Extremist Risk Assessment, VERA 2 (Pressman & Flockton, 2012). Varsinkin Meloylla on ollut keskeinen rooli tämän aihealueen kehittäjänä. Näistä arviointimenetelmistä TRAP-18:aa käsitellään tämän artikkelin seuraavassa osassa.

Viime vuosina on julkaistu useita kriittisiä tutkimusartikkeleita, joissa on kyseenalaistettu aikaisempia teorioita niistä väkivallan uhka-arviointimenetelmistä, joiden avulla on analysoitu terrorististen motiivien pohjalta toimivia henkilöitä. Kriittikki on erityisesti koskenut näkemyksiä, joiden mukaan tällaisilla henkilöillä ei olisi mielenterveyden häiriötä tai he eivät kuuluisi kansanryhmiin, joissa esiintyy sosioekonomista vähäosaisuutta (ks. esim. Borum, Fein & Vossekuil, 2012; Gill, 2015; Weenink, 2015; Meloy ym., 2011; Meloy & Yakeley, 2014; Meloy & Gill 2016). On arvioitu, että ne, joiden historiassa esiintyy mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöitä, ovat ylliedustettuina terroristisen väkivallan uhkaksi luokitellussa

populaatiossa. Tämä löydös perustuu otokseen (N = 140), johon kuuluvat Alankomaiden poliisi oli määritellyt radikaaleiksi islamisteiksi ja jotka nähtiin jihadisteina tai potentiaalisina jihadisteina. Weeninkin (2015) mielestä konsensus terroristeista henkilöinä, joilla ei esiintyisi mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriötä, ei pidä paikkaansa. Tutkimustuloksiin perustuen on esitetty, että radikalisoitumisen mekanismien tarkasteluun sisällytettäisiin yksilöpsykologian näkemys.

Myös Meloy ja Gillin (2016) tutkimuksen löydösten perusteella tutkituista 40 %:lla esiintyi mielenterveyden häiriötä ja 30 %:lla aiempaa väkivaltaisuutta. Tutkimuksen otos koostui 111:stä yksittäisestä terroristisesta toimijasta sekä Yhdysvalloissa että Euroopassa. Nämä henkilöt joko tekivät tai suunnittelivat terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä vakavan ja kohdennetun väkivallan tekoja ja saivat tuomion teoistaan tai kuolivat sitä suorittaessaan. (Meloy & Gill, 2016). Huomionarvoista kuitenkin on, että tämä näkökulma perustuu sellaisten yksittäisten toimijoiden tarkasteluun, joiden taustalla ei vaikuta ulkoisia terrorismiin rohkaisevia tai pakottavia tahoja.

Yllä mainittu uusi uhka-arviomenetelmä, *Terrorist Radicalization Assessment Protocol* (TRAP-18), perustuu Meloy ja Hoffmannin käsikirjan esiin nostamiin peruskäsitteisiin ja samalla sellaisten uhka-arvioiden kehittämistarpeisiin, joissa yksittäisen toimijan vakavan kohdennetun väkivallan motiivi perustuu väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja terroristiseen tarkoitukseen. (Meloy & Gill, 2016.)

TRAP-18-menetelmässä tarkastellaan yksilön ulkoisesti havaittavaa käyttäytymistä ja siinä mahdollisesti esiintyvää 18:aa käyttäytymisen muuttujaa. Muuttujat on jaettu kahteen kategoriaan: lähimuuttujat (*proximal*) ja etämuuttujat (*distal*). Termit viittaavat siihen, kuinka läheisessä yhteydessä muuttujat ovat mahdollisesti toteutettavaan, arvioinnin keskiössä olevaan kohdennetun väkivallan tekoon. Lähimuuttujia ovat aikaisemmin esitellyt kahdeksan käyttäytymisen varomerkkiä. Etämuuttujia on esitetty olevan kymmenen:

1. Henkilökohtainen kauna ja moraalinen raivo.
2. Väkivaltaisen ideologian omaksuminen tai uskomukset, jotka oikeuttavat väkivaltaisen toiminnan.
3. Ekstremistisen järjestön hylkääminen (järjestö voi hylätä yksilön tai yksilö järjestön, mikäli kokee järjestön keinot esimerkiksi liian lieviksi).
4. Riippuvuus erityisesti väkivaltaiseen ideologiaan liittyvistä virtuaalisista yhteisöistä.
5. Epäonnistuminen urasuunnitelmissa (työ, koulu tai koulutus).
6. Muutokset ajattelussa ja tunteissa (mm. mustavalkoisuus, ehdottomuus ja räikeys).
7. Epäonnistuminen intiimin ihmissuhteen löytämisessä.
8. Mielenterveyden häiriöt.
9. Luovuus ja innovatiivisuus tekojen suunnittelussa ja toteutuksessa.
10. Rikollinen väkivalta.

Meloy ja Gill (2016) ovat todenneet, että painoarvo uhkan arvioinnissa kohdistuu lähimuuttujiin. Etämuuttujia voidaan hyödyntää tapauskohtaisesti.

TRAP-18-arviointimenetelmän kehittäjien mielestä menetelmää voi hyödyntää riippumatta siitä, mikä huolta aiheuttavan henkilön ideologia on. TRAP-18 on todettu toimivaksi arviointimenetelmäksi erilaisissa toimintaympäristöissä silloin, kun kyseessä on yksittäinen toimija, jonka vakavan ja kohdennetun väkivallan teko perustuu terroristiseen ideologiaan. (Meloy & Gill, 2016.) Meloy (2017) on kuitenkin korostanut, että TRAP-18 on olennaisen tiedon keräämiseen ohjaava toimintamalli eikä strukturoitu väkivaltariskinarviointimenetelmä, koska sen validiteettia ei ole osoitettu empiirisissä tutkimuksissa.

6.4. Kohdennetun väkivallan uhka-arvioteorioiden hyödyntäminen Suomen poliisissa

Kuten edellä on tullut esiin, Meloy'n ja Hoffmannin sekä heidän edeltäjiensä ja seuraajiensa tekemällä työllä on suora yhteys Suomen poliisin huolta aiheuttavien henkilöiden kohdennetun väkivallan uhka-arviokäytänteisiin.

Suomen poliisi on perustanut valtakunnallisen Uhat-toiminnon. Toiminnon valtakunnallisen keskittämisen tavoitteena on edelleen kehittää poliisin uhka-arvioprosesseja, osallistua uhka-arviotoiminnan kansainväliseen yhteistyöhön, tukea poliisiyksiköitä vaativien ja korkeiksi arvioitujen uhkatapausten käsittelyssä sekä toimia poliisin kansallisenä yhteyspisteenä muihin viranomaisiin, ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisiin. Poliisin ennalta estävän toiminnan strategiassa todetaan, että huolta aiheuttavan henkilön auttamiseksi ja tilanteen hallintaan ottamiseksi tarvitaan usein eri viranomaisten yhdessä tekemiä, rikoksia ennalta estäviä toimia paikallisesti. Huolta aiheuttavan henkilön tai tapauksen seuranta ja poliisin sekä muiden toimijoiden riskienhallintatoimenpiteitä jatketaan, kunnes henkilön vaarallisuuden aiheuttama uhka on poistunut tai väkivallan riski madaltunut eikä huolta aiheuttavan henkilön toiminta enää aiheuta erityistä huolta. Tällöin käytössä olevien tietojen perusteella ja riittäviksi arvioitujen tiedustelu- ja tutkintatoimenpiteiden jälkeen todetaan, että henkilön asiat ovat kunnossa eikä hän muodosta esimerkiksi terrorismiin tai muuhun vakavaan väkivaltaan liittyvää uhkaa. (Sisäministeriö, 2019, 22.)

Kokonaisuutena huolta aiheuttavien henkilöiden uhkan tason arvioimisessa ja uhkan tasoa vähentävien toimenpiteiden kehittämisessä olennaista on yhteistyö paikallisen poliisin, viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä. Se vaatii vielä muutoksia lainsäädäntöön sekä uusia toimintamalleja ja asenteita muun muassa keskinäisen tiedonvaihdon hoitamisessa. Valtakunnallisessa Uhat-toiminnossa jatketaan uhka-arvioprosessin kehittämistä ja käyttöönottoa poliisissa sekä vaarallisuuden arviointiin ja kohdennetun väkivallan dynamiikkaan perehtyneiden terveydenhuollon asiantuntijoiden verkoston kehittämistä. (Sisäministeriö, 2016.)

Tavoitteena on esimerkiksi löytää mahdolliset joukkosurmaa suunnittelevat henkilöt käyttäytymisessä esiintyvien varomerkkien avulla ja ohjata heidät avun piiriin. Tarvetta toiminnolle on, kun tarkastellaan uhka-arviomenettelyssä käsiteltyjen uhkausten määriä ja sen avulla tunnistettuja yksittäisiä toimijoita. (Kilpeläinen, 2017.)

Uhka-arvioiden toimenpidesuosittelujen toteutumisen haasteita lainsäädännön näkökulmasta

Meloy ja Hoffmannin käsikirjassa nostetaan esiin lainsäädännön tarjoamia mahdollisuuksia todennetun kohdennetun uhkan hallitsemiseksi. Esitettyjä toimintamalleja ei aina voi suoraan hyödyntää, koska lainsäädännössä on eroavaisuuksia eri valtioiden välillä. Siksi maakohtaiset ratkaisut ovat välttämättömiä. Lainsäädäntö ja sen mahdollistamat toimenpiteet asettavat reunaehtoja sille, miten uhka-arvioinnissa tarvittavaa tietoa voidaan kerätä ja mitä toimenpidesuosituksia voidaan toteuttaa. Vakavan väkivallan ennalta estämiseen liittyvän yhteistyön kannalta keskeinen on vuonna 2015 voimaan tullut lainsäädännön muutos. Sen mukaan viranomaisilla ja muilla näihin rinnastettavilla toimijoilla on oikeus oma-aloitteisesti ilmoittaa poliisille henkilöistä, joihin liittyy vakava uhka toisen ihmisen hengelle ja terveydelle (Sisäministeriö, 2019, 29). Lakikonteksti on luonnollisesti laaja, eikä voimassaolevaa lainsäädäntöä välttämättä tunneta tai osata soveltaa eri sidosryhmissä. Tämä voi olla haaste hoitoonohjauksessa. Vaikka nykyisin puhutaan enenevässä määrin yhteistyöstä eri viranomaisten, esimerkiksi poliisin, terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja koulujen välillä, tarvitaan sellaista asennemuutosta, jonka avulla ymmärretään yhdessä tekemisen merkitys entistä paremmin.

Yksi esimerkki lainsäädännön ongelmakohdista liittyy tahdosta riippumattoman hoidon kriteereihin. Ongelmallisia ovat ne henkilöt, joiden on arvioitu olevan korkea kohdennetun väkivallan uhka mutta joihin ei voida kohdistaa rikoslain keinoja ja joita ei voida määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon (Sisäministeriö, 2016). Tämä johtuu siitä, että hoitoa koskevat mielenterveyslain vaatimat edellytykset, erityisesti niistä ensimmäinen, eivät täyty silloin, kun kyseessä on esimerkiksi vakavia persoonallisuuden häiriötä kokeva henkilö, jolla ei ole psykoottista sairautta (määriteltä laissa sanalla ”mielisairaus”). (Mielenterveyslaki 2. luku 8. §, 14.12.1990/1116; hoito tahdosta riippumatta.)

Kysymys kuuluukin: tulisiko lainsäädäntöä muuttaa siten, että hoitoon määräämisen edellytyksenä voisi olla myös tilanne, jossa henkilön persoonallisuus ja käyttäytyminen antaa aiheita epäillä hänen olevan vaaraksi muille ihmisille, vaikka hänellä ei olisi diagnosoitu laissa tarkoitettua mielisairautta (Kilpeläinen, 2017)? Joissain valtioissa lainsäädäntö mahdollistaa sen. Skotlannissa vuonna 2003 uudistetussa mielenterveyslaissa käytetään termiä ”mental disorder”, johon on sisällytetty myös persoonallisuushäiriöt [Mental Health (care and treatment) (Scotland) Act 2003:16 Section 328 of the Act: Definition of ”Mental Disorder”].

Lainsäädännölliset asiat, kuten tiedustelulainsäädäntö, ovat viime aikoina olleet laajasti esillä myös yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Aihepiiri liittyy keskeisesti kohdennetun väkivallan uhka-arviossa tarvittavaan tiedonsaantiin. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi salaisen tiedonhankinnan avulla saatava tieto on vain yksi tapa. Tietoa käyttäytymisen varomerkeistä voidaan hankkia monin eri tavoin, kuten haastatteleamalla henkilöä osana poliisin ennalta estävää toimintaa. Hyviä käytänteitä haastattelun toteuttamiseksi on pohdittu sekä Meloy ja Hoffmannin käsikirjassa että myöhemmissä julkaisussa (Geurts ym., 2017). Aihepiirin tutkimus on kuitenkin vasta alkutekijöissään verrattuna esimerkiksi kuulustelutaktiikoista julkaistuun kirjallisuuteen.

Onko poliisin uhka-arviotoiminnan avulla onnistuttu ennalta estämään kohdennetun väkivallan tekoja?

Ennalta estävän työn tulosten osoittaminen on usein vaikeaa ja vaatii pitkäjänteistä seurantaa. Aihepiiriin ei paneuduta syvällisesti tässä artikkelissa. Poliisin ennalta estävän työn strategiassa todetaan työn tuloksena usein olevan se, että jokin asia ei tapahdu eikä sitä siten näy poliisin tilastoissa esimerkiksi selvitettyinä rikoksena. Lisäksi ennalta estävän työn tulokset näkyvät usein vasta vuotta pidemmällä aikavälillä. Strategiassa todetaan myös, että poliisin tulosten seuranta perustuu pääosin numeraalisiin mittareihin ja vuoden tarkasteluajanjaksoon. Näin ollen tulosten seurantajärjestelmä ei riittävästi tue ennalta estävää työtä. (Sisäministeriö, 2019, 10.) Poliisin uhka-arviotoiminnan tuloksellisuudesta on kuitenkin havaittu, että tähän mennessä on jo pystytty estämään mahdollisia vakavia väkivallantekoja sekä joukkosurmia (Sisäministeriö, 2016, 27).

6.5. Päätelmät

Artikkelin alussa nostettiin esiin vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arvion keskeiset kysymykset:

1. Miten huolta aiheuttavan henkilön kohdennetun väkivallan uhkan tasoa voidaan arvioida mahdollisimman luotettavasti?
2. Voidaanko vakavan kohdennetun väkivallan tekoja ennalta estää?

Kuten artikkelista käy ilmi, kohdennetun väkivallan tekojen ennalta estäminen on monisyinen ja monia resursseja vaativa prosessi. Kohdennetun väkivallanteon todennäköisyyttä voidaan arvioida, jos uhka tulee viranomaisten tietoon edes jollakin tavalla. Uhka-arvioprosessin kokonaisuuteen kuuluu olennaisena osana uhkan poistamiseen tai sen hallintaan liittyvä toimenpidesuunnitelma. Se on aina tapauskohtainen. Mahdolliset toimenpiteet vaihtelevat rikosoikeudellisista toimista hoitoonhaukseen tai tukitoimien kartoittamiseen perheen, koulujen, terveydenhuollon, sosiaalitoimen tai kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arvio ja siitä johdettu toimenpidesuunnitelma on siis prosessina laaja kokonaisuus, joka ei perustu yksin poliisin toimiin ja tehtäviin.

Vaikka uhka-arviotoiminta ei ole ainoastaan poliisin tehtävä, jotkin sen osa-alueet kuuluvat selkeästi poliisin toimenkuvaan. Osa uhka-arvioiden tekemisessä tarvittavista tiedoista on sellaisia, joihin vain poliisilla on pääsy. Kuten tässä artikkelissa on kuvattu, käyttäytymisen varomerkit ovat uhka-arvion keskiössä ja niitä hyödynnetään tilanteissa, joissa pyrkimys on ennalta estää kohdennetun väkivallanteon toteutumista.

Vaikka uhka-arvioiden tekeminen ja toimenpidesuunnitelman laatiminen onkin mahdollista, niiden toimeenpano on monella tavalla haasteellista. Muun muassa lainsäädäntö ja se, minkälaisia resursseja esimerkiksi terveydenhuollossa on käytettävissä, määrittelevät reunaehdot toimenpidesuunnitelmille. Voimassa olevaa lainsäädäntöä ei eri sidosryhmissä välttämättä tulkita aina samalla tavalla, mikä voi osaltaan vaikeuttaa sekä uhka-arvion tekemistä että hoitonojasta. Uhka-arvioiden toimenpidesuunnitelmia ei myöskään voi toteuttaa, jos esimerkiksi puuttuu resursseja, moniammatillinen yhteistyö ei toimi tai lainsäädäntö ei salli toimia, joita uhka-arvion näkökulmasta tarvittaisiin uhkan kontrolloimiseksi.

Suomen poliisiin on perustettu Uhkat-toiminto (Sisäministeriö, 2016), jossa uhka-arvioita toteutetaan kansainvälisen tiedeyhteisön esittämien tavoin yhdessä paikallispoliisin ja muiden viranomaisten kanssa. Olennaista on, että uhka-arvioita tekeville viranomaisille on jaettu ymmärrys siitä, miten arviointiprosesseja toteutetaan niin, että käytetyt menetelmät ja arviointityökalut perustuvat mahdollisimman paljon empiiriseen tutkimukseen. Sisäministeriön julkaisujen (Sisäministeriö, 2016; 2017) perusteella vaikuttaa siltä, että kohdennetun väkivallan tarkastelussa huomio kohdistetaan erityisesti väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja terrorismiin. Tässä artikkelissa on esitetty, että myös nämä henkilöt, ainakin yksittäisten toimijoiden tapauksissa, voitaisiin nähdä huolta aiheuttavina henkilöinä. Heidän tapauksissaan voitaisiin ja tulisi soveltaa strukturoidun riskiarvioinnin ja käyttäytymiseen perustuvan uhka-arvion toimintakäytäntöjä uhkatason määrittämiseksi. Uusin tutkimustieto (Böckler, Hoffmann & Meloy, 2017; Meloy, 2015; Meloy & Gill, 2016) tukee tätä näkökulmaa.

Meloy ja Hoffmann ovat todenneet, että uhka-arvion ytimen muodostavien käyttäytymisen varomerkkien perusta tarvitsee lisänäyttöä empiirisistä tutkimuksista. On tärkeää tiedostaa, että uusimmista uhka-arviomenetelmistä esimerkiksi TRAP-18 (Terrorist Radicalization Assessment Protocol) ei ole strukturoitu riskinarviointimenetelmä, koska sen muuttujia ei ole todennettu empiirisillä tutkimuksilla (Meloy, 2015).

Kuten tässä artikkelissa on esitetty, tutkimuksella on tulevaisuudessa tärkeä rooli empiiriseen näyttöön perustuvien vakavan kohdennetun väkivallan uhka-arviointimenetelmien kehittämisessä. Olisi toivottavaa, että tällaista tutkimusta tehtäisiin myös Suomessa ja Suomen poliisissa. Se on olennaista myös silloin, kun kartoitetaan toimenpidesuunnitelmien maakohtaisesti vaihtelevia mahdollisuuksia. Hyvä tutkimuskohde olisi esimerkiksi se, miten Meloy ja Hoffmannin käyttäytymisen varomerkkien typologia näyttäytyy suomalaisessa aineistossa.

Meloy ja Hoffmannin sekä muiden käsikirjan kirjoittamiseen osallistuneiden tutkijoiden tärkeä panos on siinä, että he ovat viitoittaneet kehittämistoimien tien tulevaisuuteen. He ovat kyenneet kuvaamaan, ainakin tavoitetilana tai suuntana, minkälaisia toimintakäytäntöjen pitäisi käytännön uhka-arviotyössä olla. Meloy ja Hoffmann ovat omassa tutkimuksessaan tukeutuneet aiempaan tietoon ja tutkimusperinteeseen, joita he ja muut kollegat ovat käsikirjassa osaltaan vieneet eteenpäin, myös sen julkaisemisen jälkeen. Jos Meloy ja Hoffmannin käsikirjan sanoma pitäisi ilmaista lyhyesti, sen kiteytys voisi kuulua näin: Teoria ilman dataa on vain spekulatiota, kun taas data ilman teoriaa on vain numeroita. Uhka-arvioiden tavoitteena on tehdä teoriasta ja datasta tiedettä yhdistämällä näiden kahden dynaaminen vuorovaikutussuhde toisiinsa (Meloy, Hart & Hoffmann, 2014).

Anis A:n tapauksessa oli olemassa valtava määrä tietoa, joka täytyi arvioida ja priorisoida. Suuri tiedon määrä, josta kohdennetun väkivallan uhkaa arvioivat viranomaiset pyrkivät etsimään olennaisen, on uhkan tason arvioinnin ydin. Böckler, Hoffmann ja Meloy (2017) ovat korostaneet, että tulevaisuuden uhka-arvioinnissa tulee hyödyntää empiirisesti valideja metodeja. Empiirisen validiteetin saavuttamiseksi olemassa olevia metodeja tulee tarkastella sekä tutkimuksellisesti että uhka-arvioinnin toimintakäytänteiden ja akateemisen keskustelun avulla.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Becker, G. de (1997). *Gift of Fear*. Boston: Little Brown.
- Belfrage, H. & Ekman, L. (2014). Threat assessment of Targeted Honor-Based Violence. In Meloy, R.J. & Hoffmann, J. (eds.), *International Handbook of Threat Assessment* (pp. 260–271). New York: Oxford University Press.
- Bonta, J. (1996). Risk-needs assessment and treatment. In Harland, A.T. (ed.), *Choosing correctional options that work: Defining the demand and evaluating the supply* (pp. 18–32). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bonta, J. & Wormith, S. J. (2008). Risk and need assessment. In McIvor, G. & Raynor, P. (eds.), *Developments in social work with offenders* (pp. 131–152). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Borum, R., Fein, R. & Vossekuil, B. (2012). A Dimensional Approach to Analyzing Lone Offender Terrorism. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 389–396.
- Böckler N., Hoffmann J. & Meloy J.R. (2017). “Jihad Against the Enemies of Allah”: The Berlin Christmas Market Attack from a Threat Assessment Perspective. *Violence and Gender*, 4(3), 73–80.
- Calhoun, F. & Weston, S. (2003). *Contemporary Threat Management. Specialized Training Services*. California: San Diego.
- Calhoun, F. & Weston, S. (2016). *Threat Assessment and Management Strategies*. Boca Raton: Taylor & Francis.
- Douglas, K.S., Hart, S.D., Webster, C.D. & Belfrage, H. (2013). *HCR-20V3: Assessing Risk of Violence – User guide*. Burnaby: Mental Health, Law, and Policy Institute, Simon Fraser University.
- Douglas, K.S., Hart, S.D., Webster, C.D. & Belfrage, H. (2013). *HCR-20V3: Assessing Risk of Violence – User guide*. Burnaby: Mental Health, Law, and Policy Institute, Simon Fraser University.
- Fein, R. & Vossekuil, B. (1999). Assassination in the United States: An Operational Study of Recent Assassins, Attackers, and Near-Lethal Approaches. *Journal of Forensic Sciences*, 44, 321–333.
- Fein, R. & Vossekuil, B. (2013). Foreword. In Meloy, R.J. & Hoffmann, J. (eds.), *International Handbook of Threat Assessment* (pp. ix–x). New York: Oxford University Press.
- Fein, R., Vossekuil, B. & Holden, G. (1995). *Threat assessment: An Approach to prevent targeted violence*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
- Geurts, R., Ask, K., Granhag, P. & Vrij, A. (2017). Eliciting Information from People Who Pose a Threat: Counter-Interview Strategies Examined. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(2), 158–166.
- Gill, P. (2015). *Lone-Actor Terrorists: A Behavioural Analysis*. New York: Routledge.
- Gray, N., Hill, C., McGleish, A., Timmons, D., MacCulloch, M.J. & Snowden, R.J. (2003). Prediction of Violence and Self-Harm in Mentally Disordered Offenders: A Prospective Study of the Efficacy of HCR-20, PCL–R, and Psychiatric Symptomatology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(3), 443–451.
- Hart, S., Douglas, K. & Guy, L. (2016). The Structured Professional Judgment Approach to Violence Risk Assessment: Origins, Nature, and Advances. In Craig, L. & Rettenberger, M., *The Wiley Handbook on the Theories, Assessment, Treatment of Sexual Offending, Volume II: Assessment* (pp. 643–666). West Sussex: Wiley.

- Hoffmann, J. & Roshdi, K. (2013). School shootings in Germany: Research, prevention through risk assessment and threat management. In Böckler, N., Seeger, T., Sitzer, P. & Heitmeyer, W. (eds.), *School Shootings: International Research, Case Studies, and Concepts for Prevention* (pp. 363–378). New York: Springer.
- Hynninen, J. & Stenberg, J.-H. (2013). Kohdennettu väkivalta: Ennalta estäminen, uhka-arviointi ja riskinhallinta poliisissa. *Haaste*, 2013(1), 14–16.
- Kilpeläinen, T. (2017). *Lainsäädännön ongelmakohtia vakavaan ja kohdennettuun väkivaltaan puuttumisessa? Poliisiblogi*. Sijainti: <https://blogi.poliisi.fi/lainsaadannon-ongelmakohtia-vakavaan-ja-kohdennettuun-vakivaltaan-puuttumisessa/> (Poimittu 3.1.2018.)
- Kropp, R., Hart, S. & Lyon, D. (2008). *Guidelines for Stalking Assessment and Management (SAM)*. Vancouver: ProActive ReSolutions.
- MacKenzie, R.D., McEwan, T.E., Pathe, M., James, D.V., Ogloff, J.R.P. & Mulle, P.E. (2009). *Stalking Risk Profile: Guidelines for the Assessment and Management of Stalkers*. Melbourne: Centre for Forensic Behavioral Science.
- Meloy, J.R. (2015). *Investigating the Lone Terrorist: New Research, Operational Advances*. Sijainti: <http://drreidmeloy.com/wp-content/uploads/2015/12/cap-the-lone-terrorist.pdf> (Poimittu 20.1.2018).
- Meloy, J.R. (2017). *Publication archive*. Sijainti: <http://drreidmeloy.com/press/publication-archive/> (Poimittu 1.12.2017).
- Meloy, J.R. & Gill, P. (2016). The Lone Actor Terrorist and the TRAP-18. *Journal of Threat Assessment and Management*, 3(1), 37–52.
- Meloy, J.R., Hart, S.D. & Hoffmann, J. (2014). Threat Assessment and Threat management. In Meloy, R.J. & Hoffmann, J. (eds.), *International Handbook of Threat Assessment* (pp. 3–17). New York: Oxford University Press.
- Meloy, J.R. & Hoffmann, J. (eds.) (2014). *International Handbook of Threat Assessment*. New York: Oxford University Press.
- Meloy, J.R., Hoffmann, J., Guldemann, A. & James, D. (2011). The Role of Warning Behaviors in Threat Assessment: An Exploration and Suggested Typology. *Behavioral Sciences & the Law*, 1–24.
- Meloy, J.R., Hoffmann, J., Roshdi, K., Glaz-Ocik, J. & Guldemann, A. (2014). Warning Behaviors and Their Configuration across Various Domains of Targeted Violence. In Meloy, R.J. & Hoffmann, J. (eds.), *International Handbook of Threat Assessment* (pp. 39–53). New York: Oxford University Press.
- Meloy, J.R. & O’Toole, M.E. (2011). The Concept of Leakage in Threat Assessment. *Behavioral Sciences & the Law*, 29(4), 513–527.
- Meloy, R.J., Sheridan, L. & Hoffmann, J. (eds.) (2008). *Stalking, Threatening, and Attacking Public Figures: A Psychological and Behavioral Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Meloy, R.J. & Yakeley, J. (2014). The Violent True Believer as a “Lone Wolf” – Psychoanalytic Perspectives on Terrorism. *Behavioral Sciences and the Law*, 32(3), 347–365.
- Monahan, J. (2008). Structured Risk Assessment of Violence. In Simon, R. & Tariff, K. (eds.), *Textbook of Violence Assessment and Management* (pp. 17–33). Washington, DC.: American Psychiatric Publishing.
- Mullen, P.E., James, D.V., Meloy, J.R., Pathé, M.T., Farnham, F.R., Preston, L., Darnley, B. & Berman, J. (2009). The Fixated and the Pursuit of Public Figures. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 20(1), 33–47.

- O'Toole, M.E. (2014). The Dangerous Injustice Collector: Behaviors of Someone Who Never Forgets, Never Forgives, Never Lets Go, and Strikes Back! *Violence Gender*, 1, 97–99.
- Odgers, C.L., Edward, P., Mulvey, E.P., Skeem, J.L., Gardner, W., Lidz, C.W. & Schubert, C. (2009). Capturing the Ebb and Flow of Psychiatric Symptoms with Dynamic Systems Models. *American Journal of Psychiatry*, 166, 575–582.
- Pressman, E. D. & Flockton, J. (2012). Calibrating Risk for Violent Political Extremists and Terrorists: The VERA 2 Structured Assessment. *The British Journal of Forensic Practice*, 14 (4), 237–251.
- Sisäministeriö (2016). *Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyyn toimenpideohjelma. Sisäministeriön julkaisu 15/2016. Sisäinen turvallisuus. Helsinki: Sisäministeriö.*
- Sisäministeriö (2017). *Tiivistelmä: Terrorismin varautuminen ja terrorismin ennaltaehkäisy. Sijainti: <http://intermin.fi/documents/1410869/4024872/Terrorismin+varautuminen+ja+terrorismin+ennaltaehk%C3%A4isy+tiivistelm%C3%A4+31.8.2017.pdf/e8d7388e-669d-422f-9638-155cf4555526>. (Poimittu 28.1.2018.)*
- Sisäministeriö (2019). *ENSKA: Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2023. Sisäministeriön julkaisuja 2019:3. Sisäinen turvallisuus. Helsinki: Sisäministeriö.*
- Soliman, S. (2016). Review of International Handbook of Threat Assessment. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, 44(2), 284–285.
- Vuorensyrjä, M. & Fagerlund, M. (2016). *Poliisibarometri 2016. Kansalaisten käsitykset poliisin toiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäministeriön julkaisu 27/2016. Helsinki: Sisäministeriö.*
- Weenink, A.W. (2015). Behavioral Problems and Disorders among Radicals in Police Files. *Perspectives on terrorism*, 9 (2), 17–33.

III SINISTEN AJATUS

7. TEORIAHISTORIAN DYNAMIIKKA

Matti Vuorensyrjä

Sinisten klassikoiden taustalla on ajatus, jonka mukaan tieteenalan merkittävimpiä klassikkotutkimuksia ja -teorioita ja niiden historiallista ja nykyistä merkitystä koskevaa tieteellistä keskustelua kannattaa tietoisin toimin tukea. Laaja, avoin, tutkijalähtöinen teoriakeskus, empiirisen perustutkimuksen rinnalla, on kehittyvän tieteenalan kannalta tärkeää.

Se on tärkeää etenkin uusien teorioiden kehittämisen näkökulmasta. Kirjan alussa todettiin, että mahdollisuudet uusiin käsitteellisiin ja analyttisiin oivalluksiin kertautuvat niin kirjoittajien kuin lukijoidenkin ajatuksissa eksponentiaalisesti, kun kokeneet tutkijat tulkitsevat oman tieteenalansa tärkeimpiin kuuluvia klassikkotutkimuksia ja -teorioita, punnitsevat niitä monelta eri kannalta, ja esittävät tulkintansa muille saman alan tutkijoille. Tässä artikkelissa perustellaan lyhyesti, miksi näin on.

Empiirisiä tieteitä – luonnontieteitä ja ihmistieteitä – käsitellään tässä artikkelissa yleiseltä kannalta, ei siis pelkästään poliisi- ja kriminologian alan tutkimuksen näkökulmasta. Artikkelin ensimmäisessä jaksossa määritellään lyhyesti *teorian* käsite. Sen jälkeen kuvataan niitä empiiristen tieteiden kehityspiirteitä, jotka viittaavat teorianhistorian ainutkertaiseen, osin jopa sattumanvaraiseen luonteeseen. Teorianhistoriassa on katkoksia, pimeitä taantumakausia, mutta myös kaikki tutkijat yllättäneitä uusia löydöksiä. Sattumanvaraisesta ja näennäisen kaoottisesta kehityksestä huolimatta näyttää siltä, että empiirisillä tieteillä on kosketus objektiiviseen todellisuuteen. Jotkut teorit ovat tosia, toiset epätosia. Tieteen historiassa saavutetaan reaalityhteellistä tietoa.

Teorianhistoria ymmärretään tässä artikkelissa näiden kahden tekijän dynaamisena yhdistelmänä. Samalla päädytään ajatukseen, jonka mukaan teorioiden systemaattista empiiristä koettelua, mutta myös uusien teorioiden teoriakehittelyä ja laajaa teoriakeskustelua, on järkevää tukea tietoisin toimin.

7.1. Teoria

”Teorian” etymologinen alkujuuri on vanhassa kreikassa. Se tarkoittaa katsomista (<*theor(ein)*>). Katsomisen lisäksi käsitteeseen sisältyy myös näkemisen (mahdollisuuden) sivumerkitys: katsojan on mahdollista pohtia ja analysoida, ja lopulta selittää ja ymmärtää, kohteena olevia ilmiöitä. (Webster’s, 1989, p. 1471.) Ei ole sattumaa, että Walter Skeat kirjaa *teorian*, *teoreeman* ja *teatterin* samaan hakukohtaan etymologisessa sanakirjassaan, <*Teatterin*> pääkohdan alle (Skeat, 1884/1993, p. 503).

Moderneissa kielissä *teorialla* on kaksi ydinmerkitystä. 1. Näistä ensimmäisen synonyymi on hypoteesi. Teoria tarkoittaa tällöin ilmiön selitykseksi tarkoitettua väitelauseiden joukkoa, jonka totuusarvosta ei ole varmuutta. Joko teorian perustelu tai sen empiirinen koettelu (tai molemmat) ei ole tyhjentävä (ovat puutteellisia, tai puuttuvat kokonaan). Tämä on teorian arkikielinen merkitys, mutta se ei ole teorian

koko merkitys, eikä sen ensisijainen merkitys tieteellisessä kielenkäytössä. 2. Teori-
alla tarkoitetaan ensisijaisesti sellaista ilmiön selitykseksi tarkoitettua väitelauseiden
joukkoa, jonka totuusarvo on vahva ja jota käytetään kohdeilmiön selittämiseen ja
ymmärtämiseen. Webster's (1989) antaa teorian ensisijaiseksi merkitykseksi seuraava-
van käsitteistöä: "1. a coherent group of general propositions used as principles
of explanation for a class of phenomena: *Newton's theory of gravitation.*"¹⁸⁵ (Ks.
Webster's, 1989, p. 1471.)

Teatterin, katsomisen ja näkemisen analogiat ovat tärkeitä. Teatterikatsomossa
jokainen katsoja katsoo esityksen omasta perspektiivistään, joka, fyysisenä perspek-
tiivinä, eroaa hienoisin tavoin kaikkien muiden katsojien omista perspektiiveistä.
Se, mitä esitystä seuraava henkilö näkee, kun katsoo esitystä, eroaa siitä, mitä muut
ihmiset näkevät. Pitkään ohjelmistossa säilyvä teatteriesitys alkaa vähitellen itses-
sään muuttua ajan myötä: käsikirjoitukseen tai yksittäisiin vuorosanoihin saatetaan
tehdä joitakin muutoksia, näyttelijät kenties vaihtuvat, ja ohjaajakin saattaa oikein
pitkän aikavälin kuluessa vaihtua. Katsojat näkevät uuden esityksen. Mutta myös
ympäröivä yhteiskunta muuttuu ajassa. Riittää viitata 9/11 tapahtumiin. Niin terro-
rismia, joukkotuhoaseita ja väkivaltaa kuin lentämistä, erilaisuutta ja New Yorkiakin
käsittelevät teatteriesitykset ja elokuvat saivat kokonaan uusia tulkintoja sen jälkeen,
kun lentokoneet olivat iskeneet kaksoistorneihin. Ne käsitteelliset ja tulkinnalliset
yhteydet, joita kukin katsoja kulloisessakin tilanteessa solmii, omassa mielessään,
esitystä katsoessaan, muuttuvat ajan myötä.

Fyysisten perspektiivierojen, teatteriesityksen (kohteen) itsensä muuttumisen ja
yhteiskunnallisten muutosten lisäksi vielä tärkeämpi – *olennainen* – on se tosiseikka,
että jokaisella katsojalla on oma, biologisen ja kulttuurisen henkilöhistoriansa peri-
mä, joka vaikuttaa siihen, mitä henkilö esityksessä näkee, kun hän sitä katsoo. Adam
Smith kirjoitti molemmat suurteoksensa, *The Theory of Moral Sentiments* ja *The
Wealth of Nations*, lukuisia kertoja uudelleen, palaten teksteihinsä vuosikymmenien
aikana monta kertaa. Yhä uudelleen ja uudelleen, Smith näki omat teoksensa ja nii-
den teoriat uudessa valossa, ja halusi palata tarkentamaan omaa argumentaatiotaan.
Vuosikymmenien keskittynyt työ tuotti kaksi kirjaa, joista molemmista voi sanoa,
että ne ovat klassikkojen klassikkoja. Silti niidenkään tulkinta ei ole oppihistorial-
lisesti lopullinen, vaan kehittyä edelleen. Teoksista löydetään jatkuvasti aivan kuin
(*als ob*) uusia oivalluksia, joita ei ole aiemmin ymmärretty.

Ohjaaja Krzysztof Kieślowski korosti omassa työssään ja ajattelussaan pidetty-
vää hienotunteisuutta suhteessa muihin ihmisiin. Hän ymmärsi, ettei näe koko tul-
kintaa, kun katsoo lähimmäistään. Et voi koskaan tietää, mitä ystävälle, jonka satut
tapaamaan, on juuri tapahtunut, kenties aivan kadunkulman takana. Se, mitä hänelle
sanot tai mitä hänelle teet, saa merkityksen, jota et ehkä tiedä etkä ymmärrä.

Teatteriesityksen, Adam Smithin suurteosten, ja Kieślowskin (sinun) paikalle
(paikalle), edeltävässä argumentaatioissa, voi sijoittaa *teorian*. Klassikkotutkimuk-
sen ja siinä kuvatun teorian sisällöllinen esitys, uudelleentulkintana, sen ymmär-
täminen alkuperäisessä kontekstissään, mutta myös sen analyttisten perusteiden
koettelu, sen tarkastelu uusimpien empiiristen havaintojen valossa, ja sen tutkimuk-
sellisen ja inhimillisen merkityksen laajempi pohdinta, siirtää alkuperäisen teorian
uuteen käsitteelliseen kenttään. Teoriahistoriaa kirjoittava tutkija, ja kaikki jotka
hänen tekstinsä lukevat, lukevat teoriaa hieman eri tavoin, solmivat sen avulla hie-
man erilaisia käsitteellisiä yhteyksiä, ja tekevät toisiinsa nähden hieman erilaisia
oivalluksia.

Tämä hienojakoinen totuus, että perspektiiveissä ja siten tulkinnoissa ja merki-
tyksenannoissa on valtava määrä ajallista, kulttuurista ja yksilökohtaista vaihtelua,
ei ole saivartelua. Se on merkittävä, tieteenhistoriaan kokonaisuudessaan vaikuttava
seikka.

Sille on myös vastineensa ihmisen havaintotodellisuuden ja kognition ytimessä. William Shakespeare (näytelmäkirjailija syntyi vuonna 1564), yhtenä kaikkien aikojen tarkimmista ihmistuntijoista, tunnisti kauniilla tavalla tämän ilmiön. Ihminen muuttuu kokemuksen myötä. Kokemus tarttuu ihmisen sisimpään luonteeseen kuin väri kangasta värjäävän työläisen käsiin.

*“O, for my sake do you with Fortune chide,
The guilty goddess of my harmful deeds,
That did not better for my life provide
Than public means which public manners breeds.
Thence comes it that my name receives a brand,
And almost thence my nature is subdu’d
To what it works in, like the dyer’s hand : (...)”¹⁸⁶*

Moderni neuropsykologinen tutkimus on antanut ilmiölle luonnontieteellisen selityksen. Se koneisto, joka tuottaa sekä alkuperäisen teoksen – teatteriesityksen, kirjoituksen, teorian – että sen uuden tulkinnan, muuttuu kokemuksen myötä. Asiantuntijuuden tutkimuksessa on havaittu, että *aivojen fyysinen rakenne muuttuu kokemuksen myötä* (Hill & Schneider, 2013). Samalla muuttuu se, mihin henkilö kiinnittää huomionsa, mitä hän tosiasiaa näkee, kun katsoo asiantuntijuutensa kohdetta. Voidaan puhua neuraalisesta darwinismista (neural Darwinism), Gerald M. Edelmanin tapaan (ks. tästä Sacks, 2015, 175), kun osa hermoverkon synaptisista yhteyksistä kokemuksen myötä vahvistuu, osa kuihtuu, ja osa katkeaa kokonaan. Toisella tasolla, kulttuurisessa todellisuudessa, on meemejä, jotka yleistyvät, ja on meemejä, jotka eivät tunnu sopivan kokonaisuuteen ja jotka katoavat (meemeistä ks. Dawkins, 1976/1989). Teoriat ovat osittain (luku 7.2), mutta vain osittain (luku 7.3), samanlaisia kuin muut meemit.

Tulkintojen idiosynkraattinen moninaisuus on lähes ääretön. Tämän seikan vaikutus näkyy monin eri tavoin siinä, millä tavoin tiede ja teoriat kehittyvät, ja miten oivallukset syntyvät.

7.2. Saksin scotoma, Popperin mustat joutsenet, Peircen hetki

Oliver Sacks (2015) toteaa viimeiseksi jääneessä kirjassaan, sen viimeisessä esseessä *Scotoma: Forgetting and Neglect in Science*, että teoriat kehittyvät tieteenhistoriassa oudolla tavalla. Tieteenalakohtainen tieto ei kehity sillä tavoin, että kehityksessä olisi (vain) yksinkertaista jatkuvuutta ja (vain) olemassa olevan tiedon kumuloitumista (Sacks, 2015, 185, ja *passim*, ks. erityisesti viimeisen sivun 217 viimeinen virke). Kehityksessä näyttää päinvastoin olevan aimo annos sattumanvaraisuutta. Se on katkonaista ja etenee usein yksittäistapausten vaikutuksesta yllättäviin suuntiin.

Yksi ilmentymä tästä on se, että monet oikeaan osuneet, mutta ajankohtansa yleiseen tietämykseen nähden epätavanomaiset teoriat, on yksinkertaisesti unohdettu. Näin on tapahtunut niin fysiikan (heliosentrinen kuvaus aurinkokunnasta, Aristarkhos, kolmas vuosisata eaa.), kemian (hapen olomuotoa ja funktioita vastaavan aineen ”spiritus nitro-aeriuksen” löytäminen sata vuotta ennen Antoine Lavoisieria, John Mayow, 1670-luku), genetiikan (DNA, Oswald Avery, 1944), geologian (manerlaattojen etääntyminen toisistaan, Alfred Wegener, 1915) kuin neuropsykologian ja -psykiatriankin tieteenaloilla (achromatopsia, värien häviäminen näköhavainnos-

ta, Louis Verrey, 1888; muut kuin sahalaitaiset geometriset hallusinaatiot migreenissä, John Frederick Herschel, 1858, ja; haamuraajojen kokemus, ”sensory ghosts”, tai ”phantom limbs”, ja vastaavasti oman raajan muuttuminen tunnistamattomaksi, tai vieraaksi, henkilölle itselleen, Silas Weir Mitchell, 1864; ja Joseph Babinski Weir Mitchellistä riippumatta, 1917; sekä Aleksei Leontiev ja Aleksander Zaporozhets, molemmista edellisistä riippumatta, toisen maailmansodan aikaan, 1960-luvulla englanninnetussa teoksessa). Tämä on tarkoittanut, kussakin edellä mainituista tapauksista, tieteen taantumista vuosikymmenien ja joskus vuosisatojen ajaksi. *Scotoma* tarkoittaa juuri *unohdusta*; havainnon, kognition, tai muistin katkosta. Taustalla on kreikan kielen *pimedeä* tarkoittava sana. (Ks. Sacks, 2015, laajasti 185–217, scotomasta 196–197.)

Hahmopsykologian kehittäjä Wolfgang Köhler on Sacksin mukaan todennut, että tieteen ullakko on täynnä outoja, poikkeavia havaintoja, ja tällaisia havaintoja koskevia teorioita, jotka eivät ole omana aikanaan sopineet siihen kuvaan, joka aikalaisilla on todellisuudesta ollut (Sacks, 2015, 202). Juuri poikkeavilla havainnoilla ja sellaisilla säännönmukaisuuksilla, jotka eivät sovi olemassa oleviin teorioihin, näyttää olevan erityinen merkityksensä tieteen kehityksen kannalta. Tätä mieltä eivät ole ainoastaan Wolfgang Köhler ja Oliver Sacks, vaan myös Karl Popper (1935, falsifikaatioteoria) ja Charles S. Peirce (1934/1965, abduktioteoria) ja, voidaan sanoa, koherenssiteoriaan ja abduktiiviseen päättelyyn luottava moderni historiatiede (*Inference to the Best Explanation*, IBE, ks. esim. Hyrkkänen, 2017).

Yksikin poikkeava havainto riittää kumoamaan teorian, joka koskee *kaikkia* yksittäisiä havaintotapauksia. Sen sijaan mikään määrä yksittäisiä havaintoja ei riitä osoittamaan teoriaa oikeaksi. Poikkeavat havainnot, Popperin mustat joutsenet, ovat aina yhä mahdollisia. (Popper, 1935.)¹⁸⁷

Poikkeavien havaintojen ja säännönmukaisuuksien merkitys ei ole kuitenkaan vain siinä, että niiden avulla voidaan osoittaa joitakin teorioita vääriksi, eikä edes siinä, että ne auttavat päättämään loogisesti niiden teorioiden joukon, josta toden teorian on löydettävä. Poikkeavien havaintojen merkitys on ytimeltään siinä, että niiden avulla paikkansa pitävän teorian etsintä saa uuden sisällöllisen suunnan.

Poikkeavilla havainnoilla on omat sisällölliset piirteensä. Ne auttavat määrittämään aiempaa yksityiskohtaisemmin sitä, minkälainen uuden teorian on oltava ominaisuuksiltaan, jotta se olisi yhteensopiva sekä uusien että vanhojen havaintojen kanssa. Tässä on kyse abduktiivisesta päättelystä.

Charles S. Peirce (1934/1965) kuvasi abduktiivisen päättelyn muotoa seuraavalla tavalla:

*“The surprising fact, C, is observed;
But if A were true, C would be a matter of course,
Hence, there is reason to suspect that A is true.”* (Peirce, 1934/1965, 5.189.)

On luonnollista, ja ymmärrettävää, että tieteen kehitys, siinä määrin kuin se perustuu tällaiseen päättelyyn, on kehityskulkuna varsin mutkikas. Se suunta (ne koordinaatit), joka (jotka) uusista poikkeavista havainnoista (C) saadaan, ei (eivät) yleensä riitä kuvaamaan uutta teoriaa tyhjentävästi. Mahdollisia lisäpäätelminä saatavia väitelauseita (A), ja vastaavia teoreettisia kokonaisuuksia, on useita. Osa mahdollisista uusista teorioista on väistämättä hahmottomia. Ne ymmärretään vain etäisesti tai epämääräisesti, eikä osaa tunneta ehkä lainkaan. Teoreettisesti merkittävä uusi analyttinen oivallus onkin tavallisesti yhtä yllättävä kuin siihen johtaneet poikkeavat havainnot. Se edellyttää aiempaan ajatteluun nähden harvinaista, tai jopa ainutker- taista, käsitteellistä kytkeä, niin että sen tavoittaa vain yksi tai vain muutama

yksittäinen tutkija, tiettyjen aiempien ajatusten tietyssä risteyskohdassa. Ei voida tietää, miten ja missä yhteydessä näitä havaintoja ja oivalluksia kohdataan, tai kuka tai ketkä uusiin oivalluksiin yltyvät. Tutkija itsekin ei osaa tätä tyhjentävästi ennakoida, koska osa hänen omasta tiedostaan on olemassa havaintojen ja kognition hiljaisina kertoimina, hiljaisena tietona (Polanyi, 1964/1969; 1966). Tämä on teoriannuodostuksen aluetta, analyttisen päättelyn ja teorian innovatiivisen hahmottelun epävarmaa kenttää.

Pitkäästä tutkimuskokemuksesta on yleensä hyötyä tieteentekijän jäsentämisessä. Siitä voi olla myös haittaa, luutuneiden käsitysten vuoksi, mutta teoreettisen keskustelun lähtökohdaksi kokeneiden tutkijoiden kuvaukset klassikkotutkimuksista, niiden sisältämistä teorioista, teorioiden keskeisistä analyttisistä perusteluista ja empiirisistä havainnoista, ja mahdollisista epävarmuustekijöistä, ovat korvaamattomia.

Pitkään tieteentekijänä työskennellyt kokenut tutkija on liikkunut tieteentekijän teorioiden, havaintojen ja merkityksenantojen maastossa vuosikymmenien ajan. Kartta monine eri kiintopisteineen on tuttu. Iän tuomasta skleroosista huolimatta sama pätee yleensä myös poikkeuksellisten havaintojen ja säännönmukaisuuksien tunnistamiseen. Maastossa on yhtäkkiä jotakin, josta kokenut kulkija tietää, että kartta ei sitä kuvaa.

Kokeneella tutkijalla on usein hallussaan ainakin jonkinlainen ensiaskelelkin myös tästä eteenpäin. Monet maaston yksittäisistä säännönmukaisuuksista ovat hiljaisina kertoimina kokeneen tutkijan käytössä, vaikka niitä ei olisi kuvattu kartalla, eikä tutkija itse osaisi niitä kuvata eksplisiittisesti, sanoin ja numeroin. Ne ovat hänen mielellään muodossa, jota koko hiljaisen tiedon teoria on syntynyt aikanaan kuvaamaan (ks. Polanyi, 1958; 1964/1969; 1966, *personal knowledge, tacit knowledge, tacit knowing*; ks. myös Merleau-Ponty, 1945, *tacit cogito*).

Kaikella tällä työllä, teoreettisella etsinnällä ja päättelyllä, ja teorioiden analyttisellä ja empiirisellä koettelulla, on mielensä ja merkityksensä. On olemassa tekijöitä, jotka pakottavat konservatiivisen, kollektiivina tiiviinkin tiedeyhteisön muuttumaan, ja hyväksymään uuden, alkuvaiheessa vielä marginaalisen teorian.

7.3. Teoria ei vanhene koskaan

Vaikka kaikki Sacksin (2015) edellä kuvaamat teoriat joskus unohdettiin, *ne kaikki löydettiin uudelleen*. Sacks itse havaitsee tämän seikan merkityksen. Hän esimerkiksi katsoo, että Linus Pauling olisi kyennyt määrittämään DNA:n rakenteen kaksoiskierteenä, elleivät James Watson ja Francis Crick olisi tehneet sitä vuonna 1953. Toisin sanoen, DNA löydettiin ennen Watsonin ja Crickin teoriaa (Oswald Avery), ja siihen olisi hyvin todennäköisesti päädytty myös myöhemmin, ilman heidän teoriaansa (Linus Pauling).

Loogisesti samantapainen esimerkki, Sacksin kuvauksen lisäksi, saadaan taloustieteen historiasta. *Rajateoria* yleisenä arvoteorian – rajahyötyteoria, rajatuotavuusteoria, rajakäsitteille perustuva tasapainoteoria – jonka voi katsoa syrjäyttäneen klassisen poliittisen taloustieteen ja sitä hallinneen työnarvoteorian, mullisti taloustieteen 1870-luvulla. Tämä tapahtui kolmeen kertaan. Toisistaan kokonaan tai lähes kokonaan riippumattomia rajateorian esityksiä julkaistiin kolmen vuoden sisällä ainakin Englannissa (Stanley Jevonsin teoria vuonna 1871), Itävallassa (Carl Mengerin teoria vuonna 1871) ja Ranskassa (Ranskassa työskennelleen sveitsiläisen Leon Walras'n teoria vuonna 1874). Nähtävästi kaikki tai lähes kaikki teori-

anmuodostuksen edellyttämät analyysin ja empiirisen tutkimuksen osatekijät oli kyetty muotoilemaan 1870-luvun alkuun mennessä, muodossa tai toisessa. Niiden keskinäisissä suhteissa oli hyvin todennäköisesti sellaista pakottavaa logiikkaa, joka ohjasi ajattelua samoihin uomiin, kohti rajateoriaa. Todellisuus oli antanut tutkijoille tukun vihjeitä, mutta teoriaa itseään ei vielä 1870-luvun alussa ollut. Kun teoria oli saatu muotoiltua, voitiin kokonaisvaltaisella tavalla havaita ja varmistaa, että todellisuus tukee rajateoriaa. (Rajateoriasta ks. esim. Blaug, 1985, 294–327; Backhouse, 1988, 176–182; Rima, 1996, 248–275.)

Näyttääkin siltä, että vaikka teorianhistoriassa on ainutkertaisia, ennakoimattomia, suorastaan outoja kehityskulkuja, niin objektiivinen todellisuus kyllä lopulta tukee niitä teorioita, jotka ovat tosia. 1. Todellisuudesta voidaan löytää ainakin joi-takin säännönmukaisuuksia. 2. Nämä säännönmukaisuudet pysyvät ajassa ennallaan tai lähes ennallaan. 3. Ne säännönmukaisuudet, jotka on löydetty, näyttävät olevan keskenään matemaattisesti ja loogisesti ristiriidattomia, vaikka toki matematiikassa ja logiikassakin löydetään jatkuvasti kokonaan uusia irrationaalisia, imaginaarisia, sumean logiikan jne. alueita.

Tämä kaikki heijastuu siihen, miten tutkimusta käytännössä tehdään. Valtaosa tutkijoista olettaa omana sanattomana lähtökohtanaan, että hieman samaan tapaan kuin otoskeskiarvolla (m) on analyttinen vastineensa tutkittavassa populaatiossa (μ), ja otoskeskihajonnalla (s) on vastaava analyttinen populaatiosuurensa (σ), myös tutkijan esittämällä yksittäisellä teorialla (t) on analyttinen vastineensa todellisuudessa (τ). Tau (τ) on t :n vastine, mutta toisin kuin t , τ ei vanhene koskaan. Tee (t) yleensä vanhenee ja kuolee. Kuitenkin, jos teoria on *tosi* ($t = \tau$), sen elämä on ikuinen.

Todellisuudesta siis hyvin yleisesti ajatellaan, että se on siinä mielessä armelias, että sinnikäs tutkimus – teoreettinen etsintä ja päättely, ja teorian empiirinen koettelu – ei ole turhaa. Todellisuus tukee teorioita, jotka ovat tosia, ja se hylkää kylmästi ja varmasti teorit, jotka ovat epätosia.

Ja silti on samanaikaisesti niin, että yksittäisten tutkijoiden oivallukset, heidän poikkeukselliset, ainutkertaiset katsantokantansa, säilyttävät oman suuren merkityksensä. Oliver Sacks (2015) arvelee, että kukaan ei olisi todennäköisesti keksinyt suhteellisuusteoriaa pitkään aikaan, ellei Albert Einstein olisi sitä kehittänyt. Todellisuus olisi pitänyt salaisuutensa pitkään. Ehkä se olisi pitänyt sen ikuisesti. Einstein itse, omasta puolestaan, ei koskaan nähnyt kvanttiteorian täyttä merkitystä, vaan piti sitä marginaalisena kuriositeettina (*ibidem*).

Tutkijayhteisö etsii edelleen fysiikan ja kosmologian suurta yhtenäisteoriaa, jonka avulla nämä molemmat teorit voitaisiin ymmärtää, ja nivoa osaksi yhtä yhtenäistä maailmankuvaa. Ei voida ajatella, että kosmologit tyytyisivät vain toistamaan ja empiirisessä tutkimuksessa todentamaan yhtä tai toista näistä teorioista, tai molem-pia erikseen. On käytävä avointa, innovatiivista, moneen suuntaan kurkottavaa yksittäisten tutkijoiden keskinäistä teoriakeskustelua.

Teoriakeskustelulle on hyvä antaa tietoisesti tilaa, teorioiden empiirisen koet-telun rinnalla, olipa kyse sitten ”spiritus nitro-aeriuksesta”, rajateoriasta, tai kvant-titeoriasta; tai Reinerin absoluutista, väkivallan hallinnan Leviathan-teorioista, tai polusta vakavaan väkivaltaan. Tämä tarkoittaa tieteenalan keskeisten teorioiden kä-sitteellistä jäsentämistä ja tulkintaa, teorioiden analyttisten perusteiden koettelua, ja teorioiden tieteellisen ja inhimillisen merkityksen laajempaa pohdintaa. Lähtö-kohdaksi on järkevää ottaa kokoneiden tutkijoiden persoonallinen, joskus erikoinen-kin, oma ajattelu.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Backhouse, R. (1988). *Economists and the Economy*. Oxford: Blackwell.
- Blaug, M. (1985). *Economic Theory in Retrospect*. Fourth edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dawkins, R. (1976/1989). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
- Hill, N. M., & Schneider, W. (2013). Brain changes in the development of expertise: Neuroanatomical and neurophysiological evidence about skill-based adaptations. In Ericsson, K.A., Charness, N., Feltovich, P.J. & Hoffman, R.R. (eds.), *The Cambridge handbook of expertise and expert performance* (pp. 653–682). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hyrkkänen, M. (2017). Historiallinen metodi. Teoksessa Hokkanen, M., Laine-Frigren, T. & Särkkä, T. (toim.), *Matkoja aatehistoriaan. Esseitä Anssi Halmesvirralle* (ss. 30–59). Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Merleau-Ponty, M. (1945). *Phenomenology of Perception*. Translated from the French by Colin Smith. London: Routledge & Kegan Paul.
- Peirce, C.S. (1934/1965). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce. Vols. V and VI*. Edited by Harshorne, C. & Weiss, P. Cambridge Ma.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Polanyi, M. (1958). *Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Polanyi, M. (1964/1969). The Logic of Tacit Inference. In Grene, M. (ed.) (1969), *Knowing and Being. Essays by Michael Polanyi* (pp. 138–158). Chicago: University of Chicago Press.
- Polanyi, M. (1966). *The Tacit Dimension*. Garden City, New York: Doubleday & Company.
- Popper, K.R. (1935). *Logik der Forschung. Zur Erkenntnistheorie der Modernen Naturwissenschaft*. Wien: Springer-Verlag.
- Rima, I.H. (1996). *Development of Economic Analysis*. Fifth Edition. London: Routledge.
- Sacks, O. (2015). *The River of Consciousness*. London: Picador.
- Shakespeare, W. (1918). Sonnets. In C. Knox Pooler (ed.), *The Works of Shakespeare*. London: Methuen and Co. Ltd.
- Skeat, W.W. (1884/1993). *The Concise Dictionary of English Etymology*. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Reference.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language* (1989). New York: Gramercy Books.

LOPPUVIITTEET

LUKU 1

¹ Klassikolla ja siten klassikotutkimuksella on <klassikko> -hakutermin mukainen sanakirjamerkityksensä. *Klassikon* etymologisena lähteenä voidaan viitata latinan kieleen (*classicus*). Käsite on monissa eri merkityksissään viitannut *luokkaan*, tai *luokkaan kuuluvaan*, tai *parhaimpien luokkaan kuuluvaan*. Jälkimmäisin näistä merkityksisällöistä on englannin kielessä *klassiselle* (*classic*) annettu ensisijainen merkitys. *Klassisella* voidaan tarkoittaa ensiluokkaista kulttuurista kohdetta tai työtä, Webster'sin (1989, <classic>) kuvauksen mukaan, "1. of the first or highest class or rank: a classic piece of work." *Klassiseksi* voidaan nimittää myös kohdetta, joka on yleisesti tunnustettu arvokkaaksi, esimerkiksi kirjallisesti tai historiallisesti tunnustettuna työnä, "8. of literary or historical renown" (ibidem). Tekijä tai teos voi olla *klassikko*, "11. an author or a literary production of the first rank, esp. in Greek or Latin: Homer is a classic who is still exciting" (ibidem).

LUKU 2

² Muistutettakoon, että minun akateemisen urani isä, "the grand old man" ja ensimmäinen minua väitöskirjaa tekemään opastanut ohjaaja, Suomessa uraaurtanut poikkeavuuden sosiologi, kriminologi ja poliisitutkija emeritusprofessori Martti Grönfors väitteli juuri *London School of Economics* -yliopistossa kriminologiasta samoihin aikoihin kuin Robert Reiner, 1970-luvun lopussa (ks. Grönfors, 1979).

³ Mikäli on kiinnostunut Robert Reinerin urasta, ajatuksista ja filosofiasta, on kyseisen Newburnin ja Peayn (2012) toimittaman kirjan lyhyt johdantoluku mainio johdatus aiheeseen.

⁴ Esimerkiksi kun kirjan ensi painos julkaistiin 1985, oli Britannian poliisihistoriassa mielenkiintoinen vaihe. Historialliteessä Reiner (2010, 262) nimeää sen *Politization of policing 1969-1983* -vaiheeksi. Tällöin oli useita skandaaleita, kuten suuret kaivosmellakat (1984–1985) ja Brixtonin mellakat, joita Scarman (1981) raportti analysoi. Voimaan oli tullut myös uusi "poliisilaki", PACE-laki, jossa valtuuksia ja velvollisuuksia poliisille lisättiin paljon. Reiner (2010, xi) toteaa, että nuo kriisit, politiikkojen raju taistelu poliisipolitiikasta ja poliisien toiminnan ankara arvostelu oli kova paikka poliisi-instituutiolle tuolloin, koska ennen sitä brittipoliisin oli nähty olevan pitkälti politiikan yläpuolella ja sitä oli pidetty kansallisena ylpeytenä, konsensuksen ja solidaarisuuden symbolina.

⁵ Näitä ovat Policy Studies Institute (PSI), The Police Foundation ja kansalaisoikeusneuvosto Liberty.

⁶ Tilan puutteen vuoksi tästä artikkelista on päätetty jättää pois uusien teorioiden sekä niitä kohtaan esitetyn kritiikin tarkempi erittely.

⁷ Tässä artikkelissa ei käsitellä sitä, että koko valtion rikosoikeus-, rangaistus- ja turvallisuusjärjestelmän–poliisi mukaan lukien–olemassa olon yhtenä keskeisenä oikeutuksena pidetään kriminaalipolitiikan *yleisestäävyyseriaatetta*. Siinä ajatellaan näiden olemassa olon ja toiminnan itsessään luovan rikollisuutta ennalta estävän (pelote) kokonaisuuden,

jonka takia ihmiset jättävät tekemättä rikoksia. Sen rinnalla vaikuttaa *erityisestä*vyvyys, joka tarkoittaa rikosoikeus- ja rangaistusjärjestelmään jo joutuneisiin vaikuttavaa pelotevaikutusta. Reiner lähestyy vaikuttavuutta siitä näkökulmasta, että pitää olla empiiristä tutkimusnäyttöä vaikuttavuudesta, jolloin periaatteelliset pohdinnat aiheesta ja järjestelmän legitimitteetistä eivät riitä.

⁸ Poliisijohtajat yrittivät viedä poliisia sosiaalityön suuntaan lähipoliisi-ideologialla, mutta sitä ei poliisikulttuurin vastustuksen takia kenttätasolla juuri saatu läpi. Niin ikään Loftus (2010) päätyy samaan tulokseen. Reiner (2010, 143) ottaa esimerkiksi tästä yhden USA:laisen poliisin kommentin, joka menee näin: *Aina kun ryhdyt tekemään jotain oikeaa poliisityötä, sinä juutut jumiin kaiken näköiseen potaskaan. Arvioisin, että 90 prosenttia poliisin työstä on hevonpaskaa.*

⁹ Viimeisimpien vuosien tutkimuksissa on tullut esiin, että poliisin tehtävät ovat alkaneet liittyä yhä enemmän rikokseen (Reiner 2010, 145–146.). Tähän lienee syynä, että Britanniassa on kriminalisointeja todella paljon enemmän. Esimerkiksi kotihälytysasioista on tehty selvemmin rikoslain alaisia. Toiseksi järjestyshäiriöistä on uusilla ASBO-laeilla (Anti Social Behaviour Order) tehty rikoksia. Kolmanneksi uhritutkimuksista Britanniassa tiedetään, että rikollisuus on lisääntynyt ja neljänneksi ihmiset ovat yhä valmiimpia ilmoittamaan poliisille. Samoin Suomessa voidaan nähdä vastaavanlaisen kehityksen tapahtuneen: parisuhdeväkivalta säädettiin yleisen syyttäjän alaiseksi, tuli ensimmäinen järjestyslaki, massarikollisuuden ja ilmoittamisalttiuden lisääntyminen, jälkimmäinen muun muassa vakuutuskorvausten johdosta.

¹⁰ Ks. <https://www.suomisanakirja.fi/absoluutti> (poimittu 19.12.2017).

¹¹ Yksi Reinerin (2010, 177–202) tutkimuskohteista on poliisin representaatiot mediassa, niin faktisessa uutismediassa kuin TV- ja elokuvafiktiossa. Hän analysoi aihetta yhden luvun (6) verran, jonka nimi on kuvaavasti *“Mystifying the Police: The Media presentation of Policing”*. Suosittelen lukua *poliisi mediassa* -aihepiiristä kiinnostuneelle luettavaksi. Ymmärtääkseni ko. luvun analyysit sopivat varsin pitkälle myös Suomeen erityisesti fiktion kohdalta, koska Suomessa englanninkieliset rikos- ja poliisisarjat ovat suosittuja. Luku on mielenkiintoinen niin ikään siksi, että kirja-arvion tehneet poliisitutkijat päätyvät täysin vastakkaisiin näkemyksiin. Haggerty (2011, 110–111) sanoo, että media-luvun olisi voinut poistaa turhana, Innes (2011, 112) taas ylistää tätä mielenkiintoisimpana lukuna koko kirjasta ja Jones (2012, 546) kehuu sen kuvaavan, miten Reinerin esittämiä useita poliisimyyttejä pidetään yllä.

¹² Reiner viittaa Surreteen (2007, 202), että USA:laiset mediaa tutkivat kriminologit ovat päätyneet jopa niin rajuun tiivistykseen kuin *“The media’s crime and justice portraits will be opposite what is true.”* Kyseessä on Ray Sureteen kirjan uudempi painos vuodelta 2007. Kirjasta on olemassa vuonna 2015 julkaistu 5. painos. Itselläni on ollut käytössä toinen painos vuodelta 1998: *Media, crime, and criminal justice: images and realities*. 2nd ed., Contemporary issues in crime and justice. Belmont: Wadsworth. Olen itse kirjoittanut turvallisuudesta, rikollisuudesta ja median imagoista seuraavissa: Korander 1994; 2000; 2001.

¹³ Rikollisuuden romahtamisen syistä USA:ssa ja erityisesti New Yorkissa “todettakoon, että erityisesti köyhien vähemmistöperheiden nuorten ja nuorten aikuisten elämässä tapahtui useita samansuuntaisia ratkaisevia muutoksia 1990-luvun alkupuolella: aiempaa parempi henkilökohtainen talous, työllisyys, asuminen, asuin- ja elinympäristön monenlainen paraneminen, kuten crack-kulttuurin tuho, ympäristölle suotuisien maahanmuuttajakulttuurien vaikutus, tilannetorjunnan vaikutusten lisääntyminen ja rutiniarokkikäytöksen kontrolloituminen

(työ, koulu, internet, videopelit), nuorisokulttuurin merkittävät 'kunnollistumisen' muutokset eli väkivallan, jengitoiminnan ja vakavien huumeiden hyljeksiminen, alkoholin käytön väheneminen ja psyykelääketerapian paraneminen." (Korander 2014, 125.; ks. myös esim. Barker 2010.)

¹⁴ Reiner (2010, 156) analysoi: "Zero tolerance, like all aggressive tactics has a downside of exacerbating brutality, discrimination and alienation of those targeted so it might in the longer term increase crime." Omassa tutkimuksessani (Korander 2014, 148) vedän yhteen, että New Yorkin nollatoleranssipoliisipolitiikan vasta- ja sivuvaikutuksia ovat lyhyesti seuraavat: displacement eli ongelmien siirtyminen, poliisi- ja oikeustoimien kalleus, oikeudenkäyntien huolimattomuus, Compstat-johtamisjärjestelmän aiheuttamat monet haitat, poliisitoimien hengenvaarallisuus, epäkunnioittava ja väkivaltainen kohtelu, poliisin legimiteetin inflaatio, syrjäytymis- ja prionaatiokierre, poliisikunnan vastustus ja rekrytointiongelmat sekä poliisitoimen paluu rasistiseen irtolaisvalvontaan.

¹⁵ Hollantilaispoliisiasiantuntijoiden – van Dijk, Hoogewoning ja Punch (2015) ja Punch (2015) – keskeinen kritiikin kohde on "what works"-ideologia eli todistepohjainen parhaiden käytäntöjen etsiminen poliisitoiminnan strategiana. He analysoivat useiden esimerkkien avulla, kuinka "what matters"-kysymys eli mikä on tärkeää ja merkityksellistä kysymys pitäisi aina olla tärkeämmässä asemassa poliisitoimessa kuin "what works". Esimerkiksi lähes kaikissa vakavan rikollisuuden osa-alueissa, kuten vaikkapa pedofiiliassa tai henkirikoksissa, on mahdotonta rakentaa kokeellista tutkimusasetelmaa, jota todistepohjainen parhaiden käytäntöjen etsimisen uskonto ihanno.

¹⁶ Näissä ensimmäisissä tutkimuksissa pystyttiin saamaan myönteisiä tuloksia, mutta ikävä kyllä niiden myöhemmässä analyysissä löydettiin merkittäviä metodisia puutteita ja jopa poliisien tekemiä tilastomanipulointeja. Kuuluisin varhainen tutkimus on Kellingin ja kumppanien (1974) "*Kansas City preventive patrol experiment*". Kelling on myöhemmin tullut kuuluisaksi "*Broken Windows*" -artikkelin toisena kirjoittajana ja kuuluisana NYPD:n nollatoleranssin lobbarina, joihin vielä artikkelissa palataan (ks. Korander 2014). Kokeilussa oli kolme eri aluetta, joissa toteutettiin viittä erilaista toimintamallia. Yhtäältä oli tiivistä proaktiivista autopartiointia ja toisaalta pelkästään reaktiivista hälytysautopartiointia. Lisäksi partioiden määrässä varioitiin eri alueiden välillä merkittäviä eroja. Alueiden välille ei kuitenkaan syntynyt eroa rekisteröidyn rikollisuuden, uhriksi joutumisen, rikoksen pelon määrän tai tyytyväisyydessä poliisia kohtaan. Kellingin ja kumppanien tutkimus joutui ankaran metodisen ja poliittisen kritiikin kohteeksi. Tutkijat löysivät metodologisia virheitä tutkimusasetelmassa ja niin ikään USA:n poliisipäälliköt antoivat ankaraa kritiikkiä tutkimustuloksia kohtaan.

¹⁷ Partioiden mahdollisuudet saada rosvot kiinni verekseltään ovat pienet. Partiointia Lontoossa tekevä konstaapeli voi odottaa kävelevänsä noin 30 metrin päästä murtomiehestä toimissaan noin joka kahdeksas vuosi, mutta silti hän tuskin saa kiinni murtomiestä tai edes huomaa, että rikos on tapahtumassa. (Reiner 2010, 148–149.)

¹⁸ Lisäksi on huomattava, että kun poliisipartio saa yhden päihdekiinniotto- tai rikosperustaisen keikan, kaksi poliisimiestä voi olla – jos ajatellaan ympäri Suomea – useammankin tunnin kiinni putkaan viemisessä ja kirjaamisessa ja/tai tekemässä rikosilmoitusta. Tällöin he ovat poissa näkyvistä eivätkä ole vastaamassa uuteen keikkaan. Ainakin asukas- ja poliisimäärän mukaan ja Suomen neliökilometriläajuuden per poliisimies suhteen luvut Suomessa ovat mitä ilmeisimmin huomattavasti näitä lukuja suurempia.

¹⁹ Yhdysvalloissa on useita meta-analyysseja ja kirjallisuuskatsauksia tehty kohdennetuista eli hot spot -poliisitaktikoita koskeneista arvioinneista. Monissa niistä on saatu myönteisiä tuloksia rikosten torjunnassa (ks. Skogan & Frydl 2004; Eck & Maguire 2006; Braga & Weisburd 2012; Telep & Weisburd 2012).

²⁰ Analysoin tutkimuksessani suomalaista poliisilakkoa vuodelta 1976, jonka tulokset ovat ristiriitaisia (Korander 2014, 88–90).

²¹ Suomessa poliisi, Tulli ja Rajavartiolaitos selvittivät vuoden 2016 aikana 635 100 rikosta ja rikkomusta. Selvitysprosentti oli 77,1. Rikoslakirikoksia selvitettiin 285 400 ja niiden selvitysprosentti oli 61,1. Henkirikosten selvitysprosentti oli 88, varkauksissa 15 ja vahingonteoissa 22 vuonna 2016. Lähde: Tilastokeskus: https://www.stat.fi/til/rpk/2016/13/rpk_2016_13_2017-03-23_kat_002_fi.html (Poimittu 4.1.2018)

²² Reiner (2010, 154) kertoo, että rikoksia on selvitetty niin sanotulla toissijaisilla, “secondary” -tavoilla. Kuulusteluissa pyydettiin epäiltyjä tunnustamaan muitakin rikoksia, josta heitä ei erikseen tulla tuomitsemaan. Nämä olivat nimeltään TIC:tä eli “taken into consideration” tapauksia. Parhaimmillaan saatiin 40 prosenttia omaisuusrikoksia selvitettyä tällä tapaa, joten selvitysprosentit nousivat rajusti. Poliisilain (PACE 1984) muutos teki hankalammaksi tämän oikeudellisesti ja eettisesti “epäilyttävän” tutkintatavan käyttämisen. Vuonna 2009 arviotiin kuitenkin, että yhä 8 prosenttia selvinneistä rikoksista on saatu selvitettyä TIC:n avulla.

²³ Tutkimus koski “hyvien käytäntöjen” evaluointia, jossa kohteena olivat lähipoliisit (ABO: Area Beats Officers) Hampshirissä ja kotiväkivaltatapauksen kontrollointikokeilu (Horton 1989, 34). Itse kokeilu vaikuttaa varsin onnistuneelta, mutta artikkelissa tuodaan esiin monia poliisitoiminnan evaluoinnin ongelmia sekä mahdollisten hyvien käytäntöjen levittämisen ongelmia.

²⁴ Myös Suomessa on tehty kriminologian alalla ylipäätään vaikuttavuusarviointeja, mutta häviävän vähän verrattuna Iso-Britanniaan ja USA:han. Niitä kerätään Rikoksantorjunnan koontitaulukkoon, johon pääsee sivulta: <https://rikoksantorjunta.fi/rikoksantorjunnan-arviointitutkimuksen-tietokanta>

²⁵ Määrittelin absoluutin tämän artikkelin luvussa 2.2.1.

²⁶ Haggerty muotoilee ongelman osuvasti: *“Even academics who are well aware of these limitations tend to ignore such cautions as they are pressured to engage in a flurry of evaluative studies of the latest and greatest police reforms.”* (Haggerty, 2011, 110.)

²⁷ Otan tähän esiin kovien poliisitoimien vastavaikutuksiin liittyvän esimerkin Suomesta. Suomessa on ankara suhtautuminen poliisin aseeseen käyttöön. Se on selvästi tuottanut onnistuneen ja humanin aseenkäyttöpoliitiikan. Pyritään olemaan tappamatta kohdetta eli varoittamaan ja pysäyttämään eli aivan päinvastainen linja kuin USA:ssa ja monessa muussa maassa näyttäisi olevan. Turussa (18.8.2017) nuori mies teki järjettömän terroristisen iskun veitsellä syllistyen henkirikoksiin ja erittäin vakaviin pahoinpitelyihin. Poliisi ei ampunut häntä vaan pysäytti hänet aseella haavoittaen. Se seikka, ettei poliisi käyttänyt kovinta keinoa eikä häntä ammuttu kuoliaaksi, nousi tapauksessa erittäin tärkeäksi myönteiseksi piirteeksi. Terroristijärjestö Isis ei saanut tehtyä hänestä omaa marttyyriään. Isis on tunnettu siitä, että se ottaa kunnian terrori-iskuista, jos tekijä on kuollut eikä hän pysty kertomaan, ettei ole Isisin jäsen. Nyt jäi Isis järjestönä tulematta Suomeen poliisin aseeseen käytön tiukan linjan ansiosta.

²⁸ Korvautumisilmiöstä tilannetorjunnassa ks. Korander (2014, 100-102).

²⁹ Olen määritellyt suomalaisen järjestyspoliisin noudattavan ”puuttumattomuus-ideologiaa”, jossa puuttuminen on katsottu tärkeämmäksi arvoksi kuin esimerkiksi ihmisoikeusmyönteinen puuttumattomuus ihmisten elämään. Keskeisesti tämä on aina näkynyt merkittävän suurissa putkaluvuissa, joihin ihmisiä ei viedä rikosperustaisesti, vaan ennalta estävästi yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen vedoten poliisilain perusteella. (Korander 2014, 194–198, 209–210).

³⁰ Esimerkiksi pahoinpitelyrikosten ikäjakaumasta nähdään iän mukainen tilastoromahdus (ks. esim. Kivivuori, 2013, 59).

³¹ Esimerkiksi Lokakuunliike.com -sivuilla viitataan Satakunnan Kansan -lehden artikkeliin, jossa kerrotaan Ankkuri-toiminnassa olleiden sosiaalityöntekijöiden saaneen poliisin salaisia tietoja nähtäväkseen (Satakunnan Kansan artikkelin julkaisupäivämäärä ei sivuilta selviä). <https://www.lokakuunliike.com/II-uuuutiset/porin-ankkuri-toiminnassa-tietosuojarikkeita-sosiaalityontekijat-kuin-kotonaan-poliisilaitoksella> (Poimittu 30.9.2018)

³² Todettakoon, että Sisäministeriön ”Teolla tuloksiin - Sisäisen turvallisuuden ohjelman tulokset”-raportissa vuodelta 2014 todetaan sivulla 63, että ”Sisäministeriön poliisiosasto on rahoittanut Itä-Suomen yliopiston tutkimussuunnitelman laadintaa Ankkuri-toiminnan vaikuttavuustutkimuksen käynnistämiseksi.” Toivottavasti saadaan tutkimustietoa asiasta. (ks. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-001-8>. (Poimittu 30.9.2018)

³³ Asia pitäisi tehdä kaikessa hiljaisuudessa, ettei sillä aiheuteta mitään kateuspykälän syntymistä. Siis erityiskohtelua kukaan ei Suomessa halua, ettei vain leimaudu vähemmän päteväksi poliisiksi kuin muut.

³⁴ Kyseessä on englannin kielen sanaleikki: ”Contempt of court” on aito oikeudellinen termi, joka tarkoittaa *oikeuden halventamista*. ”Contempt of cop” nimistä rikettä ei ole olemassa, mutta sitä käytetään kuvaamaan seikkaa, ettei poliiseille kannata aukoa päätään.

³⁵ Reiner (2010, 162–164) vertailee ja pohtii monin eri näkökulmin näiden raporttien analyyssejä ja eroja. Stephen Lawrencen tapaus on varsin tarkasti kuvattu englanninkielisessä Wikipediassa ja Macphersonin (1999) raportti löytyy myös Internetistä. Poliisin kiinnostumattomuus rasististen hyökkäysten osalta on osa institutionalisoitunutta syrjintää. Jotkin normaalit proseduurit saattavat epäsuorasti lukuisten tutkimusten mukaan aiheuttaa epäedullisen aseman etnisten vähemmistöjen joutuessa rikoksen uhriksi. Kuten Stephen Lawrencen tapaus Macphersonin (1999) raportissa teki dramaattisesti selväksi, virheellisesti toimiminen rasistisissa rikoksissa voivat olla seurausta hyvinkin suorista syrjintämuodoista. Macphersonin (1999) tutkinta paljasti monia epäpätevyksiä ja väärinkäytöksiä, jotka luettiin pitkälti johtuviksi Lontoon (Metropolitan Police) poliisin *institutionalisoituneesta rasismista*. (Reiner 2010, 171.) Macphersonin (1999, 34) määritelmä institutionalisoituneesta rasismista poliisissa menee seuraavaan tyyliin: Institutionalisoitunut rasismi on organisaation kollektiivinen virhe, jonka johdosta ei ollut tarjota tarkoituksenmukaista ja professionaalista palvelua ihmisille, jotka ovat erivärisiä tai tulevat eri kulttuureista tai etnisestä alkuperästä. Se on nähtävissä tai löydettävissä prosesseista, asenteista ja käyttäytymisestä, jotka johtavat syrjintään tahattomien ennakkoluulojen, ajattelemattomuuden, välinpitämättömyyden ja rasistisen stereotyyppittämisen kautta ja aiheuttavat epäedullisen aseman etnisille vähemmistöille. (Reiner 2010, 162.)

³⁶ Kirjan asiansahakemistosta (Reiner 2010, 314–319) löytyy lukuisia kohtia, joissa Scarmanin (1981) ja Macphersonin (1999) raportit mainitaan.

³⁷ Didier Fassin (2013) on tutkinut etnografisesti, osallistuvan havainnoinnin avulla Pariisilaisessa lähiössä poliisin ja paikallisten etnisten nuorten välisiä väkivaltaisia yhteenottoja ja tulehtuneita suhteita.

³⁸ Kääriäisen ja Niemen (2014, 20) tutkimuksessa somalialaisesta vähemmistöstä Suomessa tuli ilmi, että kielteiset kokemukset Suomessa eivät tarvitse henkilökohtaisia kokemuksia poliisiryjinnästä, vaan pelkästään jo kuullut tarinat muiden kielteisistä kokemuksista poliisista riittävät huonontamaan vähemmistöjen luottamusta julkisiin instituutioihin. Lisäksi heidän tutkimuksensa tulos on sama kuin tulos Euroopassa yleisesti: toisen sukupolven maahanmuuttajat luottavat vähemmän julkisiin instituutioihin, kuten poliisiin. Ensimmäisellä sukupolvella on kielteisiä kokemuksia lähtömaansa viranomaistoiminnasta, jota vertailukohtaa toisen sukupolven maahanmuuttajilla ei ole. Lisäksi keskeiseksi muodostuu yleinen kokemus heikosta sosiaalisesta asemasta uudessa kotimaassaan, joka korreloi vahvasti epäluottamukseen viranomaisia kohtaan.

³⁹ Mainittakoon tässä yhdestä osallistuvan havainnoinnin tutkimuksesta 1990-luvulta. Hautaniemi (2004, 162-165) raportoi useista tapauksista, joissa nuoria somalimiehiä on pysäytetty, tutkittu ja viety asemalle ilman poliisin antamia perusteluja. Hautaniemi (2004, 99-116) kertoo, että pienen ryhmän aiheuttamien ongelmien johdosta kaikki nuoret somalimiehet tulivat leimatuiksi häiriköiksi ja he ryhtyivät välttelemään Helsingin rautatieasemaa, koska kokivat siellä joutuneensa tiukan poliisi- ja vartijakontrollin kohteeksi. Samalla heidän arvostuksensa vartijoita ja poliiseja kohtaan oli merkittävästi vähentynyt.

⁴⁰ Nuorten ja poliisien sekä nuorten ja vartijoiden välisiä suhteita on Suomessa tutkinut väitöskirjassaan Elsa Saarikkomäki (2017).

⁴¹ Määrittelin absoluutin tämän artikkelin luvussa 2.2.1.

⁴² Esimerkiksi epäsuhtainen mustien pysäytys- ja pidätysosuus on yhtäältä tulosta mustien deprivatiosta ja toisaalta poliisien stereotyyppioista sekä näiden kahden tekijän toisiaan voimistavasta interaktiosta, jossa vaarana on itsestään ruokkiva noidankehä (Reiner 2010, 174). Reiner korostaa, kuten monta kertaa eri puolilla kirjaa, että mustien deprivatiota taustalla ovat poliisia suuremmat taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, joten pelkkä poliisin muuttaminen ei tätä yhtälöä muuta.

⁴³ Suomessa on viimeisen vuosikymmenen aikaan syntynyt lukuisia todella suosittuja poliisipartioita seuraavia tosi-tv-ohjelmia. Niissä pääsee näkemään niitä pieniäkin keikkoja, joissa tehtävät ovat lähinnä kevyttä häiriöiden hillitsemistä ja rutiinimaista humalaisten kopittamista. Reinerin keskeisin johtopäätös todellisuuden merkittävästä vääristämisestä toimii kuitenkin tässäkin. Tosi-tv ei ole totta, vaan puolitotuus. Vanhan sanonnan mukaan puolitotuus on emävalhe. Niitä pitkiä, tylsiä ja keikkojen odottamisen aikoja, jolloin keikkoja ei ole ja jotka täyttävät suurimman osa työvuoroista, ei näytetä oikeassa suhteessa tv:ssä. Ne leikataan pois mielenkiinnon aikaan saamiseksi ja välit esitetään keikalta toiselle kiirehtimisenä. Samalla valitaan esitettäväksi vain mielenkiintoisimmat ja hyvin onnistuneet, ehkäpä humoristisimmatkin keikat. Jos poliisipartion keikka epäonnistuu, toimivallan käytössä on epäselvyyttä tai poliisit näyttävät muuten kiusallisessa tai epäilyttävässä valossa, niin sitä ei nähdä Suomessa tosi-tv:ssä. Poliisipartioilla on nimittäin täysi oikeus valita, mitä näytetään ja mitä ei. Tästä tehdään aina etukäteen kirjallinen

sopimus. Tätä eivät normikatsojat tietenkään tiedä tai ajattele eikä sitä heille kerrotakaan, koska se veisi osan kiinnostuksesta. Jos vaikkapa poliisimiehen suusta pääsisi ilmoille rasistinen kommentti tai vitsi, sitä ei esitettäisi nykyään tv:ssä. Nykyisin juuri mitään kielteistä poliisi-tosi-tv:ssä ei poliisista voi koskaan nähdä, tai partiot eivät ole olleet riittävän tarkkoja. Kukaan heistä ei haluaisi koskaan mokata Suomen poliisin mainetta. Sen takaavat ”fiksut ja filmaattiset”, sympaattiset, humoristiset, ammattitaitoiset, korkean ammattietiikan ja hyvän ulosannin omaavat poliisit. Vain heidät valitaan esiintymään.

⁴⁴ Vuoden 1894 Anatole Francen kirjasta *Le Lys Rouge*: “The majestic equality of the law, which forbids the rich as well as the poor to sleep under bridges, to beg in the streets, and to steal bread”. (Reiner 2010, 35.)

⁴⁵ Tutkija Mikko Aaltonen (2013) on väitöskirjassaan osoittanut, että mitä vakavammasta väkivallasta on kyse, sitä todennäköisimmin sekä tekijät että uhrin löytyvät alemmista statusluokista Suomessakin. Ryhmä sisältää koulupudokkaita, kouluttamattomia, työttömiä, työkyvyttömiä, syrjäytyneitä, päihde- ja moniongelmaisia, asunnottomia ja vankeuskierteessä olevia.

⁴⁶ Philip Marlowe Raymond Chandlerin kirjassa, *The Long Goodbye*: “*Crime isn’t a disease, it’s a symptom. Cops are like doctor that gives you aspirin for a brain tumour, except that the cop would rather cure it with a blackjack.*”

⁴⁷ Sama koskee Reinerin mukaan kovaa kriminaalipolitiikkaa ylipäätään. Kirjan lopussa Reiner (2010, 256–258) analysoi Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen suurien vankilukujen olevan osoitus yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta epätasa-arvosta ja yhteiskuntapolitiikan epäonnistumisista. Massiiviset vanki- ja rikosluvut eivät poistu, ellei tehdä merkittäviä yhteiskunnallistaloudellisia muutoksia, jolloin työttömien, syrjäytyneiden ja uloslyötyjen (excluded), eli poliisin omaisuuden määrää saadaan merkittävästi vähennettyä. Jos globalisaatio jatkuu samaan tapaan kuin nyt, niin Reiner (2010, 258–259) maalaillee pahimmillaan *Blade Runner* -elokuvan dystooppista tulevaisuuden maailmaa, jossa “24” -tv-sarjan Jack Bauerin kloonit, ääriväkivaltaiset kiduttajapoliisit pitävät syrjäytyneitä 80:tä prosenttia ihmisistä kurissa, jotta 20 prosenttia parempiosaisista saa elää vartioituissa linnoituksissaan rauhassa yltykyläistä elämäänsä. Hille Koskela (2009) on Pelkokierre -kirjassa kirjoittanut turvallisuuden ja pelon paradokseista ja politiikasta, jotka johtavat pahimmillaan dystooppisiin lopputuloksiin.

LUKU 3

⁴⁸ Olen niin ikään tehnyt pitkälti poliisikulttuuriklassikoihin perustuvan kriminologian MA-opinnäytetyön, kirjallisuuskatsauksen vuonna 1995: “*Studies of Police Culture and Internal Police-Powerless Groups Relationships*” - a Literature Review. MA-dissertation in criminology. Centre for Comparative Criminology & Criminal Justice. School of Sociology and Social Policy, University of Wales, Bangor.

⁴⁹ Ruotsin rikosentorjunnan neuvosto BRÅ on koostanut vuosien 2010-2017 ajalta olevan poliisia ylipäätään koskevan tutkimuksen yhteenvedon raporttiinsa, joka löytyy sivulta: https://www.bra.se/download/18.7e15c82e165fb0ec8fa473/1538135300130/2018_Polisforskning_i_Sverige.pdf (Poimittu 18.2.2019)

⁵⁰ Waddingtonin (1999) kritiikki on useassa kohtaa varsin ristiriitaista. Esimerkiksi Waddington (1999, 294–295) vetoaa poikkeavuutta tutkiviin kriminologeihin, jotka ovat todenneet, että alakulttuurit ovat vastaus rakenteellisiin haasteisiin, joita vähemmistönuoret kohtaavat eli *“... criminologists who have sought to understand other deviant sub-cultures as a response to the structural contingencies that delinquents face...”*. Waddington päätyy siis puolustamaan poliisikulttuurin poikkeavuutta yhdellä keskeisillä kriminologien näkökulmalla ja teorioilla rikollisuuden syistä: poikkeavuuden sosiologialla ja alakulttuuriteorialla. Niihin perustuvat argumentit ovatkin uskottavia, mutta asia voidaan nähdä niinkin, että samalla Waddington tulee todistaneeksi, että koska näillä em. teorioilla selitetään poikkeavaa kielteistä käytöstä, alakulttuurista rikollisuutta, tulee hän todistaneeksi seikan, jota hän arvostelee muiden poliisikulttuuritutkijoiden virheeksi. Poliisikulttuurissa todella on kielteisiä asioita.

⁵¹ Loftus (2007, 195): *“language is itself a form of practice”*.

⁵² Journalisti Kati Pietarinen kuuluu Turun yliopiston The Stopped - Pysäytetyt hankkeeseen, jossa on tutkittu etnistä profilointia Suomessa. Hankkeella on Internet-sivut <http://www.profiling.fi/>. Hankkeen *“Pysäytetyt–Etninen profilointi Suomessa”*-niminen tutkimusraportti (Keskinen ym. 2018) julkaistiin tiedotustilaisuudessa 5.4.2018. Toimittaja Kati Pietarisen Long Play -kirjoitukset liittyvät samaan tutkimushankkeeseen (ks. Pietarinen 2017).

⁵³ Sollund (2007) ei etnografisessa tutkimuksessaan löydä yhteyttä Oslolaisten poliisien rasistisen kielen käytön ja poliisin toiminnan välillä. Mutta vähemmistöjen kokemusten perusteella näyttäisi siltä, että rasistista käytöstä esiintyy. Tutkimuksessa ehdotetaan kaiken rasistisen kielenkäytön vähentämistä, koska se saattaa vaikuttaa vähemmistöjen ja poliisin välisiin suhteisiin kielteisesti.

⁵⁴ *“The whole way of life of a society: its beliefs and ideas, its institutions and its systems, its laws and its customs.”*

⁵⁵ Dirty Harry -dilemma tarkoittaa sitä, että poliisiin tulee rikkoo lakeja ja määräyksiä saadakseen rikolliset kuriin. Dirty Harry on Clint Eastwoodin saman nimisessä elokuvassa esittämä kovaotteinen komisario Callahan. Dirty Harry -dilemmaa käsitellään Reinerin kirjassa useita kertoja.

⁵⁶ *“Virta”* tarkoittaa lisäksi toista asiaa poliisikielessä: onko meillä lainmukaista toimivaltaa, *“virtaa”*, toimia tässä asiassa.

⁵⁷ Korander (2004) artikkelissani esittelen erilaisia poliisityyppejä, kuten *“virtahanska”*, *“lyijytasku”* ja *“reinikainen”*. Poliisikulttuuritutkimuksessa ei kuitenkaan väitetä, enkä minäkään väitä, että poliisivirkamiehet ovat täysin jumiutuneet persoonallisuksiinsa, vaan nimenomaan niin, että hyvällä poliisilla on *“dynaaminen kyky orientoitua aina tehtävän ja tarpeen mukaan*: Toisinaan tarvitaan tiukkaan toimintaan virtahanskaa, toisinaan empaattista lähipoliisia reinikaismaisen rauhallisesti kuuntelemaan ja auttamaan ihmisiä.”

⁵⁸ *“Contempt of court”* on oikeudellinen termi, joka tarkoittaa *oikeuden halventamista*. *“Contempt of cop”* nimistä rikettä ei ole olemassa, mutta se kuvaa sitä, ettei poliiseille kannata kettuilla.

⁵⁹ Järjestyslakipohjainen kiinniotto ja säilöönlaitto eivät saa lain mukaan olla rangaistusluonteisia seuraamuksia, vaikka kansalaiset usein ne sellaiseksi kokevatkin. Kun poliiseilta on asiaa kysytty, on heistä 67 prosenttia kertonut, että *“Päihtyneiden säilöönotto toimii toisinaan varoittavana seuraamuksena”* (Roivainen & Ruuskanen 2008, 236).

⁶⁰ Lisäksi Vuorensyrjä (2014a) on tehnyt mielenkiintoisen havainnon jännitteestä, joka tulee esiin etenkin uudistusten aikana, joka koskee hierarkkisia organisaatiota, joissa on vahva etulinja kuten poliisissa. Vuorensyrjä osoittaa poliisissa olevan kyse hierarkkisesta linjaorganisaatiosta, jota monissa kysymyksissä ohjataan ylhäältä etulinjan ammatillisista kokonaan riippumattomin tavoin. Tulos vahvistaa kuvaa päälliköiden ja miehistön välisten näkemysten välisestä kuilusta hierarkkisessa organisaatiossa. (Vuorensyrjä 2014a.)

⁶¹ Toimittaja Kati Pietarinen (2017, 34-35) kirjoittaa Long Play -artikkelissaan ja lainaa poliisimiestä ("Jari") seuraavasti: "Poliisi on iso organisaatio, ja sen sisällä on erilaisia yksiköitä. Haastateltujen poliisien kertoman perusteella vähemmistöjä halventava kielenkäyttö on yleistä erityisesti järjestyspoliisien arjessa. Solvaavia nimityksiä ei käytetä asiakkaan edessä, mutta kielenkäyttö muuttuu siinä vaiheessa, kun lähdetään yhdessä tauolle. "Jos poliisista tahtoo saada edes keskivertoa vähemmän rasistisen organisaation, niin jumalauta se on pitkä tie. Vaikka kaiken järjen mukaan sen pitäisi olla sellainen organisaatio: herranjestas, poliisi on se instanssi, joka tutkii syrjintärikoksia", Jari sanoo." (ks. myös Keskinen ym. 2018)

⁶² Alkuperäiset luokat englanniksi: "*Good-class villains*", "*Police property*", "*Rubbish*", "*Disarmers*", "*Challengers*", "*Do-gooders*" ja *Politicians*.

⁶³ Taitavimpia rikollisia ovat tietenkin korkeassa asemassa liike-elämässä toimivat talousrikolliset, jotka harvoin jäävät kiinni (Alvesalo 2003; Alvesalo-Kuusi 2012; Bittle ym. 2018). Näiden kanssa poliisissa toimivat talousrikostutkijat. Mutta yleensä tosirosvoilla tarkoitetaan perinteisemmän rikollisuuden lajien edustajia, kuten vaikkapa liivijengiläisiä, rahankuljetusryöstäjiä, suurempien murtojen ja petosten tekijöitä, huumerinkien pyörittäjiä ja vakavan väkivallan toteuttajia ja henkirikollisia. Huumerikollisista ks. esim. Perälä (2011).

⁶⁴ Poliisille voi olla sudenkuoppa se, että hän vahingossa sijoittaa korkean statuksen omaavan henkilön "poliisin omaisuuteen" kuuluvaksi. Riski on olemassa varsinkin etnisten vähemmistöjen kanssa toimiessa, jos poliisi ei ole virittäytynyt lukemaan pieniä statuksesta kertovia merkkejä (ks. Driving While Black -tapaus edellä alaluvussa *Epäily ja ennakkoluuloisuus*). Kun nykyään aidot keskiluokan edustajatkin ovat ryhtyneet poikkeaviin aktiviteetteihin, niin mielenosoittaja tai huumesätkän vetäjä saattaa paljastua yliopiston professoriksi tai lakimieheksi. Suomessa Smash Asem mielenosoituksessa tehtiin kyseisiä virheitä, esimerkiksi käytetty "kiinniottobussi" oli virhe. Sinne kahlittiin penkkeihin sivullisia ja toimittajia lukuisiksi tunneiksi, pissaamaan alleen ilman wc-mahdollisuutta, mistä tuli kovat moitteet oikeusasiamieheltä (Eoak 1836/2007).

⁶⁵ Pietarinen (2017) kirjoittaa haastattelemiensa poliisien perusteella seuraavasti: "Jannen ja Petterin mukaan rasistisia asenteita näytetään nykyään avoimemmin kuin vielä joitakin vuosia sitten. Janne sanoo, että kukaan ei puutu työyhteisössä vähemmistöjen nimittelyyn, sillä jos niin tekisi joka kerta, koko työ olisi yhtä kollegojen kanssa väittelyä. Jari kertoo, että hänen kollegoistaan kukaan ei käyttänyt sellaisia sanoja kuin musta tai romani. He käyttivät toisenlaisia sanoja. "Ne on 'neekereitä' ja 'mutiaisia' ja 'musuja' ja 'yön Timoja'. Kun sellaista kuulee vähän väliä, niin tuleehan siinä semmoinen kuva, että se on ihan hyväksyttävää. Ei siitä kukaan sano mitään kenellekään.""

⁶⁶ Nämä riitaiset keikat voisi useiden poliisien mielestä Suomessakin hoitaa jokin muu taho, sosiaalitoimi tai parisuhdeparantajat tai *aivan-sama-mikä-muu-taho-tahansa*. Koska muuta tahoja ei ole, jää rosakasakki poliisiin hoidettavaksi. Tästä asenteesta johtuen monissa maissa on lainsäädännöllä määrätty parisuhdeväkivallassa pakolliseksi toisen osapuolen pidätyks, vaikka

lukuisat tutkimustulokset ovat täysin ristiriitaisia kyseisen toiminnan tuloksista (ks. esim. Punch 2015). Rikosuhritutkimukset ovat osoittaneet, että sekä rikoksen tekijät että uhrin löytyvät samasta ”poliisin omaisuus”-porukasta. Samoin Suomessa tutkija Mikko Aaltonen (2013) on väitöskirjassaan osoittanut.

⁶⁷ Britanniassa nykyään nimeltään *Liberty*.

⁶⁸ Artikkelissa (Korander 2004, 12–13) käsitellään ”Tarzanin dilemmaa”, mutta tässä puhutaan vain vertauskuvasta. Dilemma syntyy siitä, että ”*Tarzan on villi, joka on onneton sivilisaatiossa, mutta myös sivistynyt mies, joka on onneton viidakossa.*” (Havaste 1998, 49.)

⁶⁹ Kirjoitan aiheesta seuraavasti (Korander 2004, 13-14): ”Poliisit itse kuvaavat työskentelyperiaatettaan samanlaisiksi kuin rauhanturvaajilla: kyse on enemmän voiman näytöstä kuin voiman käytöstä. Myös siksi toiset poliiseista ylläpitävät ns. kovan jätkän roolia. Suurin osa poliiseista perustaa maskuliinisuutensa kuitenkin suomalaisen mittapuun mukaan varsin tavallisiin miehisyyden mittapuihin, tapoihin ja arvoihin.” ... ”Suomalaisen poliisikulttuurin maskuliinisuus liittyy kiinteästi sen legalistiseen eetokseen ja kunniaan, poliisitoimien oikeutukseen. Itsensä ja tilanteen hallinnan menettäminen on häpeällistä. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteivätkö jotkut yksilöt ja jotkut poliisiryhmät saattaisi hyväksyä, ja jopa ihaila, voiman ja väkivallan käyttöä (ks. Hunt 1987). Kehonrakennuspiireissä tällainen saattaa saada poliisin työn kannalta kielteisiä piirteitä.”

⁷⁰ Seuraavat tekstit ovat kirjan alaluvusta, joka käsittelee sukupuolta ja poliisin diskriminaatiota (Reiner 2010, 172–173).

⁷¹ Reiner (2010, 172): ”’Domestics’ were seen as messy, unproductive, and not ‘real’ police work in traditional cop culture.”

⁷² Reiner (2010, 172) mainitsee, että Britanniassa esitettiin tosiasiallisesti tapahtunut erittäin järkyttävä raiskatun naisen kuulustelu vuonna 1982 BBC 1:en dokumenttisarjassa, joka käsitteli Thames Valley Police piiriä.

⁷³ Tutkimuksissa on ihmetelty muun muassa sitä, että suuri osa poliisin raiskaustutkinnoista päättyy jo esitutkintaan (Honkatukia 2001; Kainulainen 2004, 118).

⁷⁴ <https://www.verkkouutiset.fi/tuhannet-naispoliisit-kertoneet-seksuaalisesta-hairinnasta-ruotsissa/> (Poimittu 19.12.2017)

⁷⁵ Tarkemmin kirjoitan seuraavasti (Korander 2004, 18): ”Jos näitä piirteitä ei ole ollenkaan tai niitä ylikorostetaan, se tuottaa huonoa poliisityötä. Poliisikulttuurin eri piirteet eivät kuitenkaan ole muuttumattomia eivätkä irrallisia, vaan *kiinteästi toisiaan tukevia ja rakentavia*. Eetos, poliisikulttuurin ”metsä”, on enemmän kuin vain nuo piirteiden ”puut”. Usein on todettu, että rikostorjunnassa ja -tutkinnassa voitaisiin moni asia tehdä toisin, mutta juuri poliisikulttuurimuutoksen hankaluus muodostuu keskeisimmäksi esteeksi (ks. esim. Stol & Bervoets 2002). Poliisikulttuuriymmärrystä voi käyttää poliisitoimen ja organisaation kehittämiseen. Tosin muutos on yleensä saatava lähtemään juuri kulttuurista käsin, ei vain ylhäältä ohjattuna. Kulttuurin käyttämisestä syntipukkina jonkin virheen selittämiseksi (kuten joissain tapauksissa ulkomailla on todettu tapahtuneen) on kuitenkin varoitettava. Silloin syyllistytään kehäpäätelmään, jossa poliisi löytää useimmiten syyllisen peleistä.”

⁷⁶ Waddington (1999, 292–293) analysoi, että poliisien alakulttuurissa näkyvät monet ympäröivässä yhteiskunnassa näkyvät arvot, asenteet ja uskomukset, kuten maskuliinisuus, patriarkaalisuus ja etniset ennakkoluulot. Toiseksi Waddington (1999, 293) korostaa, että variaatiot poliisityyleissä ovat sidoksissa yhteiskuntien rakenteisiin ja traditioihin. Esimerkiksi hän ottaa Etelä-Afrikan väkivaltaiset poliisivoimat, joka nojasi rasistiseen apartheid-politiikkaan, ja Pohjois-Irlannin miehityksen, jossa poliisit joutuivat osaksi toiminaan kuin miehittävät sotilaat. Samoin etnografiset tutkimukset ovat tuoneet esiin, että ”...officers are guided by context-specific strategies”. (Emt.)

⁷⁷ Yhdysvaltalaiset Terril, Paoline ja Manning (2003, 1029) vertailivat samalla kahta erilaista poliisilaitosta, joista toisessa kannustettiin tiukkaan järjestyksenvallontaan ja toisessa politiikka oli lähipoliisi- ja ongelmaorientoitunutta. Nämä johtamis- ja toimintaideologiat eivät kuitenkaan vaikuttaneet poliisien voimakäytön orientaatioon, vaan molemmissa traditionaaliseen poliisikulttuuriin nojaavat poliisit osoittautuivat kovan toiminnan kannattajiksi ja toteuttajiksi.

⁷⁸ Eräs mielenkiitoinen esimerkki on Maurice Punchin (1979) osallistuvan havainnoinnin tutkimus Amsterdamista, jossa hän ei huomannut mittavaa korruptiota tutkimassaan poliisipiirissä. Kun se myöhemmin tuli ilmi, teki hän skandaalin pohjalta uuden tutkimuksen: Punch (1985).

⁷⁹ Ks. esim. Hawthorne Wikipediassa, jossa asia kuvataan riittävän osuvasti: <https://fi.wikipedia.org/wiki/Hawthorne-ilmi%C3%B6> (Poimittu 19.12.2017)

⁸⁰ Rajuimmassa kritiikissä väitetään, että poliisikulttuurinäkemysessä kaikkia poliiseja pidetään paranoideina, ahdasmielisinä, suvaitsemattomina, joustamattomina muutosten vastustajina ja heitä pitää vahtia ankarin keinoin (Sklansky 2007, 19-20). Sklansky (2007) ottaa vertauskuvaksi vanhan tietokonenäytön, kuin putki-televisiossa, mihin saattoi palaa – ”burn-in” – kuva kiinni, jos se unohdettiin pitkiksi ajoiksi päälle. Hän vertaa, että poliisit ja poliisimaailma ovat jo muuttuneet niin paljon, ettei vanha poliisikulttuuriskeema ole enää palaneena poliiseihin. Vaikuttaa siltä, että Sklanskyn kritiikissä luetaan poliisikulttuurin piirteitä kuin ”piru raamattua” ja ajatellaan kulttuurin olevan jokin fyysinen entiteetti, joka deterministisesti määrää kaikkien poliisien psyykkisistä ominaisuuksista. Tällaista ei kuitenkaan klassisessa näkemysessä poliisikulttuurista väitetä.

⁸¹ Helsingin Sanomat (4.3.2018) kirjoitti laajan artikkelin kirkon piirissä uudelleen esiin nousseesta konservatiivisuudesta nuorten keskuudessa (Lilja 2018). Esimerkiksi vuonna 2010 teologian opiskelijoiksi hakevista kymmenes vastusti naispappeutta. Mieshakijoista viidennes ei hyväksynyt naispappeja ja heistä puolet ei haluaisi työskennellä naispapin kanssa. Kirkon piirissä on pieni äänekäs joukko, joka haluaa olla äärikonservatiivinen niin naisten kuin seksuaalivähemmistöjen kanssa. Juuri pidetyssä arkipiispan vaalissa naispappeutta vastustanut ehdokas sai 13 prosentin kannatuksen, saman verran kuin vapaamielisenä pidetty naisehdokas. (Lilja 2018.)

⁸² Westmarland (2001) ja Silvestri (2007) ovat osoittaneet, kuinka erityisesti tietynlainen macho-maskuliinisuus on yhä olemassa poliisikulttuurin keskiössä.

⁸³ Hän viittaa seuraaviin: Young (1999), Crowther (2000), Reiner (2000), jossa viimeinen on Reinerin kirjan 3. painos. Young (1999) ja Crowther (2000) arvostelevat muun muassa uskonservatiivien näkemyksiä ”alaluokasta” (underclass). Olen omassa väitöskirjassani tehnyt saman luvussa 3 *Rikotut ikkunat tieteellistettynä ideologia* (Korander 2014, 53-67).

⁸⁴ Reiner (2010, 137) toteaa: ”It confirms the embeddedness of police culture in the deep structure of policing an unequal society, with policy reforms producing at best cosmetic alterations.”

LUKU 4

⁸⁵ Kiitän artikkelin varhaista versiota koskeneesta kritiikistä ja kehittämis ehdotuksista Hannu Laurilaa, Markku Hyrkköstä ja Juha Kääriäistä. Heidän ehdotuksestaan verrattain laaja alkuperäinen artikkelikäsitelmäni jaettiin kahdeksi erilliseksi tutkimukseksi, joista toinen julkaistaan tässä kokoomateoksessa ja toinen kansainvälisenä artikkelijulkaisuna (Vuorensyrjä, 2019).

⁸⁶ "[A work] (...) of literary or historical renown" (Webster, 1989, <classic>; [huomautus tekijä]).

⁸⁷ Pinker (2011) kuvaa maanviljelyksen aiheuttaman murroksen samalla tavalla kuin sitä tulkitaan tässä artikkelissa, mutta tulkitsee myöhäiskeskiajalta alkanutta murrosta hieman toisin kuin tässä artikkelissa sitä tulkitaan, eikä mainitse kansainvälisen kapitalismin merkitystä demokratiakehityksen taustalla. Tulkinnat ovat kuitenkin yleisesti ottaen linjassa keskenään (ks. Vuorensyrjä, 2019).

⁸⁸ Charles Darwin, kuten tiedetään, oli teoreetikko *par excellence*. Hän kokosi tuskallisen yksityiskohtaisesti ja laajasti empiiristä aineistoa, koko elämänsä ajan, mutta hänen ehdoton vahvuutensa tutkijana oli hämmästyttävä kyky teorianmuodostukseen. Hän muotoili elämänsä aikana lukuisia merkittäviä läpimurtoteorioita, jotka osuivat lähes käsittämättömällä tarkkuudella oikeaan. Ks. Sacks, 2015, essee *Darwin and the Meaning of Flowers*, ss. 3–26; ja essee *Sentience: The Mental Life of Plants and Worms*, ss. 61–77.

⁸⁹ Yksittäisinä löytöinä Pinker (2011) viittaa muun muassa Kennewickin ihmiseen (noin 9400 vuotta vanha vainaja, lantion sisässä heittoaseen kivi), Lindowin ihmiseen (noin 2000 vuotta vanha vainaja, kallo murtunut tylpän aseisen iskusta, niska murtunut, kurkku katkaistu) ja viime vuosien aikana kuuluisuutta saaneeseen Ötziin, joka löytyi Italian Alpeilta vuonna 1991. Aluksi epäiltiin, että ruumis kuului jollekin onnettomalle hiihtäjälle, joka oli eksynyt tai joutunut lumivyöryyn. Vainajan kuparikirves paljasti löydön noin 5000 vuotta vanhaksi taivaltakaksi. Lähemmissä tutkimuksissa havaittiin, että Ötziin olkapäässä oli nuolenpää. Hän oli kuollut väkivaltaisesti. Ötziillä oli viiltoja käsissä, vammoja päässä ja rinnassa ja ennen omaa kuolemaansa hän oli tappanut ainakin kaksi ihmistä. Hänen havaittiin myös kantaneen yhtä haavoittunutta toveriaan.

⁹⁰ On myös potentiaalinen virhelähde, johon Pinker (2011) ei viittaa ja jota en aivan sellaisenaan ole löytänyt muustakaan tutkimuskirjallisuudesta. Ihminen oli pitkään ravintoketjussa keskellä, ei ylimpänä – ei toisin sanoen useinkaan ensimmäisenä haaskalla – ja on siten ollut itsekin raadonsyöjä. Ihminen kuitenkin selvisi, vaikka olisi ollut viimeisenäkin haaskalla, koska osasi käyttää työkaluja ja murtaa niillä luita; ihminen osasi hyödyntää luuytimen ravinnon (en ole kyennyt löytämään näiden aiemmin omaksumieni tietojen tietolähdettä). Tiedetään myös, että ihminen on ainakin joissakin varhaisissa kulttuureissa harjoittanut kannibalismia (esim. Goodall, 1986, 532–533; Malesevic, 2017, 77–78; Ferguson, 2013b). Mikäli tällainen kuvaus rikospaikalta pitää paikkansa, se tarkoittaa, että luuydintä ravintonaan hyödyntänyt ja työkaluja tähän tarkoitukseen käyttänyt kannibalistinen ihminen on saattanut raadonsyöjänä aiheuttaa ehkä merkittävänkin osan luustovaurioista uhrien suurilla luita murtaessaan, vaikka ei olisi itse tappanut uhreja. Tämä mahdollinen virhelähde ei välttämättä muuta Pinkerin keskeisiä päätelmiä, koska se piirtää suoraa saalistavaa väkivaltaa ja sotaakin lohduttomamman kuvan varhaisesta ihmisestä; ja on mahdollista, että kannibalistinen ihminen on ensin tappanut toisen ihmisen ja sen jälkeen aiheuttanut lisää luustovaurioita aseilla ja työkaluilla. Kuvaus sisältää joka tapauksessa päättelyä systemaattisesti vinouttavan tekijän, jonka mahdollisuus on otettava varaumana huomioon Taulukon 4.1 tuloksia tulkittaessa.

⁹¹ Iliaksen väkivaltaisuudesta vrt. myös Kaimio, 1998.

⁹² Viittaus Pinkerin, 2011, 935, 994.

⁹³ Samasta lainauksesta hieman laajempaa otteena ks. Tuchman, 1978, 16.

⁹⁴ Millä tavoin siirtymä konfliktitasapainosta yhteistyötasapainoon voi tapahtua, on erittäin vaikea teoreettinen ongelma, johon on kuitenkin kyetty hahmottelemaan monia vaihtoehtoisia ratkaisuja toistettujen pelien peliteoriassa (ks. erityisesti Aumann, 1959; Trivers, 1971/1995; Axelrod, 1984; ks. myös tämän artikkelin sisäartikkeli, Vuorensyrjä, 2019).

⁹⁵ Väite on tietyn ehdoin todistettavissa, ja kaikkien ymmärrettävissä, minkä lisäksi se on todennäköisesti tosi myös empiirisenä väitteenä niin, että kansainväliseen kauppavaihtoon osallistuvat maat vaurastuvat nopeammin kuin maat, jotka eivät osallistu kansainväliseen kauppavaihtoon.

⁹⁶ Teoriakehittelyn ajankohta ei ollut sattuma. Kaupankäynti oli muuttumassa globaaliksi ja teollinen vallankumous oli käynnistymässä. Kaupankäynnin yleistyminen oli nähtävästi yksi, ja ehkä kaikkein tärkein, niistä tekijöistä, jotka lopulta käynnistivät teollisen vallankumouksen. Adam Smith (1776/1963) oivalsi, että markkinoiden koko on työnjaon (*division of labour*) keskeinen rajoite. Kun tämä rajoite murtui, kun kauppaa alettiin käydä yhä laajemmin ja kun markkinoiden koko alkoi kasvaa, työnjako alkoi eriytyä, osaaminen syventyä ja teknologinen kehitys ja tuottavuuskehitys nopeutua talouden eri sektoreilla. Empiirisen tutkimuksen perusteella jokin taloudellisen kehityksen kriittinen piste ylitettiin 1800-luvun alkuvuosikymmenien aikana (Maddison, 1982; 1991; 2007). Teknologinen kehitys ja tuottavuuskehitys nopeutuivat ja alkoivat muuttaa maailmaa lähes käsittämättömällä voimalla. Syntyi lukuisia uusia teknologioita maataloudesta teollisuuteen ja liikenne- ja viestintävälineisiin. Tuottavuuden kiihtyvä kasvu säästi työvoimaa. Tuottavuuskasvulla oli palautesyötteen kaltainen katalyyttinen vaikutus: se kiihdytti hintasuhteiden muutoksia entisestään – kaupankäynnin tapaan – ja teki tämän suureksi osaksi ennakoimattomalla tavalla.

⁹⁷ Taustalla oli todennäköisesti talouden rakenteellinen muutos. Kaupankäynnin yleistyminen, ja sen seurauksena kansainvälisen kapitalismin nousu ja näistä allokaatiivisista muutoksista edelleen aiheutunut tuottavuuskehitys, muuttivat vähitellen talouden keskeisiä voimasuhteita. Valta siirtyi kuninkaalta ja maa-aatelilta uuden kansainvälisen talouden keskeisten toimijoiden käsiin; kansainvälisiä korporaatioita hallitseville kapitalisteille ja työläisille. Kehitys kiihtyi 1800-luvun alkuvuosikymmenten ja sittemmin 1900-luvun aikana, ja synnytti demokraattisen valtiojärjestyksen, jossa valta kuuluu kansalle. Ks. Vuorensyrjä, 2019.

⁹⁸ Poliittisesta väkivallasta yksinvaltaisissa järjestelmissä ks. Eisner, 2011; modernien yksin- ja harvainvaltaisten järjestelmien syvästä epäoikeudenmukaisuudesta ja nomenklatuuratutkimuksesta ks. Wenar, 2017; teoriakokonaisuudesta – perustuslaillisen liberaalin demokratian väkivaltaa vähentävästä vaikutuksesta – ks. Vuorensyrjä, 2019.

LUKU 5

⁹⁹ Hoffman, 1998, alkusanat.

¹⁰⁰ Ks. myös kriittinen terrorismitutkimus, jossa yhteiskunnalliset ja poliittiset ulottuvuudet korostuvat erityisesti.

¹⁰¹ On varsin todennäköistä, että Hoffmanin tuore versio saa vastaavan kohtelun kuin vuoden 1998 teos, mutta tässä ja nyt sen klassikoksi julistaminen on ennen aikaista.

¹⁰² Ks. Wight, 2015, 10-13 ja 19-41

¹⁰³ Ks. Mattisin haastattelu Financial Times 19.1.2018, ”Defence secretary puts countering China and Russia at heart of military strategy”.

¹⁰⁴ Ks. pelosta Rude, 2018.

¹⁰⁵ Ks. esim. Mueller, 2006a; 2006b.

¹⁰⁶ Ks. Jackson, 2007; Laitinen, 2007.

¹⁰⁷ Ks. Cox, 1981; Jackson ym., 2009.

¹⁰⁸ Skinner, 1988, 31–58.

¹⁰⁹ Tutkimuksen parissa kysymys uudesta terrorismista jakaa näkemyksiä - argumentteja löytyy puolesta ja vastaan.

¹¹⁰ Hoffman, 2017, 298 - 331.

¹¹¹ Ks. Sisäisen turvallisuuden strategia, 2017; Arjen turvaa – sisäisen turvallisuuden ohjelma, Yhteiskunnan turvallisuusstrategia sekä valtioneuvoston turvallisuuspoliittiset selonteot vuosien varrelta; Laitinen, 2017 100-vuotias Suomi ja turvallisuus. <http://www.centrumbalticum>.

¹¹² Kyber, hybridi, tilannekuva, ennakointi ja alati laajentuva kokonaisturvallisuus jne. ovat muotisanoja, jotka määrittävät monin tavoin yhteiskunnallista keskustelua ja resurssijakoa.

¹¹³ Ks. pakolais- ja siirtolaisuuskriisistä Weinar, Bonjour & Zhyznomirska, 2019.

¹¹⁴ Muissa Pohjoismaissa sen sijaan on tiettyjä poliittis-ideologisia kynnyksiä ylitetty - Ruotsissa entinen paperiton iranilaistaustainen ministeri haluaa paperittomat pois maasta mahdollisimman pian, Ruotsin vihreiden puheenjohtaja on esittänyt sähköistä seurantalaitetta kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneille, pääministeri Löfgren on pohtinut sotilaiden laittamista turvaamaan yleistä järjestystä ja turvallisuutta tietyille alueille, Tanskan sosiaalidemokraattien puheenjohtaja on esittänyt että turvapaikanhakijoille tulee perustaa leirit esimerkiksi Pohjois-Afrikkaan, jossa turvapaikkahakemukset tutkittaisiin.

¹¹⁵ Ks. Tuore terrorismin torjunnan strategia. SM, 2018.

¹¹⁶ Terrorismin määritelmistä ks. Encyclopedia of World Terrorism Vol.1, 1997, 12-22 sekä Kushner, 2003, xxii-xv.

- ¹¹⁷ Hoffman, 1998, 15-44, ks. myös Nacos, 2019, 20-21.
- ¹¹⁸ Hoffman, 1998, 23-28.
- ¹¹⁹ Ks. myös Kushner, 2003, 251-253.
- ¹²⁰ Ks. tästä erityisesti Cockayne & Roth, 2017.
- ¹²¹ Hoffman, 1998, 35-44. 109 erilaista terrorismia koskevaa määritelmää sisältävät seuraavat elementit - listan alussa useimmiten eri määritelmissä esiintyvät elementit: *väkivalta ja voimankäyttö; poliittisuus; pelko; uhka ja psykologiset (oletetut) vaikutukset; tarkoituksellisuus, suunnitelmallisuus, systemaattisuus ja organisoitunut toiminta; taistelumenetelmä, strategia ja taktiikka; normaalista poikkeavuus ilman humanitaarisia rajoitteita; pakottaminen ja kiristäminen; julkisuus; omavaltaisuus, persoonattomuus, sattumanvaraisuus ja umpimähkäisyys; siviilit ja viattomat, ulkopuoliset uhreina; pelottelu; uhrien viattomuuden korostaminen; ryhmä, liike ja järjestö tekijänä; symbolinen ulottuvuus ja demonstrointi muille; arvaamattomuus, ennustamattomuus ja odottamaton väkivalta; salainen ja salamyyhkäisyys; väkivallan toisto, sarja, kampanjamainen luonne; rikollinen; vaatimuksiin kolmannelle osapuolelle*
- ¹²² Hoffman, 1998, 43.
- ¹²³ Ks. myös Nacos, 2019, 22-41.
- ¹²⁴ Crenshaw, 2007.
- ¹²⁵ Ks. Hoffman, 1998, 13-40 ; Paastela & Malkki, 2007, 22-30
- ¹²⁶ Ks. Hoffman, 1998, 17; Stafford, 1971.
- ¹²⁷ Ks. Cockayne & Roth, 2017.
- ¹²⁸ Ks. Hoffman, 1998, 45-65 ja 2017, 205 - 241.
- ¹²⁹ Hoffman, 1998, 67-68.
- ¹³⁰ Hoffman, 1998, 88-94
- ¹³¹ Hoffman, 1998, 89-94.
- ¹³² Hoffman, 1998, 87-129.
- ¹³³ ks. Perry, 2001, Laitinen, 2002
- ¹³⁴ Hoffman, 2017, 328-331.
- ¹³⁵ Ks. Ranstorp, 2010, 15.
- ¹³⁶ Ks. Hoffman, 1998, 142-153.
- ¹³⁷ Hoffman, 1998, 131-155.

- ¹³⁸ Ks. Klopfenstein, 2006, 108-110.
- ¹³⁹ TESAT, 2017; Hoffman, 2017, Weimann, 2006, Mueller, 2006a.
- ¹⁴⁰ Caiani, 2006, 32; AIVD, 2006, 43-44.
- ¹⁴¹ Hoffman, 2017; Weimann, 2006; Caiani, 2006, 32.
- ¹⁴² Hoffman, 2006. Hollannin tiedustelupalvelu osui täysin oikeaan arvioidessaan, että itsenäisesti radikalisoituvien terroristien määrä tulee kasvamaan AIVD, 2006, 49.
- ¹⁴³ Ks. Hoffman, 2017, 231-234; Sinkkonen, 2009, 203-217, Kavoori & Fraley, 2006; Klopfenstein, 2006, 106-120.
- ¹⁴⁴ Ks. Hoffman, 2017; Klopfenstein, 2006, 107-120.
- ¹⁴⁵ Hoffman, 2017, 182–241.
- ¹⁴⁶ Kylmän sodan aikana molemmat leirit tukivat omaan leiriinsä kuuluvia hallituksia monin tavoin sekä avustivat näitä poliittisten vastustajien raivaamisessa. Neuvostoliiton Afganistanissa käymä sota sisältää monia vielä tähän päivään heijastuvia kehityskulkuja, jotka ovat käytettävissä olevan tiedon valossa sekä epäselviä että moraalisesti hyvinkin arveluttavia. Bosnian sodan aikana länsivaltojen huhutaan sallineen äärimuslimeiden toiminnan Bosnian muslimien hyväksi. Lisäksi ainakin tutkimuskirjallisuudessa on mainittu brittien sallineen ääriaineisten oleskelun Isossa-Britanniassa sillä ehdolla, etteivät nämä syöllisty terroritekoihin saarivaltion rajojen sisällä. Venäläisten toimet Tshetsheniassa on oma ruma lukunsa kansainvälisen politiikan historiassa.
- ¹⁴⁷ Hoffman, 2017, 299.
- ¹⁴⁸ Turvallisuuden sosiaalinen rakentuminen ja *vallitsevien käytäntöjen muutos* sekä *se kuka omaa oikeuden määrittää* *turvallisuuden* ja *uhat* on keskeinen tavoittelemisen arvoinen vallanlähde. *Tuttuus* ja *ennustettavuus* ovat tärkeitä tekijöitä oman *turvallisuusminän* rakentamisessa, siksi vieraasta helposti tulee vihollinen. Ks. esim. Harle, 1991 ja Laitinen, 1999.
- ¹⁴⁹ Ks. Der Derian, 1995, 41; ks. myös Dreyfus & Rabinow, 1982, 47-48.
- ¹⁵⁰ Austin, 1981 alkuperäinen teos 1962. Tätä problematiikkaa avaa esim. Austinin puheaktiteoria, joka osoittaa, kuinka kieli voi toimia *sosiaalisena voimana* eri tilanteissa. Ks. Austinin puheaktiteorian kriikistä Holdcroft, 1978. Wittgensteinin idea lyhykäisesti on, että mikä tahansa kieli on alunperin ilmausta sen käyttäjän alkuperäisestä elämäntyylistä ja sanat saavat merkityksensä vasta käytössä.
- ¹⁵¹ Ks. Mythen & Walklate, 2006.
- ¹⁵² Ks. Wight, 2015, 221.
- ¹⁵³ Ks. Sinai, 2007.
- ¹⁵⁴ Ks. Mari Koskelaisen teksti tässä kirjassa. Terroristien profiloitua ei pidetä juurikaan mahdollisena, koska terroristiseen toimintaan ryhtymisen motiveina on iso joukko hyvin erilaisia tekijöitä. Ks. Häkkänen, 2007; Horgan, 2007.

¹⁵⁵ Tutkimus on osoittanut yhteisten piirteiden olevan hyvin vähäisiä, ja ne, mitä on löydetty, ovat varsin yleisluonteisia.

¹⁵⁶ Ks. esim. Lynch & Argomaniz, 2015; Horgan, 2014; Ibrahim, 2017; Khosrokhavar, 2017;

¹⁵⁷ Euroopan unionin osalta EUROPOL on hyvä lähde <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report>; globaalisti esimerkiksi YK <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/uncct/reports-publications> tai USA:n ulkoministeriö <https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2017/index.htm> tai Global Terrorism Database <https://www.start.umd.edu/gtd/> näihin tutustumalla on mahdollista saada kattava kuva terrori-iskujen määristä ja luoteesta.

¹⁵⁸ Ks. Nacos, 2019, 9-10.

¹⁵⁹ Ks. Björger, 2005; Taarnby, 2007.

¹⁶⁰ Esim psykologiassa puhutaan suhteellisen riiston teoriasta. Tällaisessa tilassa ihminen kokee puutetta ja turhautuneisuutta, syynä ovat epäoikeudenmukaiset sosiaaliset olot, jolloin perustarpeet eivät tule tyydytettyä ja kynnyksellä osallistua äärimmäiseen toimintaan laskee.

¹⁶¹ Merkittävä ja hedelmällinen selitysmalli on nojautua sosiaalisten verkostojen analyysiin (social network analysis). Merkittävä osa ihmisistä, jotka ovat liittyneet terroristisiin liikkeisiin ja ryhmiin, on tehnyt sen sosiaalisten verkostojen vuoksi ja kautta. Näitä sosiaalisia verkostoja ovat esimerkiksi perhe ja suku – avioliitto tai ystävyystyminen esimerkiksi moskeijassa. Usein muualta maahan tullut kokee olonsa epävarmaksi ja yksinäiseksi. Tällöin kysymys on siitä, mistä saada tukea, ystävyyttä ja turvaa. Tällöin henkilö on johdateltavissa osallistumaan ääriliikkeiden toimintaan.

¹⁶² Ks. Wight, 2015, 221-225.

¹⁶³ Ks. Jackson, 2007; 2005.

¹⁶⁴ Ks. esim. Paastela, 2005; Ross, 2006, 22–26. Jackson, 2007; Ranstorp ym., 2007.

¹⁶⁵ Ks. Wight, 2015, 223-225.

¹⁶⁶ Toisaalta, 2010-luvun lähestyessä loppuaan, voidaan miettiä, että mihin kategoriaan istuu valtiollinen hybriditoiminta – siinä on nähtävissä niin ikään terroristisia piirteitä.

¹⁶⁷ Hoffman, 1998, 157.

¹⁶⁸ Turun iskun synnyttämää laskua ei voida vielä arvioida. Inhimillistä kärsimystä en ryhdy edes arvioimaan! Kuinka paljon esimerkiksi on mennyt kuluja suorat kustannukset sairaala- ja terveystoimi, millä tavoin heijastuu BKT:hen laajemmin; toisaalta viranomaisten toimet ja varautumiseen liittyvät kustannukset, entä oikeudenkäynti - ja tutkintakulut - puhumattakaan yhteiskuntarauhasta ja syntyneestä turvattomuuden tunteesta ja vahvistuneesta polarisoinnista? Kansainvälisistä tapauksista meillä on arvioita - New Yorkin kaupungin arvio on noin 90 - 95 mrd dollaria. Ranska puolestaan on arvioinut, että pelkästään turismin osalta terrori-iskujen hintalappu on ollut vuosien 2014-2015 1,7 mrd euroa. Yhdysvaltoja koskien

numerot ovat mittavia - on arvioitu, että Sisäisen turvallisuuden viraston (Homeland Security Department) perustaminen maksoi 589 mrd\$, 2001 syksyllä alkaneisiin sotatoimiin ja niiden seurausten hoitamiseen 1600 + 867 mrd \$. <https://www.nytimes.com/2015/11/17/business/dealbook/the-fallout-from-attacks-is-measured-in-more-than-stock-markets.html>

¹⁶⁹ Ks. esim. Mahncke, 2006, 13-18.

¹⁷⁰ Ks. Laquer & Wall, 2018.

¹⁷¹ Ks. Laquer & Wall, 2018, 235-238.

¹⁷² Hoffman, 1998, 159.

¹⁷³ Hoffman, 1998, 169 ja 2017.

¹⁷⁴ Ks. Laquer & Wall 2018, 230-231.

¹⁷⁵ Hoffman, 1998, 183-184.

¹⁷⁶ Helsingin Sanomat 14.3.2019: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006034335.html>; Säpo 140319 <https://www.sakerhetspolisen.se/ovrigt/pressrum/aktuellt/aktuellt/2019-03-14-bredare-hotbild-praglade-2018.html>

¹⁷⁷ Toisaalta esim. Tamilitiikerit kouluttautuivat suljetuissa leireissä vanhojen uskollisuutta yhdelle johtajalle.

¹⁷⁸ Ks. Sageman, 2004.

¹⁷⁹ TESAT, 2018, 5-7.

¹⁸⁰ Ks. Ranstorp ym., 2018.

¹⁸¹ Ks. Laitinen, 2005.

¹⁸² Ks. Mythen & Walklate, 2006.

¹⁸³ Hoffman, 2017, 329-331.

LUKU 6

¹⁸⁴ Kontekstista riippuen riski-termin lisäksi käytetään myös termiä uhka. Käsitteistön määrittely vaihtelee aloittain, ja myös esimerkiksi väkivallan suhteen käytetään joskus rinnakkain sekä termejä uhka ja riski. Tässä artikkelissa kohdennetun väkivallan (severe targeted violence) arvioista käytetään ulkomaisessa alan kirjallisuudessa vakiintuneen termin, threat assessment, suomennosta uhka-arvio. Yleisestä väkivallan tason arvioimisesta puhuttaessa käytetään niin ikään ulkomaisessa kirjallisuudessa vakiintunutta termiä, violence risk assessment, väkivallan riskiarvio.

LUKU 7

¹⁸⁵ Sanakirjamerkitystä voidaan joiltakin osin tarkentaa. Tässä kirjassa teorialla tarkoitetaan väitelausetta tai väitelauseiden kokonaisuutta, joka koskee säännönmukaisuutta tai koherenttia joukkoa säännönmukaisuuksia; jolle on kyetty esittämään hyvä analyttinen perustelu, mielellään perustelu, jonka valossa väitelauseet ovat välttämättä tosia ja; jonka paikkansa pitävyys on kyetty todentamaan empiirisessä, mielellään kokeellisessa, tutkimuksessa sillä tavoin, että erehtymisen todennäköisyys on useiden toisistaan erillisten tutkimusten avulla kyetty painamaan infinitesimaalisen pieneksi. Määritelmästä huolimatta, tai oikeastaan tämän määritelmän mukaisesti (sisällä), tieteellinen tutkimus on tanssia teorian ensinnä mainitun merkityksen (hypoteesi) ja sen toiseksi mainitun merkityksen (totuusarvoltaan vahva, selityskykyinen, kohteen ymmärrettäväksi tekevä väitelauseiden joukko) välillä.

¹⁸⁶ "(...)

*Pity me then and wish I were renew'd ;
Whilst, like a willing patient, I will drink
Potions of eisel 'gainst my strong infection ;
No bitterness that I will bitter think,
Nor double penance, to correct correction.
Pity me then, dear friend, and I assure ye
Even that your pity is enough to cure me."*

– Shakespeare, Sonnet 111 (CXI) (C. Knox Pooler (ed.), 1918, ss. 106–107).

¹⁸⁷ *Induktio* on yleistämisen operaatio. Induktiossa säännönmukaisuus, jonka havaitaan pitävän paikkansa suuressa määrässä yksittäisiä tapauksia, yleistetään universaaliksi laiksi, jonka mukaan havaittu säännönmukaisuus pätee kaikkiin vastaaviin tapauksiin. Popper (1935) katsoi, että induktio on loogisesti epäpätevä. Induktion avulla ei voida koskaan vahvistaa säännönmukaisuutta lopullisesti sillä tavoin, että sitä koskeva väitelause voitaisiin hyväksyä kaikkia yksittäisiä tapauksia koskevaksi universaaliksi laiksi. Väitettä ei voida lopullisesti todistaa oikeaksi, *verifioida*. Näin on siitä syystä, että poikkeukset, Popperin mustat joutsenet, ovat avoimessa maailmassa loogisesti aina mahdollisia, vaikka niitä ei olisi vielä havaittu. Popperin pyrkimys erottaa tiede muusta inhimillisestä toiminnasta perustui tähän nimenomaiseen kriteeriin. Tämä oli Popperin *demarkaatiokriteeri*. Tiede ei pyri osoittamaan väitteitä tosiksi, vaan epätosiksi, joten aidosti tieteellinen väitelause on muotoiltava sillä tavoin, että se on mahdollista osoittaa epätodeksi. Tieteellisen väitelauseen on oltava *falsifioituva*.

SINISET KLASSIKOT

Poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikkotutkimuksia 1

Siniset klassikot on neljän tutkijan kirjoittama kokoomateos, joka käsittelee poliisialan ja osittain myös kriminologian alan klassikkotutkimuksia. Kohteiksi on valittu tutkimusalueiden ehdottomia klassikkotekstejä: Robert Reinerin *The Politics of the Police*, Steven Pinkerin *The Better Angels of Our Nature*, Bruce Hoffmanin *Inside Terrorism* sekä Reid Meloy ja Jens Hoffmannin toimittama *International Handbook of Threat Assessment*.

Teoksessa punnitaan näiden klassikkotutkimusten analyttistä ja empiiristä pitävyyttä ja pohditaan niiden historiallista ja nykyistä merkitystä kohdeilmiöidensä selittäjinä. Mitä poliisin vaikuttavuudesta, poliisikulttuurista, väkivallan pitkästä historiasta, väkivallan hallinnan keskeisistä instituutioista, terrorismista, mediasta ”terrorismin happena”, vakavien väkivallantekeiden riskitekijöistä ja parhaista käytettävissä olevista uhka-arviomenetelmistä tiedetään?

Sinisten klassikoiden keskeisenä ajatuksena on ollut antaa tilaa vapaalle tutkijalähtöiselle teoriakeskustelulle ja teoreettiselle ideoinnille. Tämä tavoite koskee sekä teoksen kirjoittajia että sen lukijoita. Tutkijayhteisö ja alan opiskelijat voivat käyttää teosta kokonaisuutena, oman alakohtaisen teorian tietoisuutensa rakentamiseen. Teoksen kirjoituksia voi käyttää myös kokonaisuudesta erillisinä yksittäisinä artikkeliteksteinä. Erityisen hyödyllistä on käyttää artikkelitekstejä alkuperäisten klassikkotutkimusten rinnalla, klassikkoteksteihin kohdistuvan oman tulkinnan tukena.

